68
3 B
12

M

Don Hilarionis Roncali ex dono Emin.mi et Rev.mi Domini Cardinalis Francisci Barberini

XVI B 27

36. e. 2.

בבא קמא

מסכת נזיקין

DE LEGIBUS EBRÆORUM FORENSIBUS

LIBER SINGULARIS.

Ex Ebræorum pandectis verſus & commentariis illuſtratus:

PER

CONSTANTINUM L'EMPEREUR
ab OPWYCK.

BIBLIOTECA NAZ.

LUGD. BATAVORUM,
Ex Officinâ Elzeviriorum.
Anno cIↃIↃcXXXVII.

Nobiliſsimo & Ampliſsimo viro

CASPARO VOSBERGIO
EQVITI,

Domino in Eiſla, perpetuo Zelandorum inter Præpotentes Ordines Generales Senatori: ad Galliarum Regem &c. Exlegato.

S. P.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Vir Nobiliſſime,

NVlla animi arrogantia, vel ut ait ille, *ἱπποτυφίᾳ*, eò aſſurgere non extimeſco, ut quem patriæ primores in ſublimi loco collocarunt, ad eum familiarius accedam: quaſi de illa familiaritate poſtea gloriaturus, veluti τοῦ διὸς σάνδαλον, *Iovis ſandalium*, ſecundum proverbium vetus. Longè aliud, huic epiſtolæ

cauſam præbet. Quum Heroi aſſiduis Belgii Confœderati negotiis maximè diſtracto, quod debebam offerendum eſſet; quid molirer, quidque exhiberem, fuit exponendum. Idque epiſtolio: quod non tantum cum ipſo opere manet, & ſubinde legi poteſt; ſed verbis etiam & alloquio cenſetur tanto commodius, quo minus occupatiſſimum remoratur. utpote quod membratim, & momentis magis vacuis legi poſſit: cum alloquium tempore etiam minimè opportuno, errore vel caſu, ſæpe inſtituatur. Itaque epiſtola defungens, codicem quendam legum forenſium divinæ reipublicæ oſtendo, ac tranſmitto. Rempublicam dico divinam, quam Deus ipſe ſuo ore, providentia ſingulari conſtituit, quæque legibus Divinis νενομοθέτηται (Ebr. 8. 11.) Etenim inconſtantiam & perverſitatem voluntatis humanæ cognoſcens omnium Dominus, Iſraëliticam rempublicam legibus potius, quam magiſtratuum arbitrio regi voluit: voluntas enim lubrica eſt, inque proclivi ut per devia oberret. cum lex certior ſit norma & tutior vitæ Canon. Quò Ariſtoteles l. 2. Polit.

lit. c. 8. reſpexit, cum propoſitis quibuſdam in republica fieri ſolitis, ſubjunxit, *ταῦτα δὴ πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νομον ἢ κατὰ ἀνθρώπων βούλησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. hæc ſane omnia fieri præſtiterit lege, quam hominum voluntate: non enim tutus eſt canon.* Quocirca certiorem legis canonem prætulit Legiſlator. Adeo quidem, ut poteſtatem quoque legum condendarum ſummo ſenatui permiſerit Deut. 17. quód diſſertatione ad ſecundum codicem demonſtro. Nihil novi vel præcipere, vel vetare, Iſraëlitis conceſſum: imò planè interdictum. Verum ea quæ in genere à Deo præſcripta erant, ad ſpeciales applicare caſus, adeoque ex generali lege multas quandoque ſancire ſpeciales, minimè primatibus interdictum. Vel etiam (ſi quid hic video) media certa, accommodatis ad legem Dei canonibus, definire & præſcribere. Præterea lubricum humanæ indolis omninò poſtulat directionem: qua modi, viæque divinam præſtandi legem oſtenduntur. Vnde tres oriuntur legum ſpecies, quas legiſlator ſummus ſummo permiſiſſe Ebræorum magiſtratui videtur:

quum tamen ſuis præceptis nihil novi, quod iis nullo modo contineretur, aſſui concederet. Prima erat eorum, quibus generalia reſtringebantur; ſecunda, definiens media, quibus ad ſcopum, puta legem Dei obſervandam, collimabant; tertia, viam, rationem ac modum præſcribens, quibus actio mandato Divino imperata, commodiſſime peragi poſſet. Atque has leges in pandectas ſuas (Miſnajoth vocant) congeſſere Iudæi. Idcirco hinc patet, quantum momentum ad ſacras percipiendum Moſis paginas afferant libri τῶν Miſnajoth. Cum iſtorum codicum compages ſit Moſis explicatio: licet ſubinde cæcutientis tandem populi veſtigia iſthic deprehendere liceat. Illa eſt ratio, quare plures hujuſmodi codices verterim, ac commentariis illuſtraverim. quorum nonnulli jam editi, & plures, Deo volente, edendi. Ex iſtorum numero hunc ex volumine Nezikim (ita Iudæis dicitur) in præſentiarum deſumpſi: idque eodem ſcopo ac fine, quo cæteros adorno. Fermè enim ſingulos ad pentateuchi intelligentiam plurimum facere arbitror, partim propter fru-

ctum;

ctum; de quo jam actum fuit. Deinde & alia in novi fœderis voluminibus penitius intelligendis utilitas ex iiſdem illis promanat. Stilum enim ac phraſin in N. T. ſcriptis uſitatam, nobis exhibent. Sed quò id melius pateat, ἀπὸ βαλϐίδων ſive, *à carceribus* (ut loquitur Ariſtophanes) rem arceſſam. Lingua Græca ulterius tandem propagata fuit, & poſt Alexandri Magni expeditionem Aſiaticam, longe lateque in plurimas Aſiæ regiones diſperſa. Vt alios mittam, Plutarchus in vita Craſſi ſatis aperte, Parthos & Armenios Græce ſciviſſe teſtatur: quum Hyrodem Parthum & Artuaſdem Armenium in convivio poſt Craſſi obitum, ei inſultaſſe narrat (pag. 1030. edit. Henr. Steph.) hæc ipſius ſunt verba, Ἑστιάσεις τε καὶ πότοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αὐτοῖς, καὶ πολλὰ παρεισήγετο τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀκουσμάτων, *convivia & ſympoſia inter ſe agitabant, & multa proferebantur ex Græcis dicta.* quandoquidem ſuperato hoſti illudere volebant, quis dicteria ignotâ linguâ tegere voluiſſe credat? Sane in eodem convivio, Iaſon quidam Trallianus, ᾖδεν Εὐριπίδου Βακχῶν τὰ περὶ τὴν Ἀγαύην.

εὐδο-

εὐδοκιμοῦντος δ' αὐτοῦ, &c. *canebat ex Euripidis Bacchis Agaven. quumque placeret ipſe*, &c. quaſi dixiſſet, Græcos verſus convivis placuiſſe: unde intellexiſſe conſtat. Sequentia ejuſdem hiſtorici verba rem certiſſimam eſſe comprobant. Nam ubi Iaſonem ſcenico ludo Craſſum luſiſſe ſcripſiſſet, & hæc pronuntiaſſe carmina,

Φέρομεν ἐξ ὄρεος ἕλικα νεότομον,
Ἐπὶ μέλαθρα, μακαρίαν θήραν:
Ferimus ex monte capreolum recens cæſum,
In atria, felicem prædam:

tandem ſubjicit, καὶ ταῦτα μὲν πάντας ἔτερπεν, *atque hæc omnes oblectaverunt*. Ludus ille ſcenicus & carmina iſta voluptatem crearunt omnibus. At Artuaſdes ſuos habebat Armenios, rex Hyrodes Parthos ſuos. Longinqua igitur loca procul à Græcia Græcus pervaſerat ſermo. Nam ita fieri ſolet, ut victoris lingua atque idioma ad victos promanet. magis ſi coloniæ eò deducantur. maximè ſi artes & ſcientiæ hujuſmodi lingua peregrina conſcriptæ ſubjugatis placeant. Quæ in Aſia obſervare licet. Verum id docet experientia in patria noſtra, aliiſque

locis

locis quamplurimis: ſi vulgus peregrino ſermoni aſſueſcat; quia ſollicita cura, & παιδείας τρόπῳ non accedit, ſemper quædam ex patria lingua peregrinæ immiſceri. Duo inprimis: vocum ſimplicium notionem minus uſitatam; & ſtylum ac phraſin. Vbi vocabulum regionis in communiori ſignificatione reſpondens peregrino, apud indigenas ad alia transferri conſuevit, contingit ſæpe, ut vocabulum peregrinæ linguæ eadem latitudine extendatur. Pariter phraſes illi idiomati peculiares, propter ruditatem vulgi, ad linguam recenter aſſumptam ſæpiſſimè tranſeunt. Id linguæ Græcæ apud Aſiaticos eveniſſe, documento ſunt, ut alia prætermittam, ſacri N. Teſtamenti codices. Rudes iſti Orientis plebeii perfectè linguam Græcorum addiſcere nequiverunt: ſed modo jam enarrato σύγχυσιν ex utraque, patria & peregrina, inſtituerunt facillimam. Quæ cum poſtea ſub iis, qui Alexandri imperium inter ſe partiti ſunt, diu permaneret, linguam nobis Helleniſticam loco elegantioris Græcæ exhibuit. Licet & Helleniſtica ſuam habeat elegantiam: quemadmodum

Italica, quamvis ex Latina & aliis mixta. Vt nihil habeant quod arrodant naſutuli quidam, quum Apoſtolos & Euangeliſtas imperitiæ inſimulant. Quaſi nemo poſſit eleganter ſcribere vel loqui Italicè; ſed potius ad ornatum, Italis Latine ſcribendum vel loquendum eſſet. Ita iſti mortales Demoſthenicè potius ad Orientales ſcribendum fuiſſe judicant; quum L. Helleniſtica multo eſſet in Aſia & Oriente uſitatior. Neq; hoc prætereundum: quoniam Orientalium linguæ, naturæ ordinem in ſyntaxi & phraſeologia ſua admodum imitantur; cum Aſiæ populi linguam Græcam propriæ quique attemperarent, inde ſtylum linguæ Græcæ intellectu facilimum fuiſſe exortum. Quem cum elegantiores Græci, tum rudiores Aſiatici intelligerent. Si quando enim propter elegantiorem idiotiſmum linguæ Ebrææ, Syræ, Chaldææ, ſimiliſve, ſignificatio extenſa, vel phraſis Orientalis in Helleniſtica comparens, obſcuritatem parere videretur, Græcis tamen nullam creavit difficultatem. quandoquidem ſacri ſcriptores & oratores quum ita à ſimpliciori dicendi genere

diſcederent; quod rariſſimum quidem inter Græcos, nonnunquam tamen uſitatum, adhibuerunt. Eatenus ſaltem, ut ab iis quibuſcum loquerentur intelligi potuerint, ne audirent *εἰς ἀέρα λαλοῦντες*. (1 Cor. 14. 9.) Quod evincunt orationes Pauli in Actis Apoſt. Ex quibus & illud liquet, Helleniſticam linguam inde non traxiſſe originem, quod complures minorem Aſiam & Ægyptum aliaque ab ultimo Oriente remotiora loca incolentes, verſioni Septuaginta interpretum Græcæ aſſueviſſent. Etenim Paulus Helleniſtico ſermone eos etiam alloquebatur, qui an Vetus Teſtamentum extaret, ignorabant: uti quum ad Lyſtrenſes gentiles & idololatras orationem habuiſſe legitur Act. 14. Similiter ad ignaros verbi divini Athenienſes c. 17. Quod & paſſim in convertendis gentibus obſervavit. Profectò Euangeliſtæ Helleniſtica, non Græca uſi ſunt, quum ab Aſiaticis pleriſque intelligi vellent: neq; ſalutem tamen eorum tantum intenderunt, qui verſionem τῶν 70. lectione continua ſibi familiarem reddidiſſent, adeoque inde linguam dediciſſent Helleniſticam.

 Quin

Quin etiam idcirco iſti V. Teſtamenti interpretes iſto ſtylo uſi ſunt, quod jam iſta lingua Helleniſtica eſſet vulgaris. Eoque libentius, quod phraſin Spiritus ſancti hoc pacto preſſius exprimere voluerint. Quum jam naturam & originem iſtius linguæ habeamus, neminem latere poteſt, quantum proſit & expediat, Ebræorum & Chaldæorum phraſin percepiſſe. Quamvis enim propter ſermonis ſimplicitatem, ſenſus cuivis in Oriente degenti, ſaltem intra Tigrin & mare Mediterraneum (ubi primæ eccleſiæ, reliquarum matres) pateret: nobis tamen Orientalium linguarum genium non aſſequutis, neque in Græcis ita verſatis, ut quod ſemel atque iterum in hoc vel illo authore Græco occurrit, perſpectum habeamus; nihil utilius, ne dicam neceſſarium, quam linguam Ebræam Talmudicam & vicinas didiciſſe. Alioqui verba fortaſſis cognoſces; minimè phraſes ac ſtylum novi fœderis. ubi ſtylus eſt Helleniſticus, id eſt, voces Græcæ, ſignificatio ſubinde Talmudica, ut & phraſes quamplurimæ, quemadmodum & ritus, quò Scriptores iſti ſæpe reſpiciunt.

Itaque

Itaque cum plures ſint libri Ebraici & vicinarum linguarum; inprimis poſt V. T. volumina, Talmudica laudo. quia iſto ſeculo, in Iudæa & vicinis locis, primi doctores, iſtis formulis, phraſibus, ritibus, ſanctionibus (etſi in unum corpus nondum congeſtis) innutriti fuerant. Quocirca vel iſta ſaltem de cauſa me operæ pretium facturum credebam, ſi ſubinde codicem quendam Talmudicum publici juris facerem, vertendo & illuſtrando. quò phraſi illa, aliiſque inde perceptis, Novo Teſtamento lucem quandam afferrem. Nec non quò lingua iſta Talmudica plenius cognita, & Ebræa planior fieret, libri que iſto idiomate conſcripti intelligerentur magis magiſque. Iſta mente hunc primum librum Nezikim edendum & orbi Chriſtiano propinandum ſtatui. Sed quò, pro more paſſim recepto, auguſto alicujus nomine, decorem & authoritatem quandam obtineat; eum tibi, maxime Vosbergi, conſecro & primum in debiti officii teſſeram offero. Quem enim hic quęrerem, qui æquari tecum poſſit? De jure legibus præſcripto agitur: de jure ex legibus ſententiam

per multos annos dixiſti, in ſupremo Hollandiæ & Zelandiæ δικαστηρίῳ. Vbi omnes ὁμοθυμαδὸν dotibus inſtructum agnoverunt & teſtati ſunt, quas Iethro vir prudentiſſimus judici neceſſarias autumabat: quum (Ex. 18: 21.) judices exigeret, *ſtrenuos, timentes Dei, veraces, oſores avaritiæ.* Τὸ δραστήριον ſive *ſtrenuitatem*, vel vultus totiuſque corporis habitus naturalem quandam promptitudinem & majeſtatem præ ſe ferens, atque viri cordati ac excitati ſermo oſtendunt. ut quamplurimorum κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ (quemadmodum loquitur Tertullus Act. 24. 3.) ſeriem prætermittam. *Timor* autem *Domini* veſtræ familiæ eſt hæreditarius. Hac virtute, ut & reliquis, præcelluit pater tuus l. m. Quem verè exprimis, dictumque comprobas notiſſimum:

Fortes creantur fortibus & bonis.

Atque non tantum fortitudinem, ſed & reliqua refers paterni animi bona, ut parentis pietatem. Cui cum vix parem invenirent majores noſtri prioribus iſtis libertatis temporibus, ſumma commiſerunt. Ipſum enim vigilantiſſimum

Zirizææ urbis & totius inſulæ, ac Beooſterſcheldæ Satrapam, multos annos Ordinum Zelandiæ partem, & Senatus Thalaſſiarchici eſſe voluerunt, & Zelandorum nomine inter Ordines Generales conſidere. Legationem procerum totius Confœderati Belgii nomine ad Galliarum Regem ejuſque fratrem ſuſcepit. In qua, dexteritate ſumma, arduum illud negotium cum regis fratre Andegavenſium Duce, feliciter peregit. Et quum difficilima inciderent tempora poſt diſſolutum fœdus, quod Gandavenſe dicebatur; Ordines eum Vltrajectum miſerunt. quò arctius Provinciarum fœdus iniretur. quod ſummâ viri prudentiâ Deus ſecundavit. Ad pietatem regreſſus, oblivíſci nequeo fratris tui, qui in timore Dei à teneris educatus, inter Zelandos iſta virtute, tanquam coruſcante ſidere effulget. quem etiam in utroque ſenatu primario conſidere voluerunt, Thalaſſiarchico, & Deputatorum Provinciæ Ordinum. Qualis parens & frater, tales & generi tui. Nobiliſſimus vir Iohannes à Berchem Cameræ rationum in Zelandia, Celſiſſimi Principis noſtri

nomi-

nomine præfectus, & David Goddyn Hageſteinii Toparcha ex Nobili, in Saltu carbonario, ſtemmate parentibus meis notiſſimo oriundus. qui pietate & ſtrenuitate cum reliquis liberis tuis præfulget. Inter quos Caſparus Vosbergius primogenitus, propter dotes ſuas, cum in Galliis degeret, Cardinali de Richelieu non ignotus. ubi nec prætermittendus Nob. Vir Iohannes Hes Dominus in Piershil & VVeena, magiſter equitũ promptiſſimus ac fortiſſimus. Itaque vos omnes hanc vobis eſſe mentem oſtenditis ضَلَّ سَعْيُ مَنْ رَجَا غَيْرَ ٱللّٰهِ تَعَالَى *aberrare inceſſum ejus, qui ſperat abſque Deo Excelſo.* Tuam *Veritatem* quod attinet, eam clamat longa ſententiarum ſeries per multos diducta annos: quarum nullam reprehendit rerum intelligens. Denique δωροφάγȣς, munerum acceptores, quique pretio jus dicunt, adeo deteſtabaris, & etiamnunc averſaris maximè; ut te hujuſmodi lucri oſorem, ſecundum Iethronis præceptum, agnoſcant omnes, qui non laborant invidia. Sed hæc viri præſtantiam arguit, nedum ut famæ detrahat. Quod in

Nemeis Od. 8. Pindarus, de ipſa verba faciens,

Ἅπτεται δ' ἐσλῶν ἀεὶ, Χειρόνεσσι δ' οὐκ ἐρίζει.

Apprehendit bonos ſemper, ſed cum deterioribus non contendit. nam odit præclara. Cæterum, vir ſumme, virtutes tuæ eo præclariores ſunt, & coruſcant magis, quo munus poſtea impoſitum altius: ubi tanquam è cœlo radios in omnium conſpectum demittunt. Hoc volo, anni ſunt duodecim & quod excurrit, ex quo in conſeſſu Ordinum Generalium, Zelandorum vices perpetuo ſuſtines. Plerunque fit, ut alii aliis in ſupremo iſto ſenatu ſuccedant. Verum Heroica tua indoles, ſapientia, ſubactum judicium, ſingularis ſagacitas, experientia multis annis, & longè pluribus præclaris factis acquiſita, nullo pacto permittebant, ut proceres quenquam ſubſtituendum cenſerent. quem enim ſuffeciſſent, qui tecum paria, vel ſaltem majora faceret? Et ſanè in ſupremo iſto conſeſſu, unde dependent omnia, dirigente omnia omnium Domino, quid magis requiras, quam cum reliquis jam recenſitis, zelum gloriæ divinæ ardentiſſimum, anxiam & perennem Ec-

cleſiæ Chriſtianæ curam, æquiſſimam animi moderationem, hoc ſeculo in tanta animorum diſſenſione, ſi unquam, neceſſariam? de qua olim Imperator Muſlimicus, Ali: حِلْمُ ٱلْمَرْءِ عَوْنُهُ, *moderatio viri auxilium ejus.* Quod ita accipi queat, ác ſi dixiſſet, auxiliari demum quenquam poſſe, moderatione ſua Porrò hęc omnia in uno ſumma non tantũ primates; ſed & omnes agnoſcunt, imò qui minus favere videntur. Cujuſmodi ſi fortè inveniantur, eos eſſe ҫredo, qui illam totius familiæ in Deum reverentiam, in proximos charitatem, tot tantiſque documentis cum publicè, tum privatim demonſtratam, ſuſque deque habent: vel patriæ ac publici boni amorem & ſtudium, cum ſingulari prudentia, (quæ aliis exemplo eſſe poteſt, & vel ſola perficit maxima in magnis etiam turbis) non agnoſcunt. Itaque illa cum expenderent patriæ proceres, ſæpiſſimè tantum virum ad primarias obeundas legationes ſollicitandum exiſtimarunt. Quocirca non una, ſed tribus vicibus in Germaniam, ad maxima negotia expedienda dimiſerunt. Ad Galliarum etiam Regem legati nomine profici-

ſci

ſci placuit: imo ſecundo legationem repetendam. Accidit etiam, ut toties ad Daniæ Regem, publico decreto Ordines, optatum eventum animo præſagientes, eadem dignitate ornatum, eundem te, vir admirande, legandum cenſuerint. Eundem legatum & Sueciæ Rex atq; proceres commodiſſimum experti ſunt. Quid ea commemorabo pluribus, quæ feliciter, aſpirante Numine, iſtis legationibus tuis peracta ſunt? Epiſtolæ ratio iſtum catalogum non admittit. Id certo certius: niſi Præpotentibus Ordinibus peracta negotia omninò placuiſſent, toties eundem legatum ad Imperium Germanicum, totque reges mittendum non judicaſſent. Hoc argumento eſt, quod agendum erat, benè ſemper ſucceſſiſſe. Memini etiam quum Princeps Mauritius, (cujus veneranda in bonorum animis memoria) Arauſiacum Principatum à fratre defuncto, hæreditario jure accepiſſet, Amplitudinem tuam Arauſionem cum ſumma poteſtate ab ipſo Principe legatam, ut non tantum ejus nomine juramentum fidelitatis exigeret, & Principis initiatio perficeretur; ſed etiam omnia

quæ inibi collapſa erant, vel corrigenda eſſent, repararentur. Qua occaſione ibi hoc quoque effectum dediſti in gratiam gentis ex qua natus Chriſtus, quæque Deo adhuc propter majores (Rom.11.28.) dilecta eſt, adeoq; & nobis eſſe debet: ut cum in fluminis ponte quodã tranſeundo vectigal ſolveretur, & quidem æqualia penderent Iudæus & porcus, Iudæa prægnans & ſus fœta; authoritate conceſſa à Principe, qui factum poſtea maximè probavit, Iudæi non amplius porcis, ſed hominibus cæteris æquarentur. quò indigenæ & Iudæi, quos Deus homines, non porcos naſci voluit, æqualia penderent. Quum itaque in Iudæos tantam benignitatem oſtenderis, & eos ſic in tutelam tuam receperis; nullus dubito quin hunc Iudæorum codicem ſimili favore amplexurus ſis, & hoc probaturus munuſculum: ab eo oblatum, cui nihil magis in votis, quam ut iſtiuſmodi primariis viris placere detur, quorum judicio ſtant vel cadunt ſubditi. Inter quos emines, vir N. & A. quapropter tuam amicitiam tibiq; probari ambiunt omnes boni. Quidni & ego? Qui in magna felicitatis parte

cen-

cenſeo, vel remotiſſima affinitate ſtirpem tuam attigiſſe;& familiaritatem cum tanto Heroë colere; amoriſque documenta experiri. Quibus etiam animus meus hanc παῤῥησίαν concepit, longiori epiſtola compellandi occupatiſſimam N.& A.tuam; ſimul & nomen tuum meo operi præmittendi. ἀρχομένου ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγὲς, *incipiente opere, frontiſpicium oportet ponere præfulgidum.* Quò igitur abeundum, niſi ad tui nominis ſplendorem? ut liber ad omnes regiones diſtrahendus, illum initio in fronte oſtenderet, cujus fulgorem conſpexerunt regiones longiſſimè à ſe invicem diſſitæ, dum iis tot legationum radios diſpergeres. Huc collimo ut Amplitudinis & N. tuæ facta mentione, lucubrationibus meis aliquid ponderis addam: ne quis hunc mihi ſolum præſtitutum ſcopum arbitretur, tua conſcribere encomia. Majores ſunt virtutes tuæ, majora facta, quam ut ea me exprimere brevi ſcripto poſſe ſperem: modeſto potius ſilentio iſta mirarer & ſuſpicerem; quam impari ſtylo omnia iſta adumbrare, nedum deſcribere conarer. Mihi hoc frontiſpicio conſu-

 lere

lere volui. Id ſtatuens cum animo meo, hunc librum tanto Heroï ſacratum, longè tutiorem fore à ſuſurris & latratibus imperitorum; quam ædes Herculis Romæ in foro boario, à muſcis & canibus tuta fuit, quod conſecrata eſſet Herculi (referente Plinio l.10. Nat. hiſt. c.29.) Et ſi lucubrationes meæ propter auctorem forte minoris æſtimentur, tui ſaltem cauſa magis lectum iri ſpero. Qui dum coruſco tuo nomine principium illuſtrari benignè pateris, illas probare videberis omnibus, qui te norunt. Neque aliter animum inducent ſuum, quam bona eſſe, quæ probat; probare autem, quæ benigno vultu accipit vir tantus, eorumque quæ hic tractantur peritiſſimus. Ita quæ operis commendatio à tenuitate mea (uti forte cenſebit lector) non ſuppeditabitur, eam tuæ debebit magnitudini, favori, judicio. Vigiliæque meæ reddentur acceptæ per eum, unde id inprimis fieri exopto: cum & ipſe ei acceptiſſimus eſſe allaborem. Vtpote qui id in votis habeam, ut quantum dotes tuas admirari, tantum tuo favore lætari contingat. Quem cum & parentes mei p. m. experti

ſint,

ſint, & ego eorum hæres, adeoque perſolvere damnas, ἀντάξιον affectui, quo familiam noſtram amplecteris, perſolvere non queam; hunc rependo legum codicem. Quem in ſe ſi ſpectes, obſervabis exiguitatem; ſin animum meum unde promanat, affectus debiti amplitudinem. Quæ licet nihil tuo faſtigio ſatis dignum edere queat; perpetuum tamen in te tuoſque obſervantiæ pignus prodere geſtit. Vtinam, vir nobiliſſime, tantum placere & probari poſſit labor meus, quantum ipſe cum meis omnibus N. & A. veſtræ placere & probari annitor. Votis etiam apud Deum contendens, ut Pater ille Ieſu Chriſti, Spiritum ſuum cum omnibus quæ expediunt bonis, in dies magis magiſq; effundat, vitamque in Reipublicæ & in ea Eccleſiæ incolumitatem, quam diutiſſimè proroget

Dabam Lugd. Bat. ipſis Id. Aug. anno partæ ſalutis 1637.

Nobilitati & Amplitudini veſtræ:
cujus cliens permanere gaudeo

C. L'EMPEREVR ab OPWYCK.

Nobi-

Nobiliſſimo Viro

D. CONSTANTINO L'EMPEREVR

ab OPVVYCK, SS. Theol. Doct. L. S. & controverſiarum Iudaic. Profeſſori in Acad. Lugd. Bat.

DVm toties noſtras, Cæſar, miramur Athenas,
 Quâ nimium placido vortice Rhene fluis,
Dum toties doctos noſtris amplectimur ulnis,
 Quos tulit è gremio Leida beata ſuo:
Te tamen ante alios, Muſarum numina teſtor,
 Ingenio divis vidimus eſſe parem.
Ac veluti fluvius nitidis argenteus vndis,
 In mare perpetuas ejaculatur aquas,
Haud ſecus ingenii torrens è divite venâ
 Profluit, & nunquam deficis ipſe tibi.
Sive in divinis ſpatioſa volumina currunt,
 Tota cohors juvenum pendet ab ore tuo,
Sive tuo cerebro vaſtum comprendis Olympum,
 Et quicquid nobis docta Stagira dedit,
Seu linguas aperis Mithridates unicus ævi,
 Credite prodigium eſt, terra Batava, tuum.
Nec tamen hoc ſatis eſt totiès egiſſe triumphum,
 Sunt tamen hæc regno cuncta minora tuo.
Ipſa Themis placuit: placuit collatio legum,
 Quas Iſraël & quas Itala terra dedit.
Cæſaris atque Dei conferre oracula, Cæſar,
 Cæſareum & dignum eſt nobilitate tuâ.

ANTONIVS THYSIVS F.
Profeſſor.

RVBRI-

RVBRICÆ

Miſnarum cum annotationibus Codicis primi.

Cap. I. §. I.

DAmnorum fontes, bos; puteus; depaſcens; & incendium: eorumque inter ſe diſcrepantia & convenientia. Annotat.[1] *Mos Talmudiſtarum omnia ad certa capita revocandi. Eadem dicta* אבות patres; *quæ eò reducuntur* תולדות generationes. *quæ ex prioribus jura ſua recipiunt, niſi diſtent longius.* [2] *Ad fontes iſtos tantum revocari damna, quæ ſemper perfectè compenſanda. Quid bos hoc loco ſit. Vbi primò inceſſus conſideratur. Quid* רביצה *&* בעיטה. *quæ ad inceſſum pertineant.* טלפיק *quid.* מרכוף. *Illuſtratur Mag. ſententia ex ff.* Si quadrupes. *l.* 1. *§.* 9. Sive autem. [3] *Puteus quæ complectatur.* [4] *Depaſcens quò ſe extendat. quid primò contineat. Obadias à Chal. expoſitus.* [5] *Incendium quò traducatur. Compenſatio damni duplex, & in quibus. Quî varietur.* [6] *Fontes damnorum plures ſunt ob cauſam dupl. Explic. Ex. 21. 33. Bos & depaſcens quatenus diſtinguantur. Quid Talm.* הרי. [7] *Ambulando quæ nocere dicantur. Phraſis* לא הרי זה כהרי זה. [8] הכר הטוב. *Membra diviſionis Miſnicæ collata cum jure Rom. è Cod. li. 3. tit. 35. leg. fin. è Dig. li. 9. tit. 2. l. 28. item li. 43. l.* Si filius. *è ff. Ad le. Aqu. l. 27. §.* 8. Si quis. [9] מיטב *quid. Explicatur Ex. 22. 5. Optimum agri & vineæ quomodo rependatur, & in quibus. Antiquorum de eo ſententiæ. Ad communem cum Hebræis æquitatem reſpicere Rom. Dig. li. 9. t. 1. princ.*

§. 2.

Quis damni author ſtatuatur. Vltimum in damno, reatum inducere. In quibus facultatibus & ubi datum damnum compenſandum. Annot.[1] הכשרתי *duas admittit expoſitiones. Damnum*

ſtabilire quomodo dicatur. [2] *Damnum & pauperiem præſtandam ab eo tantum, qui ultima cauſa fuit. Quod ex legibus Romanis rejiciendum.* [3] *Facultates in quibus non eſt* מעילה. [4] בני ברית. *De damno iis dato qui tales non ſunt.* [5] מיוחדים *variè acceptum.* [6] *Locorum diſtinctio in damno reſtituendo attendenda. Confirmatur Dig. li. 9. t. 2. l.* Quintus. [7] *In communi etiam ditione læſi & lædentis, diſtinctio adhibenda.*

§. 3.

Taxatio rerum, quæ compenſari debent, coram judicibus fit. Teſtes cujuſmodi requirantur. De damno à mulieribus dato. Communio inter eum qui dat & patitur damnum. Annot. [1] *Initium Miſnæ confirmatur ff. li. 2. t. 1. l. 1. §. 2.* שום. *Damni valor ad pecuniam in mobilibus revocatus. Mobilia veluti argentum. Taxatio argenti.* [2] *Argento æquivalens, quid. Pupilli è fundis debitum ſolvebant. quod mutarunt* גאונים. [3] *Teſtium conditiones. Etiam ex jure Rom.* בני חורים. ἥρως *unde. De ſervorum teſtimonio ex jure Romano. Teſtimonium in pecuniariis apud Ebr. & Rom.* [4] *Mulieres de damno teneri, defenditur ex utrorumque legibus. Quibus legibus ſolutæ ſint mulieres ex placito Magiſtrorum.* [5] *Variè exponitur communio damni, de qua in Miſna. Exod. 21. 35. ex Ebræorum mente illuſtratus.*

§. 4.

De innocentibus & convictis. Pecus, quorum reſpectu non cenſeatur convicta. Dens & pes quî ſe hic habeant. Similiter bos, homo, lupus, leo, urſus, pardus, pardalis, & ſerpens. Innocentis à convicto ſive conteſtato differentia. Annot. [1] *Nocua animalia ad petulci bovis leges examinantur; innocua ad manſueti.* תמים *quæ.* [2] *Explicantur* מועדים, convicta *ſive* conteſtata. [3] *Quî animalia non convicta cenſeantur.* [4] *Eadem beſtia quomodo convicta & innocens. de quo Not. 6. amplius.* [5] *Dupliciter explicatur* שור המועד. [6] *Mos multa omittendi, in Miſnis.* חסורי מיחסרי. *Quis ſit bos lædentis in ditione læſi.* מועד *&* תם *definiuntur.* [7] *De* פרדלס , נפרז , צבוע. *Pardalis & panthera differunt.*

[8] *Re-*

[3] *Rependere ex præſtantiſſimo, & ex ipſo corpore bovis. Ex.21. v.35.contra Iudæos vindicatur.Diſtinctio Ebræorum inter animalia nocua & innocua ex ff.* Si quadrupes *illuſtrata.*

CAP. 2. §. I.

Damnum pede datum diverſimodè compenſatur. Vas fractum, & deinde frangens. Gallinacei quandoque totius, quandoque dimidii damni tenentur.Annot.[1] *Pauperies beſtiarum diſtinguitur, ejuſque in compenſando diverſitas. Conſectaria principii ſui leges ubique non imitari.* כדרכה *duo includit.*[2] מהדם *quid. Miſna cum leg. Romanorum in conv.& diſcrimine collata.*

§. 2.

Dens ubi & quando convictus cenſeatur. Quandoque quantum percepti commodi, quandoque quantum damni dati, expenditur. Ann.[1] Exod. 22. 5. *ex Iudæorum mente.*[2] *Quî pretium in æſtimando commodo percepto minuatur.*[3] *Locorum publicorum & privatorum diſcrimen ex ff. Ad legem Aquiliam.*

§. 3.

Canis & hædus deſiliendo confringentes vaſa. Placentâ abreptâ accenſa meta. Ann.[1] *Miſna ex Plat. de leg. confirmata.*[2] *Quomodo placentâ incendatur meta.*[3] *Quî mulcta major in placenta compenſanda, quam frumenti meta. Leges Rom. mitiores. Accurſii explic. aberrare videtur.*

§. 4.

Quodnam innocens animal, quodnam.convictum. Diverſa de eo Magiſtr. ſententiæ. Annot.[1] *Tres dies non uno modo in exhibendo teſtimonio explicantur.* תמול & מתמול. ליעודי תורה & ליעודי גבר' *explicantur. Exod. 21. 36. enarratur.*[2] *Vbi D. Iudas, ubi Meïr ſequendus.*

§. 5.

Bos cornu, pede, dente lædens in loco publico & privato. Modus argumentandi à majori, quî in hiſce mulctis procedat. Annot.[1] *Tria loca in hac cauſa ſunt diſtinguenda.*[2] *Derivatorum jura in fonte damni quærenda. Quæ excipiantur.*[3] *Tarphonis de*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

damno cornu dato ſententia.[4] *Mens regulæ juris,* דיו לבא מן הדין להיות כנדון.[5] *Exceptio in jure uſitata contra argum. ab impari. Quando obtineat, diverſæ ſententiæ. Num.* 12.14. *exponitur. Sapientes ex ff. ſublevantur.*

§. 6.

Homo ſemper conteſtatus ac convictus. Totum damnum præſtat. Ann.[1] *Quis error excuſet: quis ſecus. Confirmatur è ff. li.* 9. *tit.* 4. *leg.* 3. *Dormientis oculum excæcans quando teneatur.*[2] *Exod.* 21.14. *explicatur. Vbi de* מזיד, *ejuſque requiſitis.*

CAP. 3. §. 1.

De amphora ac cado, quum franguntur, vel iis præteriens læditur. Cum adhibita diſtinctione. Annot.[1] *Homines anxiè ad vias attendere non tenentur.*[2] כד *&* חבית *ex Gemara & Additamentis explicantur. Quid ſit* ſudario acquirere. Multitudinem ſequi.[3] *Aquæ lubricum labendi occaſionem præbens.* חרסית.[4] *Quanti ſit, ad liquorem effuſum & fragmina animum non advertere. Miſna ex Dig. illuſtrata & confirmata.*

§. 2.

De damno dato per effuſam aquam, ſpinam aut vitrum occultatum. Item ſi ſepes in locum publicum decidat. Ann.[1] *Quo loco occultata, ſi lædant, reatum inducant. De eo priſcorum ſedulitas.*[2] *Sepes quomodo fieri tutò poſſit, è Gemara docetur.*[3] *Sepes decidens quî accipienda. Miſna ex ff.* Ad l. Aquiliam *illuſtrata.*

§. 3.

Damnum datum per ſtramen & paleam. In loco publico aliquid inquinantes. ut ſtercus eò effundentes. Ann.[1] זבלים *quid, ex Gloſſa & Plinio.*[2] *Nonnulla nocentia, occupantis fiunt. Quandoque teneri qui faciunt quod licet. Miſna ex Dig. lucem mutuata.*

§. 4.

Figulus in quem cadentem alter inpingit, de ſecundi læſione tenetur. Ann.[1] *Id quidem ſi ſtare potuerit.*[2] *Figuli & vitriarii plures, quomodo cadentes de damno teneantur. Quid ſit cadere propter primum. Miſna comparatur cum caſu quodam è Digeſtis.*

§. 5. *Va-*

§. 5.

Varii caſus, quibus amphora ad tignum frangitur, eorumque jura. Item de lino lucernâ accenſo. Annot.[1] *Maritus uxorem in concubitu lædens.*[2] *Fortuitus caſus quando excuſet. Fortuiti caſus differentia ex Iure civili Rom. probatur.*

§. 6.

De eo qui celeri curſu alterum lædit. Ann. Innocens eſt qui pridie diei feſti, curſu lædit. בין השמשות.

§. 7.

Varii modi, quibus ligna findens alterum lædit, expenduntur. Ann. Ab eis differunt quæ è ff. ad leg. Aquiliam citantur.

§. 8.

Proponitur damni compenſatio, cum boves alter alterum vitiant; ſimiliter homines; & tandem homo beſtiam, & viciſſim beſtia hominem lædit. Annot.[1] *Plene explicatur exuperantiæ compenſatio in mutuo damno. & quid* מותר.[2] *Diverſæ ſententiæ de beſtia lædente hominem. Vindicatur contra Iud. Exod. 21. 31. Miſna cum variis legibus Rom. confertur.*

§. 9.

Boum cornu ferientium valor diverſus, diverſum compenſandi modum exigit. Exod. 21. 35. quomodo accipiatur. Annot.[1] *Plenius agitur de com. 35. & 36. cap. 21. Exodi.*[2] *Quî verba illa accipienda,* cadaver valet 50 drachmis.

§. 10.

Quibus caſibus quis in ſui ipſius facto, liber ſit, ob factum verò bovis ſui teneatur; & contra. Annot.[1] *Regula juris,* אדם מועד לעולם.[2] *Dedecorantis crimen quî non ſit ſine intentione.*[3] *Quî reſtringant Exod. cap. 21. 26. comma.*[4] *Lædens parentes quomodo dicatur* פטור inſons.[5] *Explicatur è Gem. quis bos* חכם ſapiens. *Miſnæ diſtinctio tanta, non probata Dig.* Si quadr. *&c.*

§. 11.

Quum dubium eſt quis bos læſerit, magnus an parvus, cōvictus an innocens. Regula, Exigenti incumbit probatio. *Ann.*[1] *Quid*

in bove ſit מזיק.[2] *Magni referre, parvuſne an magnus, petulcus an manſuetus læſerit.*[3] *Meritò altercantur, quis quem bovem læſerit. Regula, affirmanti incumbere probationem, ex Inſt. & ff. probatur.*

CAP. 4. §. 1.

Quomodo, ſi bos cornu feriat plures boves diverſis temporibus, damnum compenſandum ſit, variis caſibus exponitur. Ann.[1] *Illud de pluribus læſis ex Gemara enarratur.*[2] *Manſuetus bos à petulco diſtinguitur.*[3] *Compenſatio ex eo* quod reſtat, *exemplo elucidatur.*[4] *Alius caſus ex R. Simeone. Mina.*[5] *Denarius aureus, cujus valoris. Miſna ex ff. & Inſtit. illuſtratur.*

§. 2.

Bos מועד, convictus *ſive conteſtatus reſpectu quorundam animalium & dierum; non omnium. Annot.*[1] *Caſus propoſiti ratio.*[2] *Minora animalia, quæ cenſeantur.*[3] *Quid hic in dubiis faciendum.*[4] *Boves quî ſabbathum diſcernant.*[5] *Quî petulcus manſuetus poſtea cenſeatur. Quatenus diſtinctio inter* מועד *&* תם *cum leg. Rom. conveniat, vel ab iis diſcrepet. Manſuetus bos Ebræis.*

§. 3.

Bos ſacer cornu feriens, & cum cornu feritur. Bovem idololatræ cornu petit impunè bos Iſraëlita. Annot.[1] *Idololatræ Iudæis. Præcepta Noachi poſteris data. Gentilium bona, occupantis Iudæi fieri. Deut. 33. 2. prolixè exponitur. Item Hab. 3. 6. Lex Moſis primum aliis gentibus oblata.* נכרי: *Seïr, Paran mons. Itineris Iſr. ordo in deſerto. Iudæi gentiles judicant ex commodo ſuo. Gentiles à Iudæis cum mactandis beſtiis collati. Num. 15. 16.* גר peregrinus *quis ſit: ejus diſtinctio.* ריע proximus, ὁ πλησίον, *quis, prolixè probatur contra Iudæos. Luc. 10. 33. explicatio, probatur.*[2] *Romani æquiores in Iudæos, quam hi in illos: ex li. 1. Codicis.*

§. 4.

Bos ſurdi, fatui, pupilli, quoad damnum conſideratur. Iſtis curatores

tores præfecti. Bovis in theatro pugnantis conditio. Ann.[1] פקח *&* ܦܩܚܐ *quid.*[2] *Legis ratio ſumitur è modo quo pupilli ſatisfaciunt.*[3] *Obteſtatio Exodi 21. 29. quando coram* ἐπιτρόποις. [4] *Dominium mutat bovis conditionem. Pupilli non cenſentur proprietarii.*[5] חזקם, הוחזק, בחזקתו, *quid in jure Hebr. denotent. Hinc illuſtrata Gem. Maccoth.*[6] *Bos* ϛεδὶς *deſcribitur.*[7] *Leges Rom. etiam conſultum voluiſſe ſurdis, furioſis, pupillis.*

§. 5.

Bos homicida occidendus. quando hic λύτρον *ſolvendum. Quid ſi ſervum aut ancillam feriat. Ann.*[1] *Bos homicida ſi aliis immiſceatur.*[2] *Exod 21. 31. ad alia animalia quæ homines occidunt extendi. Convictuſne cædis bos, antequam* λύτρον *ſolvant domini. Bos ſi occiderit hominem, an domino mortem creet, diſputatur. Exod. 21. 29. & 30. fuſè enarratur. ob. Iudæus explicando contradicit Scripturæ.*[3] *Siclus. Servi pretium.* λύτρον *quo caſu ſolvendum, ex ſent. Maim. Varii caſus & jura, quæ in bove occidente conſiderantur. Supplicium beſtiarum, ob necem, ex Solone. De ſolvendo pretio, ſi homo per beſtiam interierit, ex jure Romano. Ex eodem, occiſor cum eo, qui cauſam mortis præbet, collatus.*

§. 6.

Bos ſeſe parieti affricans. Bos alium occidens quam intenderat. Ann.[1] *Idololatra Ebræis. Cædes gentilium ne quidem pecuniâ compenſanda, ex ſententia Iudæorum.*[2] *Abortivus quis: ubi de* נפל.[3] בן קיימה: *ubi de Ier. 37. 13. 14. iſta phraſis tres ſenſus admittit.* υἱοὶ τῆς διαθήκης. ܩܝܡܬܐ. υἱοὶ τῆς ἀναστάσεως, *Luc. 20. v. 36. Filius alicujus rei, quomodo dicatur. Filius domus. Filius mortis. Filius hujus ſeculi. Reſurrectio impiorum an, & quæ, Iudæis. Ex ff.* Si quadrupes *convenientia & diſcrepantia leg. Rom. à Miſna.*

§. 7.

Bos mulieris, orphanorum, ac aliorum; bos ſacer, ſi occiderint quen-

quendam. Ann.[1] *Bos orphanorum, & curatorum quis.*[2] Αὔτζον *hîc pro quibus ſolvatur.*[3] *Peregrini mortui, niſi filios proſelytus genuerit, bona occupantis fiunt, Iudæis. ita Exod.* 22. *com.* 21. *contradicunt: quod explicatur.*[4] *Vox ſæpius repetita quid valeat in leg. de bove.*

§. 8.

Conſideratio bovis lapidandi. ejus caro an licita. Ann.[1] *Lapidandus educebatur.*[2] *Conſecratio illegitima.*[3] *Quod de carne bovis, id ad alias beſtias extendi. Quantopere Ebræi ſcandalum fugiendum moneant. in quo cum Servatore faciunt, Matt.*18. *Explicatur Exod.*21. 28. Neque comeditor caro ejus. *E bove lapidando nullum remanet commodum.*[4] *Fraus facta legi Exod.* 21. 28. *refellitur. Illicita conſecratio authoritate Inſt. l.* 2. *ti.* 1. *rejicitur.*

§. 9.

Commodatarius, conducens, ſimiles in locum Dominorum ſuccedunt. Quî præſtanda culpa, cum beſtia debitè concluſa fuerit. Aſſervatio per cultrum. Annot.[1] *Diſcrimen inter commodatarium & ſimiles.*[2] *Diverſa Miſnæ lectio.*[3] Præſtanda culpa, *quomodo intelligatur. Exod.* 21. 36. *exponitur. Bovis petulci conditio an melior quam manſueti.*[4] *Idem comma examinatur. Amplius de aſſervata beſtia.*[5] *De ipſa cuſtodia.*[6] *Tertiò de ſenſu Exod.* 21. 36. *Illud de ſeceſpita unde deſumtum. Reatus ex non aſſervata beſtia; damnumque rependendum: licet quadrupes alteri commodata, &c. ex leg. Rom. Cuſtos, quis.*

CAP. 5. §. 1.

Si bos vaccam, ad cujus latus fœtus inveniatur, feriat. Quum vacca cum qua fœtus, bovem ferit. Ann.[1] Fœtus *quis.*[2] *Vacca conſideratur ante & poſt partum.*[3] *Quum ignoratur tempus, an antea, an poſtea ediderit partum. Regula juris qua in dubiis dimidium actori adjudicatur.*[4] *Similis caſus, quum vacca, quæ fœtum edidit, bovem ferit.*[5] *Quid hic juris ſit, ubi res certa eſt.*[6] *Quid, ſi de tempore iterum non conſtet. Regula juris de*

de probatione. Collatio Miſnæ cum jure Rom. Quid faciendum deficiente probatione, ex A. Gellio.

§. 2.

Ollas in alterius area ſi frangat pecus; & iis lædatur. Fructus ſimiliter ſi edat; vel iis lædatur. Ann.[1] *Impetrare inferendi veniam, jus immutat.* [2] *Figulum accepta ingrediendi venia abſolvi, quî cum cæteris cohæreat: ex Gem.* [3] *Fructuum proprietarius dato damno quando teneatur, è Gem. Veneno jumentum ſi quis perdat, quo judicio teneatur: è Gem.* מכיב, *quis.* אפרוחת, *&* פרוזין. *In alterius aream quid importans, quo damnum inferatur: ex leg. Rom.*

§. 3.

Quum bos introductus in alterius aream, damnum infert; vel eum ferit aut mordet alterius beſtia. Ann.[1] *Si bovem introductum in aream tuam, alterius bos feriat.* פטור *&* חייב *ad diverſos & diverſa referri poteſt.* איכא דאמרי, *quid in Gemara.* [2] אורח דמלתי', *quid. De bove patrem tuum in puteo opprimente.* [3] *Verba etiam ad remotiora referri.* [4] *Miſna ex jure Rom. confirmatur.*

§. 4.

Bos intendens bovem, ſi mulieris fœtum ejiciat. Si homo id faciat, proximum intendens. Vt fœtuum pretium ſolvatur, quomodo æſtimatio fiat. In ancillam manumiſſam & peregrinam inclementia. Ann.[1] *Specialis loquendi modus in Miſna.* [2] *Ex. 21. v. 22. 23. exponitur.* [3] *Mulier cum fœtu, & ubi fœtum edidit, comparatur.* [4] *Mulierem poſt partum præſtantiorem videri.* [5] *Quænam ſit illa peregrina & ancilla. Miſna Scripturæ contradicit. Peregrinus alterius religionis, hæredes non habere cenſetur Iudæis. Vxor mariti hæres non eſt. Mulcta excuſſi fœtus nomine debita, ex leg. Rom. confirmatur.*

§. 5.

De puteo effoſſo varii caſus expenduntur. Inde datum damnum. Similia ſub puteo comprehendi. Debita putei profunditas. An.[1] רגוזין. *Os putei conſiderandum, ubi ſit.* [2] *Ex. 21. 33. reſtringitur.*

*****

Locus

Locus privatus ἀκυρολογία quò transferatur. [3] *Explicantur,* שיח, מערה, חריצין, נעיצין.[4] *Quæ puteo ſimilia ſunt, æquè profunda ſunt.*[5] *De damno etiam tenetur, qui minori profunditate, quam puteus ſit, lædit. Miſnæ reſpondet l. 28. ff.* Ad l. Aquil.

§. 6.

Putei aperti nomine quis teneatur. Tegere uti oportet, quanti momenti ſit. Modus cadendi, jus mutat. De inſtrumentis bovis qui incidit. item bove ſurdo, &c. Filius aut ſervus ſi incidant in puteum. Ann.[1] *Qua conditione poſterior, putei nomine teneatur.*[2] *Supinum cadere varios modos admittit.*[3] *De iis quæ in hac cauſa lacerari & frangi dicuntur.*[4] *Inſulsè reſtringitur Ex. 21. 33. ſeq.*[5] *Alia ejuſdem legis prava reſtrictio.*[6] *Miſnæ verba malè accipiunt Iudæi. Convenienter Miſnæ, leg. Romanæ, lædendi occaſionem interdicunt.*

§. 7.

Cadere in puteum aliis pecoribus applicatur. In multis præterea cum feræ, tum aves bobus æquantur. Phraſeos Exod. 21. 33. ratio. Ann.[1] *Ex. 19. 13. evolvitur.*[2] *Ex. 22. 9. extenditur.*[3] *Idem in Ex. 23. 5. fit.*[4] *In Deut. 25. 4. ſimiliter. Phraſis Talmudica difficillima & argumentandi modus exponitur.*[5] כלאים*. De loco Lev. 19. 19. & Deut. 22. c. 10. com.*[6] *Deut. 5. 14. extenditur, ſi ſeq. conferantur.*[7] בהמה.[8] דבר הכתוב בהווה*. Ebr. & Roman. formulæ convenientes. De extendendo genere maſculino. In jure dicundo leges ad caſus ſimiles extendi, ex ff. probatur. Privilegia tamen non extendi ad alias perſonas.*

CAP. 6. §. 1.

Pecus concluſa, uti oportet; vel contra. De pecude egreſſa, effracto pariete. Latro ſi educat. Ann.[1] *Quid ſit* concludere uti oportet.[2] *De pecude parietem dejiciente.* דיר.[3] *Quo nomine hîc teneantur latrones.*[4] *Quid ſit, educere pecudem. Occaſio damni, ex utroque jure ad compenſationem obligat.*

§. 2.

Pecus ſoli expoſita, aut ineptis commendata. Paſtor tenetur. Emolumen-

lumentum perceptum compenſatur; vel damnum totum. Ejus æſtimatio. Annot.[1] *Non ſufficit, concludere pecudem.*[2] *Regula communis in paſtore deficiens.*[3] *Modus prior quo pecus in alterius horto deprehenditur.*[4] *Modus alter. Iſque majoris momenti.*[5] *Damni æſtimandi via aperitur.*[6] *Maturæ fruges hîc variant. Miſna ex jure Rom. confirmata.*

§. 3.

Metam colligens in agro alterius. Ann.[1] *Ritus antiquus colligendi metam.*[2] *Damnum inde ortum.*[3] *Cuſtos poſt datam ingrediendi veniam, obligatur. Caſus Miſnæ cum leg. Rom. collatus.*

§. 4.

Incendiarii aliorum operâ utentes. Ventus ſi ignem ſuſcitet. Incendiarius ad compenſationem tenetur. Quid, ſi incendium longius ſerpat. Ann.[1] *Quinam judicio tantum cœleſti teneantur. Legis reſtrictio. Diverſa Maimonidæ lectio in antiquiſſimo codice Nob. L.G. à Reneſſe.*[2] פקח, *quis. Videre voces.*[3]. *Poſtrema cauſa, de incendio tenetur.*[4] *Ex. 22. 6. explicatur.* כיו. *Ad incendium alia multa revocantur. Quid, ſi quis hominem adurat.*[5] *Incendiarius quî abſolvatur. Viæ publicæ latitudo. De incendii mulcta ac pœna graviſſima è leg. Rom.*

§. 5.

Quouſque incendium ſerpat ſine culpa. Diverſæ ſententiæ de compenſandis iis quæ in meta conflagrant. De ſervo & hædo combuſto caſus diverſi. De iis quæ ædibus conflagrantibus continentur. Ann.[1] 'תפבור הדליק, *quid.*[2] *Spatium atrii ſacri. Ager vel locus Cori, item duarum Searum. Vbi tutò ignis accendatur.*[3] *De eo ſententia alia.*[4] *Verum, incendii ratio ac modus conſiderandus eſt. Iudæorum ſententia ex ff.* Ad l. Aqu. *confirmata. Aliquando ventus excuſat incendiarium.*[5] *Diſtinctè expenduntur quæ metâ dum conflagrat comprehenduntur.*[6] *Quomodo accipiendum, conflagrante ſervo, abſolvi incendiarium. Regula juris,* קים ליה כדרבה מיניה.

§. 6.

Strictura à malleis fabrilibus diſſiliens. Lino onuſtus camelus,

 quan-

quando dominum incendii reum faciat. Lucerna encæniorum privilegiaria. Ann.[1] *Quid ſit* נר ſtrictura.[2] *Incendium fortuitum magis excuſant Romani. Caſus pro negligentia in ff. Tres gradus in delicto.*[3] *Lucernam quando & quare loco periculoſo ponere liceat. In fortuito incendio non exigi reſtitutionem, è Dig. & Cod. probatur.*

CAP. 7. §. I.

Modus rependendi duplum compar. cum reſtitutione quadrupli. Qui furatur à fure, quî ſe habeat. Ann.[1] *Ex.22.4.9.exponuntur. Dupli & quadrupli reſtitutio in eadem re. Ratio duplex exigendi in pecoribus quadruplum & quintuplum. Longè diverſa mulcta, ſi quis invitus culpam agnoſcat, quam ſi ſponte faſſus deprecetur culpam. Hinc conciliatur lex Ex. 22.1.9.cum Lev. 6. 4.5. Itaque explicatur Lev.6. 4. & Num.5.7. Litera* ו pro *ſi. Reſtitutio ſortis cum quinta, quorum ſit. Lev.4.22.23. explicatur. Voces quandoque agnitionem rei & profeſſionem denotant. Ita expon. Eſ.58. 2. ex Chald. & Rab. Pœnarum diſtinctio ex jure Rom. illuſtrata. Applicatio diverſa.*[2] *Cauſæ quare minus rependat furans à fure.* יאוש. *Secundum complures deſperatio proprietarii rem furi acquirit. Exod. 22.7. ex mente Iud. exponitur. Fur ſecundus priori obligatur. Etiam ſecundum jus Romanum, ex cujuſdam ſententia.*

§. 2.

Furis actiones diverſæ. Cum venditio, tum mactatio pecudis furtivæ variis caſibus diſtinguuntur: unde ſecundum quoſdam jura diverſa. Furatus à patre. Pecus furtiva diſcerpta. Ann.[1] ו pro *aut.*[2] *Regula* קם ליה בדרבה מיניה, *aliter exponitur. Minor pœna in majori contineri cenſetur.*[3] *Idololatriæ pœna.*[4] *Dies expiationis: & quî in furem tum mactantem animadvertatur. Regula,* Vapulans non rependit.[5] *Expenduntur furti caſus diverſi in filio.*[6] *Conſecratio rei furtivæ. In furto conſecratorum mitiores injuſtè Ebræi. Exod. 22.9. vindicatur. Lev. 5.16. explicatur è Maim.*[7] *Vtilitatem in furto expendunt Iudæi.*[8] *Declarantur*

tur טריפה *&* נבילה. *eorum ſpecies.*[9] *Profana & ſancta alieno loco mactata.* פורס. קדשי קדשים. *Annuli mactationis. Comparantur Iudæi & Romani in pœna vel mulctâ furti.*

§. 3.

Teſtes incongrui de diverſis furum actionibus, diverſimode conſiderantur. Teſtimonium irritum. An.[1] *Teſtes* זוממים incongrui, *&* מוכחשי' falſitatis convicti.[2] *Incongrui teſtis conditio ad quoſvis mendaces extendenda. Teſtes quando & quomodo totam furis pœnam ſuſtineant.*[3] *Teſtes poſteriores quando in triplum condemnentur.*[4] *Fur duplum, teſtes triplum repēdentes.*[5] *Quid ſi unus tantum teſtis falſi arguatur.*[6] *Regula juris,* אין עדים מתשלמים ממון עד שיזומו שניהם. *De teſte uno; item falſario, ex Codice.*

§: 4.

Si ipſe fur ſit teſtis ſolus. Sabbatho mactata pecus furtiva. Conſecratio pecudis furtivæ. Sancta pro quibus alia ſubſtituenda. Ann.[1] *Regula,* מודה בקנס פטור. faſſus injuriam *vel cujus nomine mulctam debet,* liber eſt. *Fur rem furtivam cum quinta rependens.*[2]. *Idolo mactata pecus. Supplicium capitale quomodo mulctam abſorbeat.*[3] *Pecus patri erepta, & poſt mortem mactata.*[4] *Injuſta in conſecratis ſententia.*[5] *Quid* נרבע. *Mactatio legitima reatum inducens. Romani in tentantes privata ſacra ſeveriores Ebræis.*

§. 5.

Venditio qualis rei furtivæ non puniatur. De pecude furtiva, quæ vitioſè mactatur. Loca ubi furtum fit, mactatio, & venditio, jus immutant. Ann.[1] *Scripturam quî enarrent Iudæi. Pſ.*68.21. *quam ridicule accipiant; Ex.* 22.1. *inſulsè reſtringant. ubi eorundem tricæ.*[2] *Quid è Deut.*14.21. *ineptè eliciant.*[3] נוחר *variis modis exponitur.*[4] מעקר. *Malè Scrip. reſtringunt Ebræi.*[5] *In æſtimando furto diſſentiunt Rom. & Ebr. Contrectationis effectum.*

§. 6.

Quænam furtum conſtituant, quæ ſecus. ubi de re furtiva alteri data. An.[1] קנה acquirere *latè patet Ebræis. Modi transferendi ſive acquirendi. ubi de traditione, inprimis Elevatione, At-*

tractione. Quid מפורק. [2] *Elevatione ubique rem transferri.* [3] *Redemptio primogeniti. De tempore ejus. Quando Deo ſiſtendus. Ieſus quando & quare Ieroſolymam allatus. Iudæi à verbis Num.* 18.16. *recedunt. Quid in redemptionem detur.* [4] *Voces conjunctas ad perſonas diverſas etiam referri. Differentia hujus Miſnæ à leg. Romanis.*

§. 7.

Minuta pecora, gallinaceos, porcos, canes, ubi & an educare liceat. De reti columbarum. Annot. [1] *Quibus ſylvis minuta pecora alere liceat. Quanta cura veteres caverint, ne quadrup. pauperiem faceret. Primorum verborum in Miſna ratio. Superſtitionis Iudaicæ exemplum è Talmude. Quo caſu primum interdictum de minutis pecoribus, non obtineat. Statutorum Ebr. conditio.* [2] *Cauſæ quare Syria pro aliis regionibus veniat.* 2 *Sam.* 8. *v.* 3.4. *explicantur. Quæ ſit Syria Tſobæa. Sophene ubi. Hamath. Palmyrena. Termini Iſraëlis quouſque.* 2 *Sam.* 8. *conciliatur cum* 1 *Chron* 18. *Scriptura S. quibus ſcripta.* 2 *Sam.* 5. *v.* 8. *explicatur. Ellipſis iterum probatur. Quare pecora minuta in Syria educare liceat. Babylonia cum Canaane confertur.* [3] *Contaminandi modus. Quare arceantur gallinacei. Nulla ſterquilinia Hieroſolymis. Ieruſalem decem gaudebat privilegiis. de iis ordine. Atque hac occaſione de* עיר הנדחת, civitate impulſa, & אוהל הטומא׳, *aliiſque diſſeritur. & quare hortos Ieruſ. prohibeant: mortuoſque eodem die ſepeliant. Res ſanctiſſimæ, & Sancta quæ vocant Levia: item de loco ubi eduntur.* [4] *Quæ ſancta paſſim in terra Canaan ederentur.* [5] *Hyrcani & Ariſtobuli diſſidium. Origo interdicti de alendo porco. Iudæis Græcorum ſcientiam diſcere non licebat. Porci etiam ad ungendum pelles, & mercaturam, non permiſſi. Cujus eſus interdictus; etiam mercatura interdicta: cum exceptione duplici. De Matt.* 8. 30. *multis agitur. Extra tribum Iuda & Benjaminis, multi Iſraëlitæ in terra Chanaan poſt captiv. Babyl. Chriſtus tantum inſtitutionem oralem &*

mira-

miracula Iſraëlitis exhibuit. Iſraëlitæ reduces duorũ generum. Neh. 8 1. *quomodo intelligatur. 2 Chron.* 34. 33. *quî accipiatur. Iſraëlitæ etiam poſt Aſſyriacam captivitatem, in Chanaan erant. Iſraëlitæ, non tantũ Iudæi, ſub Cyro rediere. Hoſ.* 1. 6. *cum aliis conciliatur. Chanaan plurimos alienigenas habuit in adventu Chriſti. Iſraëlitæ ultra Genezareth non adeo ſuperſtitioſi. Gadareni cujates eſſent. Dæmoniaci Matt.* 8. 28. *Quod de porcis, ad reliquas beſtias interdictas extenditur.*[6] *De canibus non alendis, vel catena ſaltem ligandis, ſententiæ diverſæ: earumq; rationibus. Vbi eos ſolutos habere liceat. Nehardea, ubi ſita.*[7] יסוב *quid. Quibus conditionibus rete columbis tendere licitum. Conciliantur Miſnæ quæ pugnare videbantur. Romanis legibus Miſnæ æquitas probatur.*

CAP. 8. §. I.

Qui vitiat alterum, quinque nominibus tenetur. ubi ordine de damno corpori illato, dolore, curatione, ceſſatione, & ignominia, etiam fortuita Ann.[1] *Ex.* 21. 24. *& Lev.* 24. 20. *enarrantur. Itaque Talionis lex defenditur: & quî accipiatur* oculus pro oculo, *&c. expenditur. De Num.* 35. 31. *comm. Ex.* 21. 25. *contra Iudæos vindicatur. Quid* רק *Ex.* 21. 19. *Pœna corporalis in pecuniariam mutata.*[2] *In vitio illato compenſando, omnes læſos pro ſervis habebant. Talio ex Leg* 12. *Tab. & Cod. Talionis lex revocata. Dum talio vigeret, corporalis pœna etiam in pecuniariam mutata. Talionis æquitas ex Gellio.*[3] *Modus quo æſtimatur dolor compenſandus. Ex.* 21. 25. *ex mente Gem. expoſitus. Actionem in alterum dari ob dolorem illatum, ex jure Romano.*[4] *Ceſſationis compenſatio extenditur.* רק *quid Ex.* 21. *v.* 19. *ex Gem.* גרגותני. כריכת' כולתא.[5] *Gemaram à Miſna diſſentire, in plaga recrudeſcente.*[6] *Varia conſideranda & quæ, in ceſſatione compenſanda. Ceſſationem præſtandam & curationis impendia, cenſent jura Rom.*[7] *Ignominiam pro conditione perſ. diverſa luendam, ratione etiam probatur.*[8] *Nudus quis dicatur. Orientalium veſtes. Gradibus ad altare cur non aſcendendũ.*

[9] *Igno-*

[9] *Ignominia non animadverſa vindicatur.* [10] *Deut.* 25. 11. 12. *enarrantur è Magiſtris. Manus amputanda redimi potuit. Quæ de ignominia vindicanda, ejuſque incremento dicta, ex Rom. leg. confirmantur: & injuriam vindicandam, quam etiam infert qui in aliam perſonam collimabat.*

§. 2.

Confertur damnum ab homine datum, cum eo quod ejus bos dedit. De pretio excuſſi fœtus. Ann. [1] *Ex.* 21. 22. *variè enarratur. Læſio fortuita. Pœna homicidii defenditur. Ita lex talionis in genere. De ejus incommodis. item redemptione pœna. Abortionis auctor, ex jure aliarum gentium, quî plectendus.* [2] *De ejecto fœtu, ut & pauperiei mulcta, contra Iudæos. approbante jure Romano.*

§. 3.

Quinam ad quintuplam illam mulctam §. 1 *teneantur. Quando ceſſatio non compenſetur. De ignominia ſervorum. Ann.* [1] *Miſnæ lectio diverſa. Iudæi contradicunt legi Ex.* 21. 15. *adeoque verberantem parentes à morte abſolvunt. Contra ſi ex errore occidat, morte mulctant. Superſtitioſi, dum filio ne patri venam ſecet, &c. interdicunt.* [2] *De eo qui expiationis die vitiat proximum. Qui eo die opus facit, plagis cædendus. Vapulans à mulcta pecuniaria abſolvitur; & qui hanc ſolvit, à verberibus. Lev.* 24. 20 *acutè expoſitus à Iud.* [3] *De eo qui proprio ſervo vitium corporis infert. Ex.* 21. 26. *vindicatur contra Iudæos. De loco Lev.* 24. 19. *Cananæus. Alterius ſervo Ebræo manum amputantis mulcta.* [4] *Miſna cum Ex.* 21. 26. *conciliatur.* [5] *Vir cum fratre, quid Deut* 25. 11. *Parentes contra filios, ſervi contra dominos proprios ac alienos defenduntur, legibus Romanorum.*

§. 4.

Surdi, fatui, pupilli, ſervi, maritæ conditio potior in compenſando corporis vitio. Ann. [1] *Miſnæ lectio diverſa.* [2] *Naturæ vitia & imbecillitas ætatis, quos peccantes abſolvat.* [3] *Marita & ſervus peccantes quare cum jam immunes ſint, poſtea, mulctentur. Quid* גוים. *Dotem illatam quando repetat uxor; quando mari-*

maritus obtineat. De ſervis reis & maritatis, quomodo Rom. & Ebr. leges differant & conveniant.

§. 5.

Percutiens patrem, & vitians alterum in ſabbatho, vel denique ſervum ſuum Cananæum. Ann.[1] *Quænam fuerit capitis pœna, ſi quis in parente vibicem extitaſſet. Si filia id faciat.*[2] *Regula,* Corrumpens quid die ſabbathi, à morte immunis: *cum exceptione ſua.*[3] *Exod. 21: 26: ad quoſvis ſervos, contra Iudæorum ſententiam, extenditur.*

§. 6.

Variæ mulctæ proponuntur, ſi quis alteri colaphum, alapam impingat, aures vellat, evellat capillos, conſpuat quem, pallium detrahat, denudet caput mulieris. Quæ quis ſibi impunè facit, aliis facta vindicari. Ann.[1] תוקע לחבירו *variis modis exponitur.* סנוקרת *quid ſit ſecundum variorum ſententias. ejus mulcta. ut etiam trudentis genu, & calcitrantis. De colaphis Chriſto impactis.*[2] סלע, טקל. *Siclus Iudaicus duplo major Galilæo. Siclus alius Tyrius; alius provincialis: ubi de utriuſque diverſiſſimo valore. Moneta argentea Legis; & magiſtrorum. Matth. 5. 26. Græcus & Syrus, ex Talmude conciliantur expedita ratione.* λεπτὰ *Marc. 12. 42.* Quadrantem *eſſe multiplicem.* פרוטה *cujus valoris.* איסר *non eſſe* ἀσσάριον. *Quid* ἀσσάριον *Matth. 10. 29. & Luc. 12. 6. nempe* אסר*; cujus valor ex antiquis. Heſychius correctus. Unde æſtimandi Ebr. nummi.*[3] סטרו, *quid. Alapæ Chriſto infractæ.* ῥαπίζειν *quid in paſſionis hiſtoria.* Malas meas depilantibus, *Eſ. 50. v. 6. ex Euang. Chriſto applicatur.* δέρειν *quid Luc. 22. 63. ſignificet.*[4] פרע *tribus modis exponitur.*[5] *Quæcunque dedecora vindicanda cenſuerunt Iudæi, iis Chriſtum affecere. Veſtem aliquoties Chriſto detractam.*[6] *In dedecore & infamia vindicanda ſpectandam eſſe læſi conditionem: etiam ſecundum Ius Rom. è quo Miſna comprobatur.*

§. 7.

Lædentem præter mulctam, ad petendam remiſſionem teneri. Le-

****** *nitas*

nitas ejus qui propitiandus eſt. Ei qui ſe lædi præcipit, quo caſu impunè mos geratur. Iuſſum etiam alteri malè facere, teneri. Ann.[1] *Peccati veniam expetendam è Talmude aſſeritur. idque cum Chriſti doctrina confertur. Sacerdotii Chriſti partes.*[2] *Facilitas in remittendis peccatis in Talmude docetur, eodem modo, quo eam Servator exigit.*[3] *Volenti fieri injuriam. Id ratione addita reſtringunt Iudæi.*[4] *Si quis ſibi pedem frangi jubeat, quî accipiendum. Canon,* יש מן פטור כלאו.[5] *In bonis externis ſecus ſe rem habere. ubi* non *pro* ita, *Obadia de Bart.*[6] *Cujus ſit, ſpondere abſolutionem.*[7] *Perpetrantis peccatum levius, quam ejus qui damnum dari jubet. De peccato juſſu alterius commiſſo, quid leges Romanæ decernant.*

CAP. 9. §. 1.

In rapto rependendo examinandum eſſe, quod fuerit pretium cum raperetur. Annot.[1] *Definitio furti, item rapinæ. Levit. 6. 4. 5. contra Iudæos vindicantur. Ideoque de pœna rapti. Quid* חמס.[2] *Materia rapta, non quod ex ea fit, conſideranda.*[3] *Similiter in vacca ſpectatur, quod pretium fuerit cum raperetur.*[4] *Adeoque ſi poſtea fœta reddatur, fœtus non attenditur. Ita in ove, quæ ſit lanigera. In damno leges Rom. etiam tempus expendunt. & ſeverius in raptum, quam furtum animadvertunt; Iudæi contra.*

§. 2.

Quomodo rapti compenſatio inſtituatur, ſi res rapta melior facta fuerit in raptoris manu. Item, ſi res deterior facta ſit: vel planè inutilis reddita fuerit. Ann.[1] *Servi quando æquentur mobilibus, quando fundis. De rapto in raptoris manu immutato, ſententia Maim.*[2] *Quis nummus* כסדק *&* כפכל*, ex mente diverſorum.* Putreſcere, *cujus in Miſna mentio. Quanam inſcriptio numi Hieroſolymitani.*[3] תרומס. *Vtilitas raptoris in compenſatione ſpectetur. Iniquum Iud. judicium. Vitium beſtiæ non ita obeſt ante latam ſententiam.*

§. 3.

Fabri qui novum quid parandum, vel aliquid ad reparandum acce-

acceperunt, quì de corruptione teneantur. Similiter architectus, qui deſtruendo parietem, damnum dedit. Ann.[1] תקן *quid in hac lege. De fabro etiam agi qui novi quid faciendum in ſe ſuſcepit, probatur è Gem. & Maim. Immutatio rei, quando transferat dominium.*[2] מגדל, *quid.*[3] *Locatori etiam conſuli, & damnum eſſe conductoris, ſecundum leges Romanas. Vbi & de eo qui tranſportandam rem conduxit.*

§. 4.

Infector ſi lanam adurat, fuſco colore fœdet, aliove colore inficiat, quam debebat; quid præſtet. Ann.[1] יורים cortina, *quid.*[2] כאור. כפרח דורי. כלכום. [3] *Infectoris conditio deterior, quam locatoris. Quid* ידו על התחתונה. [4] *Pretium lanæ alio colore tinctæ, quam oportebat, non perſolvi.*[5] *Immutatio contra communiorem regulam, hic rem non alienat. conductorem locatori præſtare de quo convenit, etiam ex leg. Rom.*

§. 5.

Pejerans raptum ad proprietarium deferre tenetur in loca remotiſſima. Cui, ipſius loco, tradere liceat. An.[1] פרוטה *cujus valoris. &* איסר.[2] *Lev. 6. 5. explicatur. Horrenda delicta etiam hoſtiis expiata fuiſſe.*[3] *Privati* שלוח *variæ ſpecies. ubi de parario & inſtitore. Iudæos diſſonantia tradere. De generis convenientia apud Ebr.*[4] *Quis,* שליח ציבור, *&* שליח בית דין. *Stator curiæ. Recuperator. Coactor. Quando huic raptum reddidiſſe ſufficiat. Raptorem dupli reſtitutione mulctant leges Roman. etiamſi rem ſuam eſſe putavit.*

§. 6.

Quibus caſibus raptor proprietarium in loca remota ſequi non debeat; quo verò caſu debeat. Ann.[1] *Ebræi docent quæ non conſentiunt. ubi denuò de Lev. 6. 5. & ſyntaxi Ebræorum agitur.*[2] *Minus valore minuti raptorem ſublevat.*[3] *De pœna rapti; etiam ex jure Canonico.*

§. 7.

Quintam de quinta rapti, &c. exigentes, quouſque deſcendant.

****** 2 Depo-

Depoſitarii ſponte fatentis mulcta. Ann.[1] *Quænam Lev.6.5. quinta ſolvenda dicatur.*[2] *Ejus exemplum: & Maimonidæ ſphalma. Scripturæ contradicunt Iudæi, de quo & ſept. nota. Multa Ebræorum numiſmata valore ſuo æſtimantur. ut* דינר, פרוטה, מעה, פונדיון, ἀσσάριον, קונטרק, מסמס.[3] *Miſnæ diverſa lectio.*[4] *Quid ſit Lev.6.2.7* תשומת, *variè exponitur.*[5] עשק *&* גזל. *Luc. 3.14.* συκοφαντεῖν. συκοφάντεια *in Ariſtophane,* συκοφάντης.[6] *Raptor quando minus mulctetur.*[7] *Perſonæ loquentes quando reticeantur. qua occaſione de cauſa obſcuritatis in Gemara. In depoſitarium quid decernant leges civ. Rom. in eum qui mutuum intervertit, vel commodatum. inque eum qui mercedem detinet. item qui rem perditam lucri cauſa ſuſtulit. Diſputatur de perjurii pœna ex leg. civili Rom.*

§. 8.

Depoſitarius ſi furetur, quantum debeat: ſi ſponte fateatur, quæ ſit mulcta. Ann.[1] *An ſi depoſitum adhuc integrum ſit, duplum exigatur, cum occultatum fuit.*[2] *Exodi 22.9. expenditur.* נחש *ſynecdochicè pro juramento.*

§. 9.

Surripiens quid patri ſuo, qui poſtea moriatur. Raptor ad ſolvendum mutuatus. Annot.[1] *Superſtitio Iudæorum in explicando Levit. 6. 4. commate.*[2] *An Miſnæ verba* לבניו, *filiis raptoris raptum reſtitui poſtulent.*[3] *Hæredibus proprietarii reſtituendum raptum, docent l. civiles Rom. Quo fundamento & quando fratribus illius reſtitui, præcipiant Iudæi.*

§. 10.

Quid agendum, ſi parens voto bona ſua interdicat filio. Ann.[1] קונם *quid.* קונמות. קונמים. *Inhumanitas parentum in liberos; & liberorum in parentes. Magis honorandi præceptores quam parentes, ex Ebr. mente. Libertas parentis poſtponenda libertati præceptoris.*[2] *Duplex ratio interdicendi bona.*[3] *Quomodo exhæredatus reſtituere bona dicatur. Nepos quî hæres.*[4] *Vnde exhæredatus ſibi de neceſſariis proſpiciat.*[5] *Quomodo creditor mutuans exha-*

exhæredato, ſuum recuperet. Exhæredationi liberorum cancellos ponunt leg. Rom. imo & ſectioni bonorum paternorum. Patris eſſe liberis proſpicere, è Xenophonte & V. Max.

§. 11.

Prædatus à peregrino, qui poſtea moritur. Pecunia peregrino ſurrepta, raptoris filiis quando cedat. Ann.[1] Qua lege peregrino ſint hæredes.[2] Injuſtitia Iudæorum. Num. 5. 8. vindicatur. Reatus quid.[3] Altera injuſtitia magiſtrorum. Quando raptoris fiant bona peregrino erepta.[4] Quid fiat conſecrata pecude poſt mortem domini. יוסאלב.[5] Pretio conſecratæ pecudis poſteaque vendita, quid fiat. נדבה & נדר in quo differant. Maimonides reſtitutus. Codex Maimonidæ. Sacrificia quædam non imperata. Quid קין המוכח.

§. 12.

Raptor ſi ante oblatam victimam moriatur, quid datâ jam pecuniâ fiat. Reatus & raptum diverſis ſacerd. claſſibus data. Reatus ante allatam rapinã non expiat: tamen ante quintam ipſius. Ann.[1] אלכסי מסטר.[2] Num. 5. v. 10. vindicatur contra Iudæos, & exponitur.[3] Nomina virorum pro ſimilibus accepta. Raptum & victimam ejus diverſis tradere licuiſſe.[4] Raptorem caſu quodam ſecundam victimam attuliſſe.[5] Futuri in conſignificando vis.[6] Non eſſe hîc rapti & quintæ ejus rationem eandem.

CAP. 10. §. 1.

Quando raptorum filii rependere teneantur. Publicanorum, & quæſtorum ærariorum arcæ reprobatæ. Annot.[1] Synecdoche Miſnica.[2] Miſna à magiſtris rejecta. etenim liberos raptorum ſemper obligari: niſi rapta comeſta ſint. Mobilia creditori oppignerari. Deſperationis vis in mutãdo dominio. Simile ex jure Romano.[3] טים בו אחריות, quid. ubi de evictione rei in fundo vendito.[4] Nummos permutandi cauſæ. פרט, quid. Publicanorum diſtinctio & patria. דינא דמלכות דינא, quid ſit. Luc. 3. 13. ex Talmud. illuſtratus.[5] גבאי, quis ſit.[6] De publicanorum & quæſtorum numis, quos in ædibus habent.[7] Quoſve alibi extra arcam ſuam publicam habent. De raptorum liberis ex jure Rom.

§. 2.

Raptum tibi pro re erepta datum, fieri tuum. In aliis multis deſperationem manifeſtam prærequiri. Repetentem ſua, ſi lædat alium, teneri. Ann.[1] שנוי רשות, יאוש. *& quomodo ex eorum fundamento, raptum ad tertium tranſlatum, ipſius fiat. Nam dominii tranſlationem etiam rem alienare.*[2] *Conciliatio Miſnæ, ex latronum diſtinctione. Cuthæi. Iudicare* בלוטרכי. *Evictionem prӕcidi derelictione, ex leg. Rom.*[3] *Apum examen quî occupantis fiat: apium fera natura; non gallinarum: etiam ex jure Rom.*[4] *Teſtimonium mulieris & pupilli.*[5] *Amplius de eo qui ſua repetit cum alterius damno.*[6] *Miſna cum jure Rom. confertur.*

§. 3.

Quando emptor rei furtivæ pretium recipiat: quando rem furtivam retineat. An.[1] *Conditiones in recipienda re furtiva.*[2] *Pleroſq; evictionem rei in furto concedere; alios, proprietario pretium reſtituendũ.* תקנת השוק, *quid: de quo & tertia nota. Ementem à noto fure, rem gratis reſtituere; alii, proprietario reſtituẽdum pretium. Rem furtivam poſtquam dominus animũ recup. deſpondit, non reſtituendam. Maimonidæ tribui ſententias contrarias. Rei furtivæ retentio & reſtitutio ex jure civ. Roman. In quo, rei furtivæ pretium à venditore exigi. Eodem jure, rei furtivæ perſecutionem habere dominum. Recipiens rem furtivam, an pretium ſolutum rependat, ex l. civ. Roman. Rem furtivam pignori datam nonniſi reddita pecunia recipi, contra jus civ. Rom. præcipiunt Magiſtri.*[4] לקח.[3] *Phraſis* לא כל הימנו *fuſe exponitur. Negatio univerſali particulæ præpoſita. Vox non tam rem, quam rei ſignificatæ debitum denotans. Lex Num. 35. 28. ad Chriſtum relata. In Rabboth qui illuſtretur Gen. 11. 4.*

§. 4.

Effuſo vino ſuo colligens mel alterius effuſum. Aſinum eripiens alterius, neglecto proprio. Ann.[1] נסדק. *Quæ uno impetu effundunduntur, occupantis fieri.*[2] *Pactus pretium vini quis cenſeatur.*[3] *Quæ ratio ut quis ab abſente domino beſtiæ pretium ſtipulatus*

tus cenſeatur.[4] *De* מנה, mina, *ex Ebr. Græc. & Lat. mina Tyria & provincialis. Minam communem pendere libram Colonienſem. Siclus. Aurei 2 Chron.* 9.16. μνᾶ *diverſi valoris Heſychio. Drachma Attica. Obolus. Denarius. Chalcus. Ærei aſſes. Mina ſtatim poſt captivitatem uſitata. Denarius poſterioris templi. Sicli Ezech.* 45.12. *Kimchi in voce* מנה *reſtitutus. Si quis alterius negotium geſſit, quatenus damnum & ſumptus reſtituantur, ex jur. civ. Rom. Reſtitutionem ab exitu dependere contra illud, ſtatuit Maim.*

§. 5.

Cujus periculo ſurreptus ager reddatur deterior, raptoris, an proprietarii. Ann.[1] *Miſnæ lectio diverſa.* מסיקין, *ex Gemara. Talmudiſtæ inepti grammatici.* سقي. [2] *Ereptum fundum ſemper primi domini cenſeri: idque cum jure Rom. confertur. Quare fundi calamitas hoſtilis ſit proprietarii, non raptoris: & quando.*[3] *Cur inundatio periculo proprietarii fiat. Quod raptoris culpa in agro ſuo quis patitur, id à raptore reparandum, leg. Rom.*

§. 6.

De loco, ubi res aliena domino reſtituenda. Ann.[1]. תכל. ייטוב. [2] *Ex Gemara explicatur caſus, quo rem alienam in deſertum deferre liceat. Error S. Iarchi in Gem. expl. Depoſitum & ſimilia, ubi reddenda, ex jure civ. Rom.*

§. 7.

De eo qui dubitat, an alteri ſuum reſtituerit: quive dubitat, an alterius rem habuerit. Ann.[1] *Dubium an alteri ſuum reſtituerit, in foro civili nihil debere.*[2] *Regula,* ברי ושמא ברי עדיף. *quam Romanæ leges cum diſtinctione admittunt. Dubius an debeat, ſeipſum ignorare, apud Ebr. jurat. De confitente reo in jure Romano.*

§. 8.

Pecus domino reſtituta, quæ poſtea aufertur, vel moritur. An.[1] *Pecudem etiamſi eam reſtituerit, quare compenſet fur denuò ſurreptam.*[2] *Si dominus pecudem à fure reſtitutã noverit, de ulteriori*

riori damno non teneri furem. Furem quandoque de pecudis vitio teneri. quod analogicè etiam ex legibus Rom. deſumitur.

§. 9.

Quæ à quibus emere liceat. Ann.[1] *Ratio, quare hædum, lac, lanam à paſtoribus emere non liceat. Vbi dominus paſtorum factum ſcire poteſt, emere ab iis licitum.*[2] *Quare lintea & pannos à mulieribus emere liceat.*[3] *Vituloſque in Sarone à paſtoribus, etiam mulieribus. Saron regio paſcua. Saron duorum locorum nomen, non trium. Lydda & Ioppe, ubi. Saronis transjordanenſis ſitus. Carmelus. Baſan. Hermon.* ה *locorum etiam nominibus præfigi.*[4] *Quæ occultari à venditore jubentur, emere non licet.*[5] *Miſnæ conciliatio. A quibuſvis gallinas & ova cur emere liceat. Quodcunque judicatur furto ablatum, emere interdicitur: etiam jure Romano. ubi & pretio excidit emptor: atque ſuſcipiens rem furtivam pœnali quoque furti actione conveniri poteſt.*

§. 10.

Flocculi fullonis & carminatoris. Fullo, ſartor, faber, quas minutias retineant, quas reddere debeant. An.[1] *Fullo, quis. ejus actiones. Marc. 9. 3. explicatur.*[2] *Carminator, quis. Paterfamilias, in hujuſmodi legibus.*[3] *Quænam ſint iſta* סלס' חוטין *Miſnæ.*[4] *Fulloni quando plura cedant.*[5] *Schidia minora fabri; majora eſſe locatoris.*[6] כסורת.מקרח. *Ex Gemara etiam & Miſna, linguæ Hebraicæ cognitionem petendam. Matt. 5. 43. ex Gem. illuſtratur. Odium ab Ebr. defenditur & jubetur, atque etiam vindicta. Quod ad minutias operariorum, ſpectandam conſuetudinem. Variè hæc de reſtitutione operariorum cum jure Romano conferuntur. Superſtitio Iudæorum.*

בבא קמא

SIVE

CODEX PRIMUS

Legum forenſium populi Iſraëlitici:

Latinè

Redditus, & cum aliorum, imprimis Romanorum legibus collatus.

בבא קמא

פרק א׳:

הלכי א׳:

ארבע אבות נזיקים השור והבור והמבעה וההבער לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור ולא זה וזה שיש בהם רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

CODICIS PRIMI

CAP. I.

§. I.

Qvatuor ſunt damnorum[1] *fontes:*[2] *bos;*[3] *puteus;*[4] *depaſcens; incendium*[5]*. Non ita ſe habet bos, ut depaſcens; nec depaſcens, ut*[6] *bos; nec hic, & ille, in quibus eſt vitalis ſpiritus, ut ignis qui ſpiritu vitali deſtituitur; nec denique hic & ille, qui ambulando ſolent nocere*[7]*, ut puteus qui non ſolet ambulando nocere. Conditio æqualis*[8] *in iſtis hæc eſt, quod nocere ſoleant, iiſque attendere debeas: & quum horum aliquo damnum infertur, lædens teneatur. damni pretium*[9] *ſolvere è præſtantiſſimo proventu.*

ANNOTATIONES.

[1] Talmudiſtæ in conſtitutionibus ſuis ea quæ tractant ad ſumma capita revocare ſolent: non quod ſingula iſtis capitibus ut generibus contineantur; ſed eò ſaltem hac ratione referantur, ut quid de ſingulis judicandum ſit ex iſtis ſummis

 capitibus

capitibus liqueat. quæ idcirco אבות, ac ſi *patres* dicerent, nuncupant: ſicuti ea quæ inde dijudicantur & profluunt, iiſdem dicuntur תולדות, *generationes*. Hinc codice *Schabbath* f. 22. p. 1. circa medium, אבוהון דכולהו דם, *pater omnium iſtorum ſanguis eſt:* quia uti gloſſa explicat, ילמדו כולם ממנו, *ex eo diſcuntur omnia*, quorum iſtic mentio. Quod ſi autem illæ תולדות longius à ſuis אבות diſtent, alia ſæpe jura recipiunt: prout ea de re videre eſt Judæorum judicia in commentariis ad c. 2. Haggæi, ỷ ſ. 13. Sed nobis de ipſis ſermò eſt, quatenus aliorum ex aliis jura ac conditiones patefiunt. Vt liquet è Maimonide t. 4. l. 1. c. 2. *Iad.*

[2] Itaque in damnis explicandis quatuor hoc loco אבות, *patres*, conſtituuntur: bos, puteus, depaſcens, incendium. Non quaſi huc damna, de quibus in ſequentibus aget author, omninò revocari queant (nam cum per bovem, ejus pedem intelligant Talmudiſtæ, quid de cornu, quo pauperies facta fuerit, dicendum?) ſed iſta omnia quæ ſemper (etſi non ubiq;, uti de dente & pede, nocentibus in loco publico, liquet è Gem. f. 5. p. 1. hujus codicis Babæ Kamæ) perfectè compenſari debent: quum bos cornu feriens quandoque (ut ſi petulcus eſſe ignoretur) tanta mulcta non teneatur. Vnde in Gemara legitur: במועדים מתחלתם קמיירי בתמים ולבסוף מועדים לא קמיירי, *de iis quæ ab initio convicta ſunt* (ideoque totum damnum compenſare debent) *docet, de innocentibus tandemque convictis non docet.* Quæ ſint animalia convicta, quæ innocentia, poſtea liquebit. Quum ergo in Miſna noſtra primo loco ponitur bos, pedem intellige omnium interpretum judicio: ubi enim pauperies à jumento facta deſcribitur, id ejus membrum concinnè totius beſtiæ nomine notari putant, quod ipſis in nocendo commune eſt. Et quum damnum pede datum ut fontem conſtituunt, inceſſum conſiderant, ſi fortè quid inter eundum frangat & conculcet. Atq; תולדות, *generationes*, ſive conſectaria hîc quoſdam male ſtatuiſſe רביצה & בעיטה (refragante cum aliis Maim. c. 1. §. 10. in *Iad.* t. 4.) docet Gemara. Quorum illo notatur,

tatur, ſi quando progreſſum jumentum rei alicui incumbat, eamque confringat; hoc verò, ſi recalcitrando frangat. Melius alia proponi ſolent. Veluti ſi incedens jumentum lædat (inquit Gemara) בטליף שעליה בפרומביא שבפיה בזוג שבצוארה, *onere ſibi impoſito, fræno oris ſui & jugo quod collo ſuo impoſitum ſit.* (iſtud טליף in Aruch exponitur אוכף *Ephippium*, & טעונה, *onus.* poſteriori modo accipio: quia pro eo hîc alius habet מרטיק, quo *magnus ſaccus ad merces deferendas* deſignatur.) Huc referri poſſet è ff. *Si quadrupes.* l. 1. §. 9. *Sive autem corpore ſuo pauperiem quadrupes dedit, ſive per aliam rem quam tetigit quadrupes; hæc actio*, de qua ibidem, *locum habebit. ut puta ſi plauſtro bos obtrivit aliquem, vel alia re dejecta.* [3] Sic ubi de puteo agunt in Gemara, ad eum referunt ut conſectarium, ſi quis כיחו, *ſputum ſuum*, aut ניעו, *mucum* narium in terram dejiciat, quibus lubrica reddatur via ut alius prolabatur: hunc enim caſum cum eo conferunt, ubi quis in puteum incidit. [4] Sequitur מבעה, *depaſcens* pecus, & à plerisque (ut Gemaræ diſputationes prætermittam) ad dentem applicatur, quo pecora depaſci arva ſolent. expoſitionis ratio in Gemara affertur hæc, quod Obadiæ ỷſ. 6. hæ voces נבעו מצפוניו in paraphraſi M. Ioſephi reddantur אתגליין מטמרוהי, *manifeſtantur abſcondita ejus*, dentes verò in agro depaſcendo jam tegantur, jam denudentur. Præfero tamen Maimonidæ rationem, מבעה de dente intelligi, quia dente pecora quærunt & evellunt herbas: magis enim cum vocis proprietate convenit. Ad hanc autem pauperiem quam quadrupes dentibus facit, tanquam conſectarium referunt damnum, quod corpore ſuo dat ubi ſeſe ſcabit, & parieti affricat, qui inde quandoq; læditur; vel arbori eo modo nocet. [5] Tandem quartus fons proponitur, incendium: ubi ignis metam frumenti aliaque abſumit. Quò tanquam תולדות revocant damna ab iis data, qui lapides, cultros, onera ac ſimilia ita in ſummo tecto relinquunt, ut ברוח מצויה, *vento ordinario*, dimoveri inde queant: namque iſtis in publica loca decidenti-

bus, variis damnis occaſionem præbent. Hinc jam patet, quid quatuor illis fontibus damnorum, ſive אבות נזיקים deſignetur; & quî ad ſingulos fontes ſive capita, alia multa reducantur, quæ illorum jura ſequuntur & conditionem imitantur. (quamvis & hic mulctæ ratio ac conditio ſæpè diverſa ſit: quatenus jam convicta cenſentur animalia ad hæc vel illa opera; ad alia non item. quod in præcedentibus exemplis expendendum ex Maim. cod. נזיקים c. 1. §. 5. vel quod שנוי, *mutatio*, in facto interveniat: ut in quibuſdam exemplis c. 2. hujus cod. §. 1.) deinde præter iſta damna eſſe quidem alia; ſed quę perfectam compenſationem nonniſi certis caſibus requirant. [6] Cæterum ne quis excipiat, unicum fontem, vel ſaltem illorum quoſdam ſufficere, quò deinde reliqua damna & pauperies (ut loquuntur leges Romanæ) revocentur; pergit in hac Miſna D. Judas, & ſingulos fontes neceſſarios eſſe indicat. Inter ſe differre, ideoque ad unum vel pauciores, quam deſignaverat, referri non poſſe docet: quatenus non ſolum ipſorum natura eadem non eſt; ſed etiam jura in iis obſervanda differunt. Etenim uti ſolent Magiſtri ex una ſpecie colligere aliam; hîc una ſpecies ſufficere videri queat: ſed ilicò daretur exceptio. Ex. gratia, אי כתב רחמנא שן הוה אמינא שן דיש הנאה להזיקה חייב רגל דאין הנאה להזיקה אינו חייב *Si ſcripſiſſet Miſericors illud de dente; dicerem, dentem, quia percipitur commodum ex damno inde dato, obſtringere; pedem, quia nulla ex ejus damno utilitas, non obſtringere*. Cujuſmodi plura in hac materia proferri poſſent. Huc accedit, quod in iſtis fontibus damnorum non ſit eadem juris ratio. Nam, verbi gratia, Deus hic in Gem. f. 5. putei mentionem ita feciſſe dicitur לפטור בו את האדם, *ut eo excipiat hominem*: quia Exod. 21. 33. legitur, *Ceciderit illuc bos, aut aſinus*. unde concludunt, ſi homo ceciderit, qui prævidere potuit, alterum illum non teneri. Itaque ob hæc & ſimilia diſtinctè ſingula proponuntur: cum hic quædam ita excipiantur, quæ alibi non item. Cæterum bovem quum à de-

paſcente

paſcente diſtinguit, id de pede incedentis bovis,& dente bovis depaſcentis accipe,(ut è dictis ex parte liquet) nempe pauperiem pede datam, illi quæ dente fit eſſe diſſimilem. Porrò phraſin quod attinet, de הרי dici poſſet, non eſſe Chald. *ecce*, ſed quod Talmudici per ראי efferunt ex eadem radice: niſi quod הרי ſit ex Hiphil. id confirmatur è phraſi ſeq. הצד השוה; ſi conferas noſtram verſionem Halichoth olam, inde à pag. 127. Quod ubi feceris, nullum erit de eo dubium. [7] Vbi autem inquit, *hic & ille qui ambulando ſolent nocere*, bovem incedentem ac depaſcentem intelligit, & ignem qui ſerpendo & ulteriora conſumendo ambulare videtur: quem utrumque diſtinguit à puteo; utpote qui ſuo loco immobilis maneat. Iſtam differentiam in Gemara hac phraſi explicant, לא ראי זה כראי זה. *non eſt aſpectus hujus, ſicut aſpectus iſtius:* id eſt, ſtatus ac conditio utriuſque diverſa eſt. quæ formula in argumentis comparatis eſt uſitatiſſima: ſiquidem iſtic poſt varias adverſus æqualitatem & ſimilitudinem exceptiones, tandem in iſta diverſitate, inęqualitate & diſſimilitudine convenientiam quandam eruentes ſubjicere ſolent, לא ראי זה כראי זה הצד השוה ש, *non eſt conditio hujus, ut illius; ſtatus æqualis eſt, quod, &c.* (de quibus conſule Clavem Talmudicam, ubi ejuſmodi omnia copioſè lectoribus propoſui.) [8] Quemadmodum etiam hoc loco, licet nulla ſit argumentatio; poſterior formula uſurpatur, quum dicitur הצד השוה, *latus æquale*, id eſt, communis ſtatus ac conditio, ſive jus æquale quod in quatuor dictis fontibus reperitur. Fortean lectoribus non ingratū erit, ſi hęc Judaici juris in damnis diviſio cum juris Romani diviſione conferatur in eadem materia. Hîc ejuſmodi expreſſam in quatuor membra diviſionē mihi non ſuccurrere fateor, attamen ſingula reperiuntur. & quidem primum ac tertium ſuperioris diviſionis membrum in prima differentia ab autore conjunctum, id eſt, bovem pede denteque lædentem quod attinet; confer ultima verba notæ ſecundę, item ſententiam iſtam, ubi Diocletianus & Maximianus

mianus ita ſcribunt, *De his quæ per injuriam depaſta contendis, ex ſententia legis Aquiliæ agere minimè prohiberis*: Cod.li.3. tit.35.le.fin. Et hæc verba, *Ex ſententia*, ſatis oſtendunt, quemadmodum Judæi certa habebant capita, unde de reliquis judicabant; ita Romanis non fuiſſe omnia legibus certis definita, ſed alia ex aliis deducta etiam fuiſſe. Hoc verò loco totam legem, *Si quadrupes pauperiem*, è Digeſt.li.9.tit.1. non produco: quia lex iſta hujuſmodi etiam caſus continet, qui hac Miſna non comprehenduntur. Porrò reliqua duo, *puteus*, *incendium*, ab iiſdem etiam conſiderantur, ut damnis occurratur: puteus quidem ſive foſſa Dig.l.9.tit.2.l.28. *Qui foveas, urſorum, cervorumq́; capiendorum cauſa faciunt, ſi in itineribus fecerunt, eóque aliquid decidit, factumque deterius eſt, lege Aquilia obligati ſunt.* Item ff. li. 43. leg. Si filius: *Præterea ſi foſſam feceris in ſylva publica, & bos meus in eam inciderit, agere poſſum, &c.* Denique de incendio in Romanorum legibus agi, nemo ignorare poteſt qui vel hæc verba legerit, ff. Ad legem Aquiliam lèg. 27.§.8. *Si quis inſulam voluerit meam exurere, & ignis ad vicini inſulam pervenerit; Aquilia tenebitur etiam vicino.* [9] Ad mulctam quod attinet, ea hic in Miſna noſtra irrogatur, quæ ſacris literis definitur: ſiquidem Deus Exod.22.5. ita præcipit, *Si quis depaſcens agrum aut vineam immiſerit pecus ſuum quod paſcat in agro alterius; optimo agri ſui, & optimo vineæ ſuæ rependito.* Nam compenſatio ex optimo & præſtantiſſimo in una quidem damni ſpecie præcipitur; ſed analogicè hanc ad reliquas enumeratas ſpecies extendunt. Ideò in genere Abrabaniel ad locum Exodi מכאן אמרו הנזיקין שמין להם בעדית רוצה לומר כשהוא רוצה לפרוע ישומו הדבר הניזק כאלו הוא שוה למובחר ממה שימצא למזיק, *Hinc ajunt S. L. M. Damna æſtimant præſtantiſſimo: id eſt, quum is rependere vult, æſtimant rem damnum paſſam, ac ſi æquaret digniſſimum quod invenitur penes damni authorem.* Porrò quia verba legis divinæ, cum dicitur מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, ambigua videntur; ideò uti hic in Gemara f. 6. legimus

פליגי

פליגי רבי ישמעאל סבר בניזק שיימינן ורבי עקיבא סבר במזיק שיימינן.
Diſſentiunt. Doctor Iſmael exiſtimat, nos æſtimationem facere in bonis damnum paſſi; at D. Akiba exiſtimat, nos æſtimationem facere in iis quæ ſunt authoris damni. Itaque ſicut apud Latinos dicitur, *rependere damna*, id eſt, aliquid pro damnis, & *rependere præmium*; ſic etiam apud Ebræos שלם duobus modis adhibetur. unus *rependere optimum* ad eum retulit qui damnum paſſus erat, ut licet optimum agri & vineæ depaſtum non eſſet; tamen ne minus reciperet quam amiſiſſet, reſtitutio ad optimum & pretioſiſſimum conformaretur: alter verò lædentis agrum deſignari antumavit, ſcilicet eum hac lege teneri, ut ex præſtantiſſimo ſuo rependat, ne ullo modo alter minus quam amiſerit, recipiat. Verumenimverò diſtinctionē adhibet Gemara, cum inquit f.7.p.2. כל מלי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי לבר מארעא דליתיה מיטב כי היכי דלקפוץ עלה וניזבנה.
Omnes res cenſendæ optimum; quia ſi non vendantur hic, venduntur in civitate alia: excepto agro, quem compenſare debet optimo, quò maturet in ipſo venditionem. Hoc ſibi Doctores iſti volunt, in hunc ſenſum Dei verba, *optimo agri*, *optimo vineæ*, accipienda; ſi pro agri vel vineæ proventu ſolvatur, præſtantiſſimum agri & vineæ dandum eſſe, quò ſtatim in ipſo agro vel vinea adhuc remanens fructus vendi queat: at ſi damnum in mobilibus quis compenſet, quodlibet cenſeri optimum; quia ſi pretium conveniat, vel hic vel alibi, quò facile transfertur, vendi poteſt. cum in agro & vinea ſecus ſe res habeat: utpote quorum pretium ſæpe vilius ſit, nec ita commodè transferatur; quamvis agri læſi ſpatium æquale ſit agro, quo compenſatio inſtituitur. Sanè hujus damnum non ſemper alterius, i. lædentis ſegetibus aut uvis compenſari poſſe, in confeſſo eſt: quandoquidem lædens aliquando agrum non habet. Quocirca illa Miſnæ explicatio fundamento non deſtituitur. Non tamen de nihilo eſt, quod *de optimo agri, &c.* in lege ponatur: quia ubi quis pretium.

B pecu-

pecunia præſtare nollet, facile exciperet ſe fruges frugibus compenſare velle; & deteriores, licet ejuſdem quantitatis, rependeret. Cujuſmodi rationem bene expreſſit D. Bechai comment. in Pentateuchum quatern. 15. f. 4. col. 2. מן העדית שאם היית אומר כבינונית או בזבורית יהיה כל אחד ואחד גוזל את חברו עדית שלו וישלם מן הזבורית או מן הבינונית. Ex optimo: *nam ſi diceres, ex mediocri, aut è viliſſimo; unuſquiſq; proximo ſuo eriperet optimum ipſius, & è viliſſimo, vel è mediocri rependeret.* Quamvis ergo caſus hujuſmodi darentur, ubi pecuniâ vel aliis modis pretium æquale reſtituerent; ſi quis agro agrum, i. ejus proventum læſum compenſare poſſet; optimo proventu id fieri oportebat: quò ſemper & ubiq; injuſtitiæ obviam eundum oſtenderetur. Eoque etiam collimarunt leges Romanorum: uti videre eſt Digeſt. l. 9. tit. 1. in principio. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur, actio ex lege duodecim tabularum deſcendit. quæ lex voluit: aut dari id quod nocuit, id eſt, animal quod noxiam commiſit; aut æſtimationem noxiæ offerre. Noxia autem eſt ipſum delictum.* Et quamvis hic de omnibus Miſnæ noſtræ capitibus non agatur (licet alia etiam comprehendantur) quin in cæteris etiam parem reſtitutionem exegerint, dubium non eſt; idque docent leges citatæ in præcedentibus.

ב׳ ׃

כל שחבתי בשמירתו ה
הכשרתי את נזקו הכשרתי
במקצת נזקו חבתי בתשלומי
נזקו כהכשר כל נזקו נכסים
שאין בהן מעילה נכסים
של בני ברית נכסים

§. 2.

Cujuſcunq; curam gerere teneor, ab eo illatum damnum [1] *ſtabilio. quum in eo partem* [2] *damni ultimam ſtabilio, ejus damnum præſtare debeo, ac ſi totum ejus damnum ſtabiliviſſem. In facultatibus in quibus non eſt* [3] *prævaricatio, facultatibus* [4] *fœderatorum, facultatibus* [5] *certa-*

המיוחדים

המיוחדים בכל מקום חוץ
מרשות המיוחדי למזיק ו
ורשות הניזק והמזי וכשהזיק
חב המזיק לשלם תשלומי
נזק במיטב הארץ׃

rùm perſonarum paſſim, extra ditionem lædentis[6] propriam; & ditionem læſi &[7] lædentis communem; ubi alicui nocetur, nocens damni pretium ſolvere tenetur præſtantiſſimo proventu.

Annotationes.

[1] In originali textu eſt הכשרתי *Rectum feci*, vel *direxi*: verum hoc loco nonnihil à communi ſignificatione deflectit, idque diverſimodè ſecundum diverſas interpretum ſententias: quæ hic non conveniunt. Quidam (ut ex Maimonide liquet initio Comment. ad codicem עירובי) hunc ſenſum eſſe tradunt, Eum, qui beſtiæ aliarumve rerum curam gerere debet, ſi ejus incuriâ contingat ut ab illis damnum inferatur, damnum hoc ſuum facere & in cauſa eſſe ut quod factum eſt revera non infortunium, ſed voluntarium damnum eſſe cenſeatur; licet ipſo ignorante datum ſit: ipſum enim occaſionem præbere ut quod damni legibus non ſubjiceretur, jam hujuſmodi eſſe ſtatuatur, in quod animadverti debeat. itaq; eum ſtabilire damnum & *efficere* (quemadmodum loquitur Miſna) *ut* non *ſit* obliquum; ſed *rectum damnum*. Alii quamvis vocis proprietati magis adhęrere videantur; nihilominus ab ipſius in Talmude uſu recedentes magis, ita enarrant, ac ſi id ſibi vellet Miſna, Cujuſcunque curam gerere teneor, ab eo illatum damnum corrigere, quodque depravavi rectum facere, & ad rectam juſtitiæ ac æquitatis regulam revocare, id eſt, damnum compenſare debeo. [2] Addit Miſna, eum qui iſto modo vel partem damni ſtabilit, id eſt, ex parte tantum damni & pauperiei cauſa fuit; totius damni teneri. Quod ſanè ſano modo accipiendum & intelligendum eſt; alioqui plurima abſurda ſecum traheret. ut ſi quis à te accenſum ignem qui nocere nequeat, ita augeat ut proxima quæq; conſumat,

ſumat, tuum eſſe totum præſtare damnum; aut ſi puteum quem palmo vel pedis profunditate depreſſeras, alius ad decem vel ultra fodiat, tibi totum quod ſubſequitur damnum imputari. Quapropter in Gemara cum aliis exemplis, tum ſcamno legem declarant: ſi quinque in ſcamno ſedentibus accedat ſextus, cujus pondere aggravante ſcamnum frangatur, damnum huic imputabitur; cum niſi acceſſiſſet, integrum manſiſſet. Nam ſi objiceret quis, דלאו איהו נמי איתבר, *abſque eo fuiſſet, etiam frangendum* (ſcil. longiori temporis ſpatio) reſponderent, אי לאו את הוי יתבינן טפי פורתא, *niſi tu fuiſſes, minori tempore ſediſſemus*: & illo inſtante, אי לאו אתון בהדי לא הוה מתבר *niſi vos fuiſſetis mecum, non fuiſſet fractum*; regererent alii, דבהדי דקאי סמיך בהו תבר, *ſimulac adfuit ipſis, eum confregiſſe*. Ex qua diſputatione liquet, hanc legis mentem eſſe, non quemvis qui culpam participat tanti obligari quanti eſt damnum totum; ſed eum qui colophonem addidit. Quemadmodum vulgare hoc exemplũ etiam oſtendit: ſi quis (ajunt) per alios depreſſo ad novem palmos puteo, decimum addat (cum hæc ſit demum juſta putei profunditas ex illorum definitione) is ubi in puteum aliquid decidens fractum fuerit, ad totum damnum compenſandum tenebitur. Ita D. Judas exiſtimat, ſi quis à decem hominibus ſingulatim percuſſus baculis ad ultimum ictum moriatur, hunc qui ultimum ictum infligit tantummodo teneri. At Romanorum leges ſecus ſtatuere mihi videntur: dig. lib. 48. tit. 8. leg. 15. *Nihil intereſt, occidat quis, an cauſam mortis præbeat*. quæ ſententia cum R. Judæ opinione non convenit. Sed ut Miſnæ noſtræ magis congrua verba proferam, quæ ſcilicet ad quodvis damnum pertinent; Ad leg. Aqu. l. Qui occidit, §. *In hac*, generale dictum occurrit, *Et qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur*. Adeo ut ei ſoli qui rem perficit culpa non imputetur; ſed ſæpe iis etiam qui in opere perpetrando antecedentia fecere. [3] Subjiciuntur deinde reſtrictiones quinque, ne mulcta commemorata

morata ad quævis damna extendatur. Prima eſt, ut ea damnum patiantur in quibus non eſt מעילה, id eſt, ne conſecrata ſint: nam ſi quis commodum aliquod ex horum jactura ac detrimento percipiat, מעילה committere dicitur. Exceptionis ratio eſt, quod ejuſmodi delictum alio modò coerceatur: adduntque, Exod. 21.35. ubi de bove læſo agitur, non dici bovem ſimpliciter; ſed *proximi ſui*; ne illa damni pœna ad factum ejuſmodi extendatur, quo bos ſacer læditur. [4] Cum iſtis conſecratis unà excipiuntur facultates eorum qui non ſunt בני ברית, υἱοὶ τῆς διαθήκης (ut Petrus phraſin reddit act. 3.) *Confœderati:* non quod alia pœna damnum iſtis, qui Iſraëlitis confœderati non ſunt, illatum puniatur; ſed quia iſtis alienis à fœdere nocens culpâ non teneatur ullâ, & inſons ex Judæorũ mente cenſendus ſit. [5] Requiritur etiam ut damnum paſſa ſint certarũ perſonarum bona: etiam quæ lædunt; nam ſi quis הפקיר, *communem fecerit* bovẽ ſuum, ut occupantis eſſe queat, de dãno à bove illato non tenetur. Maimonides aliud quoq; innui autumat: iſta voce מיוחדים *ſingulares*, ſimul hunc caſum excludi, ſi duorum alteruter quidem nocuerit, ſed incertum ſit, uter damnum dederit, quod duorum proprietarii, alter in alterum culpam conferant. Sic enim certæ perſonæ factum imputari non poterit. [6] Attamen ſi facultates læſæ ſint in loco privato lædentis, licet certarum ſint perſonarum, mulctam ſub finem poſitam non reſpiciunt: etenim non permittit æquitas, ut ſi bovi tuo in meam aream ingreſſo noceatur, ego tenear; quia ſecundum Gemaram dicere poſſem, שורך ברשותי מאי בעי, *bos tuus in mea ditione quid quærit?* Si tamen non bos meus tuo noceat, ſed ipſe ego, damni teneor: nam regerere poſſes, נהי דאית לך רשותא לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא *ſit ita, ut tibi liceat abigere; ut noceas, tibi non licet.* Huic exceptioni optimè convenit cum verbis Pomponii Digeſt. li. 9. tit. 2. le. *Quintus.* §. 1. *Quamvis alienum pecus in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum deprehendiſſet:*

hendiſſet: quoniam, ſi quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones. Itaque qui pecus alienum in agro ſuo deprehenderit, non jure id includit: nec agere illud aliter debet, quam (ut ſupra diximus) quaſi ſuum; ſed vel abigere debet ſine damno, vel admonere dominum ut ſuum recipiat. [7] Denique Miſna noſtra excipit, ne certarum iſtarum perſonarum facultates ſint tali loco qui duobus dominis communis eſt: ſi enim eo caſu unius bos bovi alterius noceat, iſtum ad alterius damnum compenſandum non teneri. Quod hac conditione obtinet, בלבד שתהיה הרשות משותפת ביניהם מיוחדת לפירות ולשורים אבל אם היתה מיוחדת לפירות ועבר אחד מן השותפין והכנים בו שורו והזיק בשן ורגל חייב. *Modo ut ditio utrique communis, fructibus & bobus ſit accommodata; ſed ſi deſignata ſit fructibus, & progreſſus ſociorum unus eò bovem ſuum introduxerit qui dente vel pede noceat, tenetur.* Quo docetur, ſi in locum ad alia quidem communem, non verò ad boves recipiendos, introductus bos noceat alii; damnum præſtandum eſſe. רשות, cujus aliquoties facta eſt mentio, locum denotat, qui in alicujus, vel quorundam, vel omnium poteſtate & dominio eſt. Ita רשות הרבים eſt *locus publicus*. Sed de hoc vocabulo alibi actum fuit.

ג׳ ׃

שום כסף ושוה כסף בפני בית דין ועל פי עדים בני חורין ובני ברית והנשים בכלל הנזק והניזק והמזיק בתשלומין ׃

§. 3.

Taxatio [1] *argenti &* [2] *ejus quod argento æquivalet, coram judicibus fit: ſecundum teſtes qui ingenui, &* [3] *fœderati ſint. Mulieres etiam* [4] *in iis quæ de damno dicuntur, conſiderantur. Dans damnum & paſſus quandoq;* [5] *ſolutionem participant.*

ANNOTATIONES.

[1] In hac Miſna judicibus etiam taxatio in litibus pecuniariis tribuitur, ſecundum Digeſt. l. 2. t. 1. leg. 1. §. 2. *Cui juriſ-*

dictio data eſt: ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus juriſdictio explicari non potuit. Primò autem in textu orig. occurrit שום à שם, *poſuit, ſtatuit:* hinc per ſynecdochen creberrimè *pretium ſtatuere:* unde שומא & hoc loco שום *taxatio.* Latinis inde fit *ſumma, ſummatim, ſummarium.* Quæ in præcedentibus de compenſando damno dicta fuere, & dicentur in ſequentibus, ita Judæi accipiunt, ut damnum, ſaltem in mobilibus datum, æſtimari debeat, & valore ad pecuniam revocari, quò quot numis valeat definiatur, ſummaque iſta reo imponatur. Ergo qui ex lege Dei optimo agri proventu ſatisfacere tenetur, ex hac interpretatione (prout à quibuſdam concipitur) argentum debere videtur, quanti optimus proventus æſtimabitur. Mobilia autem omnia quæ hic conſiderari queunt, veluti כסף *argentum* cenſentur in hac Miſna: quia, ajunt, ſi non hoc loco, alibi vendi queunt, & in argentum & nummos redigi. Hic vides, quid ſit Taxatio argenti: nempe taxatio rei, ut argento vel iis quæ veluti argentum habentur, compenſetur. Eſt quidem hæc dura loquendi formula: quam tamen Maimonides aliique hic obſervant. [2] Vnde ipſis, *quod argento æquivalet*, eſt fundus: quippe unde pecunia difficilius quam ex mobilibus conficiatur; quia aliò deportari non poteſt, ut niſi his, illis ſaltem placeat. Atque de fundo propter pupillos agitur, è quorum immobilibus ſolvitur, ſi quid ob datum damnum, patris nomine debeant: nam Judæi, cum pupillorum conditionem meliorem reddere vellent, pecuniam immobilibus, ſaltem agris, prætulerunt. Ideoque coram judicibus, quantum agri, damno dato reſponderet, decernebatur. Ratio eſt: quia de mobilibus excipi poſſet, pupillos iſta poſt mortem patris acquiſiviſſe, ideoque creditoribus non obligari. vide Gemaram hoc loco. Hoc autem poſtea à Doctoribus גאונים dictis iterum mutatum in pupillorum facultatibus, docet Maimonides Cod. de damnis pecuniariis c. 8. §. 12. cum in præcedentibus aliam

etiam

etiam veteris legis rationem annotaſſet. [3] Teſtes qui coram tribunali de damno teſtimonium perhiberent, nonniſi eos admittebant, qui eſſent cum בני חורים, tum בני ברית. Quorum illo, nempe בני חורים, in ſacris illuſtrium filii, id eſt, *nativi illuſtres*, notarentur: nam חורים ibi ſæpè illuſtres à חור. Vnde præpoſito demonſtrativo ה eſt החור: ſc. ה reſpondente ſpiritui aſpero, & ח in numero literali τῷ η; Græcorum ἥρως, *heros*. niſi quod ω ad faciendam terminationem Gr. literæ ρ poſtponatur; cum ו in Ebræo præcedat. at in legibus Talmudicis deſignantur homines liberi ſive ingenui: ſic enim expreſſè Gemara ſubjicit, בני חורים למעוטי עבדים, *nativi ingenui, ad excludendum ſervos*. Iſto verò poſteriori, ſcilicet בני ברית, *confœderati*, ברית למעוטי גוים, *opus fuiſſe ad excludendum gentiles*, ait eadem Gemara. adeo ut ſolos Iſraëlitas eo nomine venire liqueat. Quamvis hæ teſtium conditiones ita non requirantur lege Rom. ut ex eo quod de fœderatis hic dicitur liquet, & quum Digeſt. li.22.t.3.l.7. & lib.22.tit.5.leg.7. aliquo caſu ſaltem admittuntur ſervi; tamen non omninò alienæ requiruntur. li. eodem t. eodem l. 2. *In teſtimoniis autem dignitas, fides, mores, gravitas examinanda eſt.* Has conditiones in ingenuis Ebræis maximè inveniri, ipſi putabant. Imò & Romani ſervos utplurimum idcirco etiam excluſiſſe videntur. Ad Hebræos pertinet illud Joſephi de antiquitat. Jud. l. 4. c. ult. ubi de legibus Dei. γυναικῶν μὴ ἔστω μαρτυρία διὰ κουφότητα καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν. μαρτυρείτωσαν δὲ μή τε δοῦλοι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀγένειαν, *Mulieribus non liceat teſtimonium dicere, propter levitatem & temeritatem ſui generis; neque teſtimonium dicant ſervi, propter animum degenerem.* At quemadmodum in pecuniariis litibus Judæi teſtes exigunt; ita eadem illa lege §. *Teſtimonium*, legimus; *Adhiberi teſtes quoque poſſunt non ſolum in criminalibus cauſis, ſed etiam in pecuniariis litibus, ſicubi res poſtulat.* [4] Porrò damnum datum & acceptum an in mulieribus etiam locum habeant, dubitari

poterat;

poterat; quia non omnia mulieribus quæ viris impoſita cenſentur: uti diſertè ſtatuit Gemara c.3. Berachoth f. 20. p.1. כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, *omni lege de opere faciendo, quæ ex tempore dependet* (quia certo tantum & deſignato tempore obſervanda) *ſolvuntur mulieres.* Ideo cum de damno etiam teneantur mulieres, & viciſſim damnum illis datum præſtari debeat; Miſna noſtra mulieres hic etiam ſpectari diſtinctè annotat. Similiter Paulus juriſc. ut videre eſt ff. Ad leg. Aq. l. ult. *Mulier ſi in rem viri damnum dederit pro tenore legis Aquiliæ convenitur.* [5] Tandem illa hoc addit, læſum etiam & lædentem in ſolutione concurrere. Cujus duplex ſenſus eſt: vel enim docetur, non ſemper evenire ut totum damnum compenſetur; ſed ſæpenumerò contingere ut cui nocetur tantummodò dimidium recipiat: ut ſi bovem, qui alterum interfecit, antea petulcum non fuiſſe conſtet. vel eò reſpicit quod in Gemara his exprimitur verbis, הבעלים מטפלין בנבילה אחד בתם ואחד במועד, *proprietarii diminutionem patiuntur in cadavere, ſive beſtia ſit innocens, ſive convicta.*, q. d. ſi inter mortem, exempli gratia, bovis tui, & judicium ferendum contingat, ut pretium occiſi minuatur; paſſus & inferens damnum, hoc ferent ſimul: quanti occiſus depretiatus fuerit, tantum non decedet damnum inferenti; ſive bos alter petulcus, ſive non petulcus fuerit. Vt ſi ex lege Exod. 21. ỷſ. 35. *partiantur mortuum*, eumque admodum depretiatum, & ſecundum Judæorum ſententiam, lædens hoc poſterius damnum ſolus non ferat; longe minus quam æquum videbatur in mortuo habebit læſus. Eo caſu fiet, ut licet in damno compenſando ſolvat lædens, unà tamen in depretiato bove læſus ſolvere partem cenſeatur.

C משנה

ד׳:

חמשה תמין וחמשה מועדין הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט השן מועדי לאכול את הראוי לה הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה ושור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין רבי אליעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין והנחש מועד לעולם מה בין תם למועד. אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליוה:

§. 4.

Quinque ſunt innocentia[1]*; quinque convicta*[2]*. Pecus non cenſetur convicta*[3]*, nec quod cornu feriat, nec quod impellat, vel mordeat, vel incumbat, vel recalcitret. Dens convictus ſive conteſtatus eſt quod*[4] *ſibi conveniens comedat; pes conteſtatus eſt quod obvia incedendo frangat. Bos*[5] *conteſtatus, bos lædentis in ditione*[6] *læſi, homo, lupus, leo, vrſus, pardus, pardalis*[7]*, & ſerpens, ecce hæc animalia convicta cenſentur. Et Doct. Eliezer inquit, quum domi educantur, non cenſeri convicta; ſerpentem verò ſemper convictum haberi. Quid innocenti convictum intereſt? Nonniſi quod innocens ſuo corpore*[8] *dimidium damni rependat; convictum verò totum damnum rependat è præſtantiſſimo.*

ANNOTATIONES.

Quia Exod. c. 21. ℣ſ. 35. & 36. de bove caſu damnum inferente mitius ſtatuitur, quam de bove quem petulcum eſſe conſtet; rectè Ebræorum juriſconſulti, non tantum inter bovem, qui abſque iſto vitio ſimpliciter ſpectatur, & petulcum, Scripturam diſtinguere voluiſſe autumant. Sic enim ſecum reputarunt, Dei, cum in præſtando damno à bove dato inter hunc bovem magnum diſcrimen faceret quem nociturum non credebamus, & illum quem cornu ferire conſtabat;

ſtabat; eam fuiſſe mentem, ut in ſimilibus diſtinctio hujuſmodi obtineret. Quo factum eſt, ut non tantum ea inter ſe diſtinguerent, quæ nocua & innocua ſunt; ſed etiam quæ & in quibus nocua, vel innocua habeantur, adderent: ut nocua ad bovis petulci leges, innocua ad alterius conditionem examinarentur. Æquitas enim poſtulat, ne ea quæ nonniſi caſu abſque indole & diſpoſitione interna nocent, iiſdem legibus premamus, quibus vulgò & naturæ diſpoſitione ac conditione nocentia conſtringuntur: ſiquidem abſque lata culpa minor illorum cura geritur; cum hæc diligenter curari debeant. [1] Itaque primò quinque enumerantur, quæ תמים *integra* dicuntur, ſive innocentia: non quaſi tanta ipſis integritas competat, ut nunquam noceant (ita enim de ipſorum damnis non ageretur:) ſed quia aliàs lædere non conſueverunt, תמים, *integra* habentur. [2] A quibus diſtinguuntur מועדים *convicta*: quæ ſuæ ad nocendum diſpoſitionis teſtimonio, vel quaſi teſtimonio convincuntur. Quamvis enim מועד ſit *teſtimonio comprobatum*, ſive teſtibus adhibitis denunciatum, ex illo com. 29. cap. 21. Exodi, והועד בבעליו, *& denunciatum ſit teſtibus adhibitis domino ejus*; tamen de iis etiam hic paſſim uſurpatur, quæcunque noxia eſſe certa ratione conſtat. Vt leo convictus habetur, quia experientia & ex natura ejus cognoſcitur lædendi ardor. hominemque ſimiliter pro convicto habent: quia licet adhibitis teſtibus nihil de eo denunciaverint; multis rationibus noxia ipſius natura innoteſcit. [3] Pergit Miſna, & pecudem ſive animal brutum quod ſub imperio, terræ pabulo paſcitur, reſpectu quinque actionum ad priorem claſſem refert: non quaſi bos cornu non feriat, nec impellat, &c. verum antequam hujuſmodi actiones quæ numerantur aliquoties ediderit, bovem petulcum non haberi, ideoque nec anxiè cuſtodiendum eſſe ſtatuit. [4] Nihilo ſecius idem ille bos alio reſpectu, poſteriori claſſi annumerandus: nam ut alia mittam, dentem ejus conveniens

pabulum conſumere, in confeſſo eſt. Quapropter quoad pabulum ſervandus, ne aliorum quicquam conſumat: ut qui hac ratione cum bove petulco, quem talem eſſe denunciatum ſit, conferatur; cujus totum damnum præſtandum eſt. [5] Quum inter convicta bos conteſtatus recenſetur; obſerva de quovis bove, qui aliqua ratione nocere ſolet, ſermonem non eſſe; quis enim convictum inter animalia convicta numerandum ignorat? quin etiam eo ſenſu non שור המועד, ſed שור מועד dicendum fuiſſet. Verum hic eſt ſenſus, inter convicta ſemper & ubique eum bovem cenſeri, cujus mentio Exod. 21. 29. & 36. ideoq; ante מועד præfigitur ה deſignandi ac demonſtrandi particula, ut ille bos intelligatur, מנגיחתו על הרוב (ut cum Maimonide loquar) *cujus eſt ut plurimum cornu ferire*. Attamen ſi Gemaram & interpretes quoſdam ſequamur, idem fuerit ac ſi author dixiſſet, Quinque ſunt ab initio innocentia; ſed ob ternas læſiones convicta etiam habentur: adeoque iſtud מועד, *convictum*, ad quinque præcedentia pertinuerit. [6] Quocirca antequam pergamus, modus quidam Miſnæ familiaris conſiderandus, quo nonnulla brevitati ſtudens omittere ſolet. Vt quum dicunt חסורי מיחסרא *deficiendo deficit*: cujus rationem addunt, מפני שהאדם טועה בגירסא לחסר דבר על ידי שכחה, *quia homo in lectione errat, ut rem omittat per oblivionem*. quemadmodum docetur in noſtro Halichoth Olam p. 60. Verum quæ tum omittuntur, טפי מחד, *plura quam unum* eſſe ſolent. Eodem modo in hac Miſna ſi Gemaram ſequamur, quum bos lædens in loco & dominio alterius privati alicujus, cum ſequentibus numeratur, alius ordo recenſetur: nempe iſtorum animalium quæ ſemper convicta habentur. Ideoque præcedentia ita accipere oportet, quaſi hoc modo loqueretur Miſna, *Quinque ſunt innocentia*, quæ eadem ſi ter illas actiones ediderint *pro convictis habentur*. alia denique ſunt, quæ ab initio pro convictis cenſentur, ut *bos lædentis in ditione læſi*, (ſecundum quoſdam)

quoſdam) *homo, lupus, &c.* ubi multa habemus quæ in Miſna ſubintelliguntur. Hoc obſervatu dignum: alioqui in multis Miſnæ dictis hallucinaberis. Simul etiam hoc attende, ſi tam violenter Apoſtolorum aliorumque dicta interpolare & intercalare liceret; infinitis reſponſis Judæorum cavillalationes retundi poſſe, multoque magis veriſimilia nobis ſuppetere. Cæterum quia תם & מועד hic paſſim occurrunt, ut dicta & dicenda penitius intelligantur, hæc paulo diſtinctius expendamus. מועד ex Maim. Jad t.4. נ״מ c.1. §.4. propriiſſimè eſt העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד כמנהג בריותו, *faciens opus, quod ſolet facere ſemper ſecundum indolem naturæ ſuæ*. תם verò eſt הדבר המזיק בלא הרגל ואין.דרכו שיבא ממנו אותו היזק אלא שאירע בדרך המקרה *Res quæ nocet abſque conſuetudine, cujuſque mos non fert ut inde damnum iſtud oriatur; ſed ut caſu contingat.* Hîc beſtia *convicta* מועדת dicitur, ubi agit quod agere ſolet, & hac ratione nocet; *innocens* תמה, quum præter morem quid peragit, itaq; damnum infert. Superius dicta quæ huc faciunt, non repetam: obſerva tantum, unum idemque animal quandoque eſſe & convictum, & innocens ſive innocuum diverſarum actionum, ad quas diverſimodè ſe habet, reſpectu. Vbi hoc actionis genere nonniſi caſu nocet; altero autem ex naturæ inſtinctu. Bos natura conculcat obvia: ideoque ſi hoc ſpectes, eſt מועד. ut mordeant, multis nonniſi caſu contingit: ideoque licet ita noceant, cenſentur תמים. Quin etiam pecus antea תם *innocua* in quodam actionis genere; poſtea, ubi aliquoties eo modo nocuerit, מועד *convicta* habetur: ut ſi ea ratione damnum det, integrum damnum præſtari debeat. Quî denique jumentum certorum dierum & animalium ratione convictum cenſeatur, docet Maimonides de damnis pecun. c.6. §. 8. & ſequent. [7] Porrò quid ſit כרדלס (vel ut alii ſcribunt פרדלס) docetur in Gemara: ubi dicitur נפרזא, & אפא, nec non צבוע. Nomen אפא mari ac fœminæ commune eſt, ut & צבוע: eoque pardalis notaretur, ſi literarum convenientia

in illo פרדלס tantummodo ſpectaretur; vel in hoc צבוע etymologia, quaſi *coloratum* dicas, à macularum diverſitate. (nam צבע potius eſt *colorum diverſitas* vel diverſorum colorum congeries, quam color; imò quæcunque ad iſtam radicem pertinent, diverſitatem connotant: ita ut אצבע dicatur *digitus*, quia multi ac diverſi ſunt.) Verumenimverò licet πάρδαλις & ברדלס ſono conveniant; hoc poſteriori panther ſignificatur: ſed quia vulgata hæc eſt ſententia pardalin & pantheram eandem eſſe beſtiam, hinc panthera & pantheram Judæi dixerunt ברדלס. At differentes inter ſe beſtias facit Xenophon, ubi ab ipſo in Cyneg. diſtinctè recenſentur, λέοντες, παρδάλεις, λύγκες, πάνθηρες. Quin etiam hic à נמר *pardo* (in quo genere fæmina pardalis dicitur) ut ſpecies diverſa ſeparatur. [s] Magni refert unde damnum rependatur: nam ſi illatum damnum è *præſtantiſſimo* מעליית rependatur; nullam læſus ulteriorem jacturam patitur. at ſi è *corpore* גופו ipſius bovis, læſo rependatur; ſæpe multo minus quam ſperaverit, recuperabit. Exempli gratia, ſi cum bos unius minæ bovem minarum trium occidit, deinde damni dimidium מגופו *è corpore* bovis compenſetur; nocens ubi ſuum bovem alterius dimidio non valere videbit, alteri totum ſuum bovem tradens liber erit. Hoc colligunt è c. Exod. 21. ỳſ. 35. *Vendito eo qui vivit, partientur pecuniam pretii ejus, & ſimiliter mortuum partientur.* Judæorum juriſconſulti hæc propriè accipienda negant: ſiquidem inde abſurda ſequi dicunt. Nam fieri poſſe, ut ſi bos duarum (exempli gratia) minarum bovem quinquaginta drachmarum occidat; damnum patiens in morte bovis, in compenſatione lucretur multum: quandoquidem dimidium pretium bovis occidentis altero tanto occiſum vincit. Propter hujuſmodi inæqualitatem aliò legem detorquent: ſcilicet hoc ſibi velle, ut ex corpore bovis compenſatio æſtimetur; hoc etiam, ut læſus tantum damni dimidium accipiat. Nam cum טרפה Exod. 22. 31. veſci prohiberen-

hiberentur, cadaveris illius nulla fere ratione habita, ad bovis vendendi pretium dimidium reſpiciunt. Itaque ſi ad ſolvendum damni dimidium (ubi ulterius reus non tenetur) bos lædens non ſufficit, damno affectum iſto tamen bove contentum eſſe debere contendunt. At ſua interpretatione vim legi faciunt. Quaſi verò Deus ad ea quæ plerumque fieri ſolent non reſpexerit, & ubi nimis magna diſparitas inveniretur, prudentiam judicum ad legis ſcopum collimare non voluerit. Sanè lex læſo duplex dimidium attribuit, unum pretii vivi bovis; alterum occiſi: quò lædens & læſus rerum ſuarum curam gererent: utpote qui ex lege damnum participarent. Verum Judæos nimis aberrare, attentus lector facilè obſervabit. Cæterum quod diſtinctionem illam attinet, quam ex lege hauſerunt, inter animalia quæ noxia eſſe conſtat, eaque in quibus nocendi impetus non deprehenditur; eam & jus Romanorum agnoſcit. Etenim ff. *Si quadrupes*, l. 1. §. 4. *Tunc hæc actio locum habet, cum commota feritate nocuit quadrupes. puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit: aut bos cornu petere ſolitus, petierit.* Cum dicit *hæc actio*, intelligit actionem de æſtimatione noxiæ offerenda, ut loquitur §. 1. vide ſimilia paragrapho ſeptimo ejuſdem legis.

פרק ב׳: הלכי א.

כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה הבהמה ים מועדת להלך כדרכה ולשבר היתה מבעטת או שהיו צרורות מנהזין מתחת רגליה ושברה את הכלים משלם ח״נ דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי אח׳ ושברו על

Cap. II. §. 1.

[1] *Quomodo pes convictus eſt, quod incedendo [1] obvia frangat? Pecus catenus convicta eſt, quod more ſuo incedens, frangat. Si recalcitrans, aut ſcrupis è veſtigiis pedum ſuorum disjectis, fregerit vaſa, dimidium damni præſtabitur. Si conculcans [2] vas aliquod, id fregerit; idque viciſſim in aliud incidens illud fregerit:*

הראשון משלם נזק שלם ועל
האחרון משלם חצי נזק
ההרנגולים מועדין להלך
כורכן ולשבר היה דליל
קשור ברגליו או שהיה מהדם
ושבר את הכלים משלם ח״נ ז

gerit: pro priori totum damnum rependetur; pro poſteriori damni dimidium. Gallinacei conteſtati ſive convicti ſunt, quod more ſuo incedentes obvia frangant. quod ſi gallus tricis adhærentibus pedibus ſuis, aut inſultans fregerit vaſa, damni dimidium præſtabitur.

ANNOTATIONES.

[1] Licet in primæ periodi verſione à Talmudiſtarum ſyntaxi recedam, verſionem ſatis contextus probat. Porrò ut hæc omnia, ſimiliaque intelligantur, nec ſæpius repetenda ac inculcanda ſint; jam plenius monendi lectores: anxiè inter damna illata diſtingui, an à pecude proficiſcantur quatenus convicta eſt, id eſt, quæ ita nocere ſolet eoque nomine innotuit, an verò ab iſta eadem pecude inferantur, quatenus ita lædere non conſuevit; (vel per interveniens medium det damnum aliquod:) nam eadem pecus illo modo nocere ſæpe ſolet; hoc modo nonniſi caſu & inopinatò nocet. Quemadmodum hoc loco de pede conſtat, eo obvia quæque calcari ſolere; at ſi fortè pecus incedens pedibus ſuis ſcrupos è pavimento ob eorum rotunditatem & lubricitatem excutiat, quibus vas aliquod frangatur; id caſu fieri dicemus. Itaque ne pede obvia proterat, cavendum; adeoque incuria noſtra datum damnum, in ſolidum compenſandum: at ſi ſcrupi ex inceſſu disjecti obvium vitrum frangant, dimidium damni rependetur; quia ut iſta anxiè præcaveat homo non tenetur: quippe qui fortuita prævidere non poſſit, vel anxia cura iſtiuſmodi incommodis omninò occurrere. Hæc ſi ad ſequentia applicentur pro negotiorum diverſitate, omnia plana erunt. Si modo hoc adjiciatur (de quo etiam aliquid in præcedentibus) animalia quoad hanc, vel illam actionem innocen-

innocentia, id eſt, quæ iſtas actiones patrare non ſolent, ideoque ſi eo modo pauperiem faciant, dominum ad dimidium damnum præſtandum obligant; hæc inquam eadem quod ad eaſdem actiones convicta reddi poſſe; id eſt, talia haberi quæ iſtis actionibus ut plurimum lædant. Nam quadrupes recalcitrans, ſi eam aliquoties ita læſiſſe conſtet, jam calcitroſa habebitur: & niſi cuſtodiatur, ejus propietarius de toto damno tenebitur. Itaque quum pecus, ejuſve dens, pes, &c. ſecundum varias actiones inter innocentia numerantur, ſi iſtis actionibus aliquoties læſiſſe conſtiterit (ut docetur poſtea) pro convictis habebuntur, totumque damnum compenſandum fuerit. Quod autem damnum ſcrupis datum nonniſi dimidio æſtimetur, cum tamen id, quò refertur, gravius mulctetur; obſerva à regula communi hic exceptionem dari. Secundum Maimon. t.4. l.1. c.2. §.2. כל תולדה כאב חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הילוכה, *Omne conſectarium leges principii* (quò revocatur) *ſequitur: exceptis ſcrupis disjectis è veſtigiis pecudis, quum incedit.* Aliàs pede datum damnum in ſolidum præſtatur. Modò quod Miſna dicit כדרכה, *pro more ſuo*, cum Maimon. duo continere ſtatuamus. ut pecus ita agat, quomodo ſemper vel utplurimum agere ſolet; ut etiam, ſine interventu alicujus medii, ab illa proficiſcatur actio.[2] In ſequentibus autem mirari nolito, pecudem conculcantem (id eſt, iteratò calcantem) majori domini ſui periculo obvia frangere, quam de gallo gallinaceo pedibus ſuis rei alicui inſultante decernit Miſna: licet enim opera videantur ſimilia, datum damnum ideo diverſimodè compenſatur, quia pecudis eſt pedibus conculcare; ſed gallinaceus inſilire quidem, at inſultare non ſolet. Ideoque dominus illius ea in parte curam gerere debebat; quod in gallinaceo hac in re non requiritur, niſi hac in parte vitii convincatur, vel potius convictus ſit. Non deſunt tamen, qui מפרס, *inſultantem* eſſe negant; & Maimonides hîc præit, qui inquit, שיחפור ברגליו בארץ, *qui ex-*

D *terit*

terit ſive effodit pedibus ſuis terram. Ita conſpicua eſt inter illam pecudis, & hujus gallinacei actionem differentia: verum mulcta ſubſequens minor eſt, quam ut damno conveniat, quod ab eo datur, qui ſic lædere conſuevit: & ſanè hoc gallinaceorum omnium eſt, quod Maimonides deſcribit. Cæterum non in omnibus hanc Miſnam cum Romanis legibus convenire docet paſſim ff. *Si quadrupes*, & quæ inde è l.1, §. 9. ad Miſnam primam produxi. Hactenus tamen conveniunt (de aliis actum in ſuperioribus) quod non ea tantum quæ primo lædunt mulctæ ſubjiciantur; ſed etiam quæ alterius interventu damnum inferunt. Vt ff. *Si quadrupes*, l. 1. §. 8. *Si alia quadrupes aliam concitavit, ut damnum daret, ejus quæ concitavit nomine agendum eſt.* quem paragraphum ſi quis cum jam memorato contulerit, latiorem convenientiam facilè eruet.

ב׳ ׃

כיצד השן מועדת לאכול את
הראוי לה הבהמה מועדת
לאכול פירות וירקות אכלה
כסות או כלי׳ משלם ח֗נ במה
דברים אמורים ברשות הניזק
אבל ברה֗ פטור ואם נהנית
משלם מה שנהנית כיצד
משלם מה שנהנית אכלה
מתוך הרחבה משלם מה
שנהנית מצירי הרחבה משלם
מה שהזיקה מפתח החנות
משלם מה שנהנית מתוך
החנות משלם מה שהזיקה ׃

§. 2.

Quî dens convictus eſt, in eo quod ſibi convenit comedendo? Pecus convicta eſt in edendis fructibus & herbis. Si ergo arrodat veſtem aut vaſa, dimidium damni præſtatur. Quo caſu hæc intelligenda ſunt? Si ea in [1] *fundo læſi fiant; at ſi in loco publico, dominus liber eſt. Si beſtia inde* [2] *commodũ percepit, redditur quantum commodi percepit. Quomodo redditur quantum commodi percepit? Si è media platea edit, quantum emolumenti percepit, redditur; ſi è plateæ* [3] *lateribus, rependitur quantum damni intulit: ſi è projectura tabernæ, quantum emolumenti percepit: ſi ex ipſa taberna; quantum jacturæ intulit, rependitur.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Hæc verba, *ſi ea in fundo læſi*, non referuntur ad arroſas veſtes, &c. ſed ad priora: quia cum moris ſit in publico veſtes & vaſa ad tempus certis de cauſis collocare, æquum non eſt ut ea lædens abſolvatur. At fruges ſimiliaque lædens, nonniſi in loco læſi tenetur; ſi nimirum iſtic læſa fuerint. nam (inquiunt) Exod. 22.5. legimus, *quod paſcat in agro alterius*: ubi *alterius*, non *publico*, reperitur. [2] Nihilominus ſi beſtia inde commodũ percepit, reſtitutionem urgent: ita tamen ut hæc diſtinguant, *quantum commodi* ſive emolumenti; & *quantum damni*. Exempli gratia, aſinus comederit decem libras dactylorum, &c. ipſius dominus nonniſi quantum commodi percepit, rependere tenebitur, ſive decem hordei aut dactylorum libras, vel potius eorum pretium: quia emolumentum è pabulo pecoris comedentis æſtimatur. quinetiam pretium tertia parte minus, quam vulgò in foro decem iſtæ libræ venderentur, rependet. Si verò quantum damni dederat, ſolveret; decem dactylorum libras æquare deberet. [3] Et quidem poſteriori modo ſatisfaciet, quum bos ſuus è plateæ lateribus, ubi domus ſint, quædam edulia decerpſerit: nam latera iſta ædibus contigua, veluti privatorum, quorum ſunt ædes, loca cenſentur. quod enarrat Gemara, דנפקה לרחבה ואכלה וקמה בצידי רחבה, de jumento *quod relicta platea progreſſum conſiſtit in plateæ lateribus*: ſed אפילו מהדרת נמי פטור, *quamvis caput etiam ſuum deflecteret* ad latera, & in platea permanens è lateribus decerperet; *non* ita *teneretur* tamen dominus. Vt concludam hanc Miſnam. Quicquid ſit de reliquo, publicorum & privatorum locorum diſcrimen etiam aliquod facit l. *Qui foveas*. 28. D. Ad leg. Aquiliam: quamvis non eo modo, quem in Miſna noſtra vidimus.

ג' ו

הכלב והגדי שקפצו מראש
הגג ושברו את הכלים משלם
נזק שלם מפני שהן מועדין
הכלב שנטל חררה והלך
לגדיש אכל חררה והדליק
הגדיש על החררה משלם
נזק שלם ועל הגדיש משלם
חצי נזק:

§. 3.

Si canis & hædus è tecti faſtigio deſilientes confringant vaſa, totum damnum præſtatur: quia convicti [1] *cenſentur. Si canis abrepta placenta toſta in ſegetum metā aſcendens, placentam comedat & metam incendat,* [2] *ob placentam totum damnum rependitur; ob metam dimidium* [3] *damni præſtatur.*

Annotationes.

[1] Conteſtati cenſentur canis & hædus; quia omnes norunt eos ſaltare & rebus multis inſilire: ideoque eos ſub cuſtodia habendos, omnibus etiam conſtat. Si ergo ita lædant, rependendum totum damnum: nam dominorum incuria datur. Conſentit Plato de leg. l. 11. cum jubet, Ἐὰν ὑποζύγιον ἢ ἵππος ἢ κύων ἢ τι τῶν ἄλλων θρεμμάτων σίνηταί τι τῶν πέλας, κατὰ ταὐτὰ ἐκτίνειν τὴν βλάβην, *Si jumentum, vel equus, vel canis, aut aliud ex iis quæ educantur rem proximi lædat,* dominus *pariter damnum rependat.* [2] Verum de ſequentibus Miſnæ verbis dubitari poteſt, ubi placenta toſta metam incendere dicitur; quî hoc fieri queat? Reſpondeo è Maimon. שהגחלים נדבקו בה, *quia prunæ ipſi adhærent.* [3] Et deinde, quî major mulcta in placenta compenſanda, quam in frugum meta conſtituatur: ſi quidem hic dimidii, ibi totius tenetur? Satisfacit Obadia de Bartenora: דהוי כמו צרורות דהלכתא גמירי לה שמשלם חצי נזק, *quia eſt veluti lapillus ejus: de quo conſtitutio tradit,* dominum *ſolvere dimidium damni.* Senſus eſt, Quemadmodum ſi pecudis pede disjecti lapilli aliquid diffringant, dimidii obligatur dominus; quia id more conſueto non fit, ſed caſu ſcrupi excutiuntur: ſic canis quidem placentam edere ſolet, ideoq; id prævendum;

cavendum; ſed meta caſu accenditur, cum ignis ſcintilla placentæ adhæret, ut caſus ſit fortuitus, cujus ſatagere non ſolemus. Hæc cauſa eſt cur dimidium tantummodo exigatur; licet tantum damnum majori & ſeveriori pœna arcendum videri queat. Quod ſi jus civile Romanorum ſpectes, leges ſunt mitiores ſi caſu fortuito incendium excitetur: utpote quæ in locato & conducto dolum & negligentiam, non etiam caſum fortuitum præſtari jubeant. Ea de re videatur lex 28. C. de locato & conducto. *In judicio tam locati, quam conducti, dolum & cuſtodiam, non etiam caſum, cui reſiſti non poteſt, venire conſtat.* Et licet hic addat Accurſius, *Et hoc niſi ex pacto ſpeciali;* tamen aliam ſententiam ſibi quis deprehendere forte videatur, l. *Si quis domum*, §. 3. t. locati conducti, Digeſt. l. 19. *Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocentem ignem habeant, denunciatum ſit: ſi quidem fortuitus caſus incendii cauſam intulerit, non præſtabit periculum locator.* Verum hic diſputare nolo, quî juriſconſulti conciliari debeant; dolum & negligentiam eos à caſu fortuito diſtinxiſſe (etſi non eodem modo) nobis ſufficiat.

דין

איזה הוא תם ואיזה הוא מועד מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם משיחזור בו שלשה ימים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח:

§. 4.

Quodnam eſt animal innocens; quodnam verò convictum? Convictum, adverſus quodcunq; tres [1] dies teſtimonia proferuntur; innocens autem habetur, quum per tres dies abſtinuit: ut quidem ſentit D. Iudas. Doctor [2] Meir inquit, Convictum eſt, contra quod tribus vicibus teſtati ſunt; innocens, quodcunque à pueris palpatum non ferit cornu.

ANNOTATIONES.

[1] Tres dies continuos requirit; nec ſufficit, ſi tribus diebus bovem petulcum fuiſſe,domino denuncient: ubi,exempli gratia, primo menſis die, & ultimo, ac deinde ſemel tertio menſe cornu feriit. Illa ſententia ex Abæi verbis liquet, תמול חד מתמול תרי שלשום תלתי׳ ולא ישמרנו בעליו אתאן לנגיחה רביעית, *Heri ſemel, denuo nudiuſtertius, & pridie tertiò, nec aſſervavit eum dominus ejus; ſi perrexerint cornu ferire quarta vice:* ſupple (nam oratio imperfecta eſt & obſcura) tenebitur dominus. Abæus hic procul dubio ad ỷ ſ.36. c.21. Exodi reſpexit; ubi habetur, מתמול שלשום, *ab heri nudius-tertius:* quæ verba multo melius Chaldæus enarravit, מאתמלי ומדקמוהי,*inde ab heſterno die & retrò.* Sed Abæo תמול eſt heri, מתמול nudiustertius, שלשום pridie iſtius nudiustertius: idq; ut tres continuos dies deſignet, quibus ſingulis ſi ſemel aut bis aut ſæpius ferierit, bos petulcus habeatur. Idem liquet è D. Simeonis verbis, quum ait, Sapientes לא אמרו שלשה ימים אלא לחזרה, *non dixerunt tres dies, niſi ob regreſſum:* ſenſus eſt, ideo iſtorum dierum numerum exigi, quia bos לתומתו, *ſuæ integritati* reſtitutus & à vitio iſto liberatus non cenſetur, niſi diebus iſtis elapſis, quibus cornu non ferierit. atqui videtur, bovem iſtum tum demum תם, *integrum* cenſeri, ſi tribus diebus continuis ab iſto vitio abſtinuerit. Sententiam Simeonis non defendo: tantum שלש׳ ימים eſſe *tres dies* continuos,& hinc conjicimus. Præterea quæſtio quę in Gemara proponitur idem oſtendit. אבעיא להו שלשה ימים דקתני לייעודי תורא או לייעודי גברא למאי נפק׳ מינה דאתו תלתא כיתי סהדי בחד יומא אי אמרת לייעודי תורא מעיד ואי אמרת ליעודי גברא לא מעיד, *Quæſitum inter ipſos, Tres qui leguntur dies, num ad teſtandum de eo quod lex ait* Exod.21.ỷ.36.(*bovem petulcum fuiſſe ab heri & nudiustertius;*) *an verò ad ſolemniter denunciandum viro* (bovem petulcum eſſe,requiruntur dies tres?) *Quorſum per illam quæſt.tenditur? Quum tres teſtium ordines uno die accedunt, ſi dicas, Ad teſtandum*

dum de eo quod lex ait (Exo.21.36.in Miſna tres dies requiruntur,) *teſtes teſtantur* (per tres dies bovem cornu læſiſſe;) *quod ſi dicas, Ad denunciandum viro adhibitis teſtibus* (bovem petulcum eſſe, requiruntur dies tres, quia tribus diſtinctis diebus teſtes audiendi,) *teſtium cœtus non teſtatur* (uno die, bovem tres dies obvia cornu læſiſſe.) Hinc conſtat Sapientes ad legem iſtam Exod. c.21. animum intendiſſe, quum trium dierum meminerunt: quos continuos eſſe nec intervalla admittere ipſi autumarunt, ſicuti ex initio hujus annotationis liquet. (quamvis legem non ſatis congruè expoſuerint.) Porrò quod diſtinctionem generalem innocentis & convicti concernit; jam antea not.6.§. 4.c.1. & hoc etiam c. de ea actum: verum hic tantum de bove cornupeta & non cornupeta.
[2] Majoris fortaſſe momenti (quandoquidem in ſuperioribus prava ſcripturæ expoſitio præſtruitur) cum in Miſna diverſæ Doctorum ſententiæ proponuntur, inquirere cujuſnam obtineat. Id in Gemara definit Magiſter Nachman: in deſcriptione bovis convicti, ſequendum D.Judam; bovis innocentis autem, Doctorem Meirum. Idque ob D. Joſes eatenus iis aſſentientis authoritatē, vel potius rationes: quemadmodum ſubjungit, אנא כרבי יוסי סבירא לי דרבי יוסי נימוקו עמו, *Mihi ſecundum D.Ioſen videtur, nam D.Ioſe rationes habet.* נימוקו enim idem valet ac טעמיו וראיותיו, *rationes & argumenta ejus:* uti habet Gloſſa marginalis. De legibus Romanis, ſub finem cap. 1. annotationes conſule.

ה'ו

שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט ברשות הרבים משלם חצי נזק ברשות הניזק רבי טרפון אומר נש׳ וחכמים אומרים

§. 5.

Bos lædentis [1] *in fundo læſi, qui ſe habet? Si cornu* [2] *feriat, impellat, mordeat, incubat, vel recalcitret, in loco publico; dimidium damni compenſatur: at in fundo læſi, D.Tarphon exigit totius damni compenſa-*

אומרים חצי נזק אמר להם
רבי טרפון ומה אם במקום
שהקל על השן ועל הרגל
ברשות הרבים שהוא פטור
החמיר עליהם ברשות הניזק
לשלם נזק שלם מקום ש
שהחמיר על הקרן ברשות
הרבים לשלם חצי נזק אינו
דין שנחמיר עליה ברשות
הניזק לשלם נזק שלם אמרו לו
דיו לבא מן הדין להיות כנדון
מה ברשות הרבים חצי נזק אף
ברשות הניזק חצי נזק אמר
להם אני לא אדון קרן מקרן
אני אדון קרן מרגל ומה אם
במקו' שהקל על השן ועל
הרגל ברשות הרבים החמיר
בקרן מקום שהחמיר על השן
ועל הרגל ברשו' הניזק אינו
דין שנחמיר בקרן אמרו לו
דיו לבא מן הדין להיות
כנדון מה ברשות הרבים
חצי נזק אף ברשות הניזק
חצי נזק ׃

tionem ; ſapientes verò dimidium damni præſtari volunt. Quibus in hunc modum Doct. Tarphon, Quid quæſo? Si ubi lex mitior eſt pro dente & pede in loco publico, quum dominus liber eſt, contra eoſdem durior ſit in fundo læſi, ut totum damnum compenſetur ; [3] nonne ubi gravior eſt quod ad cornu in loco publico, ut damni dimidium compenſetur ; æquum eſt ut quod ad ipſum graviores ſimus in fundo læſi, quò totius damni pretium ſolvatur ? Illi contra, Sufficit [4] ei quod argumentando conſequitur, ut ſeſe habeat quēadmodum illud unde argumentamur. itaque uti in loco publico dimidium damni, ita etiam in loco læſi dimidium compenſatur. Reſpondit illis, Ego non concludo [5] illud de cornu è cornu; de cornu è pedis jure concludo. Quid quæſo ? Si ubi lex in dentem & pedem mitior eſt in loco publico, in cornu eſt gravior ; nonne ubi gravior eſt in dentem & pedem in fundo læſi, æquum eſt ut in cornu graviores ſimus? Regeſſerunt, Sufficit ei quod argumentando conſequitur, ut ſeſe habeat quemadmodum illud unde argumentamur. itaque uti in loco publico dimidium damni, ita etiam in loco læſi dimidium compenſatur.

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Magni intereſt, quo quiſque in loco noceat ſive damnnm inferat: ut eapropter tria loca diſtinguantur: locus publicus; locus privatus, qui duplex eſt, vel ejus cujus bos lædit; vel ejus cujus bona læduntur. Itaque hic ventilatur injuria vel potius damnum quod quis in fundo ſuo ab alterius bove patitur: præmiſſa prius generali ſententia de bove in loco publico lædente: idque ut quod hac de re c.1. Miſn.4. propoſitum erat, explicaretur plenius. [2] Et cum hic de cornu aliiſque agatur, in memoriam revocandum quod initio libri de damnorum fontibus, & eorum derivatis propoſitum fuit. Pariter enim in cornu ſe res habet: ubi dàmnum cornu datum vocatur אב ſive fons & origo; quò deinde revocantur hæc in hac Miſna recenſita, *impellere, mordere, incumbere, recalcitrare.* De quibus obſervanda regula è libro præceptorum magno ad præc. affirm. 66. אם היה אב מועד תולדתו מועד· ואם היה תם תולדותיו כמוהו, *Si pater* (ſive fons) *convictus ſit; derivata etiam convicta: ſi verò ille habeatur innocuus; generationes* (ſive quæ inde derivantur eoq; referuntur) *ſimiliter ſe habent.* Item, כל תולדות כאב שלו חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הילוכה *Omnis generatio ut pater ſuus* (id eſt, derivatum fontis ſui leges & jura in compenſatione imitatur) *exceptis ſcrupis, qui excutiuntur è veſtigiis jumenti dum incedit.* (de his conſule c.2. Miſnam 1.) [3] At de fonte & derivatis in cornu non conveniunt doctores; ſiquidem D. Tarphon argumento ab impari cæteros impugnat. Hæç ejus mens: ſi damnum dente & pede datum in privato alterius fundo, totum compenſatur; ergo etiam damnum cornu ibidem datum. Ratio eſt, quia damnum dente & pede datum alibi, leviori legi ſubjicitur, quam ſi cornu læderet, (in loco enim publico ne dimidium quidem damni in ipſo compenſatur, ut conſtat è Miſn. 2.) atqui conveniens videtur, ut ſi quod alibi liberum eſt, in loco privato

perfecta compenſatione mulctatur; id quod alibi dimidia compenſatione coërcetur, in diœceſi alterius privati tota compenſatione mulctetur. [4] Sed excipiunt דיו לבא מן הדין להיות כנדון, *Sufficit ei quod è judicio provenit, ut ſit tanquam id quod in judicio præſtruitur.* Hoc ſibi volunt, in argumentando (judicare, judicium, &c. apud Judæorum logicos ad argumenta & argumentationes transferuntur: ut palam fecimus in Halichoth Olam: quem librum Latine reddentes publici juris non ita pridem fecimus) ſenſus inquam eſt, in argumentando, ſive in argumento à minori ſufficere, ut vel graviſſimum tantum quod in minori comparato invenitur, etiam in majori inveniatur: vel (quod hic locum habet) in comparato majori duorum membrorum, poſterius membrum æquetur priori, unde vis argumenti profluit. Ita quum is, cujus bos in loco publico cornu feriït, dimidii damni teneatur; ſufficere ſi cum reſpectu loci privati pari pœna mulctemus. Nam hic in majori comparato duo ſunt membra: quum bos cornu nocet in loco publico, dimidium damni rependitur; ita quoque cum in privato alterius loco damnum ea ratione dabit, altera comparationis pars etiam duo membra continet: quum bos dente damnum infert in loco publico, abſolvitur; in loco privato idem ſi faciat, totum damnum compenſatur. Sed quia etiam ex priori membro in ſuperiori comparationis parte argumentatio dependet; ideo amplius non concludunt, quam ibi reperitur. [5] Nihilo ſecius inſtat ille, ſe non concludere è cornu, quod cum ob cornu in loco publico dominus bovis dimidii damni obligetur, in privato loco gravior ſtatuenda ſit mulcta; ſed ſuum argumentum à pede & dente procedere. Cui idem illud regerunt, *Sufficit ei quod argumentando, &c.* Etenim licet id non exprimatur; tamen cornu in loco publico nocens; eſt argumentationis fundamentum, atque hic ſpectatur inprimis. Ne quis ignorantiæ Doctores iſtos inſimulet, ac ſi non ſatisfacerent; ſed ubi quo

argumentum

argumentum ſolverent non haberent, idem abſque ullo fundamento occinerent: res penitius examinanda venit. כקל וחומר *in levi & gravi*: id eſt, in argumento ab impari (ſive à minori, ſive à majori ducatur ratio, קל וחומר nuncupant) datur vulgò exceptio illa, quam in præcedentibus jam vidimus: ſufficere ei quod concluditur, ut fundamento à quo argumentamur æquetur. Exceptionem è c.12. Num. confirmant. ſiquidem cum, poſtquã Maria peccaſſet, Deus à minori arcendam caſtris probaret, quod in antecedenti erat non auxit; ſed idem iſtud temporis ſpatium exegit, ℣ſ. 14. *Si pater ejus ſputum inſpuiſſet in faciem ejus* (i. iratum ſe ei præbuiſſet) *annon rubore ſuffuſa eſſet* (i. ſeſe ſubduceret) *ſeptem dies? ſecluditor ſeptem dies extra caſtra.* Hic videtis, inquiunt, quamvis Deus patre terreno multo major ſit; ſolos ſeptem dies illius ſeparationi deſignatos fuiſſe. Attamen de exceptione iſta diſputant, quando locum habeat. Sapientes, quos vocant, ubique ei locum eſſe arbitrantur: at D. Tarphon eo tantum caſu, quum concludendum antea certum non fuit; ſi verò quod ab impari probandum eſt, jam ſatis in confeſſo ſit, exceptionem non admittendam: etenim exceptio הפריך קל וחומר, *irritum faceret argumentum à minori.* Ita hoc loco, quandoquidem conſtabat ſatis, dimidium damnum reſtituendum; quid attinebat argumento ab impari id ipſum confirmare? ſic hoc argumentum planè ſupervacuum eſſet. Hoc ergo eſt quod ſibi voluerunt Sapientes, quum exceptionem repeterent: q.d. Tu quidem hoc caſu eam dari negas; at nos ubiq; eam admittendã cenſemus: ideoq; eam ingeminamus. Ex tota hac diſputatione liquet, quanto conatu inter locum publicum & privatũ in damnis diſtinguant. At Dig. l.9. t.1. §.1. convenienter ultimis Miſnæ verbis, lex generalis abſque locorum diſtinctione proponitur. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur, actio ex lege duodecim tabularum deſcendit. quæ lex voluit .... aut dari id quod nocuit, aut æſtimationem noxiæ offerri.*

ו' :

אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן סימא את עין חבירו ושבר את הכלים משלם נזק שלם :

§. 6.

Homo ſemper conteſtatus ac convictus habetur; ſive [1] *errore, ſive deſtinata* [2] *voluntate agat, ſive denique vigilans, ſive dormiens. Si excæcavit oculum ſocii ſui, aut fregit vaſa, totum damnum præſtat.*

Annotationes.

[1] Injuſtum quidem videtur, ſi error & ſcientia in damnis eodem loco habeantur. verum talis error hic conſideratur, cujus culpa eſt penes eum qui damnum errore dedit. Nam ſi prohibere potuit quo minus errorem committeret, idem eſt ac ſi ſciens peccaſſet. Quemadmodum colligitur è l.3.tit.4. lib.9. Digeſt. *In omnibus noxalibus actionibus ubicunque ſcientia exigitur domini, ſic accipienda eſt, ſi cum prohibere poſſet, non prohibuit.* Ideoque Judæorum Magiſtri in Miſna exponenda, ejus exemplo utuntur, qui ſecum cubantis oculum excæcavit dormiens. ſi quum alter dormiret ipſe acceſſerit ut unà dormiret; quamvis in ſomno alterum lædat, tenetur: quia ſeſe huic caſui exponere non debuit. at ſi alteri poſteaquam ſomno ſopitus eſſet accedenti ut ſecum dormiret, oculum dormiens vitiet, non tenetur: ut qui alterius adventum in ſomno prævidere & præcavere non potuerit. [2] Cæterum per מזיד, *deſtinata voluntate agentem,* quis deſignetur, docet oppoſitio, Exod.c.21. ỷſ.14. ubi יזיד opponitur caſui fortuito, & explicatur voce בערמה, *aſtu.* unde liquet actionem iſto verbo notatam patrari certo conſilio & voluntate ac ſcientiâ. Vnde Moſes Albelda in c.21.Exod. in iſto peccatore duo eſſe dicit: quod noverit quid agat; deinde pœnæ debitæ admoneatur. Similiter Iſaac Karo requirit מחשבה, *cogitationem;* & מתין, *moram.* An admonitio requiratur, non diſputabo; id conſtat, ſpectari in מזיד, ut non inopinato & incauto impetu peccet; ſed ſciens & præmeditatus.

פרק גו

פרק ג׳: הלכי א.

המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור ואם הוזק בה בעל החבית חיב בנזקו נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחר במים או שלקה בחרסיה חיב רבי יהודה אומר במתכוין חיב באינו מתכוין פטור:

Cap. III. §. I.

Si alicujus amphora loco publico depoſita, veniat alius qui in eam impingens eandē frangat, liber[1] *eſt; & ſi eâ lædatur, iſtius cadi*[2] *poſſeſſor, de ipſius læſione tenetur. Si frangatur cadus (ſive amphora) in loco publico, alius autem ob aquæ lubricum*[3] *prolabatur, aut illius lædatur teſtis, poſſeſſor tenetur. D. Iudas inquit, Si ad*[4] *illa animum advertat, teneri; ſin minus, liberum eſſe.*

Annotationes.

[1] Liber eſt & abſolvitur, qui vas confregit: cujus rationem his verbis exprimit Maimonides, עקר הוא אצלנו אין דרכו של בני אדם להתבונן בדרכיו. ולפיכך אם בא אדם ונתקל בה פטור ולא נאמר היה לך להתבונן היאך אתה הולך, *Hoc apud nos fundamenti inſtar eſt, non ſolere homines anxiè attendere ad vias: ideoque ſi veniens quiſpiam in eam (amphoram) impingat, liber eſt; nec dicemus, Attendere debebas, ubi tu incederes.* [2] Vas, de quo ſermo eſt, primò vocatur כד, deinde חבית, cum tamen de eodem vaſe agatur: quemadmodum etiam Gemara חבית׳ & כדא ejuſdem notionis eſſe annotat; & quæſtionem inſuper movet, quare idem diverſis nominibus exprimatur. Gemaræ verba hæc ſunt, היינו כד היינו חבית לאתויי נפקא מינה למקח וממכר, *Cadus eſt habith.* i. amphora Attica. (cadum & amphoram latius hic accipio, quam ubi præciſè diſtinctam menſuram notant.) *Quorſum inde tenditur?* (id eſt, quare duo nomina ponuntur?) *Id fit ob emptionem & venditionem.* Hæc verba cum obſcuriora ſint, ex additamentis illuſtranda. Sic ergo additamenta marginalia: תרוייהו

 צריכי

צריכי שאם התנה לתת לו כד והקנה לו בסודר ונתחייב הלוקח לתת דמים יכול הלוקח
לומר לא אתן לך דמים אם לא תתן לי חבית דקרי ליה לחביתא כדא לפי שהוא מוחזק
ולא אזלינן בתר רובא ואם התנה לתת לו חבית ונתן הלוקח דמים יכול לומר לו
המוכר לא אתן לך אלא כד דקריא לכדא חביתא ולא אזלינן בתר רובא. *Ambo ſunt neceſſaria: nam ſi quis pactus fuit ſe alteri daturum cadum, cui acquiſitus ſit per alam veſtimenti, ita ut emptor pretium ſolvere teneatur; emptor dicere poteſt, pretium non ſolvam, niſi mihi metrētam Atticam dederis, (quia Attica metreta, ſive magna amphora etiam cadus vocatur.) quandoquidem ipſe in poſſeſſione eſt. nec multitudinem ſequimur. Quod ſi pactus ſit, ſe illi daturum Atticam metretam, & emptor pretium ſolverit; huic venditor dicere poteſt, Nonniſi cadum tibi dabo (quia cadus etiam metreta vocatur.) nec multitudinem ſequimur.* Antequã pergam, ne obſcura obſcuris declarari videantur, paucula in iſtis additamentis breviter attingenda. Vbi cadus ſudario acquiri dicitur, repetenda ex Eliæ Tiſbi, quæ de ritu iſto annotavit.
לוקחים שני עדים ומבארים לפניהם דברי תנאיהם וכל אחד מהעדים פושט כנף
בגדו והמקבלים עליהם לקיים כל דבר נוגעים כנפי בגדיהם וזה נקרא קנין סודר.
Contrahentes inter ſe *duos teſtes capiunt, coram quibus conditiones ſuas exponunt. Deinde unuſquiſque teſtium extendit alam veſtimenti ſui* (laxas enim veſtes gerebant.) *Itaque, qui in ſe recipiebant ſe rem quamcunque ratam habituros, attingebant alas veſtimentorum ipſorum. Id vocatur Acquiſitio alæ veſtimenti.* Præterea quum in Additamentis dicitur, *Nec multitudinem ſequimur,* ſenſus eſt, Quamvis verba quibus Ebræis cadus & metreta notantur apud pleroſque diverſa ſignificent, id non attendi; quia cum hic de pecunia agatur, quid dicant plerique ſive major pars, non moramur. Quemadmodum Gemara docet, מהו דתימא ניזל בתר רובא קא משמע לן דאין הולכין בממון אחר הרוב, *Quod dicere poſſes, Sequere multitudinem: jam edocti ſumus, in pecuniaria cauſa multitudinem ſequendam non eſſe.* Denique quamvis כד *cadus* & חבית *metreta Attica*, ſive amphora Attica, ejuſdem quantitatis eſſe ſtatuantur; nonnullum

nullum tamen Ebræis vocibus diſcrimen notatur: nam ut inquit Salomon I. menſura חבית paulo major eſt, כד verò minor. Et licet כד ſæpe pro minori menſura accipiatur quam cadus, ut quum Rebecca, Gen. 24. humeris כד geſtare dicitur; quia tamen nomen Latinorum ab Ebræo factum eſt, & in Miſnajoth ſæpe pro majori menſura venit, ideo cadi etiam nomen retinere viſum fuit. Vt ergo ad priora Gem. & Addit. verba redeamus, id ſibi auctor voluit, duo vocabula idcirco adhibita fuiſſe, quia licet nonnulla eſſet diverſitas; in vendendo & emendo unam menſuram pro alia peteret vel traderet, qui in argenti poſſeſſione eſſet. [3] Cæterum Miſna alium caſum ſuppeditat de aquæ lubrico (ut voce utar, quam Tacitus frequenter adhibet.) Fit aliquando ut lubricum loci alicujus ex aqua aliove liquore ortum, labendi occaſionem præbeat: quo caſu is cujus amphora fracta fuerit tenetur, ſi eam in loco publico collocaverit; ex eaque effuſus liquor viam lubricam fecerit: nempe quum præteriens quis hac occaſione cadit, aut læditur teſtis, quas Miſna חרסים nuncupat. quanquam in diverſis editionibus legatur חרסית, quod licet calcis effoſſæ genus ſignificet, uti ex Aruch docuimus pag. 158. Middoth; tamen de fictilium fragmentis etiam dicitur, quæ ſignificatio huic loco quadrat. [4] Sed in illo prolato caſu D. Judas diſſentit, ſi quis ad *illa*, i. aquam aliumve effuſum liquorem & fragmenta teſtacea animum non advertat. D. Joſeph fragmentorum tantum meminit: מתכוין לזכות בחרסים, *animum advertit ad obtinendum fragmina ejus*; ſc. amphoræ. Exceptionis ratio: qui fragmina ſibi ſervare vult, id quo alius læditur ſuum agnoſcit, & hac ratione ſe reum fatetur; at qui iſta ut communia bona negligit, non magis datum damnum agnoſcit, quam ſi quis ab iis quæ publica & omnium ſunt læſus fuiſſet. Novi quidem in poſteriori Miſnæ membro quoſdam aliam ſententiam excogitare; ſed quæ à verborum ſerie aberrat. Cum hac Miſna & initio ſequentis

quentis optime convenit edictumPrætoris,quod extat l.9.ff. ſub initium tit.3. *Vnde in eum locum quo vulgo iter fiet, vel in quo conſiſtetur, dejectum, vel effuſum quid erit: quantum ex ea re damnum datum, factumve erit; in eum, qui habitaverit, in duplum judicium dabo.* Vbi bene Accurſius monet, verba ita conſtruenda: *in eum qui ibi inhabitaverit unde dejectum vel effuſum quid erit in eum locum,&c.* Videantur inſuper cætera Prætoris verba quæ ad rem faciunt; ſed brevitati ſtudens prætermitto, locum indicaſſe contentus.

ב׳ :

השופך מים ברשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקו המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר את גדרו בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקן :

§. 2.

Effundens aquam in locum publicum, qua alius damnum patiatur, hujus damnum præſtare tenetur. Occultans [1] *ſpinam aut vitrum,item ſuam ſepem è ſpinis*[2] *conficiens,cujus etiam ſepes in* [3] *publicum locum decidit; ſi alii per iſta noceatur, damnum per ea illatum compenſare tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] Sæpè fit ut ſpinæ ſimiliaque amputentur,vitraque confringantur, & cum hæc, tum illa loco quodam ſeponantur, abjiciantur,& occulto etiam loco à conſpectu noſtro removeantur. Hîc eorum author reus peragitur, ſi quem ita ſpinarum aculeis, vel vitri fragmine lædi contingat. Modo,ut Hebræi obſervant, loco publico occultata lædant: etenim ſi quis ejuſmodi in fundo proprio ſeponat,quamvis alius lædatur, ipſe non tenetur. Ideoque חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהן בתוך שדותיה׳ ומעמיקין להן ג׳ טפחים כדי שלא יעכב המחרישה רב ששת שדי להו בנורא רבא שדי להו בדגלת, *Pii iſti antiqui ſeponebant ſpinas & vitra ſua in agris ſuis, idque ad trium palmorum profundita-*

funditatem, ne vomerem remorarentur. Magiſter Seſath iſta in ignem projiciebat: Raba verò in Tigrin abjiciebat. Nam id operam dabant, ne ſua culpa alius læderetur: quod plerique ſe facturos judicabant, ſi illa etiam in fundo ſuo collocarent ac ſeponerent. [2] Quum ergo in ſequentibus legitur, eum teneri qui ſuam ſepem è ſpinis confecit, ſi inde prætereuntes damnum patiantur; id hac conditione obtinet, ſi rami in locum publicum excreſcentes prætereuntem lædant: quandoquidem ni id fiat, hac in parte nemini in ſuo fundo leges præſcribi poſſunt. In quam ſententiam hæc addit Gemara: אמר רבי יוחנן לא שנו אלא מפריח אבל מכניס לא מאי טעמא פטור אמ' רב אחא בריה דרב איקא לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלין, *Dixit D. Iohannes, Id nonniſi de excreſcente ſepe docuerunt; non verò de ea quæ præcisè intra limites continetur. Quæ ratio, quare hoc caſu liber ſit? Reſpondit Magiſter Aha filius M. Ika, Quia non eſt conſuetudo filiorum hominis, ut ſeſe parietibus affricent.* Sane ſi nihil quod nocere poteſt excreſcat, ipſe qui ad ſepem propius accedit, ſibi acceptum incommodum imputet. [3] At ſi ſepes ſuis quidem limitibus non egrediens, poſtea decidat in viam vel aream publicam, aliud judicium eſt: tum enim non ſpectatur cujuſmodi antea fuerit; ſed quî ſe jam habeat. Niſi quod ad idoneam & debitam ſtructuram præcedentem ibi attendi, judicem ex eo quod R. Iom Tob f. Abrahami ad Maimonidæ verba annotat; quæ leguntur c. 13. conſtitutionum de damnis pecuniariis. אם לא בנאו כראוי חייב, *ſi eum* (loquitur de pariete) *non exſtruxit debito modo, tenetur.* Quæ poſteriori Miſnæ membro proponuntur, ita ſe habent, *Quemadmodum* (ut cum Vlpiano loquar) *ſi laqueos eo loci poſuiſſes, quo jus ponendi non haberes, & pecus vicini in eos laqueos incidiſſet.* ff. ad l. Aquil. l. 29. Sive enim laqueo, ſive ſpinis vel ruderibus damnum in loco alieno vel publico detur, eodem res recidit. Quid verò hic juris ſit, videre eſt loco citato.

ג׳ ׃

המוציא את תבנו ואת קשו לרשות הרבי׳ לזבלים והוזק בהן אחר חייב בנזקו וכל הקודם בהן זכה ר׳ שמעון בן גמליאל אומר כל המקלקלין ברשות הרבים והזיקו חייבין לשלם וכל הקודי׳ בהן זכה ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקו ׃

§. 3.

Qui ſtramen & paleam ſuam in locum publicum effert ad[1] *ſimetum, ita ut iis damnum patiatur alius; hujus damnum præſtare tenetur: & quicunque primus iſta capit,*[2] *acquirit. D. Simeon f. Gamalielis inquit, Omnes in loco publico aliquid inquinantes, damnum compenſare tenentur: & quicunque primus hujuſmodi intercipit, ea ſibi acquirit. Qui ſtercus in locum publicum effundit, adeo ut eo damnum patiatur alius; hujus damnum compenſare tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] Propriè *ad ſimos*, id eſt, ut in fimum redigantur ad agros ſtercorandos: ſicuti gloſſa enarrat, שירקבו התבן והקש ונעשים זבל לזבל שדות וכרמים, *Vt putreſcant ſtramen & palea & in fimum redigantur ad ſtercorandos agros & vineta.* ſecundum illud Plinii l. 17. c. 9. *Cato, ſtercus unde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernaſque,* ſupple, capiendas. [2] Ne autem hujuſmodi rebus loca publica inquinarentur, occupantis eſſe voluerunt: ſic enim קנסינהו רבנן המקלקלין, *mulctarunt Magiſtri ipſos conſpurcantes;* ut loquitur R. Iſac Gabæus. Imo etiamſi nonnunquam ſtercus foras efferre liceat, ſi damnum datum ſit, tenentur authores. Ita Gemara, כל אילו שאמרו מותרים לקלקל ברשות הרבים אם הזיקו חייבים, *Omnes quibus veniam dederunt ut ita in loco publico aliquid inquinent; ſi noceant, tenentur.* Atque ea de re non inconcinnè etiam accipi poſſet, quod legimus Dig. l. 9. t. 3. leg. 1. §. 2. *Semper ea loca, per quæ vulgò iter ſolet fieri, eandem ſecuritatem debent habere.* Qui enim

in vel

in vel per loca publica quid defert, ne damnum detur cavere debet.

ד׳׃

שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקי שני׃

§. 4.

Si duorum figulorum, qui alter poſt alterum incedunt, prior [1] *impingens cadat, impingatque ſecundus in priorem; prior de ſecundi læſione tenetur* [2].

ANNOTATIONES.

[1] Ita ut tamen in pedes ſtare & conſiſtere poſſit: quod Gemara ſic effert, שהיה לו לעמוד ולא עמד, *cum ſtare poterat & non ſtetit*, vel ut alius loquitur, כגון שהיה יכול לעמוד, *modò ſtare potuerit.* Id eſt, בהכי מתוקמא מתניתין ששהא בנפילתו כדי עמידה ולא עמד, *hoc pacto ſtabilitur Miſna, quum tamdiu cunctatus eſt inter cadendum ut erigere ſeſe potuerit; nec tamen ſeſe erexit.* Aliqui Doctores pronunciant, אנוס הוא ופטור, *coactus fuit, ideoque abſolvitur.* [2] Additur in Gemara alius caſus, quem his verbis proponunt, הקדרים והזגגים שהיו מהלכים זה אחר זה נתקל הראשון ונפל השני בראשון והשלישי בשני ראשון חייב בנזקי שני ושני חייב בנזקי שלישי ואם מחמת ראשון נפלו ראשון חייב בנזקי כולם ואם הזהירו זה את זה פטורין, *ſi figulorum vel vitriariorum, qui alius poſt alium incedunt, primus impingat, & ſecundus in priorem procidat, tertiuſque in ſecundum; primus de ſecundi damnis tenetur, ſimiliter ſecundus tenetur de damnis tertii. quod ſi propter primum ceciderunt, primus omnium damna præſtare debet. Si verò alius alium monuerunt, abſolvuntur.* Tandem in Gemara explicatur, quid ſit, propter primum cadere: cum variare judicia poſſint, an primus in cauſa fuerit. Duæ ergo proponuntur ſententiæ, היכי נפיל מחמת ראשון, *quando cadere quis dicatur propter primum.* רב פפא אמר דפסקה לאורחיה כנבלה רב זביד אומר כחוסרא דשמיית׳, *Magiſter Papa inquit, Quum primus alterius viam præcidit inſtar morticini; Magiſter*

 Zebid

Zebid ait, inſtar ſcipionis cæcitatis. Senſus eſt, illum exiſtimare, quod primus ille, ſi de damno teneatur, adeo viam obſtruxerit, ac ſi cadaver transverſè per viam jacuiſſet (ut gloſſa exponit:) hunc verò tantum impedimentum non exigere; ſed ei ſufficere, ſi primus ille ſe cæci inſtar habuerit, qui in ſua cæcitate ſcipionem adhibens, eum palpando ita per viam extendit, ut alius impingat. Qua utraque ſententia ille tum demum teneri judicatur, ſi eatenus ſecundo & tertio labendi occaſionem dederit, ut cum alterutro, id eſt, morticino vel ſcipione per viam extenſo quadantenus conferri queat. Cum hac Miſna & poſteriori caſu conferri poſſit Alpheni reſponſum lib. Dig. 9. t. 2. leg. 52. §. *In clivo:* ubi de duobus plauſtris quæ mulæ in clivo ducebant. *Poſterius plauſtrum à priore percuſſum, retrò redierat, & puerum cujuſdam obtriverat. dominus pueri conſulebat, cum quo ſe agere oporteret. Reſpondi, in cauſa jus eſſe poſitum.* id eſt, exponente Accurſio, *ut ille teneatur qui cauſam mortis præbuit.* Vti in ſuperioribus tres homines in exemplum proferuntur, quorum tertius & ſecundus lædantur; ſic producta lege, duo plauſtra cum puero producuntur, ita ut prius plauſtrum ſit totius damni occaſio. Quis verò cauſam præbuiſſe cenſeatur, cum plauſtrum in plauſtrum, & hoc plauſtrum in puerum cecidit, videatur dicta lege: ubi cum diſtinctione reſpondetur.

ה'ו

זה בא בחביתו וזה בא
בקורתו נשברה כדו של זה
בקורתו של זה פטור שלזה
רשות להלך ולזה רשות להלך
היה בעל קורה ראשון
ובעל חבית אחרון נשברה
חבית בקורה פטור בעל

§. 5.

Si quum hic fert amphoram ſuam, & alter tignum ſuum, hujus amphora ad alterius tignum frangatur, alter liber eſt: quia cum huic, tum illi incedere [1] licet. Si tignum geſtans præcedat, & amphoram portans ſequatur, amphorâ ad tignum fractâ, tignum geſtans liber eſt. at ſi

tignum

הקורה ואם עמד בעל
הקורה חייב ואם אמר לבעל
חבית עמוד פטור היה
בעל חבית ראשון ובעל
קורה אחרון נשברה חבית
בקורה חייב ואם עמד בעל
חבית פטור ואם אמר לבעל
קורה עמוד חייב וכן זה בא
בנרו וזה בפשתנו ׃

tignum geſtans reſtiterit, tenetur: ſin amphorā geſtanti dixerit, Conſiſte; liber eſt. Si præcedat amphoram portans & tignum geſtans ſequatur, fractâ ad tignum amphorâ, hic ſolvere tenetur. at ſi amphoram portans reſtiterit, alter liber eſt: ſin tignum geſtanti dixerit, Conſiſte; ille tenetur. Similiter, ubi hic incedit[2] *cum lucerna ſua; alter verò cum lino ſuo.*

ANNOTATIONES.

[1] Quaſi dicat, non eſt quod hic illum accuſet, quandoquidem per viam & loca publica gradi licet: ſeipſum accuſet, quod cum amphora ſua impegerit. Hanc exceptionem, quod cuique incedere liceat, in Gemara ad alium caſum ridiculum ſatis remotè extendunt; puta, ſi quis uxorem in concubitu lædat: quem tamen teneri concludunt. Sed hujuſmodi nugas prætereamus: nullam enim utilitatem habent, niſi quod Judæorum magnam cæcitatem prodant: utpote qui ejuſmodi caſus tanta & tam operoſa curioſitate definiunt; interim de præcipuis religionis capitibus ſecuri.
[2] Cæterum incedens cum lucerna, hic aſſimilatur illi qui tignum geſtabat; & linum ferens, illi qui amphoram portabat: adeo ut in dato damno, illorum jura ac leges hîc ſimiliter obtineant. Porrò cum videamus datum caſu damnum etiam præſtari, diſtinguendum, prout exempla ſuperiora in Miſna noſtra exigunt, inter fortuitum caſum ubi culpa non eſt; & eum cui ſe quis exponit: ut ſi tignum geſtans reſtiterit & ſequentem amphoram fortuitò fregerit. Sanè in fortuito caſu diverſitatem magnam agnoſcunt Romanorum juriſconſulti. Nam ſi caſus planè & omninò ſit fortuitus,

 locum

locum habet illud Dig. l. 40. t. 9. l. Julianus. *Nec adventitii caſus computandi ſunt.* Quum verò culpa accedit, ſecus loquuntur: ut Dig. l. 19. t. 2. leg. 11. §. 1. videre eſt. ubi caſus fortuitus incendii proponitur. *Si hoc in locatione convenit, Ignem ne habeto, & habuit; tenebitur etiamſi fortuitus caſus admiſit incendium: quia non debuit ignem habere.* Vnde generaliter juriſperitorum nonnemo concludit, *Culpa præcedens caſum fortuitum, vel quando quis caſui fortuito ſe commiſerit, facit ut ex caſu quoque quis teneatur, non aliter.*

ו׳ ׃

שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך או שהיו שניהם רצים והזיקו זה את זה שניהם פטורין ׃

§. 6.

Si duorum in loco publico euntium unus currat, alter incedat, aut uterque currat; ac alter alterum lædat, ambo liberi ſunt.

Annotationes.

Jam antea annotavimus, Miſnas aliquando verborum quorundam defectu laborare, ſive verba quædam ad ſententiam perficiendam eſſe ſupplenda: quod his verbis efferre ſolent, מתניתין חסורי מחסרא, *Miſna deficiendo deficit.* Hujuſmodi defectum hoc loco agnoſcit Gemara: quandoquidem ſi currens eum qui pedetentim incedit lædat, Judæorum lege tenetur; in hac verò Miſna abſolvitur. Vnde liquet addenda quædam, ut hæc conſtitutio cum aliis conveniat. Quod ita probat Gemara. מאי מדקתני או שהיו שניהם רצים פטורים הא תו למה לי השתא אחד רץ ואחד מהלך פטור שניהם רצים מבעיא. *Vnde* colligitur defectus? *Ex eo quod* δευτεροῖ, *Aut ſi ambo currant, liberi ſunt. Ecce denuò quorſum mihi jam* iſta adduntur? *Cum ſi unus currat & alter incedat, ille lædens abſolvatur; an de duobus currentibus quæritur?* Etenim ſi cum unus pedetentim incedit, ab altero currente impunè læditur, nec ullam in alterum actionem habeat; quanto minus habebit, ſi currens à

currente

currente lædatur? Ergo poſterius membrum ex illa ſententia & mente vacaret. Hinc patet in priori membro, בערב שבת, *in veſpera ſabbathi*, aliaque ſimilia addenda fuiſſe, in hanc ſententiam: cum pridie ſabbathi & diei feſti currens lædit, eum non teneri; quia ad omnia præparanda in diem feſtum, curſum & feſtinationem laudant. Vt hæc ſit completa oratio, אחד רץ ואחד מהלך בערבי שבתות וימים טובים ושהיו שניה' רצים בשאר ימות השנה שניהם פטורים, *Si unus currat, alter incedat veſperis ſabbathorum aut feſtorum dierum* (pridie iſtorum dierum בין השמשות, *inter ſoles*, id eſt, בין הערבים, *inter duas veſperas) aut ſi ambo currant reliquis anni diebus, ambo lædentes liberi ſunt.* At ſi his diebus unus currens alterum pedetentim incedentem lædat, tenetur: quia הוה משונה, *ipſe à recepto more diverſum facit.* ſin ambo currant, ambo à conſueto eundi more abeunt: ideoque licet lædant, non tenentur,

ז׳ :

המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד ברשות היחיד והזיק ברשות היחיד אחר חיב :

§. 7.

Qui ligna findens in loco privato, alterum in loco publico lædit; vel findens in loco publico, lædit in loco privato; vel denique findens in loco privato, lædit in loco privato alterius, is tenetur.

A n n o t a t i o n e s.

Non omninò Judaïcum hoc ſtatutum cum iis congruit, quæ ex Paulo juriſconſulto proferuntur ff. Ad l. Aq. l. 31. Quanquam enim caſus idem non ſit, analogicè tamen inde ſecus judicandum videtur de caſu in Miſna præſenti prolato. Illius verba ſunt, *Si putator ex arbore ramum cum dejiceret, vel machinarius, hominem prætereuntem occiderit; ita tenetur, ſi is in publicum decidat, nec ille proclamavit, ut caſus ejus evitari poſſit. Sed Mucius etiam dixit, ſi in privato idem*

acci-

accidiſſet, poſſe de culpa agi.... Quod ſi nullum iter erit; dolum duntaxat præſtare debet; ne immittat in eum, quem viderit tranſeuntem. Nam culpa ab eo exigenda non eſt; cum divinare non potuerit, an per eum locum aliquis tranſiturus ſit.

ח׳ ׃

שני שוורים תמים שחבלו
זה את זה משלמים במותר
חצי נזק שניהם מועדים
משלמים במותר נזק שלם
אחד תם ואחד מועד מועד
בתם משלם במותר נזק שלם
תם במועד משלם במותר חצי
נזק וכן ב׳ אנשים שחבלו זה
בזה משלמים במותר נזק שלם
אדם במועד ומועד באדם
משלם במותר נזק שלם אדם
בתם ותם באדם אדם בתם
משל׳ במותר נזק שלם תם
באדם משלם במותר חצי נזק
רבי עקיבא אומר אף תם
שחבל באדם משלם במותר
נזק שלם׃

§. 8.

Si è duobus bobus innocentibus alter alterum vitiaverit; in [1] auctario, ſive damni exuperantia, damni dimidium præſtatur: ſi uterque convictus ſit; totum damnum in auctario, ſive reſiduo, compenſatur. Si unus innocens, alter convictus ſit, & convictus innocentem magis vitiet; quod ad reſiduum, præſtatur totum damnum: ſi innocens, convictum; quoad reſiduum, damni dimidium præſtatur. Pariter, ſi è duobus hominibus alter alterum vitiavit; in reſiduo, totum damnum compenſatur. Si homo beſtiam convictam, ita ut viciſſim beſtia convicta hominem vitiet; ex reſiduo præſtatur totum damnum. Quum homo beſtiam innocentem, & hæc hominem vitiavit; ſi homo innocentem magis læſit, quod ad reſiduum, præſtat damnum totum: ſi innocens [2] hominem, ex reſiduo præſtatur damni dimidium. D. Akiba inquit, etiam quum innocens magis vitiavit hominem, quoad reſiduum præſtatur damnum totum.

ANNO-

Annotationes.

[1] Quò hæc diſtinctius percipiantur, in memoriam ea revocanda ſunt, quæ c. 1. §. 4. nota 8. dicta fuere. Siquidem hæc Miſna ex illa compenſationis diverſitate dependet, qua nonnunquam damni dimidium, quandoq; totum damnum compenſatur. Jam ſæpe contingit, ut animalia ſeſe mutuò lædant: ſanè eo caſu damnum damno, ubi pecora pariter vel convicta, vel manſueta cenſentur, opponendum; nec ulterius quid exigendum omnes Judæi fatentur: nimirum ſi ſolæ beſtiæ lædantur. Verumenimverò in iſto mutuo damno ſæpiſſime aliud alio majus eſſe deprehendas: tum id quod excedit, מותר, *reſiduum*, ſive *auctarium*, vel *damni exuperantia* illis dicitur. In quo reſiduo eadem illa ſuperior diſtinctio redit: ſiquidem pro animalium conditione diverſa, totum iſtud reſiduum; vel ejus ſolummodo dimidium compenſandum venit. Idque eadem lege, qua ſatisfactio exigitur, ſi animal unum ita lædat alterum, ut viciſſim nullum detrimentum patiatur. ſicuti enim ſi bos non petulcus alterum cornu feriat, dimidium damni debet; pariter cum viciſſim ab eodem minus damnum patitur, in auctario quo alterum magis læſit, dimidium rependit: quoniam damnum damno, quatenus æqualia ſunt, jam penſatum cenſetur. Quum verò animal lædens non viciſſim læſum, de toto damno tenetur; ſi viciſſim lædatur, relicto eo in quo conveniunt, de toto reſiduo, ſive exuperantia, qua alterum magis læſit, tenetur. In ſimilibus ſimile judicium eſto, & cæteri caſus pateſcent. Verum hic nullo modo prætereundum, quod Maimonides Cod. de dam. pecuniariis ſub finem c. 9. exemplo edocet: puta, in auctario damni compenſando ſimul attentè expendendum, quid in damno æquali (cui auctarium accedit) utraque pars debeat. idque in debito ex auctario promananti conſiderandum, quatenus mutuum debitum ſuperat.

Exempli gratia, prior bos in poſteriori damnum dederit drachmarum centum; poſterior viciſſim, drachmarum quadraginta: הראשון מועד והאחרון תם בעל הראשון משלם שמונים הראשון תם והאחרון מועד בעל הראשון משלם עשרה *ſi tum prior convictus ſit, poſterior manſuetus; dominus prioris rependit octoginta: ſi prior manſuetus, & poſterior convictus; dominus prioris rependit decem.* Etenim in priori caſu, unde poſterior eluceſcit, dominus convicti bovis debet totam damni differentiam ſexaginta drachmarum: & æquale damnum æquali penſatum non creditur; quia alter bovis manſueti nomine tantum debebat dimidium iſtarum quadraginta drachmarum. Itaque viginti per viginti compenſantur: & à viginti ad centum uſque, pretium damni prior ſolvere tenetur. [2] Sed de beſtia quæ hominem lædit (ut præteream quæ Maimonides accuratè diſtinguit in mulcta, Cod. Nizke Mammon c. 7. §. 3.) non eadem omnes ſentiunt. cauſa verò ut in diverſas ſententias abeant, eſt legis divinæ diverſimoda ad antecedens relatio: cum non omnes ad idem antecedens legem referant. Exodi 21. 31. ita Deus ſancit, *Sive filium cornu petierit, ſive filiam cornu petierit; ſecundum hoc jus fiat ei.* Poſtrema verba, *ſecundum hoc jus fiat ei*, plerique Judæorum Doctores ſic accipiunt, ac ſi Deus dixiſſet, Vt in præcedentibus de bove innocente ſive manſueto, & petulco actum fuit; ſimiliter ubi filium vel filiam ſive hominem cornu petit, diſtinctio iſta boum attendenda: ut pro eorum diverſitate medium vel totum damnum rependatur; ſecundum illam legem quæ ſub finem capitis hujus 21. fertur. D. Akiba ſecus: ut qui, *ſecundum hoc jus fiat ei*, in hunc ſenſum accipiat, Vti proxime de bove petulco lex lata fuit, ita etiam ubi filius vel filia, ſive homo læditur cornu, totum damnum rependendum: quemadmodum verſu 36. in bove petulco alterum bovem lædente requiritur. Quam inſulſa hæc ſunt! Comma 31. ad præcedentia quidem referunt, quatenus ibi de bove petulco,

vel

vel etiam innocente agitur; at in iis quæ in boves ſtatuuntur, capitis finem reſpiciunt. cum in utriſque comma 31. ad præcedentia pertineat: filiuſque & filia non commemorentur ad homines generatim deſignandos; ſed quò filius & filia minores natu adultis æquentur, quorum ſanguinem (non enim agitur de minori læſione) in ſuperioribus ſancitâ in hominem & bovem mortis pœnâ vindicaverat. Conferantur ff. *Si quadrupes*, & ff. *Ad legem Aquil.* non procul ab initio. Quod diſparem mulctæ quantitatem concernit, magis hic in actione, quam in mulctæ quantitate diſcrimen ex jure Romano obſervare mihi videor. Conſulatur l. *Si quadrupes*, §. 4.

ט׳:

שור שוה מנה שנגח שור
שוה מאתים ואין הנבילה
יפה כלום נוטל את השור
שור שוה מאתים שנגח שור
שוה מאתים ואין הנבילה
יפה כלום אמר רבי מאיר
על זה נאמר ומכרו את השור
החי וחצו את כספו אמר לו
רבי יהודה וכן הלכה קיים׳
ומכרו את השור החי וחצו
את כספו ולא קייסת וגם את
המת יחצון ואיזה זה שור
שוה מאתים שנגח שור שוה
מאתים והנבלה יפה חמשים
זה שזה נוטל חצי החי וחצי

§. 9.

Si bos valens minam cornu feriat bovem 200 drachmarum, & cadaver nullius ſit pretii, hujus poſſeſſor vivum bovem auferet. Si bos ducentarum drachmarum cornu feriat bovem ejuſdem valoris, & cadaver nullius ſit pretii, pronunciat D. Meir, de eo dictum fuiſſe (Ex. 21. 35.) Tum vendito vivo partientur pecuniam pretii ejus. *Cui Doctor Iudas, Ita quidem obtinet conſtitutio, & ſtabilis illud*, Tum vendito vivo partientur pecuniam pretii ejus; *ſed non ſtabilis iſtud*, Atq; etiam mortuum partientur. *Quis ergo hic bos eſt? Quum bos ducentarum drachm. cornu feriit bovem 200 drachmarũ, & cadaver valet 50 drachmas:*

תמת וזה נוטל חצי החי וחצי המת :	*tum enim hic dimidium vivi & dimidium mortui; alter pariter dimidium vivi & mortui aufert.*

ANNOTATIONES.

[1] Hæc etiam verba ſunt D. Judæ: ne quis exiſtimet, Miſnam ipſam hoc poriſma è præcedentibus deducere (licet approbet.) Hæc obſcuriora ſunt, quam ut ſine enarratione prætermitti debeant: ideoque ad pleniorem dictorum intelligentiam, quî duo ultima Ex. 21. commata à Talmudiſtis accipiantur, paucis expendere operæpretium erit. Verba capitis ultima, *mortuus* (bos) *ejus eſto*, ad læſum referunt ſive eum qui damnum paſſus fuit: ejus futurum cadaver, non ſolum cùm bos petulcus; ſed etiam quum manſuetus occidit alterum. itaque ad penultimum comma etiam pertinere aſſerunt. Hujus verò mortui bovis pretio addi volunt ad dimidium uſque damni dati valorem, ſi à manſueto occiſus ſit; ſin à petulco, totum damni pretium inſuper expleri. Verba autem ultima com. 35. *Et ſimiliter mortuum partientur*, quidam generatim accipiunt; ut eum etiam caſum complectantur, quum cadaveris valor poſt mortem, antequam judicio contendatur, excrevit; vel qui non erat ullus, poſtea eſſe deprehenditur. tum enim lucrum vel incrementum dividi jubent multi, ut D. Juda; & dimidio incremento tantum addi, donec debita multa compleatur, ſive dimidium, ſive totum damnum præſtandum ſit. (damnum æſtimant, quanti bos aliaque per mortem depretiantur.) Alii tamen totum incrementum ei qui damnum paſſus eſt vendicant, nec quicquam præter pretium, quo mortis tempore æſtimaretur, in rationem venire ajunt, ut D. Meïr; iſti verò pretio reliquum ad compenſandum damnum ſecundum præcedentem diſtinctionem & modum addi jubent. Itaque hi iſta verba, *mortuum partientur*, eo modo accipiunt, ac ſi פחת שפחתו מיתה

פחת, *quicquid vel quantum mors imminuiſſet* dividi juberetur. Hinc D. Judæ verba plana fiunt. Si modo hoc addas.[2] Verba illa, *Cadaver valet* 50 *drachmis*, ita accipienda noris, ut (è D. Judæ ſententia) auctum cadaveris pretium ſemper dividendum eſſe cenſeamus: non tantummodo quum cadaver mortis tempore nullius erat pretii, poſtea vero occaſione quadam (quæ multiplex contingere poteſt) 50 drachmas valere incipit (uti enim incrementum dividi volebat, ſi mortis tempore alicujus erat valoris; ita etiam totum pretium, ſi antea nullius erat: quia tum pretium totum eſt שבח, *lucrum* & incrementum;) ſed etiam aliàs. licet in prioribus iſtis tantum à Doctore Meïro diſſentiat, ſi reſtituendi quantitatem, non modum ſpectes. Ambo enim valoris imminutionem morte factam, dividi in partes æquales (ſi bos manſuetus lædat) autumant: & cadaver damnum paſſo cedere; cujus cadaveris valori illud pretium addi debeat, de quo digladiantur. Cæterum ut explicatè docet Maimonides in Nizke Mammon c.7. §.7. & ſeq. communiter verba legis, *mortuum partientur*, accipiunt de incremento pretii dividundo, atque exigunt, ut cadaver æſtimetur, damnumque paſſo tradatur; cui tum quanti jumentum morte depretiatum fuerit, ſic totum reſtituendum, vel ejus dimidium, prout pecus convicta, vel innocua cenſetur. Quoq; analogicè de minori damno quam morte datur, accipiendum. Adeo ut à verbis legis divinæ recedentes, hanc etiam analogicè non admittant ſententiam, quâ exempli gratia in bove petulco, bovis occiſi pretium cadaveris pretio addatur; nec qua totius beſtiæ pretium exigatur, relicto tamen cadaveris valore, quod eodem recideret. Quî hæc cum legibus Romanis conveniant, liquet ex iis quæ ſub finem c. 1. annotata ſunt: & cum ibi caſus proponatur, quum bos corrupeta damnum dedit; iſtinc analogicè de alio bove non petulco judicium facere poſſumus.

יו׃

׳ יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו פטור על מעשה שורו וחייב על מעשה עצמו שורו שבייש פטור והוא שבייש חייב שורו שסימא את עין עבדו והפיל את שינו פטו׳ והוא שסימא את עין עבדו והפיל את שינו חייב שנרו שחבל באביו ואמו חייב והוא שחבל באביו ואמו פטור שורו שהדליק את הגדיש בשבת חייב והוא שהדליק את הגדיש בשב׳ פטור מפני שהוא מתחייב בנפשו׃

§. 10.

Eſt qui tenetur ob factum bovis ſui, qui tamen in ſui ipſius facto [1] liber eſt: & contra liber in facto bovis ſui, qui tamen ob factum proprium teneatur. Bos alicujus qui hominem dedecorat, [2] liber eſt; ipſe ſi dedecoret, tenetur: bos qui ſervi alicujus oculum excæcat, & [3] dentem excutit, liber eſt; ipſe ſi ſervi ſui oculum excæcet, aut dentem excutiat, tenetur. Si alicujus bos, vitiet patrem aut matrem ipſius, tenetur; ipſe ſi vitiet patrem, aut matrem ſuam, [4] liber eſt. Bos alicujus [5] qui metam incendit ſabbatho, tenetur; ipſe ſi incendat metam frumenti in ſabbatho, liber eſt. Quia ipſe reus mortis peragitur.

ANNOTATIONES.

[1] Senſus eſt, idem ſi fiat à bove tuo & à teipſo, pœnam aliquando bovis nomine debitam, à te non exigi: non quaſi tui facti nomine non tenearis (quod omninò obſervandum;) ſed quia hujus ordinis pœna vel mulcta quæ hic conſideratur, quamque bovis tui factum tibi imponit, non debetur: quamvis aliam quandoque longè graviorem ſubire tenearis. Quemadmodum ſub Miſnæ finem de incenſa frumenti meta diſerte annotatur. Nam ſi incendium à bove in ſabbatho excitetur (uti ſimile quid de cane in præcedentibus etiam obſervatum fuit) bovis proprietarius de damno tenetur: at ſi ipſe hoc peccatum committat, ut ſabbatho incendium

dium det, mortis ex Judæorum lege reus eſt. Qui vero morte afficiendus, ab alia pœna abſolvitur: ſecundum vulgarem iſtam regulam, אין אדם מת ומשלם, *homo non afficitur morte & damnum ſimul rependere tenetur.* [2] Cæterum bos ſi dedecore quodam afficiat hominem, bovis poſſeſſor abſolvitur: כי המבייש ואפילו הוא אדם לא יתחייב בדין הבושת עד שיהיה מתכוון, *quia etiamſi dedecorans ſit homo, dedecoris crimine non tenetur donec id intendat.* At hujuſmodi dedecorandi animum in bove reperire non eſt. Nihilominus Magiſter Papa hunc dedecorandi impetum bovi imputari vult, ſi lædere conetur: in Gemara dixiſſe fertur, נתכוון לבייש היכי משכחת לה כגון שנתכוון להזיק, *ut intendat dedecus, quomodo invenis eum? quum lædere intendit.* [3] Quod autem bos, id eſt, bovis dominus, ſi ille ſervi oculum excæcet &c. liber cenſeatur; id interpretes in hanc ſententiam exponunt: dominum bovis ſui nomine eam pœnam non ſubire, quæ ipſum ſi id patraſſet manebat ex lege Ex. 21. 26. *Quum percuſſerit quis oculum ſervi ſui aut oculum ancillæ ſuæ, ita ut corruperit eum; in libertatem dimittito eum pro oculo ejus.* Ab omni verò compenſatione liberum non pronunciant; ſi à bove damnum datum fuerit. [4] Sed quod in Miſna ſequitur, alicui abſurdum videri queat: eum qui lædit, vulnerat & aliquo modo vitiat patrem, inſontem pronuntiari. Verum illud פטור, *ſolutus* ſive liber, ſignificat, eum liberum eſſe מן התשלומים, *à compenſatione damni;* non verò ab omni pœna: nam morte tenetur; ut præcipiunt Judæi autoritate legis Exodi 21. 15. *Qui percutit patrem ſuum aut matrem ſuam, omnino morte plectitor.* [5] Quum in Miſna de bove corpus humanum lædente vel metam incendente agitur, diſputant in Gemara, cujuſmodi bos deſignetur: nonnemo bovem פקח deſcribi exiſtimat. Ejus verba aliaque ſequentia proferam & interpretabor, cum ut Judæorum indolem & vanitatem conſideremus; tum etiam quod Judæos in illorum ſenſu reddendo hærere obſervaverim. הכא במאי עסקינן בשור פקח שעלתה לו נשיכה

נשיכה בגבו וקא בעי לאיקלויה ואגנדר בקוטמא ומנא ידעינן דלבתר דקלייה קמגנדר בקוטמא ומי איכא כי האי גונא אין דההוא תורא דהוה בי רב פפא דהוה כיבין ליה חינכיה עייל ופתקיה למייתא ושתי שיכר׳ ואיתסי, *De quo hic agimus? de bove perſpicace* (S. J. ſapiente) *qui quum in tergo ſuo morſus obtigiſſet,& eum uſtulare cuperet, devolvit ſe in cinerem. At unde novimus,* Miſnam *reſpicere ad eum qui ſe uſtulavit,devolvitque in cineres. Num eſt hujuſmodi? Eſt. Nam iſte bos qui in ædibus Magiſtri Papæ erat, quum ipſi dolerent gingivæ dentium,ingreſſus detruſit operculum & ſiceram bibit: unde ſanatus fuit.* Cæterum quod totius Miſnæ ſummam concernit, tantum diſcrimen inter hunc cujus bos læſit, atque illum qui ipſe læſit ſua quadam actione, non conſtituunt leges Romanæ. Siquidem de quadrupede hæc leguntur ff.Si quadrupes l.3.*Ex hac lege jam non dubitamus etiam liberarum perſonarũ nomine agi poſſe: fortè ſi patremfamilias aut filium familias vulneravit quadrupes. ſcilicet ut non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æſtimationem non recipiat: ſed impenſarum in curationem factarum & operarum amiſſarum, quaſq; amiſſurus quis eſſet, inutilis factus.* At eadem pene de eo leguntur qui ipſe effundendo vel dejiciendo ejuſmodi injuria quempiam afficit, tit. De his qui effuderint vel dejecerint, l. ult. *Cum liberi hominis corpus ex eo, quod dejectum effuſumque quid erit, læſum fuerit: judex computat mercedes medicis præſtitas,cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt. præterea operarum* (vel, ut alii legunt, *operas) quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt. Cicatricum autem, aut deformitatum nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.*

יאו ז

שור שהיה רודף אחר שור אחר והזוק זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי אלא בסלע לקה המוציא מחבירו

§. II.

Si bos perſequatur bovem alium qui læditur, & hic dicat, Bos tuus læſit; alter verò, Nequaquam, ſed ad petram impegit; ei qui à proximo

עליו הראיה היו שנים רודפים
אחר אחד זה אומר שורך
הזיק וזה אומר שורך הזיק
שניהם פטורין אם היו שניהן
של איש אחד שניהם חייבים
היה אחד גדול ואחד קטן
הניזק אומר גדול הזיק
והמזיק אומר לא כי אלא קטן
הזיק אחד תם ואחד מועד
הניזק אומר מועד הזיק
והמזיק אומר לא כי אלא
תם הזיק המוציא מחבירו
עליו הראיה היו הניזוקין
שנים אחד גדול ואחד
קטן והמזיקים שנים אחד
גדול ואחד קטן הניזק אומר
גדול הזיק את הגדול וקטן
את הקטן והמזיק אומר
לא כי אלא קטן את הגדול
וגדול את הקטן אחד תם
ואחד מועד הניזק אומר
מועד הזיק את הגדול
ותם את הקטן והמזיק
אומר לא כי אלא תם
את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחבירו עליו הראיה:

ximo ſuo exigit, incumbit probatio. Si quum duo unum perſecuti eſſent, hic dicat, bos tuus læſit, alter verò, bos tuus læſit, ambo liberi ſunt: ſi ambo unius ſint, ambo [1] *tenentur. Si quum unus fuiſſet magnus, alter parvus, proprietarius læſus dicat, Magnus læſit; lædens verò, Nequaquam, ſed parvus læſit; aut ſi cum unus fuiſſet innocens, alter convictus, læſus dicat, Convictus læſit; lædens verò, Nequaquam,* [2] *ſed innocens læſit. ei qui à proximo ſuo exigit, incumbit probatio. Si duo boves læſi ſint, unus magnus, alter parvus; ſimiliter* [3] *duo lædentes, unus magnus, alter parvus; & poſſeſſor læſus dicat, Magnus læſit magnum, & parvus parvum; lædens verò, Nequaquam, ſed parvus læſit magnum, & magnus parvum; aut quum unus fuiſſet innocens, alter convictus, læſus dicat, Convictus læſit magnum, & innocens parvum; lædens verò dicat, Nequaquam, ſed innocens læſit magnum, & convictus parvum: ei qui à proximo ſuo exigit probatio incumbit.*

ANNOTATIONES.

[1] Paſſim in his libris, quum de bove aliiſque irrationalibus dicitur חיב, *reus* eſt, ſive tenetur, idem ſenſus ac ſi diceretur, dominos ſive proprietarios eorum nomine teneri: quod enim pecudes patrant, poſſeſſoribus imputatur. Cum ergo de damno ejuſve dimidio rependendo agitur, exiſtimandum non eſt, ex Judæorum lege pecora quæ damnum dederunt vendicari poſſe, ut inde læſo ſatisfiat: ſed conveniendus eſt dominus; adverſus quem ex lege actio eo caſu competit. In ſequentibus [2] dominorum contentionem iſtam merito quis prima fronte miretur, qua de bobus altercantes introducuntur; an bos magnus an parvus, petulcusne an manſuetus alterum læſerit: minimi enim vel nihil intereſſe videtur, quis ex ipſis læſerit, ſi de damno conſtet. At ſi quis penitius rem intueatur, magni ſæpe referre deprehendet, cui damnum imputetur: idque ob illam in ſuperioribus explicatam rependendi differentiam, qua totum damnum præſtandi modus ab eo diſcernitur, quo rependitur dimidium; præterea quia petulcus & convictus totum, innocens ſive manſuetus dimidium debet. Quocirca non levi cum ratione læſus, magnum bovem; lædens, bovem parvum dediſſe damnum contendet: quippe hic, etſi bos parvus dimidium occiſi bovis (quum dimidium compenſandum eſt, ut ſi manſuetus occiderit) non æquabit, totum tradens bovem liber erit; quia è bovis corpore ſolutio præſtatur, uti dictum ad cap. 1. ſect. 4. nota 8. ille verò, niſi magnus dediſſe damnum ſtatuatur, quum è corpore bovis reſtitutio fit, minus dimidio aliquando reportabit. Ita etiam meritò lædens ſive cujus bos læſit, manſuetum læſiſſe; læſus verò, petulcum læſiſſe contendet: quandoquidem illo caſu dimidium; hoc verò totum damnum compenſabitur. [3] Eadem ratione in exemplis ſequentibus læſus & lædens altercantur, ubi quatuor ſunt

ſunt boves: duo lædentes, duo læſi. Etenim læſo expedit, ut magnus magnum læſiſſe dicatur: ſiquidem dimidium ſaltem damni in magno dati facilius è magni pretio conficietur; ita ut parvi lædentis valor pro parvo læſo reſervetur: at lædenti conducit magis, ut ſuus bos parvus læſerit magnum, & magnus parvum: quò ſi parvus forte bovis occiſi dimidium non æquet, minus dimidio rependat; & cum dimidium omninò compenſandum eſt, in parvo bove occiſo id potius facere teneatur. Similiter læſo, id eſt, cujus bos læſus vel occiſus fuit, ei inquam expedit ut petulcus & convictus occiderit magnum; & innocens, ſive manſuetus, parvum: quia eo caſu magnus totus compenſabitur; & cum in manſueto dimidium occiſi pretium non invenitur, minus amittet ſi parvi, quam ſi magni dimidium omninò compenſari nequeat. Contra lædenti magis probatur, ut innocẽs læſerit magnum; quia tum magni dimidium tantummodo ſolvet: ita etiam, ut convictus parvum; quia hoc caſu qui totus compenſandus (utpote à petulco convicto occiſus) is parvus eſt: itaque minori ſuo damno rependet, quam ſi magnus totus compenſandus eſſet. Porrò Miſna autumat in iſtis altercationibus ac litibus ei probationem incumbere, qui ab altero quid exigit, id eſt, qui ſibi alterum debere affirmat. Hac in parte conſentit lex 2. ff. De probationibus, tit. 3. li. 22. *Ei incumbit probatio, qui dicit; non qui negat.* Cui convenientia leguntur verba l. 5. *Ab ea parte quæ dicit adverſarium ſuum ab aliquo jure prohibitum eſſe ſpecialiter lege vel conſtitutione, id probari oportere.* Et l. 22. quamvis quidam caſus excipi dicantur; tamen id communis juris eſſe traditur. *Prima fronte æquius videtur, ut petitor probet quod intendit: ſed nimirum probationes quædam à reo exiguntur.* Vide etiam Inſt. de legatis §. 4. ſub finem: *Semper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.*

פרק דין הלכי א.

שור שנגח ארבע' וה' שוורי'
זה אחר זה ישלם לאחרון
שבהם ואם יש בו מותר יחזיר
לשלפניו ואם יש בו מותר
יחזיר לשלפני פניו והאחרון
אחרון נשכר דברי רבי מאיר
רבי שמעון אומר שור שוה
מאתים שנגח שור שוה
מאתים ואין הנבלה יפה
כלום זה נוטל מנה וזה נוטל
מנה חזר ונגח שור אחר
שוה מאתים האחרון נוטל
מנה ושלפניו זה נוטל חמשים
זוז וזה נוטל חמשים זוז חזר
ונגח שור אחר שוה מא זים
האחרון נוטל מנה ושלפניו
חמשים זוז ושני' הראשונים
דינר זהב :

CAP. IV. §. I.

Quum bos cornu ferit quatuor aut quinq; boves alium poſt alium; compenſandus eorum [1] *poſtremus: quod ſi ex iſto quid ſuperſit,* [2] *hoc ad præcedentem remittit; & ſi amplius quid* [3] *reſtet, ad remotiorem pertinebit; atque ita remotiſſimus poſtremò compenſandus, ut quidem ſtatuit Doctor Meïr. D. Simeon inquit, Si bos ducentarum drachmarum feriat bovem ejuſdem pretii, & cadaver nullius ſit pretii, hic minam; & alter ſimiliter minam auferet: & ſi denuo ferierit alium bovem ducentarum drachmarum, poſſeſſor poſterioris, minam* [4] *auferet; & priorum, unus auferet 50 drachmas, & alter quinquaginta. ſi denuò ferierit bovem alium ducentarum, poſtremi poſſeſſor minam auferet; antecedens verò, quinquaginta drachmas; duo verò primi habebunt ſinguli* [5] *denarium aureum, id eſt, drachmas argenteas 25.*

ANNOTATIONES.

[1] Quod hic ſtatuitur, iniquum videretur, puta quum pluribus damnum infertur, poſtremo tantum ſatisfieri: niſi Gemara caſum plenius explicaret, הכא במאי עסקינן כגון שתפסו ניזק לגבות הימנו ונעשה עליו כשומר שכר לנזקין, *Hic de quo agimus? Nempe quum prehendit eum læſus, ut ab eo exigat debitum, ideoque ejus reſpe-*

reſpectu factus eſt veluti cuſtos mercenarius, quod damna attinet. Hoc ſibi volunt: priores damnum paſſos proprietario ipſius lædentis bovis adeo fieri ſimiles, ut damnum poſtremo illatum ipſis imputetur; quum veriti ut proprietarius ſecundum legem ipſis ſatisfaciat, in bovem alius poſt alium manum injiciunt, quò de compenſatione reddantur ſecuri. Quo facto iis aſſimilantur, qui accepta mercede boves cuſtodiunt; ideoque dato à bobus damno, culpæ tenentur. Similiter enim, quare primus cum læſus bovem in ſua poteſtate habebat, negligentia ſua præbebat ſecundo damno occaſionem, & ſecundus ſimiliter, adeo ut tandem poſtremus damnum pateretur? Sed objectionem in promptu eſſe video. [2] Namque è c. 2. Miſna 4. animal convictum ex crebra læſione judicatur, exempli gratia, bos petulcus ſi crebrò cornu ferierit. itaque ſi quintum (ut eſt initio Miſnæ) etiam cornu petat, non amplius innocens ſive manſuetus cenſebitur. Quomodo igitur hic ſequitur, *ſi ex illo quid ſuperſit* &c? ſanè hæc, omnino de bove manſueto ſive nondum ſaltem convicto ſermonem eſſe, demonſtrant: quia in damno per convictum dato, ſecundum Judæorum conſtitutiones non expendebatur an bos lædens ad compenſationem ſufficeret vel quid ſupereſſet; ſiquidem מן מיטב, *è præſtantiſſimis facultatibus* ſolutio urgebatur. Verumenimverò reſponſio facilis, Priora Miſnæ verba ideo non arguere, de convicto bove conſtitutionem intelligendam eſſe: quia nullo modo eum bovem Miſna deſcribit qui ex intervallo cornu lædit alium; ſed poſt bovem læſum, aliàs videns ſemel vel etiam aliquoties alios boves, lædere ſuperſedet, nec eatenus à manſueto differt: adeo ut intervalla, quibus data licet occaſione abſtinet, cum manſuetis vel potius non convictis annumerari ſuadeant.[3] Quum aliquid reſtare vel ſupereſſe dicitur, ita intelligas, quum poſſeſſor bovis non teneatur de damno, quod negligentia ſecundi & tertii læſi poſtea datum fuit, (quare

non ſervarunt bovem,in quem manus injecerunt?) ſuum dimidium ſartum tectum habere debet; poſtremus damnum paſſus,pariter: tum ſi quid ſuperſit,id intermedius vel intermedii habeant. Exempli gratia, bos duarum minarum occiderit alium ejuſdem pretii; ubi poſſeſſori mina cedit: læſus prehenſum bovem dimiſerit, ut ſecundò alium bovem occidat unius minæ; adeoque ei qui poſterius læditur, quinquaginta debeantur drachmæ: quinquaginta drachmæ reſtabunt, quas ſolas prior damnum paſſus reportabit; quum aliàs centum,id eſt minam acciperet. [4] Cæterum Doctor Simeon ſocietaté illam & convenientiam ſuperius expoſitam ita urget, ut è prioris læſi, poſtquam poſtremus dimidium ex lege accepit, altero dimidio ſuam ſinguli cum bovis lædentis proprietario partem auferant: ſiquidem deteriori loco eſſe nequeunt quam is cujus bos totius damni author fuerat: quin potius primis, cum multiplex fuerit damnum, minimam portionem aſcribit. (verum iſtum caſum conſiderat, ubi læſi priores manum in bovem non injecerint; ſi enim hoc fecerint, à priori non diſſentit.) Sed poſtremo quia culpa omni caret ſemper,cum bos valet 200 drachmas,minam attribuit: mina autem eſt drachmarum centum; uti è quamplurimis horum librorum paragraphis obſervare licet. nec ulla dubitandi ratio ſe offert. [5] Aureus autem denarius viginti quinque drachmis argenteis valet: quemadmodum interpretes communi conſenſu affirmant; & omninò è c. 4. Babæ mediæ in ſequentibus conſtabit. Ab hac Miſna non alienum eſt quod exſtat ff. Si quadrupes, l. 1. §. 12. *Et, cum etiam in quadrupedibus noxa caput ſequitur, adverſus dominum hæc actio datur, non cujus fuerit quadrupes cum noceret; ſed cujus nunc eſt.* Ergo conſequitur, ſi alicujus bos (uti Miſna proponit) diverſorum boves læſerit, & in priorum poteſtatem devenerit, adverſus eos vel eum cujus poſteą fuerit, actionem dari: adeoque fieri quandoque poſſe, ut non ſolum pro-

proprietarius lædentis bovis teneatur, veluti ſi bovem retinuerit; ſed etiam iſti ordine, quorum alii boves ab eodem læſi fuerant antequam ultimus damnum pateretur: modo in bovem lædentem manus injecerint. Atque hoc eſt Miſnæ fundamentum: quum priores bovem aliudve noxium animal occupaverint, poſtremo actionem in alios competere; ideoque debitam ſibi ex lege divina mulctam conſequi, relicto eo quod reſtat, prioribus. Simile quid de ſervo legitur Iuſt. l. 4. t. 8. §. 5. *Omnis autem noxalis actio caput ſequitur. Nam ſi ſervus tuus noxam commiſerit, quandiu in tua poteſtate ſit, tecum eſt actio. Si autem in alterius poteſtatem pervenerit, cum illo incipit actio eſſe.*

ב׳ ז

שור שהוא מועד למינו ואינו מועד לשאינו מינו מועד לאדם ואינו מועד לבהמה מועד לקטנים ואינו מועד לגדולים למין שהוא מועד לו משלם נזק שלם למין שאינו מועד לו משלם חצי נזק אמרו לפני רבי יהודה הרי שהי׳ מועד לשבתות ואינו מועד לחול אמר להם לשבתות משלם נזק שלם ליומות החול משלם חצי נזק אימתי הוא תם משיחזור בו שלשה ימי שבתות׃

§. 2.

Bos convictus reſpectu ſpeciei ſuæ, [1] nec convictus reſpectu aliarum ſpecierum; convictus hominis reſpectu, nec beſtiæ reſpectu convictus; convictus reſpectu [2] minorum beſtiarum, nec majorum reſpectu convictus: ſecundum quam ſpeciem convictus eſt, præſtatur damnum totum;[3] & ſecundum quam ſpeciem non eſt convictus, dimidium damni præſtatur. Propoſuerunt coram D. Iuda, Ecce ſecundum ſabbatha;[4] non verò dies profeſtos ſit convictus. Ipſis reſpondit, Quoad ſabbatha præſtabitur totum damnum; quoad dies profeſtos præſtabitur damni dimidium. Quando innocens cenſebitur? Quum ab eo [5] abſtinuerit tribus ſabbathis.

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Hic è Gemara ſpinoſas quæſtiones non repetam: ſed id ſolum annoto, Etſi caſus propoſiti forte inverti non poſſint, ut convictum reſpectu aliarum ſpecierum non eſſe convictum reſpectu ſuæ ſpeciei, &c. nihilominus contingere, ut bos, de quo denunciatum fuerit teſtibus adhibitis domino ejus (ſecundum Ex. 21. 29.) ipſum eſſe petulcum, in feriendo alio bove in ſpecie ſua; tamen in lædenda alia animantium ſpecie ita convictus non ſit: quod ad reliqua exempla extendendum. Etenim in his exemplis poſterius membrum majus quid continet, quò non tam facile animal delabitur: nec ex minori audacia major conſequitur. [2] Minora autem animalia in hac lege non cenſentur tantum oves & capræ ac ſimilia; ſed in majorum generibus etiam ea, quæ ſuam naturalem quantitatem nondum adepta ſunt, ùt juvencæ, equulei atque id genus alia. [3] Et convictorum quidem animalium reſpectu damnum totum eſt refundendum: attamen ſi dubium fuerit, num reſpectu hujus vel illius animalis bos convictus haberi debeat, ſolum dimidium compenſabitur. Itaque Maimonides quum Cod. de damnis pecuniariis c. 6. varios caſus dubios propoſuiſſet, tandem ſubjicit, וכל אלו הספיקות וכיוצא בהן אין מחייבין בהן את המזיק אלא חצי נזק ואם תפס הניזק נזק שלם אין מוציאין מידו, *Et in omnibus iſtis dubiis ac ſimilibus non condemnant lædentem niſi in dimidium damni: quod ſi verò acceperit læſus perfectam damni compenſationem, ex ipſius manu non repetunt.* [4] Sed quid ſibi verba iſta volunt? *Si ſecundum ſabbatha, non verò dies profeſtos ſit convictus.* An boves ſabbathum ab aliis diebus diſtinguere ſolent? Sanè impoſſibile non eſt ut hoc die magis quam illo lædant, ſi alio modo habeantur. ſicuti inquit Iſacides, in gloſſa, מועד לשבת לפי שהו בטל ממלאכה ווחה דעתו עליו, *Convictus eſt reſpectu ſabbathi, quia cum ceſſat ab opere ſuo, inſolens in ipſo indoles ſua redditur.* Addit R. Iſaac Gabbæus,

רואה

רואה בני אדם במלבושי׳ נאים ואינו מכירם, Aliquando bos *intuetur hominum filios pulchris veſtimentis indutos, nec eos agnoſcit.* Experientia docet rubrum colorem (quo pretioſiores veſtes ſæpe imbutas videmus) tauris ingratiorem, adeo ut ipſo ad feritatem commoveantur. Huc ad aliaque ſimilia forte ille reſpexit. [5] Hujuſmodi autem bos, ſi cum ſabbatho cornu ferire conſueverit, poſtea ab iſto vitio per tria ſabbatha abſtineat, innocens & manſuetus pronuntiabitur: idque analogicè è Miſna 4. c. 2. ut enim tres dies convictum arguunt vel manſuetum; ſic etiam tria ſabbatha, licet non ſint dies continui: modo alia ſabbatha non interceſſerint, quibus alios læſerit. In Romanis legibus etiam inter quadrupedem quæ naturæ feritate commovetur, & eam quæ alia quadam de cauſa alteri nocet, diſcrimen innuitur: quum ff. Si quadrupes, l. 1. §. 4. ita habetur, *Tunc hæc actio* (de qua legis initio) *locum habet, cum commota feritate nocuit quadrupes: puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit; aut bos cornu petere ſolitus, petierit.* Quò etiam refero ultima verba §. 7. *Si quum equum permulſiſſet quis, vel palpatus eſſet, calce eum percuſſerit; erit actioni locus.* id enim ſignum habetur, quadrupedem iſtam jam efferatam fuiſſe. Quemadmodum contra manſuetus judicatur apud Judæos c. 2. Miſna 4. bos ille, qui à pueris palpatus non ferit cornu. Neque in priori lege paragraphum 11. ſententiæ noſtræ officere exiſtimo, ubi ita Vlpianus, *Cum arietes, vel boves commiſiſſent, & alter alterum occidit; Quintus Mucius diſtinxit, ut, ſi quidem is periſſet, qui adgreſſus erat, ceſſaret actio, ſi is, qui non provocaverat, competeret actio. Quamobrem eum ſibi aut noxam ſarcire, aut in noxam dedere oportere.* Namque hic etiam bos adgreſſus convenienter paragrapho quarto talis cenſetur qui feritate commotus fuerit: quod non ideo tantum conſtat, quia cum iſto quarto paragrapho hic undecimus convenire debet; ſed etiam quod adgreſſi & provocantis cōditio deterior conſtituatur,

quam ejus qui non provocaverat. ideoque innocens & manſuetus habebatur. Fateor tamen inter hunc bovem, de quo leges Rom. iſto titulo loquuntur, & eum quem Judæi in hoc codice מועד, *teſtimonio convictum* vocant, hanc eſſe differentiam. hujus vitium, exempli gratia quod petulcus ſit bos, dominum quà vitio laborat non gravare, niſi id ipſi comprobatum fuerit; at ſecus in quadrupede in lege *Si qu.* memorata: ſiquidem admittantur quæ Gothofredus ad §. 4. ex Græc. ſchol. annotavit, illum caſum ſic accipiendum, quum dominus quadrupedis vitium ignoravit.

ג׳ ׃

שור של ישראל שנגח שור של הקדש ושל הקדש שנגח שור של ישראל פטור שנא׳ שור רעהו ולא שור של הקדש שור של ישראל שנגח לשור של עובדי אלילים פטור ושל עובדי אלילים שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם ׃

§. 3.

Si bos Iſraëlitæ cornu petat bovem ſacrum, aut bos ſacer cornu petat bovem Iſraëlitæ; poſſeſſor liber eſt, quia dicitur (Ex. 21. 35.) Bos proximi ſui, *non verò* Bos ſacer. *Si bos Iſraëlitæ cornu petat bovem Idololatræ, poſſeſſor* [1] *liber eſt; ſi verò bos Idololatræ cornu petat bovem Iſraëlitæ, ſive innocens, ſive convictus, totum* [2] *damnum præſtatur.*

ANNOTATIONES.

[1] Vt nihil de bove ſacro & conſecrato Jovæ dicam, ſed eum ſuo loco relinquam; id ſane ferri non poteſt, iſtos homines ita Dei legem in arctum cogere, ac ſi in hac cauſa gentiles impunè lædere, Iſraëlitis liceret. Nam quod Idololatrarum fiat mentio, ipſorum oculos in iſtos non defigit; ſed quoſvis gentiles, qui ſeptem præcepta filiis Noæ tradita non obſervant, intendunt; ſicuti è Gemara liquet. atqui ultimo præ-

præcepto Chriſtianos non teneri cenſemus: itaque Chriſtianos etiam impune expilare licebit. Etenim in Sanedrin f. 56. p. 1. circa fin. ſeptimum continet interdictum, אבר מן החי, *membrum de vivo animali*, ſcilicet, comedendum non eſſe. Vt prætercam illic p. 2. ſubjungi, אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן, *Interdicta filiis Noachi animalium heterogeneorum admiſſio, & arboris inſitio.* at quibus hæc apud nos prohibita ſunt? Sed operæpretium eſt illius ſententiæ fundamentum examinare, quare gentilibus iſtis damna in facultatibus data compenſanda non ſint. Gemara ait, Deum gentilium, qui data Noachi filiis præcepta (quæ recenſent) non obſervant, bona proſcripſiſſe & occupantis feciſſe. licet alibi ſecus ſentire videantur: ut Maim. de furto c. 1. §. 1. & c. 2. §. 1. At perbellas rationes quibus iſtud fundamentum innititur expendamus. Producitur è Deut. 33. 2. הופיע מהר פארן, *illuxit* Deus è *monte Pharanis:* unde concluditur in Gemara, מפארן הופיע ממונן לישראל, *E Pharane publicavit eorum pecuniam, id eſt, bona Iſraëlitis.* quaſi dicas, illuſtravit & oſtendit eorum ſcilicet Iſmaëlitarum bona, eaque veluti ob oculos poſuit Iſraëlitis ut ea caperent. גילה ממונן והתירו, *pecuniam eorum manifeſtavit & publicavit.* Verum hæc altius repetenda ſunt. Fingunt, Deum priuſquam populo ſuo Iſraëlitico legem daret, eam populis aliis obtuliſſe, puta Iſmaëlitis & Edomæis: quod exprimit Salomon Iſacides c. 33. Deut. circa initium: פתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו הלך אל הר פארן ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו ואתה לישראל, *Prius filiis Eſavi propoſuit ut legem acciperent; ſed noluerunt: pergens ad Pharanis montem exhibuit eam filiis Iſmaëlis, ut ipſam acciperent; ſed noluerunt: tandem ad Iſraëlitas venit.* At in commentariis ad Bavam 1. c. 4. latius hoc extendit: סיבב והחזיר את התור׳ על כל האומות לא קבלוה, *circuivit & circumduxit legem ad omnes populos, qui eam non ſuſceperunt.* (Ideo additamenta ajunt, דבפארן נגלה לאומות, *Deum in Pharane Gentibus apparuiſſe.*) Itaque eorum bona in publicum addixit. Sed quia

hanc rationem non ſufficere videbant, ei aliam è 3. capite Habakuk v. 6. adjunxerunt: verba Prophetæ ſunt, *Conſtitit & menſus eſt terram, vidit &* יתר *diſturbavit gentes.* Hæc ita in Gem. explicantur, ראה ז' מצות שקבלו עליהם. בני נוח כיון שלא קיימו עמד והתיר ממונם לישראל, *Conſideravit ſeptem præcepta quæ in ſe ſuſceperant filii Noæ: quandoquidem non præſtiterant ea, conſtitit, proſcripſit ac licitam fecit eorum pecuniam ſive bona Iſraelitis.* Ergo videmus Edomæorum bona etiam in iſta proſcriptione contineri. Quam hoc figmentum pulchrè convenit cum lege Dei Deut. 2. 5. *Nec bellum miſcete cum illis, non enim daturus ſum vobis de terra eorum, vel veſtigium plantæ pedis: nam hæreditarium dedi Eſavo montem Seïris. 6. Cibum comparate ab eis pecunia, quem comedatis; & ſimiliter aquam emitote ab eis pecunia.* Hæccine verba permittunt, ut eorum bona Iſraëlitis data cenſeamus? Verumenimverò ut poſteriorem locum ſcilicet Habakuk prætercam, unde ex inſulſa verbi נתר expoſitione argumentantur; prior locus inſpiciendus: hinc enim anſam erroris arripuerunt, quod cum non perciperent quî præſentiæ divinæ lux è Seïre & Pharane illuxiſſe dicatur, eò retulerint, quaſi illuc Deus legem quandam tulerit vel Iſraëlitarum, vel aliorum filiorum Noæ futuram; quam cum hi neglexiſſent, in iſtam mulctam inciderint. Quomodo Deus è Sinai prodierit cum lege ſua, & ſua gratia, quâ deinde populum comitatus fuit, dubitat nemo. ſed quî ortus è Seïre, illuxit è Pharane? Poſt Sinai ponitur Seïr (pro quo Habakuk 3. 3. תימן, *meridies*: quia erat ad meridiem Canaan) deinde Pharan: licet enim mons Paran ſecundo loco collocãdus videretur, ut qui monti Sinai propior, prius ex Ægypto egredientibus occurreret, quam Sehir; tamen ſatis cauſæ fuit ut in verborum ordine poſtponeretur. Quia itineris ordinem quidem ſpectavit cum Moſes, tum Habakuk; ſed temporis ſeriem, non locorum ſitum expendens. Ita hoc iter divina providentia inſtitutum fuit, ut per longas ambages Iſraëlitæ

in

in promiſſam regionem devenerint: ut qui Kadeſbarneam, (Deut. 1. 19. cum c. 2. 1.) verſus montem Sehiris aſſequuti, ob ſuam infidelitatem iter flectere juſſi ſint; adeo ut in extremo deſerto quod Pharani adjacet tandem caſtrametati fuerint. Num. 33. 35. (Confer Ptolemæum, qui illic Pharanem collocat; licet alius etiam mons Pharan videatur Num. 13. 1. 27. apud Chatſerots Kades.) Mons Pharan autem potius, quam deſertum, citatis ſupra locis commemoratur: quia Dei gratia cum ſolis ortu & aſcenſu ibi confertur; ut altiora potius quam depreſſiora produci debuerint, ſi phraſes ab illis ſcriptoribus adhibitas ſpectemus. Duplex in hac deſcriptione fuit ratio, ob quam præter Sinai montem, Sehiris & Pharanis meminiſſe authores nominati voluerint. Prior, ut quandoquidem ter veluti in iſtis anfractibus iter inter Ægyptum & Canaanem emenſi ſunt, terminos inflexi itineris notarent; quò Dei providentia in ipſis Iſraëlitis per invia deſerta ductitandis, ibique conſervandis, & victu ſuppeditando ne ulla re egerent, ſuſpiceretur. Primum, à Sinai digreſſi ad terminos terræ promiſſæ circa montem Seïris pervenerunt; deinde retrò iter flectentes longe remotius, quam mons Sinai eſſet, diſceſſerunt ad Pharanis (de quo Ptolemæus) montem; poſtea denuò conſpectum ad Canaanem collimantes dictam regionem quidem petierunt, ſed via ad orientem magis flexa, ita ut longo circuitu orientalem terræ promiſſæ regionem ingreſſi ſint. Altera cauſa eſt, quod accepto legis divinæ in Sinai dono inæſtimabili, circa Sehirem & Pharanem montes ſingularem divinæ benignitatis lucem ac ortum poſtea etiam experti ſint. Etenim in conſpectu Sehiris (ubi Edomæi) à ſerpentibus icti; per ſerpentis ænei aſpectum, qui Meſſiæ à ſerpente diabolo ſanantis typus erat, à morte præſentiſſima liberati fuere. Num. 21. 4. cum 9. In deſerto denique (iſtud enim late patet) cui Pharan imminebat, inſigne beneficium denuò perceperunt;

dum Moſis ductu, iterum iter verſus Canaan flectere juſſi, ad illum locum rectà tendere inciperent, quem in votis habebant. Qua divinæ benignitatis luce, exorientis ſolis coruſcatio potior non eſt. Porrò licet à Judæorum ſententia diſcedere non liberet, potius Abrahami Peritſolidæ ſententia ab ipſis jam tum excogitanda fuiſſet. Is in Vichouah Hadath (quem librum contra Chriſtianos conſcriptum & nulli pene Chriſtiano viſum, ex Ebræo jam tranſtuli, & in lucem edere paro: accepto manuſcripto exemplari ab eximio & N. viro D. D. de Willem cognato meo, qui Illuſtriſſimo Principi Auraico à conſiliis iſta ſtudia tractare tamen non deſinit.) Ille Abraham c. 2. אומרו ויאמר יי מסיני בא ר״ל בראשונה באה התורה האמיתית לישראל מסיני וממנה זרח לשעיר שהוא אדום שממנה נפקחו עיניהם וראו לדעתם אור בה ואחר כך הופיע ממנה שפע ג״כ להר פארן שהוא מקום מושב ישמעאל כאמור וזה אמרו מימינו אש דת למו בלשון רבים ר״ל מימינו ית׳ היתה אש דת שהאירה לכל אלו׃ *Cum ita loquitur* Deut. 33. 2. Dixit ergo, Jova è Sinai prodiit, *hoc ſibi vult, Primò prodiit lex vera Iſraëlitis è Sinai; qua lege ortus eſt ipſi Seïri, qui & Edom, quia illâ horum oculi aperti ſunt, qui pro ſua mente lucem in illa conſpexerunt. Poſtea cæleſtis influentia etiam ex iſta illuxit monti Paranis, qui eſt locus ubi Iſmaëlitæ habitant, uti dictum eſt. Idcircò ibidem dicit*, A dextera ejus ignis legis ipſis, *num. pl. Hoc vult, à dextera ipſius Laudandi fuiſſe ignem edictalem; qui omnibus iſtis illuceſceret.* Hinc jam liquet ex illis locis iſtum Judæorum errorem non ſtabiliri: cum omninò ſecus exponendi ſint: itaque ad eorum explicationes, ejuſmodi nugas excogitare neceſſe non eſt. Cæterum quò illam Judæorum de damnis gentili illatis ſententiam (cujus occaſione huc delapſi ſumus) plenius percipiamus, Maimonidæ verba in hanc Miſnam aſcribere non pigebit: quibus Judæorum animum non tantum in Gentilium etiam Chriſtianorum bona; ſed corpora quoque exprimit. כשארע דין ישראל עם גוי ענין הדין ביניהם כך הוא אם יש לנו בדיניהם זכות נדון להם בדיניהם ונומר להם כך דיניהם ואם טוב לנו בדיננו נדין להם כפי דיננו ונומר לו כך דיננו

דיננו ואל תתמה על דבר זה ואל יקשה בעיניך כמו שלא יקשה בעיניך שחיטת הבהמות ואף על פי שלא חטאו לפי שמי שאין בו שלימות המדות האנושיות אינו בכלל האדם על האמת אבל תכלית מציאותו לצורך האדם, *Quum Iſraëlitæ controverſia eſt cum Gentili, conditio litis inter ipſos talis eſt. ſi nobis eſt in illorum juribus commodum aliquod, ipſos ſecundum jura ſua judicabimus, iiſque dicemus, ſic poſtulare ipſorum jura: quod ſi nobis in jure noſtro appareat utilitas, judicabimus ipſos ſecundum jus noſtrum, iiſque dicemus, ſic poſtulare jus noſtrum. Neque mireris hac de re, nec durum videatur in oculis tuis; ſicuti dura ſive crudelis tibi non videtur mactatio beſtiarum, quamvis non peccaverint: quia cui non ineſt perfectio virtutum humanarum, inter homines non comprehenditur revera; ſed finis eſſentiæ ipſius eſt ut hominis neceſſitati inſerviat.* Hinc jam facile judicium, quo loco nos habeant Judæi, nimirum beſtiarum numero: adeò ut ipſis inſervire & ipſorum commodo vivere vel mori debeamus, quod careamus virtutibus humanis. Et ſi corpora noſtra ita ipſis addicta; quid de facultatibus dicendum? Atqui peregrinum amare jubentur, Lev. 19.34. *Diliges eum ſicut te.* & ab eo opprimendo vel lædendo abſtinere. imò (quod cauſæ noſtræ magis directè inſervit) Num. 15. 15. poſtquam peregrinum indigenæ in ſacrificiis æquaſſet, in genere iſtam æqualitatem repetit ꝟſ. 16. *Lex eadem & ratio eadem eſto vobis; & peregrino qui peregrinatur apud vos.* Sed reſpondent ea de proſelyto intelligenda: ita author libri Hinnouch, ubi de judic. נמנענו מלהונות הגר אפילו בדברים והוא אחד מן האומות שנתגייר ונכנס בדתינו, *Interdictum eſt nobis ægrè facere peregrino, etiam ſolis verbis. is autem eſt unus ex gentibus qui proſelytus factus acceſſit ad leges noſtras.* Hinc Maimonides codice de venditione c. 14. ſ. 15. & 16. opprimere peregrinum, peccatum eſſe dicit contra eam etiam legem qua proximum Hebræum quis opprimere prohibetur: nam cum peregrinum deſignari cenſet qui ad Judæorum caſtra conceſſit. Hæc reſtrictio levi fundamento nititur: Rabbini à גר, *peregrinus*, faciunt verbum in Hithpael

התגייר,

התגייר, *proſelytus factus eſt:* ac ſi verò, quia התגייר ipſis eſt *proſelytum fieri*, hinc ſequeretur גר eſſe proſelytum; loca illa Scripturæ ad hunc proſelytum reſtringunt. Licet aliàs nomen גר latius accipiant, etiam cum aliquatenus reſtringunt. ut quum non tantum agnoſcunt גר צדק, *peregrinum juſtitiæ* ſive juſtum, qui religione Judæus eſt; ſed etiam גר תושב, *peregrinum inquilinum*, de quo Maimonides Cod. de Idololatria c. 10. ſect. 6. אם קבל עליו ז׳ מצות שנצטוו בני נח הרי זה גר תושב, *ſi* (peregrinus) *in ſe recepit ſeptem præcepta filiis Noæ injuncta, ecce hic dicitur peregrinus inquilinus.* Sed quorſum pluribus iſtum Judæorum in dato gentilibus damno errorem impugnare? ipſi in Gemara ſolidè ſibi objiciunt ad cod. Bava Kama f. 38. p. 1. circa initium, מה נפשך אי רעהו דוקא דנכרי כי נגח דישראל ליפטר. ואי רעהו לאו דוקא אפילו דישר׳ כי נגח דנכרי נחייב, *Quid cogitas? Si dictum*, Proximus ejus, *præciſe accipiatur, bos peregrini quum cornu ferit bovem Iſraelis, abſolvendus eſt; ſin vero*, Proximus ejus, *non præciſe accipias, etiamſi bos Iſraëlitæ feriat bovem peregrini, tenebitur.* Quaſi dicatur, Lex illa Exod. 21. 35. *Si ferierit bos viri bovem proximi ejus ita ut moriatur* &c. quum præciſè accipitur de proximo ejus qui lædentis bovis dominus eſt, non interdicit quo minus bos peregrini interficiat bovem Iſraëlitæ: quandoquidem Iſraëlita non eſt proximus peregrini, cum peregrinus non ſit proximus Iſraëlitæ; & propterea peregrinus lege illa ad reſtitutionem cogi non poterit. quod ſi latius accipias proximi vocem, ut etiam ad peregrinum extendatur, qui bove ſuo damnum bovi Iſraëlitæ infert; hic Iſraëlita proximus peregrini ſit oportet, ideoque & hic illius proximus; & eapropter ſi ab Iſraëlita lædatur, ex illa lege in ipſum actionem habebit. Quæ ſane objectio Talmudica hujuſmodi eſt, ut eam diſſolvere nequeant. Sane niſi ריע, ὁ πλησίον, *proximus*, in dicta lege aliiſque, ubi alter alteri injuriam facere prohibetur, latius accipiatur, quam pro Iſraëlita reſpectu alterius Iſraëlitæ; non vetatur injuria quam Gentilis Iſraë-

Iſraëlitæ infert. Vt ſi in Decalogo, ***Ne concupiſcito uxorem proximi tui,*** proximus Iſraëlitæ intelligatur ſolummodo; Gentili licebit concupiſcere uxorem Iſraëlitæ: quia hic illi proximus non cenſebitur. Sin autem quum proximum lædere prohibentur homines, Iſraëlita ab injuria defenditur; Iſraëlita eſt proximus Gentilis alicujus. Ergo vice verſa Gentilis eſt proximus Iſraëlitæ: non enim poſſum tibi proximus cenſeri, niſi & tu viciſſim mihi cenſearis talis. Vnde jam liquet in iſtiuſmodi legibus proximum ſive רע poni pro *alter*, quaſi dicas, exempli gratia, *Si bos unius*, רעהו *alterius bovem lædat* &c. Quidni etiam ita acciperetur, cum paſſim hic ſit uſus illius vocis in iſtiuſmodi phraſibus: ut Gen. 11. 3. *dicebat vir proximo ſuo*, id eſt, alter alteri: nam Iſraëlitæ nondum erant; hominum ſeſe invicem promiſcuè alloquentium ſermo enarratur. ſimiliter Deut. 22. 26. Cum vim fecerit quis puellæ in agro, hæc abſolvitur: *nam quemadmodum inſurgens quis in proximum ſuum occidit eum, ita ſe habet hæc res.* An non hoc exemplum indefinitum eſt de quovis qui alterum è medio tollit? num ſoli Judæi Judæis vitam eripiunt? Et quid maniſeſtius commate ſecundo cap. 11. Exodi? *Loquere nunc audiente hoc populo; ut petant quiſque à proximo ſuo, & quæque à proxima ſua, inſtrumenta argentea, & inſtrumenta aurea.* Quiſnam hic eſt proximus & quænam proxima? profectò Gentiles & Iſraëlitarum inimici Ægyptius & Ægyptia: uti exprimitur ſequenti verſu, & c. 3. ỷſ. 22. *Petet unaquæque à vicina ſua & ab hoſpita domus ſuæ inſtrumenta argentea... ſpoliabitis Ægyptum.* Adullamæus etiam ille Gen. 38. 20. Judæ רע, *proximus*, dicitur: cum tamen Iſraëlita non eſſet; ſed ſocius & in via comes. Et quemadmodum iſtis locis proxima & proximus cenſentur cum quibus verſatur quis, ſimiliter Servator noſter Luc. c. 10. 33. & ſeq. cum evincit alicujus eſſe πλησίον, *proximum*, qui alicui occurrit & cum quo eſt, verſatur, & quicum ei res eſt. Quippe reſpicit ad vocis etymologiam, qua-

tenus à רעה, *aſſociare ſeſe & alteri adjungere* ſignificante, deducitur: unde quoque tam late accipitur, ut ad irrationalia etiam extendatur. nam Eſ. 34.14. *Concurrent feræ animalia cum terrifico, & hirſutum proximo ſuo acclamabit.* Imò ad inanimata extenditur Jobi 36.33. *Annunciat eam* pluviam *proximus ipſius;* id eſt, tonitru indicat ſimul imbrem ſecuturum. Sed ut Doctoris inter Judæos magnæ autoritatis teſtimonium proferam, qui præ aliis multis hac in parte ſapit & in hac tota controverſia; Davidis Kimchi verba notatu ſunt digniſſima: quia Servatoris noſtri ſententiam Luc. 10. ſub finem de πλησίον, *proximo,* propoſitam omninò approbant. Cum majori judicio quam alii Judæi leges quaſdam explicans, inter alia ita ſcribit ad Pſal. 15. ℣ſ. 3. רעהו וקרובו הוא שיש לו משא ומתן עמו או שכנו, *ſocius* (vel ut vulgò, proximus) *ejus & propinquus ejus eſt cum quo intercedit illi* (acceptio & datio, id eſt) *commercium & converſatio, aut eſt vicinus ipſius.* Præterea ibidem præceptum nonum explicans, ſubdit, רעך; *proximum tuum*, in iſta lege exprimi, לפי שמשאו ומתנו ועסקיו עמו, *quia commercium & converſatio alicujus & negotia ejuſdem cum ipſo habentur.* Itaque legem illam Levit. 19. 18. *Diliges proximum tuum, ſicut te;* rectè è ℣ſ. 34. Servator noſter Luc. c. 10. ℣ſ. 27. & ſeq. adeo extendit, ut quemlibet, quicum nobis res eſt, ſpectare cenſeatur. Concludo itaque, cum in lege de quadrupede ſine fundamento רע, *proximum*, ad Judæos ſive Iſraëlitas reſtringant; nihil eſſe quo Miſnæ pars quam impugnamus defendi queat. [2] Cæterum lex Dei Ex. 21. ſub finem, non diſtinguit inter Gentilem & Iſraëlitam: quo ergo fundamento in bove etiam manſueto ab illo totum damnum exigit Miſna? Hoc tandem ſubjiciam, noſtros Imperatores longe æquiores erga Judæos in legibus ſuis fuiſſe, quam in ſuperioribus Judæos Chriſtianorum reſpectu obſervavimus. Legatur titulus 9. lib. 1. Codicis. ubi inter alia legitur leg. 8. *Omnes Romanis legibus conferant & excipiant actiones.* & 12. leg.

Nul-

Nullus tanquam Iudæus, (id eſt, ut Acc. ait, Ob hoc ipſum quod eſt Judæus) *cum ſit innocens, obteratur.* At ipſi nos beſtiarum numero habent, uti jam probavi; & arctius nos legibus quam ſeipſos conſtringunt.

ד׳ ׃

שור של פקח שנגח שור
של חרש שוטה וקטן חייב
ושל חרש שוטה וקטן שנגח
שור של פקח פטור שור של
חרש שוטה וקטן שנגח בית
דין סעמידין להן אפוטרופוס
וסעידין להם בפני א
אפוטרופוס נתפקח החרש
נשתפה השוטה והגדיל הקטן
חזר לחסותו דברי ר׳ סאיר
רבי יוסי אומר הרי הוא
בחזקתו שור האצטדין אינו
חייב סיתה שנא׳ כי יגח ולא
שיגיחוהו ׃

§. 4.

Si periti [1] *alicujus bos cornu feriat bovem ſurdi, ſtulti, aut pupilli, poſſeſſor tenetur; ſurdi verò, ſtulti, aut pupilli, ſi cornu feriat bovem periti,* [2] *liber eſt. Si bos ſurdi, ſtulti, aut pupilli cornu feriat; judices his curatores præficiunt, atque teſtes in ipſos teſtantur* [3] *coram curatoribus. Si ſurdo aperiantur aures, reſipiſcat fatuus, pupillus grandeſcat; bos in integrum reſtituitur,* [4] *uti ſentit D. Meïr. D. Ioſe inquit, Ecce is in* [5] *ſtatu ſuo manet. Bos in theatro pugnans* [6] *non fit mortis* [7] *reus: quia dicitur*, Quum cornu feriet; *non verò*, Quum adigent ipſum ut feriat.

ANNOTATIONES.

[1] In originali textu eſt פקח: quæ vox in ſacris quidem literis de vidente tantum uſurpatur; etſi non dubitem quin ad auditum etiam extendi queat, quia Eſ. 42. 20. legitur פקוח אזנים, *aperire aures:* ſicut hujus ſynonymum verbum פתח, *aperuit*, latius extenditur, ad ſermonem quoque relatum; adeoque Syriaca vox hinc deducta ad auditum & loquelam omnino refertur Marc. 7. 34. ܐܬܦܬܚ, *aperitor*, quo mandato

apertæ ſunt aures & vinculum linguæ ſolutum. Sed Hebræorum magiſtri voce פקח latiſſime utuntur: adeoque ſic peritum denotant, ſive ſit peritus loquendi &c. ſive ratiocinandi, ſive agendi ea quæ adultum decent. Vnde fit ut hic ſurdo, fatuo & pupillo opponatur. Hinc factum arbitror, ut in lingua Syra ܦܩܚ pro utili & commodo ac idoneo uſurpetur: ſiquidem ſignificatio prior tantum extenditur, ut non ſolum utilitas & capacitas ad priora iſta opera notetur; ſed quidquid ad negotium vel rem quampiam aptum fuerit, de eo dici queat, ܦܩܚ ܗܘܐ ܠܗ, *ipſi commodum* ac idoneum ſive utile *fuit*. Sed hoc loco ſtrictius in Miſna noſtra accipitur. [2] Qui verò ipſi opponuntur, ſtulti, ſurdi & pupilli, non tenentur, ſi eorum bos bovem illius feriit. Ejus rationem hanc in pupillis proferunt, quod antiquo jure ex eorum bonis mobilibus reſtitutionem fieri ſenatus noluerit; ſed ex immobilibus (uti in præcedentibus obſervatum fuit:) atqui de bove manſueto ſermo eſt, ex cujus corpore rependitur damnum; quemadmodum è ſuperioribus liquet. itaque ſi illi pro bove manſueto ſive תם, *innocente*, (uti loquuntur) ſatisfacerent, pecunia ex ipſius bovis pretio, id eſt, bonis mobilibus promenda eſſet: quod Judæorum conſtitutionibus adverſatur. [3] At ſi bos petulcus feriat, conferentes comm. 29. cum 36. cap. 21. Exodi, conſtituunt; quandoquidem ipſi ea capacitate & tales non ſunt, quibus ſolis denuntiari bovem petulcum eſſe ſufficiat, ut ἐπιτρόπεις (qua voce hîc utuntur) præſentibus hujuſmodi obteſtatio peragatur. Hic enim obſerva, ſi magiſtrorum mentem capere velis, prius Miſnæ membrum & poſterius eundem bovem non reſpicere; ſed hoc de petulco tantum, illud de manſueto accipiendum: quemadmodum etiam ex antecedenti annotatione elici poteſt. [4] Porrò quæ de reſtitutione in integrum ſubjiciuntur, puta ſi tria iſta hominum genera naturalem perfectio-

fectionem recuperent & obtineant, bovem in integrum quorundam judicio reſtitui; ita in gloſſa explicantur: קסבר רשות משנה מועד שיצא מרשות זה ונכנס ליד בעלים אחרים הרשות משנה את דין העדאתו, *opinatur* (ſcilicet ille cujus judicium profertur) *dominium immutare bovem convictum*; id eſt, *quum hujus dominio ſubducitur & ſubjicitur poteſtati aliorum dominorum, dominium immutare jus illius obteſtationis*, ſive potius teſtificationis. (teſtibus, petulcum eſſe, probari & denunciari ſolet.) Quorum verborum hic eſt ſenſus, Quum, exempli gratia, pupilli bos petulcus eſt, ideoque coram illius tutoribus hunc eo vitio laborare probatur, tutores cenſeri bovis dominos, non pupillum; itaque quum pupillus ſui juris eſt, tum demum haberi bovis proprietarium: quapropter bovem antea teſtimonio convictum, ſolummodo convictum judicari tutorum reſpectu; poſtquam autem veri proprietarii curæ commiſſus eſt, teſtimonium præcedens ei non obeſſe, ſed legibus de manſueto bove tantum ſubjectum, donec coram iſto proprietario convincatur.[5] Sed alii qui D. Joſen ſequuntur, ſecus ſentiunt: utpote qui bovem בחזקתו, *in robore vel potius ſtatu ſuo* eſſe vel manere aſſerant. Quid ſit בחזקתו, non adeo notum; ideoque latius explicandum venit. verbum Hiphil החזיק in ſacris literis ſignificat, *tenuit, prehendit, comprehendit*: inde Talmudici formant ejus paſſivum הוחזק ac ſi diceres, *comprehenſus, detentus fuit*. atque de eo dicitur, qui detinetur veluti in facto quodam vel qualitate: id eſt, quem cenſent & judicant aliquid feciſſe, vel aliqua diſpoſitione, virtute, vel vitio præditum; quibus obſideatur veluti & contineatur, ut in ſtatu iſtô omnium judicio & ſententia veluti cancellis conſtringatur; quia talem eum eſſe vulgò exiſtimant. Ita in malam & bonam partem uſurpatur: in bonam, ut quum Maimonides c. 2. de Phylacteriis, ſect. 10. הוחזק זה כשר, *vir ille* (ſcilicet cujus phylacteria aliquot alter probavit ac examinavit) deprehenditur & *tenetur*, puta in ſinceritate, id eſt, præ-

ſumitur ſincerus, & reliqua ipſius phylacteria legitima eſſe cenſentur. Ita חזקה nomen inde derivatum, ex eadem ſignificatione, robur quidem in Scr. ſacris denotat; apud illos verò eſt præſumtio, qua quis hoc vel illud feciſſe, hac vel illa qualitate præditus judicatur. Vt in Baba tertia c. I. ſect. 4. בחזקת שנתן, *in præſumptione quod dederit*, id eſt, ſolviſſe cenſetur. In malam partem accipitur cod. Maccoth f. 5. editionis Ven. p. 2. circa initium: הוחזקה זו, *hac* tenetur ac conſtringitur, ſcilicet judicio, id eſt, *præſumitur*, puta ut gloſſator inquit, להביא עדי שקר, *producere teſtes falſos.* Ita etiam nomen חזקה, *præſumptio*, hac Miſna quam enarramus, de bove petulco: quem D. Joſe mutato etiam domino convictum habet; id eſt, quod etiamnunc petulcus eſſe *præſumatur*, & quidem teſtium teſtificatione id conſtare, affirmat. [6] Denique bovem in theatro vel ſtadio &c. pugnantem (iſta genera conjungo: quamvis enim theatra, ſtadia, circi, &c. propria ſibique accommodata exercitia haberent; nihilominus eadem hæc etiam quandoque ſine diſcrimine peracta fuere) eum inquam vocant שור האצטדין, quaſi dicas, *bovem ſtadii σαδίου*; id eſt, loci in quo homines beſtiæve currunt ac certant. nam voces Græcas & Latinas Talmudici etiam ſuas faciunt, uti in Middoth obſervavimus & expoſuimus. Maimonides illum eſſe dicit bovem quem aſſuefecerunt, ut dato vocis ſigno alium bovem aggrediatur, quò ſpectatores quis eorum vincat contemplentur. quam deſcriptionem ex Aruch hauſit, qui plene morem iſtum delineat his verbis: cum iſtum bovem eſſe dicit שמגדלין אותו לקובייא ומלמדין אותו לנגח ומביאין שוורים אחרים ויגנחו עמו המנצח את חבירו לוקח התנאי שביניהם, *quem educant ut præmio de eo certent, itaque eum ad feriendum cornu aſſuefaciunt. tum* (inquit) *aliis bubus adductis qui cornibus cum ipſo contendant, qui ſocium vincit, præmium de quo convenit reportat.* [7] Vltima fere Miſnæ verba, *non ſit mortis reus*, ita in tranſcurſu R. Nathan in Aruch explicat, *Si hominem interficiat, non ſit*

mortis

mortis reus. Nam licet hic in præcedentibus de bobus inter ſe comparatis agatur; poſtremo hoc dicto ad hominem bos refertur: quandoquidem ſi bovem interficiat, nuſquam mortis reus peragitur. Sed Miſna tamen inprimis eò collimat, ut ſurdis, furioſis & pupillis ſubveniat. Quibus & conſultum voluerunt leges Romanæ: ex iis enim quæ aliis in rebus ſtatuerunt, analogicè diverſi caſus decidi queunt. Ne temerè quid in damnum ſuum agerent furioſi &c. ita Gajus Digeſt. 44. ti. 7. leg. 1. §. 12. & ſeq. *Furioſum, ſive ſtipuletur, ſive promittat, nihil agere, natura manifeſtum eſt. Huic proximus eſt, qui ejus ætatis eſt, ut nondum intelligat quid agatur. ſed quod ad hunc, benignius acceptum eſt. Nam qui loqui poteſt, creditur & ſtipulari & promittere rectè poſſe. Mutum nihil pertinere ad obligationem verborum, manifeſtum eſt. Sed & de ſurdo idem dicitur.*

ה׳ו׃

שור שנגח את האדם ומת מועד משלם כופר ותם פטור מן הכופר וזה וזה חייבים מיתה וכן בבן וכן בבת נגח עבד או אמה נותן שלשים סלעים בין שהוא יפה מאה מנה ובין שאינו יפה אלא דינר זהב׃

§. 5.

Quum bos cornu ferit hominem ita ut moriatur, ſi quidem convictus ſit, λύτρον ſolvitur; ſi vero innocens ſive manſuetus, poſſeſſor à λύτρῳ liber eſt: ſed cum iſte, [1] tum ille morte tenentur. Pariter in filiò [2] & filia ſe res habet. Si ſervum aut ancillam feriat, triginta ſicli [3] pendentur: ſive centum minas; ſive tantum denarium aureum valeat.

Annotationes.

[1] Bovem utrumque, puta nondum convictum, ſed etiamnum ad illud factum uſque omnium judicio innocentem; & iſtius pravitatis antea convictum, morte afficiendum ac lapidandum eſſe, lege docetur Exod. 21. ỳſ. 28. 29. quinetiam

ejus

ejus dominum, ſi convictum non ſervaverit, quominus cædem committeret, mortis reum; ſaltem pretium redemtionis vitæ ſolvendum, ẏ ſ.29. &30. Verum ad bovem lapidandum & hoc modo morte afficiendum quod attinet, non temerè hic aliquid obſervat Maim. cod. Nizke Mammon, c.11.§.10. נגמר דינו ואחר כך נתערב באחרים אפילו באלף כולן נסקלים ונקברי' ואסורין בהנאה, *ſi abſoluto judicio* (bos) *poſtea aliis immiſceatur, etiam mille; omnes lapidantur, & ſepeliuntur, indeque lucrum percipere vetitum.* alia ſpectemus. Præterea[2] è ẏ ſ.31. c.21.Ex. conſtat, perinde eſſe ſive puer, ſive adultus à bove interficiatur. Maimonides quoque rectè legem ad alia pecora, feraſque etiam extendit, quin & ad aves aſcendit. eadem enim omnium hàc in parte eſt ratio. Sed licet hæc omnia ex lege Moſis ſatis plana videantur, merito tamen hic quæſtionem movet, eamque ſuo more ſolvit memoratus Rabbi c.10.cod. de damnis pecuniariis, ſect. 3. והואיל וכל בהמה חיה ועוף שהרגו את האדם נסקלין היאך ימצא מועד להרוג עד שישלמו את בעליו הכופר כגון שהרג ג' כותים ואח"כ הרג ישראל והמועד לכותים הרי זה מועד לישראל או שהרג ג' ישראל טרפה ואחר כך הרג שלם או שהרג וברח וברביעי נתפס שאין הבעלים חייבים בכופר עד שיסקל השור וכן אם סכן ג' בני אדם כאחד או שהרג ג' בהמות הו' מועד להריגה ובעלים משלמים את הכופר. וכן אם הכירו עדים את בעל השור ולא הכירו את השור בפעם ראשונה ושנייה ושלישי' וברביעית ראו שורו שהרג ולא היו יודעין אם זה הוא השור שהרג בשלושה פעמים הראשונות או אחר היה. הואיל והועדו הבעלים שיש להם בבקרם שור שהרג שלשה פעמים היה להם לשמור כל בהמתם ומאחר שלא שמרו משלמים את הכופר, *Sed quandoquidem omne pecus, fera & avis, ubi hominem occidunt lapidantur; quî invenietur cædis convictus antequam domini λύτρον ſolvant?* (ratio dubii, quia convincitur diverſa & frequenti cæde: ergo ob primam cædem non ſolvendum λύτρον &c. docet ergo quî initio occidendus convinci queat:) *veluti quum tres Samaritas interfecit, poſtea verò Iſraëlitam. nam Samaritarum reſpectu convictus, ecce is etiam Iſraëlitarum reſpectu convictus eſt. aut quod tres Iſraëlitas jam laniatione* (diſcerptos, ideoque aliàs etiam morituros) *interfecerit, poſtea verò*

verò ſanum ac integrum interficiat: aut quum poſtquam poſt cædem aufugiſſet, deinde in quarto facinore deprehenditur (nam domini ad λύτρον non tenentur antequam bos lapidetur:) ſimiliter ſi in periculum mortis tres hominum filios ſimul conjiciat: aut ſi tria pecora interfecerit. ecce iſte interficiendi convictus cenſetur, dominique pretium redemtionis ſuæ perſolvunt. Similiter ſi teſtes bovis proprietarium noverint, nec tamen noverint bovem prima vice, ſecunda & tertia; & quarta vice videant quidem bovem ipſius interficere, ſed ignorent hiccine ſit iſte bos qui tribus prioribus vicibus interfecerat, an ſit alius. quandoquidem coram teſtibus denunciatum fuerat dominis, ſe in armento ſuo habere bovem qui ter cædem commiſerit; obſervare omnia jumenta ſua tenebantur, & quia non obſervarunt, λύτρον ſolvere tenentur. Quæ plana ſunt, niſi quod D. Jom Tob f. A. ſcrupulum moveat ad verba illa, שהרג ג׳ בהמות הו׳ מועד להריגה, *quum tria pecora interfecit, occidendi convictus cenſetur:* quia cum ipſe Maimonides, tum alii aſſerant, bovem qui unius ſpeciei reſpectu convictus eſt, non continuò alterius ſpeciei reſpectu convictum cenſeri. Sed Joſephus Karrus nodum hoc modo ſolvit: hoc loco in negotio Miſna noſtra propoſito de bove non ſimpliciter lædente, ſed interficiente hominem verba fieri; at aliis locis iſtis, qui ſcrupulum Doctori Jom Tob movebant, de ſolo damno in facultatibus & pecuniis ſimilibuſque dato ſermonem eſſe. Verum majoris momenti meritò cenſendum, quod ad legem qua Miſna noſtra nititur quammaximè ſpectat: nimirum an cujus bos cornupeta hominem liberum interfecit, is morte à magiſtratu plecti debeat: uti verba commat. 29. c. 21. Ex. exigere videntur. Sane Maimonides dicto capite, ſect. 4. verba Moſis Ex. 21. ℣ſ. 29. 30. alternatim accipit, ut ſi pretium redemtionis ſolvat, ne quidem coram Deo mortis reus ſit, nedum à magiſtratu morte plectendus. Verba ipſius hæc ſunt, זה שכתוב בתורה וגם בעליו יומת מפי השמועה למדו שחיוב מיתה זו בידי שמים ואם נתן כופר הנהרג מתכפר לו, *Ad hoc quod lege*

 ſcri-

ſcriptum eſt, Etiamque dominus ejus morte plectitor; ex traditione diſcitur, hunc mortis reatum manum Dei reſpicere (id eſt, mortem hanc ſolius Dei, non magiſtratus opera ſubeundam:) *& ſi λύτρον occiſi ſolverit, illi reconciliari.* Vt meam ſententiam hic dicam, lex omninò caſus diſtinguere mihi videtur, licet non explicitè, ſaltem implicitè: nam triplex pœna proponitur, ut bos tantum lapidetur; homo unà occidatur; denique homo non plectatur morte, ſed mulcta pecuniaria. Deinde conſiderandum venit, pœnam ſupra bovis lapidati jacturam duabus de cauſis creſcere, vel ex notitia quam de bove ſuo petulco dominus habuit, eique non reſpondente incuria, ut verba, *Quamvis denunciatum fuerit teſtibus adhibitis,* &c. edocent; vel etiam ex jure quodam quod interfecti familiares & amici ſibi ex illa lata culpa acquirunt. quò ſpectat redemptionis pretium ipſis è comm.30. ſolvendum. Itaque ỷſ. 29. & 30. duos diverſos à primo caſus conſiderandos lex proponit: vel enim notitia, quam dominus habet, certa eſt, vel incerta, & incuria gravis vel levis; aut occiſi ipſius amici jus ſtrictiſſimum urgent, vel remittunt. Quod ſi ſcientia certa fuerit, incuria gravis, atque amici jus ſuum perſequantur, reum morte plectendum verba & circumſtantiæ oſtendunt; ſin ſcientia incerta, incuriave levior, vel amicorum animus remiſſior fuerit, comma 30. ſequendum putarim. Adeoque Miſnam eatenus aberrare cenſeo, quod in bove convicto ſemper λύτρου ſolutionem exigat; numquam domini mortem: quum utraque pœna à Moſe diſtinctè (caſibus ſcilicet diſtinctis accommodanda) proponatur. Nimirum, cum Maimonide mortis pœnam à magiſtratu irrogandam omninò excludit. Quemadmodum etiam alii: inter quos D. Iſaac f. Aramæ, ad comma 23. c. 21. Ex. *Dabis animam pro anima:* נתן רשות למתכוין לזה והרג לזה לפדות עצמו בכופר נפשו וכן הוא הדין באומרו וגם בעליו יומת והוציאם ממה שאמר על הרוצח הגמור ולא תקחו כופר לנפש רוצח, *Veniam dat ei qui hunc intendens, alium inter-*

interfecit, ut ſeipſum redimat λύτρῳ *animæ ſuæ. Idem juris eſt, quum dicit,* ℣ſ.29.*Etiamque dominus ejus morte plectitor. itaque eos excipit ab eo quod de completo homicida ſtatuit*, Num. 35.31. *Ne accipitote redemptionis pretium pro ullo occiſore.* Hæc ita ſimpliciter affirmat; ſed Doctor Bechai in commentariis ad hunc locum, poſtquam hic ℣ſ. 29. de morte à Deo, non judicibus irroganda agi præmiſiſſet; ſubjungit quædam, ut objectionem quæ præter alias dictas circumſtantias objici poſſet ex vocula אם *ſi*, ℣ſ. 30. initio, diſſolvat. quum enim redemptionis pretium deſignata illa quantitate ſolvendum præcipiatur, non abſolutè quoties petulcum bovem ex incuria noſtra hominem occidere contigerit; ſed tantum ſi ad redemptionis pretium deventum fuerit: ſane hoc non ſemper fieri indicatur. Reſpondet ergo R. Bechai, אין אם זה ספק אלא חובה כמו אם כסף תלוה, *Non eſt particula Si dubitationis; ſed obligationis nota: quemadmodum* Exodi 22.25. *Si pecuniam mutuam dederis.* Verum hoc exemplum mihi aſtipulatur: ut enim hoc loco particula *Si* denotat, id non ſemper fieri ut pecuniam proximo mutues, ſed tantum cum opus habet, uti textus addit, vel aliæ circumſtantiæ id expedire oſtendũt (multi enim nec habent, vel non ſollicitantur: vel quædam impediunt quominus id fieri conveniat;) ſimiliter, non ſemper λύτρον pro reo ſolvitur, ſed quum illæ conditiones deſunt, quæ mortis pœnam exigunt. Hanc itaque particulam quum obſervaret Obadias Sephorno caſum ſpecialem definire, alium ℣ſ.29.fingit, בדיני שמים חייב כשאין שם עדים שיחייבוהו בכופר, אם כופר יושת עליו אם יעידו עדים באופן שיחייבוהו דיינים בכופר, Petulci bovis qui hominem interfecit dominus *judicio cæleſti tenetur, quum illic teſtes non ſunt, quò ipſum judices ad* λύτρον *obligent:* Si redemptionis pretium impoſitum fuerit ei, *id eſt, ſi teſtentur teſtes eo modo, ut eum judices ad redemptionis pretium damnent.* Eja: Deus inquit, reum morte teneri cum teſtes adſunt (nam quis non videt, Deum hic certitudinem rei defi-

nire, ideoque ſynecdochicè facti teſtes etiam comprehendi?) ille ꝟſ. 29. caſum fingit, ubi nulli teſtes idonei; quò ſcilicet eo commate reum à morte eripiat, utpote qui ſine teſtibus à magiſtratu mortis damnari non debeat. Abrabaniel ad hunc locum, quamvis Sapientum ſententiam proponat; ſatis tamen ſe diſſentire indicat: ut qui ꝟſ. 29. mortis reum peragi bovis dominum aſſerat; ſed Deum verſu ſequenti de ſtricto jure remittere: quia non facto aliquo, verum בעצלת שמירתו, *per cuſtodiæ ſuæ negligentiam* (ut loquitur) ille occidit. quæ ſententia cæteris tolerabilior. Sed tamen particulæ אם locum non relinquit. Cum verò addit Sapientes ſuam ſententiam ex eo confirmare, quod non dicatur Moriendo morietur; ſatis prodit quam ſubleſto argumento Scripturam depravent: quum infinitis locis in hac legiſlatione iſta duplicatio non inveniatur. Quæ ex R. Moſe Nachmane refert vix digna quæ repetantur: ut, ideo ꝟſ. 30. אם, *ſi*, adhiberi, quia in ipſius rei arbitrio ſit pretium redemptionis ſolvere, vel omnino abſtinere. Quaſi verò in legibus judicialibus non tradatur, ad quæ invitus reus à magiſtratu cogi debeat. Aben Ezra idem cum Abraban. ſentit; Iſaac Karo, Salomon Jarchi cum reliquis plurimis mortē θεήλατον ꝟſ. 29. innui vel potius expreſſè deſignari autumant. Sed ad alia.

[3] Siclos triginta definit Miſna in ſervo compenſando (puta argenteos uti lex exprimit) ſive centum minarum ſit ſervus occiſus; cum tamen mina centum drachmas contineat, & ſiclus communis duabus drachmis, ſacer quatuor æſtimetur: ſive ſervus denario aureo valeat, cujus valor vigintiquinque drachmis taxatur, ut interpretes ad c. 4. Miſ. primam obſervarunt. Licet inæqualitas magna videatur, & quæ pretium quandoque ſervo minime æquet; tamen Dei ipſius auctoritati obſecundandum exiſtimarunt. Rationem divinæ legis hanc affert R. Iſaac filius Aramæ, כי סוף מחירו הראוי לפי סתם העבדים וכאשר ישוה יותר סוף גורם, *quod illud ſit pretium ſervo quadrans*

drans ac conveniens, *prout vulgo ſervi* valent; *& ſi in quo majus invenitur, ille in cauſa deprehendatur.* Judæi quoque ſervos aliquando fœminis æquant: at fœminæ æſtimatio ab anno vigeſimo ad ſexageſimum erat etiam triginta ſiclorum, Lev. 27. 4. Huc referre lubet quandam Maim. obſervationem de iſto redemptionis pretio c. 10. §. 11. Nizke Mammon אין הבעלים משלמים את הכופר עד שתמית בהמתן חוץ מרשותן אבל אם המית ברשות המזיק אף על פי שהוא בסקילה הבעלים פטורין מן הכופר, *Domini non ſolvunt λύτρον, donec eorum jumentum extra ſuum fundum cædem committat. ſed ſi occidat in fundo lædentis; licet lapidandum ſit, domini à λύτρῳ abſolvuntur.* Et quia varii caſus diverſi juris hic occurrunt, §. 13. circa medium ſubjicit, נמצאת למד שהמועד שהמית בכוונה נסקל והבעלים חייבים בכופר ואם המית שלא בכוונה פטור מן המיתה והבעלים חייבים בכופר ותם שהמית שלא בכוונה פטור מן המיתה ומן הכופר. ואם נתכוון להמית נסקל והבעלים פטורים מן הכופר וכן מקנס של עבד, *Palam diſcis, quod bos convictus ubi cum intentione occidit, lapidetur; domini verò ad λύτρον teneantur: ſin abſque intentione occiderit, à morte abſolvatur; domini verò ad redemptionis pretium teneantur: manſuetus autem qui occidit abſque intentione, à morte & λύτρῳ abſolvatur: quod ſi occidere intenderit, lapidandus ſit; domini verò à redemptionis pretio, & ſimiliter à mulcta ſervi nomine, abſolvantur.* Porrò quod de beſtiarum ſupplicio legis authoritate Miſna noſtra ſtatuit, quò homicidium Deo quammaxime abominabile magis deteſtari aſſueſcamus; id non omnino ipſi Soloni prætermittendum in legibus ſuis viſum fuit. Nam Plutarchus in ejus vita p. 167. edit. Henr. St. hæc refert: ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον. τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν πρὸς ἀσφάλειαν, *Legem etiam ſcripſit de pauperie quadrupedum, in qua canem quoque qui momorderit noxa dari præcipit bojis* (ut loquitur Plautus) *quatuor cubitorum alligatum. Hoc quidem inventum ſcitum eſt ad ſecuritatem.* (quid ſit κλοιὸς ſive bojæ, oſtendit Xenophon Hellen. l. 3. cum inquit, δεδεμένους

ἐ τὼ χεῖρε καὶ τὸν τράχηλον ἐν κλοιῷ, illigatos bojis, quoad manus ac collum.) Ex dictis hoc etiam liquet, Plutarchum iſtud inventum approbaſſe ac utile cenſuiſſe, quò magis ſecuri degeremus. De ſolvendo pretio leges Romanæ dictis convenienter loquuntur: licet in quibuſdam differant. Digeſt. lib. 21. tit. 1. l. 40. & ſeq. *Ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, urſum, pantheram, leonem, aliudve quod noceret animal, ſive ſoluta ſint, ſive alligata, ut contineri vinculis quominus damnum inferant, non poſſint, quà vulgo iter fiet, ita habuiſſe velit, ut cuiquam nocere, damnumve dare poſſit. Si adverſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti præſtabuntur.* Antea quidem vidimus æſtimationem hominis liberi ex legibus Rom. fieri non poſſe: ſed ibi de propria æſtimatione agitur; hic de impropria. Ad ſervos quod attinet, nec hic tacent leges Romanæ. ff. Ad leg. Aquil. l. 2. *Qui ſervum ſervamve alienum alienamve, quadrupem vel pecudem injuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas eſto.* Licet enim de bove occidente nō agatur; ſi tamen cum ſuperiori lege hæc conferatur, ſervato ſervorum & liberarum perſonarum diſcrimine, bovis dominum teneri nemo dubitabit. Præterea ſemper in memoriam revocandum quod ff. Lege Corn. de ſicar. l. 15. Vlpianus ait: *Nihil intereſt, occidat quis, an cauſam mortis præbeat.* Præbet autem mortis cauſam, qui bovem quem petulcum novit, non ſervat; ſed liberum dimittit, ita ut is tandem alterius ſervum interficiat.

ו' ׃

שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם עובד אלילים והרג בן ישראל

§. 6.

Si bove ſeſe parieti affricante, paries in hominem ruat; vel bos jumentum occidere intendens, hominem occidat; aut idololatram [1] *occidere intendens, Iſraëlitam occidat;*

לנפלים והרג בן קיימא פטור׃ *dat; aut denique ([2] abortivum, & puerum ſtabilem, ſive potius) apoſtatam, & fœderis filium [3] occidat; liber eſt poſſeſſor.*

ANNOTATIONES.

[1] Quid per idololatram intelligatur, arguit oppoſitum: ſiquidem ei opponitur Iſraëlita. ergo qui non eſt Iſraëlita, doctoribus iſtis idololatra habetur; nec hujuſmodi hominis cædes tanti apud ipſos eſſe cenſetur, ut vel mulcta pecuniaria compenſari debeat. Cum tamen lex divina, nullo inter Iſraëlitas & aliarum nationum homines diſcrimine, morte etiam in bovis occiſoris dominum animadverti præcipiat, ſi ſciens volens bovem petulcum liberum dimiſerit; aliàs mulctam, quæcunque impoſita fuerit, exigat: Exodi c. 21. 29. 30. (Maimonides tamen cum aliis quibuſdam Gemaricis doct. pretium redemptionis illo etiam caſu exigit, uti antea obſervatum, ſi bos convictus ſit.) Sed jam ſatis fontem illius Judæorum erroris hac in parte aperuimus ad Miſnam tertiam: nec quum omni ratione, qua ſuum ſtatutum probare queant, vel ſpecioſè ſaltem palliare, deſtituantur; pluribus errori iſti immorandum exiſtimo. Si autem quis excipiat, expreſſè in Miſna non definiri, quomodo cum eo agi conveniat cujus bos idololatram interfecerit; id ſatis perſpicuè bona conſequentia è conſtitutione hac deduci reſpondeo, ſi cum ratione ſua conferatur. Non alia de cauſa, qui hominis idololatræ necem intendens, Iſraëlitam interficit, ab ipſis excuſatur, quam quod bovis interfectoris intentio occidendi ad culpam requiratur: quaſi dicas, morte teneri ſi Iſraëlitam interficere molitus ſit ac interficiat. Vt Rab. Jom Tob ad Maimonidæ Nizke Mammon c. 10. ſect. 9. inquit, עולה מכלל דברי רבינו שאם נתכוון להרוג ראובן והרג שמעון שהוא נסקל וכן העלו בגמרא· *Conſequitur ex omnibus verbis Doctoris noſtri, bovem ſi intendat inter-*

interficere Rubenem, & Simeonem interficiat, lapidandum: itaque in Gemara concludunt. Ergo qui Iſraëlitam alium intendit quam interficit, tenetur. Vbi videmus, animum interficiendi Iſraëlitam reatum mortis afferre. Vnde ſequitur ſi alium præter Iſraëlitam occidere voluerit & occiderit, occiſorem non teneri. Porrò intentionem in hoc facto ut totius negotii fundamentum ſpectari, docetur in Gemara. אמר קרא השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור מה בעלים עד דמיכוון ליה אף שור נמי עד דמיכוון ליה, *Ait Scriptura*, Ex. 21. 29. *Bos ille lapidator, etiamque dominus ejus morte plectitor. uti mors dominorum, ita ſe habet mors bovis: quemadmodum domini inſontes ſunt donec mortem intendant; ita etiam bos, donec eam intendat.* [2] Vbi bos abortivum interficere dicitur, vel idipſum intendere, hoc de fœtu accipiendum non eſt, qui ante pariendi tempus in lucem editus jam obiit, vel moritur; uti plerumque uſurpatur: quemadmodum etiam Heb. נפלין, de quo Eccl. 6. 5. *Etiam ſolem non vidit, neque expertus eſt.* Sed hujuſmodi deſignatur abortivus, qui multo ante pariendi naturales terminos editus vivit quidem ad tempus; verum ex naturæ legibus brevi exſpiraturus eſt. Ita נפל hic uſurpari caſus propoſitus evincit: utpote qui eum deſignari poſtulat, cujus vitam exſtinguere bos quidam moliatur. Hoc addo ne quis Miſnæ dictum abſurditatis inſimulet: quaſi mortuum occidi ſtatuat; quia Kimchius in libro radicum de נפל ita loquitur, הוא העובר שמפלת האשה ונקרא כן לפי שנופל מת, *eſt fœtus quem abortat mulier: & ſic vocatur, quia excidit mortuus.* [3] Sed verba ſequentia, בן קיימא, *filius* ἐπισώσιμος, (id eſt, qui non neceſſario moriturus, verum vitalis ac ſtabilis eſt, ut nonnemo Judæorum exponit) ſatis exponunt quis per נפל denotetur. Attamen ubi hanc phraſin maturius expendo & verba de Jeremia & ab ipſo pronunciata Jerem. 37. 13. 14. conſidero, ſecus de hoc membro judicare incipio. Vt à poſteriori initium faciam: quum Jeremias Hieroſolymis diſcedere moliretur ut ad Benjamitas

jamitas ſe conferret, ita eum Jerias alloquebatur, אל הכשדים אתה נפל, *Ad Chaldæos cadis*, id eſt, deficis: ubi D. K. מתחבר ונשמע אליהם, *conjungis te & auſcultas ipſis.* quomodo etiam Jonathan; & 70. πρὸς τῶν Χαλδαίους σὺ φεύγεις, *tu ad Chaldæos transfugis.* Vnde reſpondet Jeremias, אינני נפל, *non cado*, id eſt, φεύγω. quibus locis י poſt פ deeſt: adeo ut in Miſna נפלים, deſignent etſi י deſit, transfugas, ſcil. ad aliam religionem, id eſt, apoſtatas; quemadmodum per ἀποςαίη redditur conjugatum verbum תפול Job.31.22. licet ſignificatione nonnihil diverſa. Sed alibi de apoſtaſia ad hoſtes verbum נפל uſurpari, exemplis prolatis docet R. D. Kimchi. Iſtam vocis נפלין ſignificationem confirmat בן קיימא, *filius fæderis*: licet enim קיימא, ſi etymon ſpectetur, ſit tantum conſtantia ſive permanentia & reſurrectio; tamen paſſim à firmitate & ſtabilitate ita ſtatutum & fœdus nuncupantur. Vnde Ferrarius in Lexico Syriaco ܩܝܳܡܳܐ, *fædus.* ut בן קיימא conveniat cum phraſi, qua Petrus utitur Act. 3. ſub finem, quum Iſraëlitas (nempe ſi gratiam non rejiciant) υἱοὺς τῆς διαθήκης eſſe teſtatur, ſive *fœderis filios.* Itaque in Miſna quam explicamus, apoſtatis opponuntur qui fœdere gratuito (uti ſibi vendicant) Patri cœleſti adhærent. Verumenimverò quia קיימא, ut ܩܝܡܐ & ܩܝܡܬܐ, reſurrectionem etiam ſignificat, à קום, *ſurgere*; nihil prohibet quin בן קיימא hic ponatur ſimili ratione ac Luc. 20.36. τῆς ἀναςάσεως υἱοὶ, *filii reſurrectionis*: ubi Syrus eadem voce utitur, ܒܢܝ̈ܐ ܕܩܝܡܬܐ, *filii reſurrectionis.* Vbi per reſurrectionem, beatam illam intelligi, qua ad beatitudinem reſurgemus, è vocis uſu demonſtrarunt alii. Hoc addam, phraſin etiam ſpectandam eſſe. nam filius hujus vel illius rei apud Hebræos dicitur, qui ſpecialem quandam ad rem iſtam habet relationem; adeo ut licet aliis etiam competat, ſibi ſpeciali & proprio reſpectu conveniat. Vt Gen.15.3. Abra-

ham negat ſe filium habere; ideoque בן הבית, *filium domus*, hæredem fore. Cum filius alicujus etiam domi naſcatur; tamen verna *filius domus* dicitur: quia ipſi proprium eſt, ut quandiu ſervus manet, non alio loco ſit quam ſi in familiæ iſtius bonum natus eſſet, ut ſpeciali ratione domui iſti & familiæ affixus maneat. Ita Pſ. 102. 21. quamvis omnes homines mortem ſubire teneantur; non tamen omnes, ſed certi ac deſignati quidam intelliguntur his Davidis verbis, *Ad ſolvendum filios mortis:* ſcilicet, קרובים למות מרוב צרתם, *vicini jam morti, ob adverſitatum multitudinem*, ut ait D. K. Et quum Saul 1 Sam. 20. 31. Davidem בן מות, *filium mortis* dicit, aliud ſane vult, quam aliquandò morte exſtinguendum: hoc enim omnibus commune eſt. Pariter cum Servator pios ſtatuit *reſurrectionis filios*, eo aliis non denegatur reſurrectio; ſed ſpeciali quadam ratione fidelibus obtingere intelligitur. & revera aliter nos, quam infideles reſurgemus. Sanè cum Servatori Luc. 16. 8. οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, *filii hujus ſeculi*, à filiis lucis diſtinguuntur; quis tam bardus, ut hinc filios lucis hoc ſeculo jam vivere neget? pariter quamvis reſurrectionis filii ab aliis diſtinguantur; nemo reliquos reſurrecturos negare poterit. Sed ut iſti filii ſeculi ſpecialem ad ſeculum hoc reſpectum habent; ſic & hi reſurrectionis filii, ad reſurrectionem. Atque ut unde digreſſi ſumus redeamus, בן קיימה, *filius reſurrectionis* meritò ex illa ſignificatione opponitur apoſtatis. Quod etiam alia ſignificatione & reſpectu à Judæorum doctoribus quibuſdam fieri potuit: ſiquidem inter eos reperiuntur qui vel impiorum reſurrectionem negant, vel in ulteriora tempora differunt, quam quidem juſti reſurgent. Sed de his aliàs, Deo dante, plenius. Denique quod leges Romanas attinet, nondum obſervavi, in iis ut in Miſna noſtra, ad bovis vel alterius quadrupedis intentionem ſpectari: imo cum injuria & ſenſus ipſis adimatur, iſtud diſcrimen quod ex intentione petitur potius negligi exiſtimem.

mem. *Si quadrupes*, l. 1. §. 3. hæc occurrunt, *Pauperies eſt damnum ſine injuria facientis datum. Nec enim poteſt animal injuriam feciſſe quod ſenſu caret.* De pariete per jumentum in hominem everſo ſufficiunt, quæ ad primi capitis Miſnam primam è tit. Si quadrupes, l. 1. §. 9. deprompta fuere, *Sive autem corpore ſuo pauperiem quadrupes dedit, ſive per aliam rem quam tetigit*, &c.

ז׳ :

שור האשה שור היתומים שור האפוטרופוס שור המדבר שור ההקדש שור הגר שמת ואין לו יורשין הרי אלו חייבים מיתה רבי יהודה אומר שור המדבר שור ההקדש שור הגר שמת ואין לו יורשין פטורים מן המיתה לפי שאין להם בעלים :

§. 7.

Bos mulieris, bos [1] *orphanorum, bos* [2] *curatorum, bubalus, bos ſacer, bos peregrini mortui* [3] *cui non ſunt hæredes; ecce hi mortis* [4] *rei ſunt. Doctor Iudas inquit, Bubalus, bos ſacer, bos peregrini mortui cui non ſunt hæredes; à morte abſolvuntur: quia dominos non habent.*

Annotationes.

[1] Vt hæc dextrè accipiantur, obſerva bovem orphanorum dici, quem orphani poſſident tutoribus deſtituti. Sic Bartenorius, שאין להם אפטרופוס, *quibus non eſt procurator* vel tutor. Etenim Miſna quarta pupilli non tenentur niſi coram curatoribus obteſtatio de bove petulco facta fuerit. [2] Sed ne ſic quidem addita conditione curatorum coram quibus teſtatio fiat, cum iſta Miſna, hæc conciliabitur: quia poſtea per שור האפוטרופו׳, *bovem curatoris*, cum intelligunt qui ſit של יתומים, *pupillorum; niſi quod tutoris ſit eum cuſtodire*, אלא שעל האפטרופים לשמרו. Sane utut ad certum caſum reſtringi poſſe videatur; ſi eorum bos, cum tutores habent, abſolutè tenetur, ut hic dicitur, quî illic certo demum caſu tenebatur? Verum illic de completo reatu, ubi ad λύτρον & bovis occiſoris lapidatio-

nem

nem tenetur dominus;hic vero quoad pupillos de ſola bovis lapidatione agitur. Ita ſentit Maimonides de damnis pecuniariis c. 10. ſ. 6. שור המדבר ושור של הקדש ושור של גר שמת ואין לו יורשין אם המית הרי זה נסקל וגומרין דינו אף על פי שאין לו בעלים וכן שור האשה ושור היתומים ושור האפטרופסים שהמיתו נסקלין ואין האפטרופסים משלמים את הכופר שהכופר כפרה הוא ואין הקטנים והחרשים והשוטים בני חיוב כדי שיהיו צריכין כפרה, *bubalus, bos ſacer, & bos mortui extranei cui heredes non ſunt, ſi occidit, ecce hic lapidatur: ejuſque jus exercent, quamvis dominos non habeat. Similiter bos mulieris, & bos órphanorum, & curatorum, quum occiderunt, lapidantur; neq; tamen curatores λύτρον perſolvunt: quia λύτρον eſt propitiatio; ſed pupilli, ſurdi, vel fatui ita reatu non tenentur, ut propitiatione egeant.* [3] At cum hic & in Miſna peregrinus deſcribatur, cui non ſunt hæredes; an ſunt peregrini qui hæredes habeant? Ita eſt: nam in hoc caſu qui hæreditatem ſpectat, diſtinguunt peregrinos in eos qui religionem ſuam ſervaverint, & eos qui proſelyti facti fuerint. Alii enim filios religionem Iſraëliticam profitentes vel potius conceptos natoſque כדת ישראל, *in religione Iſraëlitica*, relinquunt; alii tales ſuperſtites non habent. priores nullis quam hæredibus ſuis bona poſt mortem cedere coguntur; poſteriorum verò bona occupantis fiunt. Maimonides in hanc ſententiam ſcribit codice de acquiſitione & donatione c. 1. ſect. 4. גר שמת ולא הוליד ישראל אחר שנתגייר אין לו יורשים אלא כל הקודם והחזיק בנכסיו זכה, *Peregrinus qui moritur nec genuit Iſraëlitam poſtquam proſelytus factus eſt, non habet hæredes; ſed quicunq; primus ejus facultates occupat, ipſas acquirit.* Quanto minus ergo, ſi ne ipſe quidem religionem iſtam ſuſceperit, hæredes eodem illo caſu habebit? Nonne hæc pulchrè conveniunt cum lege divina, Ex. 22. 21. *Peregrino vim ne facito, nec opprimito eum: nam peregrini fuiſtis in terra Ægypti.* Et ne hæc verba detorqueantur, ut fieri ſolet; notanda Salomonis Jarchi expoſitio. *vim ne facito,* אונאת דברים קונטרליאיר בל׳, *injuria verborum, gallicè, controller:* nec opprimito eum, בגזלת

כגוזלת ממון, *facultates eripiendo:* peregrino, אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם, *homini qui in iſta provincia natus non eſt; ſed ex alia provincia venit ut ibi habitaret.* Ne quis ergo ad eum referat, qui ſuam religionem deſeruit, ut Abrabaniel ac alii nonnulli. [4] Sed ad rationem progrediamur, qua in Gemara utuntur, ad conſtitutionis ſuæ confirmationem. תנו רבנן שור שור שבעה להביא שור האשה ושור היתומים וכו', *Tradunt magiſtri, bovem ſepties repeti, ad includendum bovem mulieris & bovem pupillorum* &c. ſenſus eſt, in ſectione legis, ſepties bovem commemorari, ſemel pro ſe, ut ajunt, puta quod lex alioqui non intelligeretur; & præterea ſexies, ad includendos ſex boves iſtos: quò peccantes reatu conſtringerentur. Sententiæ verò R. Judæ ratio in Miſna exprimitur. Leges Romanæ quam æquæ ſint in eos, quibus natura multa denegavit, vide ad finem Miſnæ quartæ.

ח'׃

שור שהו' יוצא להסקל והקדישו בעליו אינו מוקדש שחטו בשרו אסור ואם עד שלא נגמר דינו הקדישו בעליו מוקדש ואם שחטו בשרו מותר׃

§. 8.

Si bovem egreſſum[1] ut lapidetur, conſecret [2] poſſeſſor, non cenſetur conſecratus: ſi eum mactet, ejus caro [3] illicita. Quod ſi eum, antequam [4] peragatur judicium, conſecret poſſeſſor, conſecratus cenſetur: & ſi eum mactet, caro eſt licita.

Annotationes.

[1] Bos qui hominem ita feriiſſet, ut moreretur, lapidandus erat ex lege Exod. 21. 28. itaque educebatur foràs ut, quod lege ſancitum erat, executioni mandaretur. [2] Dubium ergo hic oritur, quum res ſanctæ violari nequeant, an proprietarius ſuum bovem conſecrando liberare poſſit. Et quia certum erat, conſecratum non poſſe lapidibus obrui, ſed ad altare offerendum; ideo ſtatuitur hujuſmodi conſecratio-

nem legitimam non cenſeri. quod omninò (ex Judæorum mente) ſic accipiendum, ſi lata ſententia fuerit; ſin minus, ſequens membrum quid juris ſit, expreſſe definit. [1] Quod de carne ejuſmodi bovis non comedenda ſubjicitur, id rectè alii monent ad quamvis pecorum ac beſtiarum carnem extendendum, quorum conditio in hujuſmodi delicto æqualis eſt. Nam Scriptura inquiunt דבר ברגיל, *loquitur de eo quod magis conſuetum eſt*: ſæpius bos necem cornibus perpetrat, quam cæteræ pecudes occidunt. Verum hac de re nonnihil etiam in præcedentibus. Magis attendenda interdicti ratio, quam ita exprimunt alicubi, כדי להסכים בדעתינו שכל מי שבאה תקלה על ידו מרוחק ונמאס עם אלהים ועם אנשים ואפילו שוגג כמו הבהמה שאין לה דעת וכל שכן מזיד, *Quò conſentientes ſtatuamus in animo noſtro, cujuſcunque opera ſcandalum datur, eum abominandum & rejectaneum eſſe coram Deo & hominibus; licet errantem (quemadmodum beſtia quæ mente deſtituitur) quanto magis contumacem.* Cui rationi in eodem libro Hinnouch folio 28. admonitio ſubjungitur: ובתתנו דעתינו על דבר זה יביאנו להזהיר הרבה בכל מעשינו עד שלא תצא תקלה מתחת ידינו לעולם, *Et quum advertemus animum noſtrum ad hanc rem, id nos eò adducet, ut admodum cauti ſimus in omnibus actionibus noſtris, adeò ut nunquam opera noſtra ſcandalum exoriatur.* Quæ notanda de legis illius uſu autumavi, quòd Servatoris noſtri præceptis ſint convenientiſſima: quemadmodum cum alibi, tum Matt. 18.7. *Væ homini illi per quem offendiculum evenit.* Ita etiam ejus diſcipuli, ut Paulus Rom. 14.13. *Adhibete judicium, ut ne fratri proponatis quidpiam ad quod impingat vel offendat.* Cæterum quum bovis occiſoris carne interdicunt, eum deſignant qui inter latam ſententiam & executionem mactatur, & bovem tum mactatum illicitum probant è verbis legis, *Neque comeditor caro ejus.* Quare enim, inquiunt, his opus fuiſſet: quum ſatis è præcedentibus conſtaret, bovem lapidatum non edendum eſſe? Ideo ergo iſta verba adduntur, ut interdictum extendatur: quaſi dicas,

licet

licet quis latâ jam ſententiâ prævertat executionem; & bovem ad edendum mactet ſive conſecratum interea, ſive minus; nullum inde fructum vel emolumentum hac in parte percipiet. Maimonides tamen alia de cauſa eaque magis generali verba iſta addita cenſet: puta, ut interdiceretur quodvis commodum quo ex ejuſmodi bove quis frui poſſet; ſive edere, ſive vendere, ſive eo arare moliretur. quæ ſententia non diſplicet: ſiquidem intentio & ſcopus legis in ſuperioribus annotatus, quemvis fructum excludit. [4] Secundam Miſnæ partem probare nequeo. quid hoc enim aliud eſt, quam legi fraudem facere, ejuſque ſententiam circumvenire, quod hic permittunt Judæorum juriſconſulti? Cum Deus, quò nobis ſignificet quam ab omni homicidio abhorreat, bovem etiam lapidari præcipiat, & carne ejus interdicat; an hoc in ſenſum communem cadere poteſt, eundem Deum ad ſuum altare tanquam acceptum ſacrificium admittere hujuſmodi bovem, ut carne etiam ejuſdem tanquam gratæ victimæ veſcamur? Hinc etiam liquet, quid de eo judicandum ſit, quum in Gemara magiſtri permittunt ut ſimili caſu vendatur; vel ſi in cuſtodis manu læſit, ad dominum reducatur. Atque illicitam iſtam conſecrationem non inconcinnè quis prohiberi dixerit Inſtit. l. 2. tit. 1. §. 8. *Si quis autem authoritate ſua quaſi ſacrum ſibi conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum.* Sanè iſtiuſmodi bovem quis authoritate ſua, non Dei, conſecraret: imò quin iſta conſecratio Deo diſpliceret, nullus dubito.

ט׳ :

מסרו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר נכנסו תחת הבעלים יצא והזיק מועד משלם נזק שלם ותם משלם

§. 9.

Quum bos traditur cuſtodi gratuito,[1] commodatario, mercenario, vel conducenti, hi in locum dominorum ſuccedunt: itaq; ſi ille egreſſus[2] damnum intulit, pro convicto totum

חצי נזק קשרו בעליו במוסרה
ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק
אחד תם ואחד מועד חייב
דברי רבי מאיר רבי יהודה
אומר תם חייב ומועד פטור
שנא' ולא ישמרנו בעליו
ושמור היא זה רבי אליעזר
אומר אין לו שמירה אלא
סכין :

totum damnum præſtatur ; pro innocenti ſive manſueto præſtatur damni dimidium. Si eum dominus vinculo vinxerit & debitè concluſerit, egreſſus tamen damnum intulerit ; ſive innocens, ſive convictus ſit,[3] *præſtanda culpa. uti ſentit D. Meïr. Doctor Iudas inquit, Innocens ſive manſuetus tenetur;* [4] *convictus verò liber eſt: quia* (Ex. 21. 36.) *dicitur*[5], Et non aſſervaverit eum dominus ejus: *atqui hic aſſervatus fuerat. Doctor Eliezer inquit, Non aliter aſſervatur*[6], *quam cultro.*

ANNOTATIONES.

[1] Quatuor iſti hominum ordines, qui bovem à proprietario acceperunt, diverſi ſunt. Nam primus ac ſecundus à duobus reliquis differunt, quod nulla merces in illis intercedat; quemadmodum in his: primus à ſecundo, quod ille gratis operam ſuam impendat; hic gratis commodum percipiat: tertium denique à quarto diſtinguit diverſa mercedis aſſignatio. hic enim mercedẽ dat; ille accipit. [2] Hæc ſequentia verba, *Si egreſſus damnum dederit*, non habentur in omnibus codicibus; ſed quamvis in quibuſdam deſiderentur, ſatis è ſequentibus liquet, ſubaudiri: ſiquidem nullum damnum, niſi datum ſit, præſtari debeat. Cæterum hanc Miſnæ partem non abſolutè ab omnibus admitti, ex ultimâ præcedẽtis Miſnæ Gemara conſtat.[3] Cum vero præſtanda culpa dicitur, cave (ſi verba Meïri ex vulgari ſententia accipias) hic exigas æqualitatem: nam iis convenienter quæ hîc præcedunt & in ſuperioribus explicata ſunt, pro bovis conditione diverſa, dimidium vel totum damnum præſtari volunt. Atq; ne verbis

Moſaïcæ legis refragari dicatur hic Doctor Meïr; Obadia de Bartenora hoc loco obſervavit, eum בשמירה פחותה, *de laxiori cuſtodia* locutum; quaſi arctam cuſtodiam proprietarium excuſare, non verò laxiorem exiſtimaſſet: cum tamen dixerit ſupra, *vinculo vinxerit & debitè concluſerit.* itaque non video, quî illa diſtinctione excuſari queat: quandoquidem lex Moſis tum demum mulctam illam graviorem exigit in bove convicto, *ſi non aſſervaverit eum*. Itaque vel erravit Meïr; vel (quod mallem) *præſtanda culpa*, indefinitè ab ipſo accipitur. In hanc ſententiam: bovem petulcum, ſi aſſervatus caſu erumpat, damnumque inferat, de toto damno quidem non teneri; tanti tamen, quanti ſi manſuetus fuiſſet obligaretur. An hæc legis ſub finem c. 21. Exodi ſancitæ ſit mens ac ſententia, anxiè diſputare nolo: ipſis tamen legis verbis convenientius exiſtimo, ut ſi dominus debitè bovem aſſervaverit, de damno non teneatur. Quod ſi excipias, ſecundum iſtam expoſitionem, bovis petulci conditionem fore potiorem, quam bovis manſueti; cum hic de dimidio damno teneatur: reſpondeo, ex lege de petulco aſſervato conſequi, nec manſuetum teneri ad damni dimidium, ſi cuſtoditus, & aſſervatus, forte fortuna elapſus damnum dederit. Vnicuique tamen ſuum judicium liberum eſto. [4] Doctoris Judæ ſententia à vero alienior videtur, ſaltem prima fronte: manſuetum bovem, ſi aſſervatus caſuq; elapſus damnum dederit, teneri; petulcum verò non teneri. Verum ſi bene verba ejus expendas, nihil dicit, quam legis Moſaïcæ verba etiam ſuppeditare videntur; licet ipſa in ſuperioribus aliter in priori membro acceperim & expoſuerim. Nam quod lex de bove non petulco ſtatuit, id obtinere cenſet, ſive aſſervetur, ſive relaxetur: & ubi idem R. Juda petulcum ac convictum liberum pronuntiat, hoc ſibi vult, eo caſu qui hic proponitur, ſi nempe bos aſſervatus erumpat, dominum de damno nulla parte teneri; quia lex inquit, *Si non aſſervaverit*

 eum.

eum. Quo in membro poſteriori, authori aſſentior; non vero in priori: uti jam dictum eſt. [5] Ad ea quæ de cuſtodia hujus bovis dicuntur, revoco illa Gemaræ verba בעינן שמירה מעולה, *requiritur cuſtodia excellens*, id eſt, arcta & diligens: laxior enim non ſufficit. [6] Denique R. Eliezer ſeceſpita ſive cultro quo boves jugulabant, cuſtodiam perficiendam judicabat. Quam ſententiam male judicat Rabba cum ex illis verbis, *& non aſſervaverit eum*, deſumpſiſſe; ac ſi Eliezeri iſta verba ſonuiſſent, שוב אין לו שמירה לזה, *iterum ne huic cuſtodia opus ſit*, ideoque occidatur. Vt cætera mittam, dextrè illi Rabbæ ſeſe opponit Abæus, cujus hæc verba in Gemara citantur; אלא מעתה ולא יכסנו הכי נמי שוב אין לו כסוי לזה והא תניא. כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור, *Atqui, hinc ſequitur*, illud commatis 33. *Et non operuerit illum*, etiam exponendum, *iterum ne huic operculo opus ſit. An dicis ſimiliter etiam* hoc accipiendum? *Tamen vetus traditio ita habet, Si eum* ſcilicet puteum *debitè operuerit, poſteaque in eum bos aut aſinus incidens moriatur, liber eſt* dominus. Liber tamen non eſſet, ſi eum replere & obthurare ac occludere debuiſſet; Itaque melius Abæus, Eliezerem ad traditionem D. Nathanis reſpexiſſe judicat, qui ſic locutus fertur, מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, שנאמר לא תשים דמים בביתך, *Vnde prohibetur; ne quis alat rabidum canem domi ſuæ; nec erigat quaſſatam ſcalam domi ſuæ? Quia interdicitur*, Deut. 22. 8. *Ne imponas reatum ſanguinis domui tuæ.* Pariter bovem cornupetam è medio tollendum autumavit. Quatenus ſecundo Miſnæ membro reus peragitur dominus, ſi quadrupedem non rite aſſervaverit; convenientia docentur cum leg. 1. §. 5. ti. Si quadrupes. *Si canis cum duceretur ab aliquo aſperitate ſua evaſerit, & alicui damnum dederit: ſi contineri firmius ab alio poterit, vel ſi per eum locum induci non debuit, hæc actio ceſſabit, & tenebitur qui canem tenebat.* Prius verò membrum, quo damnum rependi præcipitur, licet quadrupes alteri commodata aliove modo tradita

dita fuerit; congruit ultimis verbis leg. 8. tit. Ad l. Aqu. *Idem juris eſt* (mulionem impetum mularum non retinentem culpæ nomine teneri Gajus dixerat) *in perſona ejus, qui impetum equi quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non poterit.* Agitur de beſtiis quæ hominibus nocent, quod ab iis qui utuntur non retineantur. Vbi mulio quivis, proprietarius non eſt; nec omnis equo vectus, equi dominus: attamen ex hac lege tenentur. Similiter in Miſna qui pecus ad tempus à proprietario accepit, de dato à pecore damno tenetur. Etiamſi enim in hac Judaica conſtitutione, quis teneatur, dominus ne an commodatarius &c. non exprimatur; tamen ex Maimonide de damnis pecun. c. 4. ſect. 4. ſatis conſtat, quis reus conſtituatur. Vbi enim caſum noſtrum propoſuiſſet, ſubjicit, אם הזיקו חייב השומר, *Si læſerit, tenetur cuſtos.* Cuſtodis nomine veniunt omnes quorum in primo membro Miſna meminit, (ſecundo enim membro etiam de proprietario agitur:) quemadmodum Maimonidæ antecedentia verba edocent, quibus iidem illi recenſentur.

פרק ה׳ הלכ׳ א.

שור שנגח את הפרה ונמצ׳ עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק מן

CAP. V. §. I.

Si bos vaccam cornu feriat, ad cujus latus inveniatur [1] fœtus, nec liqueat an priuſquam ille hanc feriiſſet hæc pepererit, [2] an verò poſtquam feriiſſet pepererit; damni dimidium quoad vaccam compenſatur, & quarta [3] pars quoad fœtum. Pariter quum vacca bovem feriit, & reperto ad [4] illius latus fœtu non liquet, num antequam ferierat peperit, [5] num verò poſtquam ferierat peperit; damni dimidium compen-

הפרה ורביע נזק מן הולד *ſatur è vacca,*[3] *quarta verò damni pars è fœtu.*

ANNOTATIONES.

[1] Non quivis fœtus denotatur; ſed abortu vitiatus: nam in ſequentibus agitur de damno rependendo, quod abortu in hoc fœtu datum fuerit. Nec etiam ullo modo ad rem faceret, de fœtu quidpiam addere, niſi abortus ſpectaretur. Sed eò ſi collimemus, [2] meritò duplicem caſum proponi judicabimus. Nam aut conſtat vaccam antequam à bove læderetur abortum feciſſe, quo caſu fœtus nullo modo compenſatur; aut, poſtquam bos feriiſſet, vaccam abortum feciſſe conſtat, quo caſu dubium non eſt, quin bos fœtus reſpectu in dimidium, vel ſolidum teneatur, prout vel manſuetus vel cornupeta fuerit. quamvis Miſna manſuetum ſolummodo ſpectet ac conſideret, unde quid de cornupeta ſtatuendum è ſuperioribus liquet. Ideo inquit, *damni dimidium quoad vaccam compenſatur:* manſuetus enim in totum damnum non tenetur. Verum ſæpe contingit, ut quo tempore ferierit bos, in incerto ſit; adeoque ignoretur an quoad fœtum, qui obiit vel læſus ſit, teneatur: hoc enim ex illa temporis obſervatione dependet. [3] Itaque hac in re bipartiuntur: cum enim ſi fœtus è læſa vacca ſenſiſſet incommodum, bos teneretur; ſin minus, innocens haberetur: loco dimidii, quadrantem exigunt. Idque ex illa R. Somcoſi ſententia qua pronuntiavit, ממון המוטל בספק חולקין, *Rem pecuniariam, quæ in dubium trahitur, dividunt.* cujus hæc mens, in iis quæ pecuniam & facultates tantum ſpectant, ſi oriatur de facto controverſia, anxiè probationes non exigi: ſed dimidium huic vendicari, qui actor eſt; cum aliàs totum obtineret. Itaque cum hoc caſu, ſi de facto certò conſtaret, actor dimidium tantum obtineret; Miſna quartam partem jam aſſignat: quia factum incertum eſt. [4] Poſtea docetur quid juris ſit, ſi vacca

vacca ipſa bovem ferierit & fœtum ſuum ediderit: ubi de fœtu compenſando non quæritur; ſed unde pretium, quod ſolvendum eſt, deſumi debeat: an è vaccæ valore; an verò fœtus etiam in rationem veniat. ſi exempli gratia, vaccæ valor ad damnum compenſandum non ſufficiat; vel vacca amiſſa ſit, aut perierit.[5] Ideo diſtinctio proponitur. vel enim bovē feriit poſtquam peperiſſet vitulum; quod ubi liquet, ut Judæi obſervant, vituli pretium nullo modo ad compenſandum damnum bovi illatum concurrere conſtat: aut feriit antequam peperiſſet; qui caſus ſi indubius ſit, quum è vaccæ pretio ſatisfieri nequit, ad dimidium uſque dati in bove damni, vituli pretium arripitur. quia cum in vulva eſſet dum vacca feriret, veluti vaccæ corpus cenſebatur.[6] Verum ſi de tempore diſceptetur, ex illo pronuntiato R. Somcoſi (de quo in ſuperioribus) ubi è vacca compenſari debito modo jactura nequit, ad vitulum remittitur actor: ut inde quartam damni partem recipiat; qui alioqui mediam partem ibi recuperaret, ſi vaccam feriiſſe antequam peperiſſet, judicibus innoteſceret. Sed fundamentum illud à Somcoſo jactum, à Judæorum quamplurimis magiſtris non approbatur: ideoque hic commune quoddam dictum locum habere contendunt, המוציא מחבירו עליו הראיה, *Qui ab alio quid exigit, ei incumbit probatio.* Quo non admittunt, ut quod in dubium vocatur, bipartitò dividatur; ſed actori probandi neceſſitatem imponunt. Vnde in propoſito caſu, quartam jacturæ partem à vitulo exigi nolunt; ſed ſi probari queat, fœtum in vulva fuiſſe cum vacca feriret, dimidiam partem pro more exigi permittunt: & ſi illud probari non poſſit, ad nullam, ne quidem minimam partem teneri vitulum concedunt. Adeoque fundamentum ſuum magiſtri extollunt, ut in Gemara id hoc epitheto ornent, כלל גדול בדין, *Inſigne axioma in judicio.* Sic etiam leges Romanæ exigunt ut judex probata ſequatur, De officio Præſ. l. Illicitas, §. Veritas. *Præſes provinciæ*

id ſequatur, quod convenit, eum, ex fide eorum quæ probantur. Atque hujus rei in ſe exemplum nobis præbet A. Gellius Noct. Att. l. 14. c. 2. *Petebatur* (inquit) *apud me pecunia, quæ dicebatur data numerataque, ſed qui petebat neque tabulis neque teſtibus id factum docebat, & argumentis admodum exilibus nitebatur, ſed eum conſtabat virum eſſe fermè bonum, notæque & expertæ fidei, & vitæ inculpatiſſimæ: multaque & illuſtria exempla probitatis ſinceritatiſque ejus expromebantur. illum autem, unde petebatur, hominem eſſe non bonæ fidei, vitaque turpi & ſordida, convictumque vulgò in mendaciis, plenumque eſſe perfidiarum & fraudum oſtendebatur.* Subjungit tamen Gellius ſe magnorum etiam virorum autoritate induci non potuiſſe, ut judicium ferret, deficiente probatione. Improbata ergo illa Somcoſi ſententia, ut in re dubia ejus dimidium actori addiceretur, quod totum, ſi veritas conſtaret, obtineret.

ב׳ ז

הקדר שהכנים קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ושברתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם החזקה בהן בעל הקדרו' חייב' ואם הכנים ברשות בעל חצר חייב הכנים פירותיו לחצ' בעל הבית שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם החזקה בהן בעל הפירות חייב ואם הכנים ברשות בעל חצר חייב׃

§. 2.

Quum ollas ſine venia in aream patrisfamilias à figulo illatas, frangit pecus patrisfamilias; hic liber eſt: quod ſi pecus iſtis lædatur, ollarum [1] *poſſeſſor tenetur. at quum intulit cum venia, poſſeſſor areæ* [2] *tenetur. Si quis fructus ſuos in patrisfamilias aream ſine venia inferat, quos deinde pecus patrisfamilias comedat; hic liber eſt: & ſi iſtis* [3] *lædatur, fructuum poſſeſſor tenetur. at ſi intulerit cum venia, poſſeſſor areæ tenetur.*

ANNO-

Annotationes.

[1] Meritò ollarum proprietarius tenetur, qui alterius fundum ingreſſus damni occaſionem præbuit. quorſum alterius limites tranſgreditur? Ideo autem culpa tenetur, ut Gemara annotat, quia non impetrata venia res ſuas intulit. Nam alioqui non teneretur: ut concludit Gemara. [2] Imò contra, loci dominus condemnatur, ſi ollæ illatæ ipſius pecore conterantur & conculcentur. Sed hic exurgit dubium: ſi enim poſt datam veniam, areæ dominus ollarum damnum præſtare debet; annon vice verſa iſtarum dominus damnum per eas pecori illatum rependere tenetur? Attamen figulus poſt impetratam ingrediendi veniam omninò abſolvitur. Imo etiam areæ poſſeſſor ſub finem ſequentis Miſnæ abſolvitur, donec in ſe cautionem receperit. Hæc tria cohærere non videntur. Itaque Gemara poſtquam innocentiam figuli, cui inferendi conceſſa venia, aſſeruiſſet, de iſtis repugnantiis hæc ſubjungit; מני רבי היא דאמר כל בסתמא לא קביל עליה נטירותא אימא סיפא אם הכניס ברשות בעל חצר חייב אתאן לרבנן דאמרי בסתמא נמי קבולי קביל עליה נטירותא ותו רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור רישא וסיפא רבי ומציעתא רבנן, *Cujus eſt?* (ſc. potior conditio patrisfamilias?) *Ipſius Ribbi: qui ait, Quicunq; abſolutè* (ſc. alteri dat veniam) *in ſe non recipit cautionem. Verum dicam, At ſubjungitur, Quum intulit cum venia, poſſeſſor areæ tenetur. Hæc procedunt ſecundum magiſtros: qui affirmant, Quum abſolute etiam loquitur, omnino in ſe cautionem recipit. Atqui iterum ait Ribbi, In iſtis omnibus non tenetur, donec in ſe paterfamilias cautionem recipiat. Verumenimverò principium & finis eſt ipſius Ribbi; medium eſt Magiſtrorum.* E quibus liquet, Rabbi Judæ, qui Miſnas collegit, primam & ultimam opinionem tribui; medio loco collocatam Magiſtris aſcribi. Ideoque ſubjicit D. Zera, תברא מי ששנה זו לא שנה זו, *Eſt ita ſolvendum: qui hoc docuit, alterum non docuit.* Raba tamen cenſet, omnia è placito ſapientum dici:

dici: & quod de cautionis cura ſuſcipienda dicitur, ſecundum Miſnæ verba eſſe accommodandum, & pertinere ad quemvis patremfamilias cujus venia rȩs in aream ſuam inferuntur. [3] Porrò quum fructuum proprietarius ejus jacturæ reus peragitur, quam paterfamilias in pecore ſuo fructibus læſo paſſus eſt; magiſtri diſtinctionem adhibent, quam Rabi verbis conciſè proponit Gemara, לא שנו אלא שהוחלקה בהן אבל אכלה פטור מאי טעמא הוה לה שלא תאכל, *Non tradunt* (magiſtri, quæ hic de reatu dicuntur,) *niſi quum illis* (fructibus pecus) *lubricâ factâ viâ labitur; verum ſi comedat* (pluſquam par eſt,) *liber eſt* (fructuum dominus.) *Quæ eſt ratio? Poterat pecus non comedere.* Jumentum aliquod, vel minus animal, exempli gratia canis, ſi ex illatis fructibus tantum voret, ut inde malè habeat; fructuum proprietarium, licet ſine patrisfamilias venia intraverit, abſolvunt: quia totum damnum ex illa canis voracitate exortum. at ſi fructibus horariis ut ceraſis, cornis, aliiſve pavimentum reddatur lubricum, atque hac occaſione jumentum lapſum lædatur; fructuum dominum teneri cenſent: quia tota culpa in ipſo ſolo deprehenditur. Nec hic ex illorum ſententia, ſubſiſtendum; ſed de ſimilibus ſimiliter vel analogicè judicandum. Itaque ibidem de alio caſu ſimili, אימא כי ניים ושכיב רב אמר להא מתניתא דתניא הנותן סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, *At dicam, Quid ſi ſopitum jumentum obdormiat? Rabus inquit, Sequenda iſta conſtitutio traditionis exotica, Quicunque collocat venenum lethiferum coram jumento proximi, liber eſt à condemnatione humana; ſed tenetur judicio cæleſti.* Solvitur dubium prolâta traditione de veneno lethifico, vel concludendo à majori ad minus; vel à ſpecie ad genus. Si enim is non teneatur qui venenum pecudi objecit, quanto minus, ſi cibum vel pabulum aliquod, quo ſopiatur? vel ſi quis edulium venenatum objiciens non peragatur reus, ſanè nec ſi alia eduliorum genera præbeat, quibus pecus præter modum veſcens domino ad tempus inutile reddatur,

datur, vel moriatur (nam שכיב Talmud. ut Chaldæis *mori* etiam ſonat.) Atque hæc eſt verborum iſtorum mens, cum inquiunt, ותא קמלן דאפילו סם המות נמי דלא עבידא דאכלא חייב בדיני שמים ואיבעית אימא סם המות נמי באפרותא דהויא פירי, *Atque ecce conſtitutum nobis eſt, Quin etiam ob venenum lethiferum, quod factum non eſt ut cibus ſit, reus tantum eſt in judicio cœleſti. Vel ſi mavis dicam, venenum etiam lethiferum eſſe in ancipitum genere quæ ſunt fructus.* Hic duplex argumentum eſt, quorum prius ita enarratur in additamentis, דלא אשמעינן בשאר פירות לרבות נקט סם המות אף על פי שהיתה אבודה לגמרי מן העולם אפילו הכי פטור מדיני אדם, *Quia non docuit nos de reliquis fructibus, ad extendendum ſumpſit venenum lethale, quaſi dicas, quamvis abſolute exterminet ex hoc mundo, nihilo ſecius author in humano judicio abſolvitur.* Poſteriori argumento quî procedatur ut intelligamus, conſideranda vox אפרותא, quæ hic adhibetur: de hàc ita S. Jarchi, עשב דעבידא למיכלי והוא סם המות לבהמה, *Herba quæ ad cibum creata eſt, ſed eſt venenum mortiferum jumento.* Ideo in verſione voce *anceps* uſus fui, quia de eo dicitur quod cum prodeſt, tum etiam nocet: his alimentum eſt; illis detrimentum & venenum. Eſt enim à פרז in Hiphil Talmudicis ſignificante *dilatare:* nam illa latum & differentem uſum habet, & à ſe invicem longiſſime diſtantem. Itaque à פרז Judæi quidam פרזות, *pagos* deducunt, quod laxior & latior ibi ſit habitatio. Sed ad rem ipſam. Quum is qui in alterius aream aliquid importavit, quo damnum infertur, condemnatur; id jure fieri omninò cenſendum eſt: quandoquidem qui in publica via, quæ tamen omnium eſt, hujuſmodi occaſionem damni præbet, damni tenetur; uti edocet totus titulus, De his qui effuderint vel dejecerint. ubi obſervanda verba leg. 1. §. 2. *Parvi autem intereſſe debet, utrum publicus locus ſit, an verò privatus: dummodo per eum vulgo iter fiat.* Quibus verbis edictum Prætoris, cujus initio mentionem fecerat, extendit. Quid ergo de iis ſtatuendum locis, ubi nullum tibi iter conceditur?

ג׳ ג׳

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית פטור נגח הוא שורו של בעל הבית חייב נפל לבורו והבאיש מימיו חייב היה אביו או בנו לתוכו משלם את הכופר ואם הכניס ברשות בעל החצר חייב רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור:

§. 3.

Si poſtquam bovem ſuum quis introduxit ſine venia in aream patrisfamilias, cum deinde cornu feriat bos patrisfamilias, aut canis ejuſdē mordeat, hic [1] *liber eſt: ſi illius bos feriat bovem patrisfamilias, ille tenetur. Si in ejus foveam vel puteum cadat & conſpurcet ejus aquam, tenetur: quod* [2] *ſi ejus pater aut filius in puteo fuerit, ſolvit λύτρον. Sin cum venia introduxerit,* [3] *areæ poſſeſſor tenetur. Sed Ribbi inquit,* [4] *In iſtis omnibus non tenetur, donec in ſe recipiat areæ poſſeſſor cautionem.*

ANNOTATIONES.

[1] Hic caſus ſatis perſpicuus eſt: ſed in Gemara alius admodum dubius profertur, de quo ex ſententia Doctoris Tarphonis reſpondetur, ipſius admiſſa hypotheſi. הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות וכא שור ממקום אחר ונגחו פטור ואם הכניס ברשות חייב, *Introduxerit quis bovem ſuum in aream patrisfamilias abſque ejus venia, atque aliunde ingreſſus alius priorem bovem feriat; (dominus bovis) non tenetur: at ſi cum venia introduxerit, tenetur.* In hac ipſa quæſtionis deciſione dubia quædam ſuperſunt. Quum enim dicitur חייב, *tenetur*, dubium eſt quis teneri dicatur: ad bovis tamen lædentis proprietarium hoc retuli; quia ſic ibidem ſubjungitur. מאן פטור ומאן חייב לאו פטור בעל חצר וחייב בעל חצר לא פטור בעל השור וחייב בעל השור, *Quis innocens, & quis reus? annon liber eſt loci dominus, & reus loci dominus? Nequaquam. quæritur an bovis dominus liber, an reus ſit.* Verum

rum hinc alia emergit quæſtio : nam ſi de boum exterorum dominis, non de patrefamilias hic dubitetur, quorſum ea quæ veniam ingrediendi concernunt? ſiquidem iſta bovem introducendi copia inter bovis dominum & patremfamilias ſpectatur. אי הכי מאי ברשות ומאי שלא ברשות אלא' דאמרי הא מני רבי טרפון היא דאמר שונה קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם' ברשות הויא לה קרן בחצר הניזק ומשלם נזק שלם שלא ברשות הויא ליה קרן ברה״ר ולא משלם אלא חצי נזק, *Si ita ſit* (inquiunt) *quid ſibi vult, Cum venia? & quid, Abſque venia? Sunt qui ita dicant, Iſta conſtitutio ex cujus mente eſt? Doctoris Tarphonis: qui ait, Alia eſt ipſius cornu conditio in area læſi, ubi totum damnum ejus nomine præſtatur: Illi, quum dicitur, Cum venia, idem eſt ac, Cornu in area læſi, ideoq; totum damnum rependitur; at quum dicitur, Abſque venia, idem eſt ac, Cornu in loco publico, & nonniſi damni dimidium præſtatur.* Mens hæc eſt, in illo ſuperiori caſu non quæri, an quis omnino liber ſit, an vero totius damni teneatur; ſed an totum, an vero dimidium rependere teneatur: adeo ut פטור ſit *liber* ab altero damni dimidio; חייב, *reus* totius. deinde id juris hic ſervari, quod in cornu, ſi bos cornu feriat in loco privato ipſius læſi; vel in loco publico. itaque veniam illam ſpectari poſſe inter duos boum proprietarios, quorum area, in qua damnum datur, non ſit. Idque in hunc modum; Si tuus & meus bos Titii aream ingrediatur, & meus ibi tuum, quem abſque domini areæ conſenſu introduxiſti, cornu feriat; ego non teneor: quia cum abſque venia tuum introduxeris, ille locus non cenſetur tuus ullo modo; ſed communis nobis, in quo nihil plus juris quam ego habeas. itaque nihil ſolvo, niſi quod deberem ſi bos meus in loco publico damnum intuliſſet, id eſt, dimidium. at ſi impetrata venia introduxeris bovem, de toto damno teneor: quia idem eſt ac ſi bos meus in ipſius læſi ditione damnum dediſſet; ſiquidem venia & permiſſus patrisfamilias effecit, (quemadmodum Tarphon cenſet) ut locus ille quodammodo tuus ſit, ſaltem ipſo uſu. Quocirca

licet venia iſta à patrefamilias petenda ſit, jus tamen in cauſa noſtra immutat, atque ad noſtri utrumque certa quadam ratione refertur. Sed cum in poſteriori loco legitur, *Sunt qui ita dicant*; meritò quæri poſſet, an hæc verba cauſam dubiam non relinquant: ſiquidem alii ſecus ſentire ex iſta phraſi videntur. Verum in libro Halichoth Olam (quem latinè verſum, jam conſulere potes) benè obſervatur, iſta phraſi in Gemara communem ſententiam notari. קיימינן בכל היכא דאמרי סבגמרא כך הלכה, *Accepimus, ubicunque in Gemara occurrit, Sunt qui dicant, ita eſſe ipſam conſtitutionem.* ubi etiam improbatur alterius Doctoris ſententia, qui ſecus autumabat. Ad ſequentia[2] Iſaac Gabæus è Gemara annotat, ה״ה לשאר אלא אורח דמלתא נקט, *Idem jus in cæteris ſervatur; ſed viam rei ſumpſit*: id eſt, hoc exemplum in ſimilibus ſequendum, quod in patre & filio patrisfamilias proponitur: ideo autem hoc potius quam aliud aſſumptum fuiſſe, quia Miſna *viam rei*, ſive eam rem quæ veluti per viam plerumque incedit, id eſt, quæ plerumque vel magis frequenter contingit, in exemplum ſumere ſolet. Factum eſt hujuſmodi, Cum bos alienus aream alicujus viri ingreſſus, ubi pabulum forte conſpicit in fovea & depreſſo ac excavato loco, eò ſe demittit & viri iſtius patrem aut filium opprimit. Tales enim boves eſſe qui id facere ſoleant, notat Maimonides. Salomon Jarchi tamen hoc ſecus accipit, puta דחזה ירוקא עמד על פי הבור ובא לאכלו ונפל, *quum videns viriditatem, id eſt, herbam ad oram putei, accedit ad veſcendum, & incidit*. Exiſtimat Gemara de bove convicto, qui pabulum ita quærens ſæpius in foveam incidere ſoleat, ſermonem eſſe: quia alioqui ad *λύτρον* non teneretur. Morte verò hujuſmodi bovẽ afficiendum negant, דהאך נפילה לא איכוון, *quia ad eum caſum non collimavit.* [3] Vbi verò ſubjicitur, areæ dominum teneri, ſi alter cum permiſſu pecus introduxerit, id non refertur ad proxime præcedentia; ſed ad remotiora, ſi cum feriat bos patrisfamilias, vel canis mordeat, ſcilicet hoſpi-

hoſpitis bovem. Hoc liquet ex collatione hujus Miſnæ cum præcedenti. † Sed licet areæ poſſeſſor teneri dicatur de damno,quod à pecore ſuo infertur alterius pecori quod admiſerat; Ribbi teneri negat. Ribbi eſt Doctor Judas: & obſervant Maimonides & Bartenorius, הלכה כרבי, *conſtitutionem vel conſuetudinem obtinere ex mènte Ribbi*;ut ſciamus quid in hac diſcrepantia ſequendum ſit. Quin ex jure Romano teneatur, qui jumento in alterius fundum immiſſo ibi damnum dedit, dubitare nos non ſinit lex Si quadrupes, & ſimiles aliæ. Sed vice verſa (ut hic etiam proponitur) an ſi damnum ibi patiatur, actionem in dominum habet? Hoc videtur, ſi modo quod illic ageret, habuerit. Ita enim ſub finem tituli, Si quadrupes. *Agaſo cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit. mula calcem rejecit, & crus agaſoni fregit. conſulebatur, poſſetne cum domino mulæ agi, quod ea pauperiem feciſſet. Reſpondi, poſſe.*

ד׳ :

שור שהי׳ מתכוון לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות ואדם שהיה מתכוון לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות כיצד משלם דמי ולדות שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה אמר רבן שמעון בן גמליאל אם כן משהאשה יולדת משבחת אלא שמין את הולדות כמה הן יפין.

§. 4.

Si bos comparem ſuum intendens, mulierem ita feriat, ut ejus fœtus expellantur; dominus pretium fœtuum ſolvere [1] non tenetur. Si homo proximum ſuum intendens, ita mulierem percutiat, ut fœtus ejiciantur; [2] fœtuum pretium ſolvit. Quî fœtuum pretium ſolvit? Æſtimant mulierem [3], quanti valuerit antequam peperiſſet, & quanti valeat poſt partum. Excipit D. Sim. f. Gamalielis, Si ita ſit, poſtquam mulier peperit [4] præſtantior eſt. Sed æſtimant natos, quanti valeant; idque marito da-

ונותן לבעל ואם אין לה בעל נותן ליורשיו היתה שפחה ונשתחררה או גיורה פטור:

tur: quod ſi vidua ſit, illius haeredibus traditur.[1] *Si verò fuerit ancilla jam manu miſſa,*[2] *aut peregrina; alter ille non tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] Ne quidem ſi mulierem intenderit, teneri volunt. Qua ergò de cauſa hunc caſum diſtinctè proponit auctor? Huic dubio in Gemara reſpondetur. איידי דקא בעי לאיתויי סיפא אדם שהיה מתכוין לחבירו דהכי כתיב קרא קתני רישא נמי שור שהיה מתכוין לחבירו, *Quandoquidem voluit proponere ſequens membrum*, Homo proximum ſuum intendens &c. *quomodo Scriptura loquitur; docet primò etiam*, Bos comparem ſuum intendens &c. Senſus eſt, hic quidem nulla diſtinctione in bovis facto opus fuiſſe; quandoquidem neutro modo bos teneretur, ſive cum intentione, ſive abſque iſta illud feciſſet: nihilominus hic ſolummodo proponi quod abſque intentione fit, quia hunc caſum in homine alterum lædente examinare animus erat. [2] Hanc de ſatisfactione deciſionem ex illa lege Ex. 21.22.23. depromunt, *Certantibus hominibus, ſi percuſſerit unus illorum mulierem gravidam, ita ut ejiciatur fœtus ejus .... ſi exitium ſit, tum reddes vitam pro vita.* ubi rectè Salomo Jarchi ad priora legis verba, *Certantibus hominibus*, זה עם זה ונתכוין להכות את חבירו והכה את האשה, *altero cum altero, ita ut collimans ad proximum ſuum percutiendum, percutiat mulierem.* Cujuſmodi factum in Miſna exhibetur. Pœnam deinde lege Dei ſancitam idem Sal. J. ad Miſnæ conſtitutionem accommodat, dùm ſubjicit, משלם ליורשין דמיו כמו שהיה נמכר בשוק, *ſolvit hæredibus illius* ſcilicet mariti mulieris, *pretium fœtus, quanti in foro vendi poſſet.* Quæ expoſitio eo nititur, quod fœtum illum è medio tollere molitus non fuerit; ſed alteri tantummodo damnum concertando intenderit.[3] Æſtimationem mulieris explicat gloſſa Gemaræ: שמין את האשה כמה האשה יפה בשביל ולדות הללו עד שלא ילדה וכמה

וכמה היא יפה עכשיו כשנתרוקנה ונפחתו דמיה ונותן לבעל, *Æſtimant mulierem quanti mulier valuerit ob fœtus iſtos antequam pareret, & quanti jam valeat quum exonerata eſt, ejuſque pretium imminutum: atque hoc marito ſolvitur.* Mulier cum fœtu pluris ducitur, quam ubi fœtum edidit: quia fœtus ipſius pretium, mulieris pretium augebat. Hac ratione quanti depretiaretur poſt partum mulier, tantum pro infortunio mulieris marito, hujuſve hæredibus ſolvi jubent.[4] Verum adverſus hanc æſtimandi rationem Simeon f. Gamalielis excipit, *Poſtquam mulier peperit, præſtantior ſive carior eſt.* quaſi dicas; Si quanti depretiatur, ſolvendum ſit; nihil debebitur: nam alio reſpectu pluris habenda uxor poſt partum, quam ſi fœtum in utero adhuc gerat; quandoquidem (ut ait R. Iſaac Gabæus,) מקודם מסוכנת היא למות בצער לידה, *antea verſabatur in periculo mortis, ob partus dolorem & anguſtias.* Ideoque ut Gemara docet, in ea ſaltem quæ antea nunquam pepererat, ideoque magis periclitatur, fœtum in ſe ſpectari & æſtimari contendebant.
[5] Quid per peregrinam & ancillam manumiſſam, ut verba textus ſonant, ſignificetur, omninò attendendum: non enim verba ſimpliciter accipienda; ſed cum reſtrictione, utpote quæ ſynecdochicè accipiantur. Nam, uti obſervat Bartenorius, ancilla hujuſmodi deſignatur quæ poſt manumiſſionem נשואה לגר או לעבד משוחרר, *nupſit peregrino aut liberto*: ſimiliter peregrina de qua hic agitur ea eſt, quæ alterutri matrimonio juncta eſt. Præterea quum in hac Miſna ſubjicitur, *Alter ille non tenetur* (quod tamen cum lege Dei jam producta pugnat, ut quæ nullam exceptionem admittat,) id ſimpliciter accipiendum non eſt: ſed eo caſu, ſi mulier iſta ex marito nondum proſelyto gravida, damnumq; illud paſſa, maritum amiſerit; vel poſt mariti mortem demum ita lædatur. Nam ex Judæorum hypotheſi, qua peregrinus nullos hæredes habere ſtatuitur, ſi ex ipſo uxor nonniſi ante ſuſceptam ab eo religionem Judaicam conceperit, marito in gentiliſmo

ante

ante illatum damnum vel ſolutum pretium defuncto, alter ille ſæpe non tenetur: ut qui neminem, cui mulctam perſolvat, habere cenſeatur. Ideoque ad hanc Miſnam in Gemara dictum citatur ab omnibus fermè jam receptum, איתיה לבעל, זכה ליה רחמנא ליתי' לבעל לא, *Si illa viro nupta ſit, acquirendi jus ei, ſcilicet marito, tribuit D. Miſericors; ſin ipſa nupta viro non ſit, non tribuit.* quaſi dicant, Totum mulctam petendi jus à marito dependet, eique hoc jus, vel ejus hæredibus competit: itaque marito mortuo uxor ſuperſtes nihil petere poteſt; ſed tantum in hæredes jus tranſit. uxor verò mariti hæres non eſt, ut in Baba bathra c. 8. ſect. 1. ſancitur. Nec liberi alicujus peregrini hæredes agnoſcuntur, niſi dum conciperentur pater jam proſelytus eſſet. Quod legis hujus in hac Miſna contentæ ſummam concernit, ea aliunde quoque ſtabiliri poſſet, ſi mulctam ſpectes, quæ excuſſi fœtus nomine deberi ſtatuitur. Digeſt. li. 9. tit. 2. leg. 27. par. 22. *Si mulier pugno, vel equa ictu à te percuſſa, ejecerit, Brutus ait, Aquilia teneri, quaſi rupto* vel ut vulg. *de rupto.* Vbi de muliere prægnante & ejecto partu verba fieri obſervat Gloſſa: adeo ut caſus idem utrobique ſpectetur. Denique quum dicitur *teneri quaſi rupto,* ſecundum legis Aquiliæ caput ſpectari autumo, quod hac lege §. 5. exſtat, *Cæterarum rerum, præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis alteri damnum faxit, quidve uſſerit, fregerit, ruperit injuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas eſto.*

ה׳ו

החופר בור ברשות היחיד
ופתחו לרשות הרבים או
ברשות הרבים ופתחו
לרשות היחיד ברשות היחיד
ופתחו לרשות היחיד אחר

§. 5.

Qui puteum fodit in loco [1] privato, cujus os obvertatur loco publico, ſive ibi aperiatur; aut in loco publico, cujus os aperiatur in loco privato [2]; in loco privato, cujus os aperiatur in loco privato alterius: tene-

חייב החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב אם כן למה נאמר בור מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים היו פחותין מעשר' טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב :

tenetur. Si quis puteum fodiat in loco publico, & in eum bos aut aſinus incidens moriatur; tenetur. ſive fodiat puteum[3]*, ſive ſcrobem, ſive cryptam aut ciſternam, ſive lapicidinas, ſive foſſas; tenetur. Si ita eſt, quare dicitur* puteus? *Quemadmodum puteus dicitur, in quo ſufficiunt ad occidendum*[4] *decem palmi; ſic quodlibet comprehenditur, in quo ad occidendum ſufficit decem palmorum profunditas. Si minus profunda fuerint quam ad decem palmos, & in eorum aliquod bos aut aſinus cadens moriatur; liber eſt poſſeſſor*[5]*. ſi pecus eo lædatur, tenetur.*

Annotationes.

[1] רשות, *poteſtas, licentia*, ut aliàs obſervatum fuit, de loco dicitur: ut רשות היחיד, *licentia unici*, ſit locus, in quem privatus poteſtatem habet; רשות הרבים, *licentia multorum*, locus publicus, in quem omnibus æquale jus competit. itaque his formulis in hac Miſna locus privatus & publicus denotatur. De priori autem legis parte annotatur in תוספות, *Additionibus*, כללא דמלתא בכל הך שמעתי' בור בתר פתח' אזלינ' דנחשב כאלו הוא במקום שהפתח שם, *Summa ſermonis in tota hac doctrina; in puteo, nos ſecundum os ipſius procedere: quia exiſtimatur ac ſi eo loco eſſet, ubi apertura ipſius eſt.* Vnde conſequitur in hac lege, לרשות, *ad locum*, ſive *obvertitur loco*, ita accipiendum eſſe, ut putei os ibi eſſe intelligatur, cui loco obverſum dicitur. Atque ſi apertio putei eo ſpatio reperitur, ubi puteum fodere tibi non licet, de damno teneris. [2] Conſtitutio autem depromta è lege divina Exodi 21. 33. *Quum retexerit quis puteum, aut quum foderit*

quis puteum , deinde non operuerit illum ; itaque ceciderit illuc bos aut aſinus: 33. Dominus ille putei rependito. qui paragraphus in Gemara hujus Miſnæ variè in argumentando adhibetur; neque iſta omnia , quum intellectu difficilia non ſint , huc producenda exiſtimavi. Sed quod de putei ore in loco privato obſervant, prætereundum non eſt. Quin in ſuo fundo cuivis puteum aperire liceat , negandum non cenſent : itaque illic per locum privatum ſolummodo eum deſignari cenſent, quem privatus publici juris fecit, ſervato ſuo in puteum jure : ut docet Maim. Cod. de damnis pec. c. 12. §. 2. Ita etiam Talmudis Gloſſa marginalis de puteo cujus apertio in loco privati alicujus , ejus nomine damni dati dominum teneri דהוה ליה בור ברה״י והפקיר רשותו דלא מצי למימר מאי בעית ברשותי, *quum habet puteum in loco privato, & locum ſuum publici juris fecit ; ut nequeat dicere quid quæritur in loco meo?* Similiter paulo poſt : חייב ובלבד אם הפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה , *reus eſt, ſed ſolummodo, ſi illum locum ſuum fecerit publicum , in cujus ſpatio os putei conſpicitur.* [3] Cæterum putei non tantum ratio habetur ; ſed etiam cujuſcunque profunditatis ſimilis : unde quatuor genera ſubjungunt diſtinctis nominibus expreſſa, quæ explicanda veniunt. Poſtquam Miſna de בור, *puteo* anguſto & rotundo egiſſet, ſubjicit שיח, *ſcrobem*, quæ definiente Gemara eſt ארוך וקטין, *longa & anguſta* ; deinde מערה *cryptam* ſive *ciſternam* , quæ ejuſdem authoritate ejuſmodi ſtatuitur ut ſit מרבעה ומטללא , *quadrata & obtecta* , nempe ſolo ore excepto ; tertiò חריצין , *lapicidinas*, quæ ſimiliter quadratæ , ſed ut Gemara inquit , לא מטללי ולי׳ כה רווחי מלעיל טפי מתתאי, *non ſunt obtectæ , nec ibi latiora ſpatia ſuperiora quam inferiora* ; denique adjicit נעיצין, *vulgares foſſas*, quæ ſunt רווחי מלעיל טפי מתתאי, *latiores ſupra quam infra* , ſicuti eos facere videmus qui ſine magna cura foveam excavant, ſiquidem inferius ſpatium ſuperiori anguſtius deprehenditur. Igitur quicunque damnum inferunt in aliqua fovea è propoſitis generibus , hac lege æquan-

æquantur, pariterque rei peraguntur. [4] Æqualitatis ratio ſubjungitur: quia ſicuti puteus non habetur, qui decem palmorum profunditatem non habeat, quæ tanta cenſetur ut mortis occaſionem præbere poſſit; pariter reliqua illa foveæ genera, ſiquidem huc pertineant, tam profunda ſunt. Ideo Miſnæ auctor legem Exodi 21.33. putei nomen adhibuiſſe cenſet. [5] Quod ſi minus profunda fuerint quam decem palmos, damni author abſolvitur, ſi pecus mortuum fuerit: quia Ex. 21.33.34. mors ſpectatur; & puteus, uti cenſent, decem ſaltem palmorum. itaque ſi pecus in puteo minoris profunditatis moriatur, nulla ſequitur eorum judicio mulcta. Sed ſi tantum lædatur, ex alia lege de damno tenebitur, qui ejus cauſa fuerit. Huc denique omnia redeunt, ne quis hujuſmodi loco qui ab aliis etiam frequentari ſolet, foveam ea profunditate excavet, ut alterius pecora inde lædantur. Cum quo interdicto conferatur ff. Ad legem Aqu. lex 28. *Qui foveas urſorum, cervorumque capiendorum cauſa faciunt, ſi in itineribus fecerunt, eoque aliquid decidit, factumque deterius eſt, lege Aquilia obligati ſunt. at ſi in aliis locis, ubi fieri ſolent, fecerunt, nihil tenentur. Hæc tamen actio ex cauſa danda eſt: id eſt, ſi neque denuntiatum eſt, neque ſcierit, aut prævidere potuerit.*

ו׳ :

בור של שתי שותפין עבר עליו הראשון ולא כסהו והשני ולא כסהו השני חייב כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסהו השני חייב כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור לא כסהו כראוי ונפל לתוכו שור

§. 6.

Si puteum duorum ſociorum, eorum prior tranſeat, nec tegat, item poſterior, nec tegat eum; ſecundus [1] tenetur. texerit eum prior, veniensque ſecundus & apertum deprehendens eum non tegat; ſecundus tenetur. Texerit eum uti oportet, & in eum bos aut aſinus incidens moriatur; liber eſt: non texerit eum uti oportet, & in eum bos

aut

או חמו' ומת חייב נפל לפניו
מקול הכרייה חייב לאחריו
מקול הכרייה פטור נפל
לתוכו שור וכליו ונשתברו
חמור וכליו ונתקרעו חייב
על הבהמה ופטור על הכלים
נפל לתוכו שור חרש שוטה
וקטן חייב בן או בת עבד או
אמה פטור :

aut aſinus incidens moriatur; tenetur. Si cadat pronus [2] *præ foſſionis ſtridore, tenetur; ſupinus præ foſſionis ſtridore, liber eſt. Si in eum incidat bos cum ſuis inſtrumentis* [3] *quæ franguntur, aſinus cum ſuis inſtrumentis quæ lacerantur; ille quoad jumenta tenetur,* [4] *quoad inſtrumenta liber eſt. Si in eum incidat bos ſurdus, rabidus, parvulus ſive juvencus;* [5] *tenetur: filius aut filia, ſervus aut ancilla* [6]*; liber eſt.*

ANNOTATIONES.

[1] Quomodo prior non teneatur, ſed poſterior, licet uterque puteum apertum reliquerit, docetur in Gemara: מני חד אמר משמניחו משתמש וחד אמר משימסור לו דליו, *Cujus* ſententia obtinet? *unus ait, tum abſolvi quum iſtum* poſteriorem *reliquit* puteo *utentem; alter inquit, quum* poſteriori *tradiderit illius ſitulam.* & concluditur priorem in judicio abſolvi, ſi poſteriori ſitulam putei tradiderit, quò puteo uteretur. [2] Bovis, qui putei occaſione cadit, diſcrimen facit Miſna: nam vel pronus procidit in puteum; vel ſupinus (hac voce latius ſumta) in putei marginem, aut pede ad puteum offenſo titubare incipiens in circumjacens ſpatium aliquod decidit. ita enim poſt longiorem diſputationem concluditur, per לפניו priorem; per לאחריו poſteriorem deſignari caſum: ita quidem ut bos priori in puteum; poſteriori apud puteum decidat. idque ſtridore conſternatus, quem in putei fundo à foſſore excitatum percipit. Quod ſi verò ſupinus in puteum ipſum decidat, alter ille tenetur: utpote quum Dei lex generalis ſit Ex. 21. 33. *Ceciderit illuc bos* &c. Si in puteum cadat, quomodocunque id fiat, ſolvenda mulcta. [3] Quæ bovi impoſita ſunt vel adhærent frangi;

frangi; quæ aſino incumbunt lacerari dicuntur: quia bovi jugum imponitur, & aratrum trahit, quæ franguntur; & aſino clitellas aliaque incumbere, quæ lacerari queunt, Gabæus annotat. [4] Iſtorum vero inſtrumentorum nomine nullam ex illa producta lege deberi multam colligunt: quia lex ait, *Ceciderit illuc bos aut aſinus*; nullam autem aliarum rerum mentionem facit. Maim. autem in Nizke Mamm. quia verbis nimis mordicus inhæret, injuſtam ſententiam c. 12. §. finali profert, מי שהיה חופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו בעל השור פטור ואם מת השור נוטל בעל השור דמי שורו מיורשי בעל הבור, *Si in eum, qui puteum fodit in loco publico, incidat bos qui eum occidat; dominus bovis liber eſt: quod ſi bos moriatur, dominus bovis pretium bovis ſui ab hæredibus domini ipſius putei reportat.* Membra inter ſe collata impediunt, quominus iſta regula excuſari queat. [5] Atque male legem reſtringunt, ubi tum demum mulctam deberi contendunt, quum bos aut aſinus deprehenditur ſurdus, rabidus, aut tenellæ ætatis ſive parvulus. Etenim ubi lex non diſtinguit, nec nobis diſtinguendum ſive excipiendum eſt. Quocirca Maimonidæ verba legi Divinæ adverſari exiſtimo, quum conſtitutionis poſteriora verba in hunc modum enarrat, ולא יהיה גם כן חייב על הבהמה אלא כשתהיה חרשת או שוטה או קטן אבל שור שהוא גדול ופקח אינו חייב עליו כלום לפי שיכול לומר לו איבעי ליה לעיוני ומיזל, *Nec etiam reus erit jumenti nomine, niſi hoc fuerit ſurdum, rabidum, aut parvulum ſive novellum: at bovis nomine, qui juſtæ ſtaturæ & providus ſit, nihil ille debet; quia alter excipere poteſt, Incumbebat ipſi bovi ut proſpiceret & præteriret.* [6] Denique ubi author filioli, filiolæ, ſervi ac ancillæ caſum excipit, & licet in puteum decidant, adeoque moriantur (de hujuſmodi enim caſu agitur,) eum qui puteum aperuit à reatu eximit; id ſano ſenſu accipiendum: etenim qui cauſam præbuit, non omninò à reatu abſolvendus; ſed aliis legibus analogicè, atque ex ἐπιεικεία condemnandus, quibus homicidii pœna ſancitur. Verum interpretes contẽdunt, Miſnæ verba

propriè & ſtrictè accipienda: adeo ut manifeſta injuſtitia contineatur. Leges Romanæ omnem lædendi occaſionem præcidunt & interdicunt: quemadmodum enim in hac conſtitutione interdicitur, ne quis vel negligentia, dum puteum non tegit, vel ſtridore foſſionis, dum hac ratione pecus conſternatur, damni occaſionem præbeat; alioquin multandum ac ſi damnum feciſſet: ſimiliter generali ſententia ff. Ad l. Aqu. l. 30. §. 3. hujuſmodi occaſioni occurritur; quandoquidem Paulus ſcriptum reliquit, *Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur.*

ז׳ :

אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני ולתשלומי כפל ולהשבת אבדה לפריקה לחסימה לכלאים ולשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן אם כן למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהווה :

§. 7.

Perinde ſe res habet, ſive bos, ſive aliud ſit pecus, quum in puteum cadit, item quod ad[1] *ſegregationem à monte Sinai; & in*[2] *ſolvendo duplo; atque reſtitutione rei perditæ; attollendis*[3] *oneribus; non*[4] *obthurando ore bovis; promiſcuo*[5] *pecudum congreſſu; & denique*[6] *ſabbatho. ita etiam fera &*[7] *avis illis ſunt ſimiles. Si ita ſit, quare dicitur* (Ex. 21. 33.) bos aut aſinus? *Nonniſi quia Scriptura de*[8] *eo, quod utplurimum contingit, loquitur.*

ANNOTATIONES.

[1] Perquam rationi legis convenienter, quod de bove & aſino dicitur ad alia etiam animalia bruta extenditur: & hac occaſione qua de aſino & bove in puteum cadentibus dicta ulterius extenduntur; ad alia pergitur: in quibus cum bos & aſinus tum in genere pecora in exemplum quidem adducuntur; ſed aliæ ſimiliter beſtiæ ipſis æquantur. Itaq; primò, inter-

interdictum Ex. 19. 19. quamvis beſtiam concernere obſervatur. Deus leges populo ſuo laturus, ne montem in quo ſe exhiberet Moſi, tangeret quiſquam, interdicit: ideoque expreſſè mortis pœnam tranſgreſſori ſtatuens addit, *Sive pecus, ſive homo* fuerit: ubi in Hebræo, אם בהמה אם איש. Hic Judæi, interdictum extendentes, חיה בכלל בהמה אם לרבות את העופות, *Fera ſub pecore continetur; particula* אם ſive *inſervit auxeſi, ut comprehendantur aves.* Huc ſpectant autoris noſtri verba, *Sive bos, ſive aliud pecus, quoad ſegregationem à monte Siňai:* atque ad pecus aves reducendas arbitratur.[2] Pariter legem Ex. 22. 9. de reſtitutione dupli, licet diſtincta bovis, aſini, & parvæ pecudis fiat mentio; generaliter accipientes, ad omnes beſtias extendunt: idque è primis commatis verbis concludunt. Sic Deut. 22. 1. bovis ac parvæ pecudis exempla in reſtituendis perditis extendunt: quia ℣ſ. 3. ſequitur, *Ita facito omni rei amiſſæ fratris tui.* [3] Noſter etiam legem Ex. 23. 5. quamvis aſinus inimici ſolummodo memoretur, de quovis jumento accipiendam ſubjungit. [4] Atque in inſtituto pergens interdictum Deut. 25. 4. *Ne capiſtrato bovem triturantem*, generaliter intelligendum docet. Quo id fiat argumento, annotat Ob. de Bartenora, ילפינן שור שור משבת, *diſcimus per bovem, & bovem, è Sabbatho.* Formula admodum obſcura: ideoque quò eam explicem, libentius in medium profero. Rabbini quum à comparatis argumentantur, ſæpiſſimè ejuſdem vocis iterationem ſpectant: ut ſi eadem vox duobus locis occurrat, rei quæ uno loco adjungitur ea tribuant, quæ altero loco alteri rei iterata voce deſignatæ competunt. Vt exempli gratïa in hoc negotio, *bos* Deut. 25. 4. occurrit; eademque vox Deut. 5. 14. in quarto præcepto invenitur, ubi jumentum adjungitur: ideoque jumento tribuunt quod bovi, non quidem eodem loco; ſed alio, puta Deut. 25. 4. competit. quaſi dicant, quandoquidem Deut. 5. bos & jumentum conjunguntur; idcirco quod alibi interdicitur ne capiſtretur bos,

id

id quodvis jumentum concernere cenſetur. Itaque *diſcere per bovem è Sabbatho,* idem eſt ac diſcere ex iterata bovis voce, quæ in præcepto ſabbathi cum jumento conjungitur, atque alibi iteratur. Ad hunc modum ſimiles phraſes exponendæ. [5] Sequitur in textu כלאים, *heterogenea:* de quibus Lev. 19. 19. *Iumentorum tuorum ne ſinito coire duo genera* &c. Sed interpretes Heterogeneorum conjunctionem aliam etiam ſpectant: nimirum quæ interdicitur Deut. 22. 10. *Ne arato bove & aſino ſimul.* Licet verò interdicto hoc nonniſi conjunctionem beſtiæ mundæ & immundæ in arando vetari aſſerant; ulterius tamen à Sapientibus ſuis ad majorem cautionem ita interdictum extendi tradunt, ut ſive mundæ ſive immundæ ſint beſtiæ, hujuſmodi conſortium illicitum habeatur. [6] Quod de ſabbatho ſubjicitur, è Deut. 5. 14. lucem mutuatur: ubi cujuſvis jumenti uſus interdicitur, ne quis illis ſabbatho utatur. [7] Denique feras reliquis æquiparant; quia ſub בהמה eas comprehendunt: aves etiam cæteris annumerant, quia notas quibus ſententia extenditur, aves reſpicere volunt, quò iſtæ unà intelligantur. ut quod de בהמה dicitur, ad aves & feras ſpectare in propoſitis caſibus cenſeatur. [8] Quod autem in legibus ac interdictis ſæpiſſimè bovis & aſini mentio fiat, cauſam hujus rei exprimit Miſna; quia דבר הכתוב בהוה, *Scriptura loquitur de præſenti:* ubi הוה non tam *exiſtens* & *præſens* deſignat, ut alibi ſæpe; quam, ut Gloſſa explicat, דבר הרגיל להיות, *rem quæ conſuevit eſſe.* Senſus eſt, in ferendis legibus, eorum ſynecdochicè fieri mentionem, quæ utplurimum uſu veniunt; quamvis alia non minus indigitentur. Voces juris Romani huc quadrant, Titius, Sejus, &c. nam multi paſſim caſus in jure ſub illis nominibus exprimuntur, qui tamen ad quoſvis pari conditione præditos promiſcuè ſpectant. Atque ut bovis & aſini voces in lege Moſis extendendæ; ſic tit. de verborum ſignificatione, multa vocabula latius accipienda docetur; ut quum numero 195. legimus,

Pronun-

Pronuntiatio ſermonis in ſexu maſculino ad utrumque ſexum plerumque porrigitur: aliaque plurima. Sed ne ſpecialibus dictis inhæreamus, generalem Juliani ſententiam habemus l. 12. ff. De legibus: qua ut in hac Miſna ſpeciales de quibuſdam pecoribus leges ad alias beſtias, etiam feras & aves dilatantur; ſic ubique ad ſimilia procedere jubemur: ubi & hujus rei cauſa ac ratio præmittitur. *Non poſſunt omnes articuli ſingulatim aut legibus, aut ſenatuſconſultis comprehendi: ſed cum in aliqua cauſa ſententia eorum manifeſta eſt, is qui juriſdictioni præeſt, ad ſimilia procedere, atque ita jus dicere debet.* Hujuſmodi extenſionis exemplum legitur in verbis Vlpiani D. De juriſdictione l. 7. §. 2. ubi cum eſſet ſancita mulcta in eos qui jam antea in albo &c. propoſita corrupiſſent, alius caſus additur ad quem edictum præcedens porrigitur. *Quod ſi dum proponitur, vel ante propoſitionem quis corruperit, edicti quidem verba ceſſabunt. Pomponius autem ait ſententiam edicti porrigendam eſſe ad hæc.* Verumtamen ſi quid ſingulari ratione certis tantum in perſonis contra rationem juris communis receptum ſit, hoc jus ad ſimilia produci leges vetant. ff. De legibus l. 14. & ſeq. *Quod verò contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentias.* 15. *In his quæ contra rationem juris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam juris.* In aliis verò ſervanda lex præcedens 13. quæ cum Miſna noſtra optimè convenit. *Quoties lege aliquid unum vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, cætera quæ tendunt ad eandem utilitatem vel interpretatione, vel certè juriſdictione ſuppleri.*

פרק ו׳ הלכי א.

הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור לא נעל בפניה כראוי ויצאה

Cap. VI. §. 1.

Si ubi quis pecudem in caulam introduxit, eamque concluſit uti convenit, ipſa egreſſa damnum intulerit; liber eſt: ſi eum eam non concluſit;

והזיקה חייב נפרצ׳ בלילה
או שפרצוה ליסטי׳ ויצאה
והזיקה פטור הוציאוה
לסטים לסטים חייבים׃

ſit uti convenit, egreſſa damnum intulerit, tenetur. Si noctu ejus [2] *paries effractus fuerit, aut eum* [3] *latrones effregerint, ita ut iſta egreſſa damnum intulerit; ille liber eſt. Si eam* [4] *eduxerint latrones, latrones tenentur.*

ANNOTATIONES.

[1] Quî pecus ſatis concluſa cenſeatur, in Gemara docetur: איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה זהו כראוי שאינה יכול׳ לעמוד ברוח מצויה זהו שלא כראוי, *Quid hoc, Uti convenit? & quid etiam, Non uti convenit? Si ſit janua, quæ conſiſtere poſſit contra ventum ordinarium, tum uti convenit, concluditur; ſi janua, quæ ventum ordinarium ſuſtinere nequeat, tum non concluditur pecus ut oportet.* [2] Quod de effractura additur, diverſi quid continet: nam prioribus verbis de janua egerat, quam ventus vel pecus aperuerat; jam verò ulterius quæritur, quid juris ſit, שחתרה הבהמה והפילה הכותל, *quum effodiendo, pecus dejicit parietem:* vel ſimili ratione paries effractus noctu fuit. Hic etiam excuſatur qui eam concluſerat; niſi paries ruinoſus fuerit. Porrò ſic Miſnæ verba accipienda eſſe, quemadmodum explicamus, docent Maimonidæ verba Cod. de dam. pec. c. 4. §. 1. ubi ad דיר, *caulam* ſubintelligit מחיצה in Miſna noſtra. Ideo inquit, היתה מחיצה בריאה ונפרצה בלילה או שפרצוה ליסטי׳, *ſi maceria ſive paries firmus fuerit, & effringatur noctu, aut eum effringant latrones.* [3] In תוספות, *Additionibus*, additur ratio, quare hæc verba, *aut eum latrones effregerunt*, ſubjiciantur: אצטריך לאשמועינן דאפילו הלסטי׳ פטורין כשלא הוציאום, *neceſſe erat hoc proponere; quia etiam latrones abſolvuntur, quum pecudem non eduxerunt.* tenentur quidem alio nomine ubi caulam effringunt; ſed ob pecudem quæ egreſſa damnum dederit nihil debere hîc ſtatuuntur, donec eduxerint armenta. [4] *Educere* autem quid hoc loco ſignificet, docetur his Gemaræ

maræ verbis, קמו לה כלפה, *ſtant ipſi in conſpectu ejus.* Senſus eſt, non eſſe dubium, latrones ſi pecudes eduxerint, de damno per eas dato teneri; ſed etiam ejuſdem criminis reos eſſe, ſi ita coram pecude ſteterint, ut ab ullo latere evadere nequeat, ideoque ſe proripiat è caula, poſteaque damnum inferat. Romanæ leges convenienter huic Miſnæ, occaſionem damni reatum afferre cenſent: nam ut hic condemnatur, cujus negligentia vel facto occaſio præbetur, qua pecus damnum infert; ſimiliter ſub finem ſect. 6. cap. 5. hanc ſententiam ex jure Rom. percepimus, *Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur.*

ב׳ן

הניחה בחמה או שמסרה לחרש שוטה וקטן ויצאה והזיקה חייב מסרה לרועה נכנס רועה תחתיו נפלה לגינה ונהנית משלם מה שנהני׳ ירדה כדרכה והזיקה משלם מה שהזיקה כיצד משלם מה שהזיקה שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה רבי שמעון אומר אכלה פירות גמורים משלם פירות גמורים אם סאה סאה אם סאתים סאתים׃

§. 2.

Si cum eam in ſole [1] *collocavit, aut ſurdo, ſtulto, pupillo commendavit, egreſſa damnum fecerit; tenebitur: ſi tradiderit paſtori, paſtor* [2] *ipſius loco ſuccedet. Si in hortum delapſa* [3] *emolumentum perceperit, ſatisfaciendum erit pro emolumento percepto: ſi aliquò deſcendens* [4] *more ſuo damnum intulerit, reddetur quantum damni intulerit. Quomodo redditur quantum damni intulit? Æſtimant fundum una ſea conſitum,* [5] *quanti in iſto agro valuerit, & quanti jam valeat. D. Simeon inquit, Si comederit fructus maturos,* [6] *reddentur fructus maturi; ſea pro ſea, aut duæ ſeæ pro duabus.*

ANNOTATIONES.

[1] Ardoris impatiens pecus nonnunquam erumpit & aliis

nocet: quod ubi fit, licet caulam clauſerit paſtor; nihilominus teneri eum arbitratur Gloſſator, qui Miſnam extendit. [2] Primarius paſtor, quia plerumque inferioribus pecoris curam committere ſolet, abſolvitur; atque idcirco de damno inferiorem paſtorem teneri ſtatuunt. Et licet cuſtos cuſtodi rem commendans teneatur; hic ſecus ſe res habet: דאורחיה דרועה למימסר לברזיליה, *quia conſuetudo paſtoris eſt, ut tradat gregem diſcipulo ſuo*, id eſt, vicario paſtori qui ſuo imperio paret. [3] Duobus autem modis fieri contingit, ut pecus in alterius horto fructus edat: vel enim נפלה, *illabitur*, quod in hunc modum S. Jarchi enarrat, נפלה לגינה באונס מגג בעלה הסמוך לגנת חבירו או שהיתה רשות הרבים גבוה מן הגינה ונפלה, *incidit in hortum per vim è tecto domini ſui quod contiguum eſt horto proximi ejus; aut è loco publico qui altior ſit ipſo horto delabitur*. Maimonides verò hoc pacto enarrat, ועניין הנפילה היא כגון שכשלה באבן או עץ ונפלה, *quod ad lapſum attinet, ita ſe habet, ut cum in lapidem aut lignum impingens procidit*. Si ea occaſione fructus decerpat, quicquid emolumenti ex iſta depaſtione percipit, tantundem proprietarius rependere tenetur. [4] Alter modus eſt, quum in hortum ירדה כדרכה, *deſcendit more ſuo*, id eſt, quum non coacta in conſitum locum progreditur; quemadmodum aliàs ſua ſponte incedere ſolet. Tum major mulcta manet: quia vis nulla vel caſus fortuitus obtendi poteſt. Itaque non percepti emolumenti; ſed dati damni quantitas ſpectabitur, ut totum damnum reſtituatur: quo pacto plus rependetur, quam ſi utilitas quam pecus percepit ſolummodo in compenſatione examinaretur. Etenim pecus ſemper fere alienum agrum vel conſitum hortum depaſcens, plus damni infert, quam utilitatis inde percipit; multa pedibus atterit, dentibus arrodit, corpore evertit, aliave ratione corrumpit; cum pauciora ore decerpens in alimentum convertat. Verum ratio ac modus expendendus, quo damnum æſtimatur. [5] Si comederit (exempli gratia) areolæ unius legumina, rationem ineunt, quanti

quanti hortus ſexaginta areolarum (ſemper enim hac in re hanc multiplicationem ſervant) æſtimaretur; deinde quanti poſt depaſtam ſexageſimam partem valeat: differentiæ autem ſummam, mulctæ loco pecudis poſſeſſori imponunt. Qua ratione ipſi reo ſe conſulere teſtantur: quandoquidem ſi areola per ſe æſtimâretur, pluris fieret quam eſt differentia commemorata: quum totum agrum emens, tanti ſexageſimam partem in toto agro ſimul ſumto non faciat; quam quidem ille, cui illam ſolam portionem emere animus eſſet. Itaque partem ſeorſim non conſiderant; ſed quicunque fructus comeſtus ſit, quantum depaſtum eſt per ſexaginta multiplicantes, dictam rationem obſervant. De qua re diſtinctè Maimonides Cod. Nizke Mammon c. 4. §. 13.14.[6] Et hæc quidem in fructibus & ſegetibus nondum maturitatem adeptis: at in maturis ſecus ſe rem habere D. Simeon exiſtimavit; cujus ſententia obtinet. Nam cum maturæ fruges ipſo agro amplius non egeant, per ſe ac ſi jam meſſæ aut decerptæ eſſent, conſiderantur: ideoque eadem ratio, quæ in demeſſis frugibus, hic etiam obſervanda videtur. Quoniam hac Miſna depaſtio agrorum vel hortorum interdicitur, jure cum ea conferri poteſt C. De lege Aqu. l. ult. *De his quæ per injuriam depaſta contendis, ex ſententia legis Aquiliæ agere minimè prohiberis.*

ג׳ ׃

המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל השדה פטור ואם הוזקה בהן בעל הגדיש חייב ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב ׃

§. 3.

Quum ſine venia metam quis colligit[1] *in agro proximi ſui, quam comedat pecus domini ipſius agri; hic liber eſt: ſi per illam lædatur*[2]*, metæ dominus tenetur: quod ſi impetrata venia metam colligat*[3]*, agri dominus tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] Quò hæc plenius percipiantur, attendendum eſt, moris olim fuiſſe inter Iſraëlitas, ut cum plurium ſegetes in valle quadam creſcerent, ſinguli areas non haberent, quò ſegetes ſuas in metas colligerent: itaque in unius alicujus aream conveniebant, delecto ſæpius communi cuſtode, qui metas ab injuria beſtiarum defenderet & cuſtodiret. Vbi ergo ſegetum meta ibi conficeretur ſine expreſſa proprietarii venia, hic de damno non tenebatur. [2] Sed contra, ſi proprietarii pecus vel gallinæ &c. inde læderentur, alter cujus eſſent ſegetes ad reſtitutionem obligabatur: puta ſi forte meta everſa gallinam oppreſſiſſet, aliove modo nocuiſſet. [3] Verum quia ultima pars de proprietario accepta cum Miſna 3. cap. 5. pugnare cenſetur, ubi ne quidem conceſſa venia, areæ dominus damnum rependere dicitur, antequam in ſe cautionem receperit; ideo Gemara ultimo ſaltem hujus Miſnæ membro de communi illo cuſtode verba fieri cenſet. Hæc enim in explicatione: הכא בשמר כי דרי עסקינן דכיון דאמר ליה עייל וגדיש עייל ואשמר לך הוא, *Hic de cuſtode arearum agimus, quod poſteaquam dixit alteri, Ingredere & metam confice, idem ſit ac ſi dixiſſet, Ingredere, & tibi cuſtos ero.* Quum veniam dat cuſtos, idem eſſe cenſetur, ac ſi cautionem in ſe reciperet: ideoq; quemadmodum proprietarius cautione recepta tenetur; pariter & cuſtos conceſsâ veniâ: ſiquidem hîc venia data pro recepta cautione reputatur. Quia de eo agitur quod in alterius poſſeſſione damnum patitur, conferatur D. De præſcriptis verbis l. 14. §. 3. *Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immiſſo pecore depaſcam, Ariſto ſcribit non ſibi occurrere legitimam actionem, qua experiri poſſim. nam neque ex lege duodecim tabularum de paſtu pecoris, quia non in tuo paſcitur: neque de pauperie, neque damni injuriæ agi poſſe. in factum itaque erit agendum.*

ד׳ ׃

השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים שלח ביד פקח הפקח חייב אחד הביא את האור ואחר הביא את העצים המביא את העצים חייב אחד הביא העצים ואחר הביא האור המביא את האור חייב בא אחר וליבה המלבה חייב ליבתה הרוח כולן פטורין השולח את הבערה ואכל׳ עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל הגדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות או דרך הרבים או נהר פטור׃

§. 4.

Qui incendium immittit per miniſterium ſurdi, ſtulti, aut pupilli, humano judicio non tenetur; [1] *at tenetur judicio cœleſti: ſi immittit* [2] *periti ſive providi alicujus operâ, providus tenetur. Si unus ferat ignem, deinde alter ligna;* [3] *ferens ligna tenetur: ſi unus ligna, alter deinde ignem ferat; ignem geſtans tenetur: ſi poſtea accedens alius ignem ſuſcitet, hic tenetur: ſi ventus ignem ſuſcitet, illi omnes liberi ſunt. Qui ita immittit incendium ut abſumat ligna, aut lapides, aut* [4] *pulverem; tenetur: quia legitur* (Ex. 22. 6.) Quum egreſſus ignis invenit ſpinas, abſumiturq; meta, aut ipſa ſeges, aut ager; omnino rependito is qui fecit ut incendium ſit. *Si incendium tranſiliat ſepem* [5] *quatuor cubitis altam, aut viam publicam, aut flumen; ille liber eſt.*

ANNOTATIONES.

[1] Folio 55. p. 2. hujus Còd. in Gemara, alii inſuper quatuor judicio tantum cœleſti teneri ſtatuuntur. ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו, *Horum quatuor aliquod patrans, humano judicio non tenetur; at tenetur judicio cœleſti. iſti ſunt: qui effringit*

ſepem

ſepem in conſpectu pecoris proximi ſui, puta ut ita pecus aufugere contingat; *qui incurvat metam proximi ſui apud incendium*, nimirum ſi comburatur; *qui mercede conducit teſtes falſos ad teſtandum*, ſcilicet pro alio, nam qui ſibi cōducit, humano judicio tenetur; *qui ſolus denique teſtimonium novit pro proximo ſuo, nec ipſi tamen teſtimonium perhibet.* Hic autem præcedentibus adjungitur qui incendium innocentium opera facit: cujuſmodi ſurdus, ſtultus, pupillus. Itaque præcedentia Rabbi Joſuæ (ipſi enim accepta feruntur) verba eo modo intelligenda non ſunt, quaſi iſta tantum quatuor peccatorum genera à ſolo Deo punirentur. Cæterum legem hanc reſtringit Maim. Cod. de dam. pecun. c. 14. §. 5. במה דברי' אמורין שמסר להן גחלת וליבנה שדרך הגחלת להכבות מאליה קודם שתעבור ותדליק· אבל אם מסר להן שלהבת חייב שהרי מעשיו גרמו, *De quo caſu hæc dicuntur? Quum tradidit ipſis carbonem, qui candeſcit: quia hæc eſt carbonis indoles, ut ſponte extinguatur priuſquam progreſſus incendium faciat. Verum ſi ipſis flammam tradat; tenetur: quandoquidem ejus opera in cauſa ſunt.* Illud, *qui candeſcit*, non legitur in viri nobiliſſimi ac doctiſſimi Ludovici Gerardi à Reneſſe antiquiſſimo exemplari, Maimonidæ coævo: neque admodum requiri videtur; utpote quum legis verba id ſatis contineant. [2] פקח aliquoties in Talm. conſtitutionibus opponitur ſurdo, fatuo, & pupillo; quanquam propriè ſit videns: ſed ut providus à videndo dictus etiam aptam mentis conſtitutionem reſpicit, ſic פקח ſtulto ac fatuo & puero imperito opponitur: & ſicuti videre voces Exodi 20. 18. pro audire; eadem ratione פקח, *videns*, auditu præditum comprehendit. Vnde Eſ. 42. 20. פקח אזנים, *aperire aures*, de iis qui corporeis auribus audiunt; licet alioquin ſurdos ſe in ſpiritualibus præbeant. Ergo in Miſna noſtra פקח eſt qui audit, ſapit, & adolevit. [3] Cum plures cauſæ ad incendium quandoque concurrant, poſtrema reatum inducit; ſi huic conſtitutioni adhæreamus. Vt cum lignum prius affertur, poſteà

vero

vero ignis; vel prius ignis, poſtea lignum; vel denique poſt allatum lignum & ignem, hic ab alio ſuſcitatur: illic ignem ferens; iſtic lignum geſtans; hic denique ignem ſuſcitans condemnatur. Ideoque ſi ventus ignem ſuſcitet, priores abſolvuntur. Hæc eſt autoris mens: quapropter in textu particulas *deinde* & *poſtea* inſerui; cum alioquin ſententia ſibi non conſtaret. [4] Quod de lapidibus & pulvere ſancitur, è cap. 22. Exod. ℣ſ. 6. colligunt. quo modo, vel è qua voce, explicatur in Gemara, שדה למה לי לאתויי לחכת נירו וסכסוך אבניו, *Quare mihi ager nominatur? ad includendum quum lambitur ejus novale, & lapides aduruntur.* Deus ſpinarum, metæ, & ſegetis diſtinctam mentionem faciens, tandem agrum etiam commemorat: quia is non ſolum reus peragitur, qui priora incendit; ſed etiam qui ignem excitat, quo lambente ipſe ager licet ſegetibus vacuus (quem vocant ניר, id eſt, teſte Gloſſatore, חרישה שלא נזרע, vervactum nondum conſitum) leviter uſtulatur ac corrumpitur: cui hac in parte lapides exæquant; quos etiam ab igne tutos eſſe volunt. Vlterius obſerva è Maimonida de damnis pecuniariis c. 14. ſect. ultima, quod de igne depaſcente ſtatuitur, ad ſimilia extendendum eſſe. כל תולדות האש הרי הן כאש כיצד הניח אבן או סכין או משא בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו חייב לשלם נזק שלם שכל אלו וכיוצא בהן תולדות הבערה הן, *Omnes ignis propagines ita ſe habent ut ignis. Quomodo? Si quis lapidem, aut cultrum, aut ſarcinam in ſummo ſuo tecto reliquerit, eaque ordinario vento decidentia damnum dederint; totum damnum rependere tenetur: quia iſta omnia ac ſimilia, incendii conſequentia ſunt.* ſive, horum jura ex eo definiuntur, quod lex Moſis de igne conſtituit. Similiter in objecto non tantum ager quæque in eo ſunt ſegetes; ſed etiam homo ſpectandus. unde Maimon. ibidem ſect. 15. אש שעברה והזיקה את האדם ומכלה בו הרי המבעיר חייב בנזקיו ובשבתו וברפויו ובצערו ובבשתו כאילו הזיקו בידו, *ſi ignis urat & lædat hominem, eumque vitiet; ecce incendens tenetur damni, & de ceſſatione illius, curatione, dolore, & igno-*

& ignominia ; ac ſi eum ſua manu læſiſſet. [5] Tandem ſpatium definitur, ultra quod ſi ignis ſerpat aut exiliat, author non teneatur: nam certi limites ſtatuendi, ne innocens pro nocente mulctetur. Et hac quidem Miſna, quia rarò communis ignis ultra quatuor cubitos aſcendens alienum agrum petere ſolet, aut viam publicam quæ lata eſſe conſuevit, vel flumen ita tranſilire, ut in alieno obvia comburat; ideo qui hoc eventu ignem accendit, abſolvitur. ſed ea de re plenius Miſna ſequenti: tantum de via publica hoc addam, eam in Gem. definiri, שש עשרה אמות, *ſedecim cubitis;* de flumine verò diſcrepantem eſſe ſententiam: hic flumen ipſum deſignari exiſtimat; alius autem, אריתא דדלאי, *rivum irrigationis*, ſive è quo agros irrigant. Sed conciliatio ſequitur: מאן דאמר נהר ממש אף על גב דליכא מיא ומאן דאמר אריתא דדלאי אי אית ביה מיא אין אבל לית ביה מיא לא, *ſecundum eum qui intelligit juſtum flumen*, abſolvitur reus, *licet nulla ſit aqua: ſecundum eum qui rivum irrigationis intelligit, ſi in eo aqua ſit, ita*, id eſt, abſolvitur; *ſed ſi in eo non ſit aqua, ſecus.* Digeſt. li. 47. t. 9. l. 9. incendia etiam prohibentur. *Qui ædes, acervumve frumenti juxta domum poſitum combuſſerit, vinctus verberatus igni necari jubetur: ſi modò ſciens prudenſque id commiſerit. Si vero caſu, id eſt negligentia: aut noxam ſarcire jubetur; aut ſi minus idoneus ſit, levius caſtigatur. Appellatione autem ædium omnes ſpecies ædificii continentur.*

ה׳:

הסדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה רבי אלעזר בן עזריה אומר רואין אותה כאלו היא באמצע בית כור רבי אליעזר אומר שש עשרה אמות כדרך רשות הרבים רבי עקיבא אומר נ׳ אמה

§. 5.

Si quis ignem accendat in fundo ſuo, quouſque hoc incendium [1] *pertingere cenſetur? D. Eleazarus filius Azariæ inquit, Ita incendium conſiderant, ac ſi eſſet* [2] *in medio fundo cori menſura conſito; D. Eliezer 16 cubitos aſſignat* [3], *pro ſpacio loci publici ; D. Akiba 50 cubitos requi-*

רבי שמעון אומר שלם ישלם
המבעיר את הבערה הכל
לפי הדליקה המדליק את
הגדיש והיו בו כלים ודלקו
רבי יהודה אומר ישלם מה
שבתוכו וחכמים אומרים
אינו משלם אלא גדיש של
חטין או של שעורים היה
גדי כפות לו ועבד סמוך לו
ונשרף עמו חייב׃ עבד כפות
לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו
פטור ומודים חכמים לרבי
יהודה במדליק את הבירה
שהוא משלם כל מה
שבתוכה שכן דרך בני אדם
להניח בבתים׃

requirit; D. Simeon inquit, Omnino qui facit ut incendium ſit, omnia rependet[4] *pro incendii ratione. Vbi quis metam frumenti incendit, in qua ſint inſtrumenta quæ unà conflagrant, D. Iudas exigit ut compenſet quod in ea continebatur; at Sapientes ſtatuunt, ut nihil compenſet,*[5] *quam tritici aut hordei metam. Si hœdus illi alligatus ſit, cui ſervus aſtet qui unà cum eo comburatur*[6]*; author tenetur: ſi ſervus illi metæ alligatus ſit, cui aſtet hœdus qui cum eo comburatur; author liber eſt. Porrò Sapientes D. Iudæ aſſentiuntur, quod incendentem ædes concernit; hunc compenſare quicquid iis continebatur: quia ita homines in ædibus ſua deponere conſueverint.*

Annotationes.

[1] Quandoquidem unicuique in fundo ſuo ignem ſumere licet, igniſque in alienum agrum ſerpens ſegetes aliaq; comburere poteſt; quam procul ab alterius poſſeſſione ignis excitari debeat, ut culpa non imputetur, quæritur: adeò ut תעבור הדליק, *tranſibit incendium*, non ſit ſimpliciter tranſire & pertingere; ſed ita aliquò pertingere, ut igne ſerpente ulterius, crimine vaces.[2] R. Eleazarus ignem tam remotè à vicini tui poſſeſſione collocandum cenſet, quam ſi cum agrum habes qui ſementem cori capiat, in medio ignem ſuſcitares. Itaque quantitas hujuſmodi agri ſpectanda: quam gloſſa Salomonis Jarchi deſcribit in Baba Bathra octonarii » folio

octavo edit. Conſtant. circa medium. Ibi è ſpatio atrii, quod cingens tabernaculum in longitudinem centum cubita, in latitudinem quinquaginta patebat; quantitatem de qua loquimur concludit. quandoquidem atrii ſpatium, communi conſenſu erat בית סאתי', *locus ſearum duarum* ſementem capiens. Seas tres continet Epha, quæ ejuſdem capacitatis eſt cum Bato; Batos decem capit Corus: ergo corus eſt ſearum triginta; ita ut duas ſeas quindecies contineat. Vnde jam habemus, ſi ager duarum ſearum (ſive qui duarum ſearum ſemine conſeritur) quantum erat atrii tabernaculi ſpatium, 100 cubit. in longitudinem, & 50 in latitudinem patebat; agrum cori ſive qui coro conſeritur continere ſeptuaginta quinque cubitorum millia. quæ in quadraturam diſpoſita in unumquodque latus paulo amplius quam 270 cubita relinquunt: cujus ferme medium ex Eleazari ſententia eſt ſpatium quo ab alterius poſſeſſione remotus ignis tuto accendi poteſt, ita ut ſi forte caſu quodam nocumentum inferat, accendens non teneatur. Nec tamen exiſtimandum, hujuſmodi agros vulgò conſeri; ſed ille R. exemplo oſtendere voluit, quanto ſpatio diſtans ignis, licet damnum det, neminem reum faciat. [3] Alius ſedecim cubitorum diſtantiam ſufficere arbitratur: quia ut in præcedentibus dictum fuit, ſi ignis viam publicam tranſiliat, atque aliena comburat, crimen nullum eſt; via autem publica ſedecim ſaltem cubitos lata eſt. [4] Verumtamen communis Doctorum ſententia à D. Simeone non diſcedit: qui incendii rationem ac modum controverſiam decidere arbitrabatur. Ardoris vehementiam ſpectari volebat: exempli gratia, ſi accenſus ignis via ac modo uſitato ac vulgari ad viginti tantum cubitos pertingere poſſet, quicquid intra hoc ſpatium combureretur, rependi debebat; ſin vento quodam ſingulari & rariſſimo ulterius delatus ignis aliena læſiſſet, ex ipſius mente damnum compenſari non debebat. Quemadmodum autem Judæi cautè

in hac

in hac materia diſtinguunt; ſic & Romani: uti videre eſt ff. Ad leg. Aqu. l. 30. §. 3. *Si quis in ſtipulam ſuam, vel ſpinam comburendæ ejus cauſa, ignem immiſerit; & ulterius evagatus & progreſſus ignis, alienam ſegetem vel vineam læſerit: requiramus, num imperitia ejus, aut negligentia id accidit. nam ſi die ventoſo id fecit, culpæ reus eſt.* & paulo poſt: *In eodem crimine eſt, & qui non obſervavit, ne ignis longius procederet. At ſi omnia, quæ oportuit, obſervavit, vel ſubita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.* [5] Hic dubium occurrit in rebus, quæ cum meta comburitur, in meta delitéſcunt. eas Sapientes compenſari nolunt, uti hic legitur: verum Judæi obſervant diſtinctionem adhibendam. Nam Sapientes res iſtas eximunt, quia earum locus non eſt meta: itaque de vomere, falce ac ſimilibus aliis quæ illic reponi ſolent, diverſum eſt judicium; utpote quum eorum cum ipſa meta eandem eſſe rationem, Doctori Judæ aſſentiantur. Hæc etiam cauſa eſt, cur ſub finem hujus conſtitutionis, quæcunque in ædibus comburuntur compenſari, ſtatuitur: quia conſuetudo fert, ut quævis in ædibus aſſerventur. Cæterum licet cum meta quæ exuritur, res contentæ non compenſentur; attamen quia ſpatium occupant, tantum frugum rependi volunt, quantum res contentæ ſpatii occupant. Exempli gratia, lectus illic ſepoſitus conflagret: is quidem non rependitur; ſed ſi meta tritici fuerit, tantum tritici reſtituendum, quam lecti ſpatio contineri potuiſſet, quia totus ille acervus pro tritici meta habetur. [6] Quum, ſi ſervus aſtans comburatur, reus condemnatur; ſi ſervus alligatus comburatur, abſolvitur: id ex Judæorum mente acceptum nihil abſurdi continet. Id enim hœdi etiam reſpectu dicitur: hoc ſenſu, ut incendiarius tantum propter metam & hœdum alligatum & combuſtum teneatur, quia ſervus fugere poterat; ſi verò hœdus aſtans comburatur cum ſervo alligato, abſolvatur: non ratione ac reſpectu ſervi; ſed hœdi, cujus nomine nihil debeat. Etenim

regula juris Judaici omninò in hiſce conſtitutionibus ſemper ob oculos verſari debet, niſi in multas abſurdas opiniones incidere velimus: quæ hujuſmodi eſt, קים ליה בדרבה מיניה, *ſtatue ipſi ſecundum quod ipſius maximum exigit.* Quaſi dicant, Si quis in peccato quodam plura deliquit, majoris culpæ pœna ſubeunda; minoris verò omittenda eſt. Quemadmodum in hoc exemplo: incendiarius metam cum hœdo & alligato ſervo combuſſerit; hominis necem luere tenebitur, metæ & hœdi exuſti pœna alia non irrogabitur. De incendiariis ex jure Rom. jam actum eſt.

ו׳ ׃

גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק חייב גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברה״ר ונכנס׳ פ פשתנו לתוך החנית ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור ׃

§. 6.

Strictura [1] *à malleis fabrilibus diſſiliente & diſſiliendo damnum inferente, author tenetur. Si camelus lino onuſtus per locum publicum tranſeat, linumque in tabernam* [2] *irrepens & inſtitoris lucernâ conflagrans ædes incendat; cameli dominus tenetur: verum ſi inſtitor lucernam ſuam foris depoſuit, ipſe inſtitor tenetur. D. Iudas inquit, eum quod ad* [3] *encaniorum lucernam, liberum eſſe.*

ANNOTATIONES.

[1] In originali eſt גץ, qua voce quid ſignificetur docetur in Aruch: ubi R. Nathan hunc locum explicans ait, אינון הסכרין שיוצאין מתחת הפטיש כשמכה על הברזל שבסדן נקראין גיצין, *iſtæ ſcintillæ quæ proſiliunt ab inferiori mallei parte, quum tundit ferrum quod in incude eſt, vocantur* גיצין. ergo גץ omninò per *ſtricturam* vertendum: nam Latini hujuſmodi ſcintillam, qualem deſcribit R. Nathan, propriè *ſtricturam* dicunt. Hanc, licet nullam culpam

culpam arguere videatur, Judæi in incendio authorem obligare tradunt.[2] Sed ſequens caſus minus culpæ habere meritò cenſeatur. Nam omninò fortuitum eſt, linum, quod ubi aſino, &c. imponitur in arctum comprimitur, quò minus ſpatium occupet ideoque facilius geſtetur, ante tabernam quodammodo diſſolvi & ſeſe dilatare, vel longitudine ſua protuberare; adeo ut ſarcinæ pars quædam protuberans inque tabernam extenſa, ibidem à lucerna accendatur; quo deinde fiat ut toto lino conflagrante, ædes inſtitoris flammam concipiant. Sanè hujuſmodi fortuitum caſum Romanorum leges excuſarent: utpote quæ generatim incendium fortuitò factum abſolvant. ff. li. 47. t. 9. le. 11. *Si fortuitò incendium factum ſit, venia indiget: niſi tam lata culpa fuit, ut luxuria aut dolo ſit proxima.* Nec repugnat quod l. 9. qui caſu combuſſit, noxam ſarcire jubetur: nam *caſu* ibidem exponitur *negligentia*. Etenim triplex differentia hic locum habet: incendium fortuitum eſt; vel culpâ factum; vel denique conſilio patratum. in primo genere damnum non ſarcitur, ut jam probatum; in ſecundo caſtigatio & damni reſtitutio obtinet; in tertium capitali pœna animadvertitur, ut ex Rom. jure ad Miſnam quartam probavimus.[3] Denique ſub finem capitis, R. Judas producitur, qui inſtitorem è taberna lucernam proferentem, licet hoc modo lini incendendi occaſionem in via publica præbeat, in encæniis culpa vacare pronuntiat. Idque ad hunc modum exponit Gemara, ut lege præceptum dicat, lucernam eo die in publico accendere, quò homines videnda videre queant; idque non altius decem cubitis. alioqui excipi poſſet, tam altè accendendam lucem ne aſini ſarcina eò pertingere queat; verum iſta ſolemnitate id non licet, ob ea quæ diſtinctè videri debent. Quocirca ſi ea ratione incendium fortuitum contingat, non tenebitur; ſecundum legem *Si vendita*, D. l. 18. t. 6. qua in inſula vendita eaque combuſta venditor abſolvitur, ſi ipſius

reſpectu

reſpectu incendium fortuitum fuerit. Ibi quidem incendium ſine culpa fieri non poſſe, initio dicitur: attamen quod pertinet ad damni reſtitutionem ſervanda lex quæ ſupra è Dig. 47. tit. 9. producta fuit. Cui conſentit l. 6. li. 4. Cod. tit. 24. *Quæ fortuitis caſibus accidunt, cum prævideri non potuerint... nullo bonæ fidei judicio præſtantur:* & l. *Contractus,* De reg. Juris: *Animalium caſus, mortes, quæque ſine culpa accidunt, fugæ ſervorum qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præſtantur.*

פרק ז'ו הלכ' א׃

מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה וחמשה שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים ומדת תשלומי ארבע' וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד שנאמר כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו וגומר אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ולא הטובח ולא המוכר אחר הגנב משלם תשלומי ארבע' וחמשה׃

CAP. VII. §. 1.

Modus duplum rependendi frequentior eſt modo rependendi quadruplum aut quintuplum: quia modus duplum reſtituendi uſitatus eſt cum in iis [1] *quæ animata ſunt, tum in iis quæ vitali ſpiritu carent; at modus rependendi quadruplum & quintuplum non eſt in uſu, niſi in bove & parva pecude tantummodo. Nam* (Exodi 22. 1.) *dicitur,* Quum quis furatus bovem aut parvam pecudem mactavit aut vendidit eam, *&c. Qui furatur* [2] *à fure, non rependit duplum; nec qui mactat aut vendit furi ſurreptum, rependit quadruplum aut quintuplum.*

ANNOTATIONES.

[1] Ex. 22. 9. de iis quæ alteri concredita (exceptis perſonis: de plagiariis enim alia ſancitur pœna) vel amittuntur, vel

vel intervertuntur, generalis extat regula: quam ſequentia ibidem diſtinctius exponunt. Verba legis, *De omni re interverſa, de bove, de aſino, de parva pecude, de veſtimento; de omni re amiſſa, quum dixerit, illum ipſum eſſe; ad ipſos magiſtratus venito negotium amborum: quem condemnabunt magiſtratus, rependito duplum proximo ſuo.* Hinc Talmudici, in omnibus rebus pœnam dupli, in ſolis bubus & parvis pecudibus pœnam quadrupli & quintupli obtinere concludunt. nam duplum & quadruplum in ejuſdem rei furto exigi poteſt, pro diverſo furandi modo. Concredita enim, quæcunque ſint, duplo rependuntur; at bos & parva pecus ſi non concredantur, ſed ſurripiantur, bos quintuplo, parva pecus quadruplo compenſatur. Niſi iſtæ beſtiæ etiamnum integræ in furis manibus deprehendantur: eo enim caſu duplum ſufficit, uti legimus Ex. 22. 4. Quia autem hoc ℣ſ. 4. aſinus etiam commemoratur, nimis à Judæis comm. 1. coarctari exiſtimo: quum 1 & 4 inter ſe collata, quævis pecora intelligenda eſſe ſuadeant, quæ in paſcuis relinqui ſolent. Hæc enim videtur augendi pœnam ratio, quod iſta animalia furandi occaſio ſemper in promtu ſit: quapropter ne, quorum tantus eſt uſus & neceſſitas (quæ altera ratio eſt,) temerè & frequenter, quia factu facile ſit, furto auferantur vel abducantur, tantá ſancita fuit mulcta. Ideo enim ℣ſ. 9. duplum tantum exigitur: quia tale furtum præcaveri poteſt, puta ſi alteri pecora non concredamus. de hoc enim ibi ſermo eſt. Deinde uſum & utilitatem iſtarum beſtiarum etiam ſpectari inde liquet, quod ſi bos vel ovis &c. adhuc vivi in furis poteſtate ſint, nonniſi ad duplum teneatur ℣ſ. 4. quandoquidem eo modo dominus nullum damnum in iſtius pecoris corpore percipit. quare etiam bos quintuplo rependitur: quia ejus uſus major. Hæc igitur duplex ratio ſpectanda. Vnde de ſimilibus ſimile judicium ferendum eſt. Verumenimverò ut alia loca concilientur, diſtinguendum autumo inter eum, qui

S invitus

invitus deprehenditur, & culpam agnoſcere cogitur; & eum qui ſponte pœnitentia ductus culpam fatetur & deprecatur. Levit. c. 6. ℣ſ. 4. ita legitur, *Reſtituet rapinam ipſam quam rapuit, aut ipſam rem dolo interverſam, aut depoſitum ipſum quod apud ſe depoſitum fuerat: aut ipſam rem amiſſam quam invenit:* ℣ſ. 24. *aut de quocunque juraverit mendaciter, rependet illud quanti fuerit, & quintam ejus ſuperaddet ei.* Hîc mulcta minor injungitur, quam Ex. 22. cum tamen furtum ibi 1. & ℣ſ. 9. deſcriptum, hic inter alia contineatur. Sed ex adjuncta expiatione, ad quam arietem afferre dicitur ℣ſ. 6. de pœnitentiam agente agi, conſtare judico. Quem enim facti pœnitet ideoque expiationem quærit, minus lex condemnat, quam pertinacem furem, qui nonniſi convictus vi ad reſtitutionem cogitur. Quod de pœnitentia dixi, è Num. 5. 7. magis confirmatur: ſiquidem in hæc verba Deus loquitur. *Si confitebuntur quiſque peccatum ſuum quod fecerunt; tum reſtituens reatum ſuum quanti eſt, quintam ejus ſuperaddet ei; dabitque ei in quem reus eſt.* Vbi initio ו per *Si* commode redditur: quemadmodum Num. 12. 14. ואביה ירוק ירק, ubi rectè Græci LXX. εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς πτύων ἐνέπτυσεν, &c. *Si pater ejus ſpuendo inſpuiſſet*, &c. Similiter c. 5. ℣ſ. 7. והתודו, *ſi confitebuntur.* Num. autem 5.7. conferendum cum Lev. 6. 4. quis non videt? Quod ſi mutuò ſeſe explicant, iſta ſolius ſummæ cum quinta parte reſtitutio ad quoſvis non pertinebit; ſed eos tantum, qui pœnitentia ducti ſponte aliena bona reſtituunt. Vnde nulla amplius legum pugna apparet. Hoc addo, Lev. 6. 4. de confitente reo qui ſponte ſua alteri ſuum reſtituit agi, ex eo etiam conſtare, quod אָשֵׁם eum quandoque denotare videatur, qui culpam per ſe agnoſcit; eademque vox illic eodem commate inveniatur, וְהָיָה כי יחטא ואשם, *erit autem quum peccato admiſſo culpam ex ſe agnoverit.* Ita omninò accipiendum c. 4. ℣ſ. 22. 23. ſi commodum ſenſum eruere velis. verba hæc ſunt de Principe qui errore peccaverit, ואשם או הודע אליו חטאתו, *ſi ſe*

reum

reum agnoverit, aut indicatum ei fuerit peccatum ejus. Quum אשם vertitur per *reum eſſe*, non vero *reatum ſuum per ſe agnoſcere*; nullus eſt locus enunciationi disjunctivæ, quam indicat particula או, *aut*. Etenim reum eſſe, & reatum alicui indicari, disjunctive non opponuntur; ſed per ſe ſive ex ſe culpam agnoſcere, & ab alio eam indicari ita opponuntur, ut ſegregativam propoſitionem conſtituere queant. Nec Hebræis inſuetum eſt, ut vocabula non tam rem, quam ejus agnitionem & profeſſionem denotent: quod adeo verum, ut nuda profeſſio, licet rei non quadret, quandoque ſignificetur. exempli gratia, Eſ. c. 58. ℣ſ. 2. יחפצון, *volunt*, vel *delectantur*, hunc habere ſenſum ac ſi diceretur, *profitentur ſe delectari*, agnovit Chaldæus, dum verteret, כאלו רעין, *ac ſi vellent* ſive *delectarentur.* Ideo David Kimchi id enarrans inquit, בפה ולא בלב ולא במעשה, *ore, non animo nec opere.* Nihil ergo impedit, quo minus Levit. 6. 4. ubi rei veritas verbis ſubeſt, אשם de eo dicatur, qui verbis ex animo & ſponte ſuum reatum profitetur. Sane Hoſ. 5. 15. יאשמו, *rei erunt*, Chal. reddit ידעון דחבו, *agnoſcent ſe reos eſſe:* & pleriq; Rabbinorum de peccati confeſſione & agnitione hoc accipiunt. Vt D. Kimchi ad illum Hoſ. locum, A. Ezra & Sal. Jarchi: cujus verba, יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמם, *habebunt ſeipſos pro reis, confitendo reatum ſuum.* Hanc illarum legum conciliationem retinens donec quis convenientiorem oſtenderit, pergo. Romanæ leges convenienter jam dictis, furtum quoddam duplo, quoddam quadruplo mulctant. Inſt. l. 4. t. 1. §. 5. *Pœna manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex ſervi, quam ex liberi perſona; nec manifeſti, dupli.* Quis fur manifeſtus, quis nec manifeſtus, docet Paulus juriſconſultus libro ſententiarum ſub titulo de furibus. *Manifeſtus fur eſt, qui in faciendo deprehenſus eſt, & intra terminos ejus loci unde furatus eſt, comprehenſus eſt, vel antequam ad eum locum quò deſtinaverat, pervenerit. Nec manifeſtus eſt fur, qui in rapiendo comprehenſus non eſt, ſed eum*

feciſſe negari non poteſt. Diſtinctio quidem mulctæ convenit; ſed applicatio diverſa: uti conferenti liquet.[2] Quod de fure ſubjungitur, qui ab alio fure furatur, plenius à Maimon. c. 1. ſect. 17. Codicis de furto enarratur: ubi rationem his verbis apponit, הגונב מגנב אחר אף על פי שנתייאשו הבעלים אינו משלם תשלומי כפל ואם טבח ומכר אינו משלם תשלומי ד׳ וה׳ לגנב הא׳ אינו משלם שהרי דין הבהמה הזאת לחזור בעיניה לבעלים ולא קנאה הגנב ולבעלים אינו משלם הכפל או ד׳ וה׳ מפני שלא גנבה מרשותן, *Qui furatur à fure alio, licet proprietarii recuperandi ſpem abjecerint, non rependit duplum; nec ſi mactavit aut vendidit, quadruplum aut quintuplum rependit: furi enim priori non rependit, quia jus & conditio iſtius beſtiæ eſt, ut ea ipſa ad proprietarios redeat, nec eam fur acquiſivit; proprietariis autem nec duplum, nec quadruplum aut quintuplum rependit, quia ex ipſorum poteſtate non ſurripuit.* Ratio duobus membris conſtat. vel furi, vel proprietario debitum ſolvendum, id eſt, pœna furti ſubeunda: non illud, quia furi nullum jus in iſtam beſtiam competebat, ſiquidem ipſius poſſeſſio jure ad proprietarium redibat; non alterum, quia mulcta iſta lege divina ei injungitur, qui proprietario propriam beſtiam eripuit, atqui fur furi eripuerat. Cogitur tamen beſtiam vel pretium reſtituere. Ita quidem Judæorum magiſtri, f. 68. Bab. Kam. Cæterum quod Maimonides dicat, *Licet ſpem non abjecerint*; eorum ſententiam reſpicit, qui furem priorem rei ereptæ poſſeſſionem ſibi acquiſiviſſe ſtatuunt, לאחר יאוש, *poſt deſperationem*, ſive quum jam proprietarius recuperandi ſpem abjecit; ideoque poſteriorem furem priori veluti proprietario rem auferre. Id ergo negat Maimonides. Lex quidem Dei hunc caſum non definit; Judæorum tamen magiſtri à graviori iſta mulcta ſecundum furem eximunt, autoritate Exod. 22.7. Licet enim aliud furtum quam ℣ ſ. 1. conſideretur; quia tamen ſimile eſt, illius multam ex hujus conditione ſpectandam cenſent. Ideoque hæc verba expendentes, *Si id furto ablatum fuerit è domo viri illius* (ſcilicet apud quem depoſitum

tum erat) ad furtum in genere hoc modo applicant: quum non dicatur *è domo furis*, ſed *è domo illius viri*; pœna etiam furti eum ſpectat, qui è domo illius depoſitarii &c. non verò è domo furis abſtulit. Denique Maimonides capite citato par. ultimo, caſum proponit, quo fur ſecundus priori, cui rem furto ablatam viciſſim abſtulerat, ſatisfacere teneatur: puta ſi aliquo modo (ut Maim. exiſtimat) rem acquiſiverit. Simile quid legere eſt l. 6. Pand. t. 2. ſub finem: uti quidem cenſet Juriſconſultorum nonnemo, cujus hæc ſunt verba, *Prædo etiam reſtituendus & fur. hoc tamen intelligendum, quando ſpoliatus eſt ab alio quam à domino, à quo ſubtracta res eſt; exemplo publicianæ actionis* l. penult. & fin. de Publ. in rem actione. Sed Publiciana actio bonam fidem requirit, quæ in fure non deprehenditur.

ב׳ :

גנב על פי שנים וטבח וסכר על פיהם או על פי שנים אחרים משלם תשלומי ארבעה וחמשה גנב ומכר בשבת גנב ומכר לעבודת אלילים גנב וטבח ומכר ביום הכפורים גנב משל אביו וטבח ומכר ואחר כך מת אביו גנב וטבח ואחר כך הקדיש משלם תשלומי ארבעה וחמשה גנב וטבח לרפואה או לכלבים השוחט ונמצא טריפה השוחט חולין ב בעזרה משלם תשלומי

§. 2.

Qui furatus coram duobus teſtibus mactavit [1] *aut vendidit coram iiſdem teſtibus, vel duobus aliis; rependit quadruplum, aut quintuplum. Furatus vendidit* [2] *in ſabbatho; furatus vendidit* [3] *ad idololatriam; furatus mactavit aut vendidit* [4] *die expiationis; furatus à patre ſuo mactavit aut vendidit, ita ut pater* [5] *poſtea demum moriatur; furatus mactavit, poſteaque* [6] *ſanctificavit: hi ſinguli rependunt quadruplum aut quintuplum. Furatus mactavit ad medicinam, aut* [7] *canibus; vel ſi poſtquam mactavit deprehendatur* [8] *diſcerptum; quique profana* [9] *in atrio mactavit,*

ארבעה וחמשה רבי שמעון פוטר בשני אלו׃	*rependit quadruplum aut quintuplum. D. Simeon in his duobus abſolvit.*

ANNOTATIONES.

[1] In his & ſimilibus copulativa particula ו pro disjunctiva accipitur; ut Ex. 22. 15. *Percutiens patrem & matrem omninò moriatur*, id eſt, *patrem aut matrem:* non enim tum demum mortis reus eſt, ſi ambos percuſſerit; ſed etiamſi patrem tantum, aut ſolam matrem verberaverit. Similiter non ille ſolum tenetur, qui mactavit & vendidit; ſed etiam qui tantum mactavit, vel tantum vendidit ablatam pecudem. [2] Attendendum, hic non dici *mactavit*; ſed *vendidit:* nam qui mactavit in ſabbatho, mortis pœnam incurrit; qui verò morte mulctatur, à quadrupli compenſatione abſolvitur. Idque ſecundum generalem regulam, קם ליה בדרבה מניה, *ſubſiſtit ſibi in maximo ſui peccati.* (ſic enim hoc pronunciatum etiam reddi poteſt.) cujus ſenſus, Si in uno facto duo peccata, quæ pœnam diverſam requirunt, concurrant; reo ſufficit ſi maximum luat: ut in hoc exemplo, Sabbatho operans lapidandus ex lege Num. 15. 36. at qui mactat, opus ſervile facit; ideoque lapidandus. Idem tamen ſi alienum pecus mactet, quadrupli tenetur. Quid ergo hic faciendum? Quandoquidem Sabbathi violatio furto atrocior eſt; idcirco illud peccatum morte punitur; hoc vero negligitur, ejuſque pœna magiſtrorum judicio in illa morte contineri cenſetur. [3] Sic aliena pecora vendens idolis, ſive ad idololatriam; furti gravioris tenetur, adeoque quadruplum & quintuplum rependere debet: ſed Miſna non addit *mactavit.* Nam ut priori caſu; ſic hoc ſequenti, venditionis pœna in idololatriæ pœna abſorberetur: ſiquidem gravior idololatriæ (quæ mactando exercetur) pœna incumbit, ſecundum legem Ex. 22. 19. *Qui ſacrificat diis aliis, ut anathema perditor.* [4] Quis ſit expiationis

tionis dies, è Levit. c. 16. ℣ſ. 29. ſatis liquet, cum inquit Deus, *Menſe ſeptimo, die decimo illius menſis affligitote animas veſtras…30, quia iſto die expiationem faciet*, &c. Iam expendamus, quare fur cum die ſabbathico mactans pecudem, quadruplum non rependat, ſed moriatur; hoc die mactans rependat, nec morte afficiatur. Gemara manifeſtè in illo rationem reddit, quæ ſupra fuit annotata; in hoc verò poſteriori caſu diſtinguendum putant, nec ſemper eum qui die expiationis mactat pecudem quam furatus ſit, ad quadruplum teneri. Verum non præmonitus id fecerit; vel (ut alii putant) per alium id peregerit; ad compenſationem iſtam obligabitur: ſi per ſe, ſive ſuis manibus mactavit, aut præmonitus non deſtiterit; vapulabit, nec quadruplum reddet. Nam ut ait Maimonides de furto c. 3. העושה עבירה שנתחייב בה מלקות ותשלומים לוקה ואינו משלם, *Qui legem tranſgreſſus, ideo verberum & reſtitutionis reus eſt; vapulat, nec rependit.* Quandoquidem major pœna (caſibus quibuſdam exceptis) minorem abſorbet; ad quadrupli reſtitutionem non tenentur, qui plagis luunt. Hæc eſt Maimonidæ in iſto dicto mens ac ſententia. confer ibidem finem ſectionis ſecundæ, ubi Maim. regulam applicat. [5] Qui furatus pecudem nec mactavit, nec vendidit, ad duplum tantum tenetur Ex. 22. 4. Quid ergo, ſi filius patri pecudem auferat, nec mactet, aut vendat; niſi patre jam vita functo? Patre mortuo pecus filio cedit: itaque cum antea furatus, poſt patris mortem mactat, ſuam pecudem mactat: quocirca lege Exod. 22. 1. non tenetur. Hæc eſt cauſa, quare Miſnæ author ita factum circumſcribat, ut nonniſi patre vivo filium bovem vel ovem &c. mactantem aut vendentem ad quadruplum vel quintuplum obliget. [6] Si fur pecudem furto ablatam mactet, poſteaque Deo conſecret, nihilominus ad quadruplum obligatur: ſi vero antequam furtivam pecudem mactavit, aut vendidit, eam conſecraverit, rependet duplum; non quadruplum aut quintuplum:

plum: uti quidem expreſſè cum aliis Maimonides c.2. de furto, ſect. ſexta. Etenim rei ſanctificatio poſt commiſſum peccatum,non minuit culpam: ſed antequam quod in furto gravius eſt, puta vendere aut mactare rem furtivam, peractum ſit, rei conſecrationem ſive ſanctificationem pœnam minuere Ebræi ſtatuunt. Idque hac ratione. Vt ſimplex furtum duplo luitur,& ſi pecus furtiva vendatur,aut occidatur,quadruplo; ita ſi pecus furtiva ſit ſacra,tantum rependi volunt;ſi verò eadem deinde vendita aut mactata fuerit, duplum exigunt. Quæ ex eo dependent, quod in rei conſecratæ furtum leviori mulcta animadvertant, quam ſi profana & privata fuerit. Idque Maimonides Talmudicos ſecutus,è cap. 22. Ex. ỷſ. 9. ישלם שנים לרעהו, *rependito duplum proximo ſuo.* לרעהו (inquit Maim.) *proximo ſuo*; non להקדש, *ſanctificato.* Quia iſto commate de furto agitur, ideo priores leges de furto ita accipiunt,ut quadrupli reſtitutio & quintupli,ad proximi quidem bona referantur; non verò ad rem conſecratam. Atqui conſiderandum erat, ſub proximo quemvis contineri, cui bona eriperentur; ideoque legem de quadruplo &c. in ſacris etiam locum habere, ut eis reſtituantur & compenſentur, quibus Deus res conſecratas cedere voluit : de quibus c. 18. Num. & c.5. ỷſ.9. Non enim conſentaneum eſt,cum minori periculo & damno ſacra, quam privata bona furto auferri. Legimus quidem Lev. 5. 16. *Quod peccavit minuens è re ſacra,rependito,& quintam partem ejus ſuperaddito ei,quam det Sacerdoti:* verum non magis hinc mulctam iſtius furti minuent; quam cujuſcunque & omnis injuſtitiæ,è cap.ejuſdem libri 6. ỷſ.2. & ſeq. item Num.5.7. ubi eadem mulctæ quantitas; licet de aliis furtis & injuriis ibi agatur. Itaque iſtis locis obſervandum quod jam antea monui, mulctam illius definiri qui pœnitentia ductus ſua ſponte rem furtivam reſtituit: uti è circumſtantiis demonſtravi. Qua in re ipſum Maimonidem non admodum reluctantem habeo, ſi verba

c. 1. ſect.

c. 1. ſect. 6. de furto expendas, גנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל שנאמר אשר ירשיען אלהים ישלם שנים ולא המרשיע את עצמו משלם שנים והוא הדין לכל הקנסות שהמודה בהן פטור, *fur qui ſua ſponte furtum fatetur, ſolam ſortem reſtituit, & liber eſt à dupli reſtitutione: quia dicitur* Exod. 22. 9. Quem condemnabunt magiſtratus, rependito duplum proximo ſuo; *non verò dicitur, qui condemnat ſeipſum, rependit duplum. idem jus in omnibus civilibus injuriis, ut qui eas confitetur, illo modo evadat.* Quapropter, male ex illa lege, qua in conſecratis ſola quinta pars ſorti ſuperadditur, concluderetur, nihil à quoquam in ſacris amplius eſſe exigendum: vidimus enim eam eſſe omnium furum conditionem communem, ut ſolam ferme rem furtivam reſtituant; quod tamen ſimpliciter nemo admittet. Quî ergo? Si pœnitentia ductus ſponte reſtituat quod abſtulit. Ita ergo in rebus conſecratis, qui ſponte ſua rem reſtituit, quintam partem ſolummodo ſuperaddit; alii verò dupli, quadrupli, quintupli pœna tenentur, pro circumſtantiarum diverſitate. [7] Quod de canibus & medicina additur, magiſtrorum ſententiam reſpicit, qui in furto lucri & commodi rationem ſpectant: ideoque cum alimento canum parum furi accedere videretur, nec medicina alat, de iſto caſu dubitari poterat. idcirco quadruplum & quintuplum hic etiam exigunt. [8] Hac eadem de cauſa diſcerptum hic conſiderant: quum enim fur hinc nullum emolumentum ritè percipere queat, ut quod edere ipſi non liceat; nec furti pœna ipſum manere videtur. ideoque ne quis dubitet, pœna ſancitur: nec R. Simeonis, qui ſecus ſtatuit, ſententia admittitur. Vt occaſio legis, adeoque ipſa lex intelligatur plenius, expendenda veniunt Dei verba, quæ Ex. 22. ẏſ. ultimo leguntur, *Carnem in agro diſcerptam ne comeditote.* Pro *diſcerpta* in originali eſt, טריפה: quam vocem benè explicat Moſes Mikkotſi in interdicto 134.' טרפה אותה חית השדה ושברה אותה ונטת למות ועדיין לא מתה, *Quam diſcerpſit* (vel laceravit aliquatenus) *fera, quamq;*

contrivit, ut ad mortem quidem vergat, nondum tamen mortua ſit. Si enim mortua ſit, vocatur נבלה, *morticina:* ſiquidem non ſolum נבלה, *morticina* dicitur, ſi per ſe moriatur; ſed etiam הכה אותה בסייף והמיתה או שברה ארי והמיתה, *ſi quis eam telo impetens confodiat, aut leo laniando occidat.* Quemadmodum etiam טרפה, *lacerata* ſive diſcerpta habetur, non ſolum quam laniavit fera; ſed etiam quæ alio modo malè affecta morti vicina eſt. בין שנפלה מן הגג ונשתברו רוב צלעותיה, *Sive cum è tecto decidit pleraque coſtæ frangantur;* בין שנפלה ונתרסקו רוב איבריה, *ſive cum decidit, pleraque membra conterantur;* בין שורק חץ וניקב לבה או ריאתה, *ſive emiſſa ſagitta ipſius cor aut pulmo impetatur;* בין שבא לה חולי מחמת עצמה וניקב לבה או ריאתה, *ſive morbus eam ex ſe invadat, quo cor ipſius, aut pulmo gravius afficiatur.* Modo ex ejuſmodi infortunio mors ſequutura demũ ſit, טרפה ab Ebræis nuncupatur. Si quis interroget, quodnam ſit temporis ſpatium, intra quod beſtia ex hujuſmodi caſu mori cenſeatur: quidam contractum tempus annotant; ſed magiſtrorum aliquot annuum tempus aſſignant. Fieri ergo ſæpe poteſt, ut quis pecora mactet, quæ diſcerpta eſſe, vel aliqua ratione lethaliter læſa ignoraverit. Atque huc reſpicit Miſna, quam explicamus.

[9] Quæ tandem de profanis in atrio mactatis ſubjiciuntur, interdictum ſpectant, quod occurrit in Gemara Cod. Kiddouſchin f. 57. p. 2. edit. Sabionetenſis. ubi Deus in hæc verba loquens introducitur, מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי אסור, *Quemadmodum meum in tuo fundo mactatum, eſt interdictum; ita etiam tuum in meo fundo mactatum, interdictum eſt.* Hoc ſibi volebat R. Meïr: quemadmodum edere non licet pecudis carnem, quæ Deo conſecrata extra locum ſanctum mactatur; ita edere carnem profanam pecudis in loco ſancto mactatæ, nemini licere: imo nec emolumentum aliud inde percipere. Itaque quum, uti antea dictum fuit, illi in furto emolumentum conſiderent; an fur ob tale furtum ad quadruplum & quintuplum teneretur, dubitari poterat: quandoquidem

iſta

iſta caro eſſet אסור בהנאה, *interdicta quoad utilitatem* quæ inde perciperetur. Nihilominus, quia ob iſtam illicitam mactationem, ex interdicto ſapientum de percipienda utilitate fur ad tantam pœnam non tenebatur, quæ furti pœnam abſorberet, à conſueta mulcta non liberabatur: quicquid R. Simeon ſtatuerit. Cæterum illud *atrium*, עזרה, in quo profana mactari prohibebantur, ſynecdochicè fortè accipiunt pro illo etiam loco, ubi ante templum coram altari victimario iſta ſaltem pecora mactari ſolebant, quæ uſui ſanctiori deſtinata erant, dicebanturque קדשי קדשים, *ſanctitates ſanctitatum*. Cujuſmodi erant holocauſta, victimæ pro reatu & peccato, nec non euchariſtica totius cœtus. De iſto loco in Talmude Cod. Middoth c. 3. ſect. 5. וטבעות היו לצפונו של מזבח, *annuli erant ad Septentrionem altaris*; & paulò poſt, שעליהן שוחטים את הקדשים, *ad quos mactabant victimas*. Diverſa quidem ante ædem ſacram erant ſpatia quæ iſto nomine עזרה veniebant, quemadmodum oſtendi ad Cod. Middoth p. 173. ac alibi: ſed rationem non video quare his locis ſuas pecudes mactare vellent; at illum annulorum locum non ſine cauſa ad privatam etiam mactationem quærere potuerunt. Nam qui vocantur annuli, erant dimidiata annulorum ſegmenta, quorum una extremitas pavimento affixa erat; altera, immiſſo jam animalis collo, pavimento jungebatur. Hinc tanta commoditas ut vel unus mactationi par eſſet. Quod leges Romanas concernit, jam ſupra ad ſectionem ſecundam oſtendi, iis etiam pœnam quadrupli ſancitam fuiſſe; quemadmodum Judæi hac præſenti Miſna quadruplum & quintuplum ſtabiliunt. Verum diverſa reſpiciunt: nam Judæi ex lege Ex. 22. 1. illam pœnam tantummodo exigunt, ſi fur parvam pecudem vel bovem mactaverit, vel vendiderit; alibi duplo contenti: Romani ad res quaſvis in genere extendunt, eoque oculos intendunt, an fur manifeſtus ſit; an minus: ibi quadruplum; hic duplum exigentes. Vnde ſubinde contingit, ut qui lege Dei ad du-

plum; lege Romana ad quadruplum teneatur. Exempli gratia Exodi 22. 4. ſi bos in furis manibus deprehendatur, dupli tenetur; *at quicunque in faciendo deprehenſus eſt, & intra terminos ejus loci unde furatus eſt, comprehenſus*, lege Romana quadruplum debet: utpote fur manifeſtus. Inſt. l. 4. tit. 1.

§. 3.

Si cum furatus coram duobus mactavit & vendidit coram iiſdem, deprehendantur [1] incongrui; omnia rependunt: ſi cum furatus coram duobus mactavit & vendidit coram duobus aliis, tam hi quam illi incongrui deprehendātur; priores rependunt [2] duplum, poſteriores [3] triplum. Si poſteriores incongrui deprehendantur, ipſe [4] rependit duplum; illi verò triplum rependunt. Si poſteriorum alter incongruus ſit, [5] irritum ſit ſecundum teſtimonium: ſi priorum alter incongruus ſit, totum teſtimonium irritum redditur. etenim niſi furtum ſit, non eſt [6] mactatio aut venditio.

ג׳ :

גנב על פי שנים וטבח ומכר על פיהם ונמצאו זוממין משלמין הכל גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי שנים אחרים אלו ואלו נמצאו זוממין הראשונים משלמין תשלומי כפל והאחרונים משלמין תשלומי שלשה נמצאו אחרונים זוממין הוא משלם תשלומי כפל והן משלמין תשלומי שלשה אחד מן האחרונים זומם בטלה עדות שניה אחד מן הראשונים זומם בטלה כל העדות שאם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה :

ANNOTATIONES.

[1] Videndum quinam dicantur זוממים, *incongrui*: hi enim non ſunt מוכחשים, *falſitatis convicti*, ut putatur; ſed ab iis re ipſa diſtinguuntur, licet perſonæ eædem ad utrumque ordinem ſubinde pertineant, quia duo crimina in eundem cadere poſſunt. Itaque זוממים, *incongrui* cenſentur, qui ſive verum quoad cauſam principalem, ſive falſum dicant, idonei teſtes

teſtes non ſunt: quia ubi quod teſtantur factum fuit, præſto non erant; ſed alibi fuiſſe convincuntur. Quam deſcriptionem vocis uſus comprobat, & verba Gemaræ Cod. Maccoth, f. 5. p. 1. quæ ita habent, לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות, *Illud* Deut. 19. 16. *Ad teſtandum contra eum averſionem*, accipiendum, quaſi dicas, *Donec diverſo ac alio loco fuerit corpus teſtium*; ſcilicet non cenſentur teſtes incongrui. Male quidem סרה pro radice ponitur; tamen hæc eſt Talmudiſtarum mens, quam expreſſit S.J. cum annotaret, שהוסרו משם, *quia inde remoti ſunt.* Hinc apparet teſtes זוממים eos dici, quos ambos aliorum teſtimonio conſtat, ab illo loco remotos fuiſſe, ubi factum quod inveſtigatur, contigit. Dico *ambos:* quia ſi unus tantum ibi non fuiſſe deprehendatur, dicitur & מוכחש, *convictus falſi.* Non dubito quin is, cui Miſnæ & Maimonidæ quoddam dictum alio ſenſu prolatum videbatur, omnibus expenſis ſententiam meam approbaturus ſit. Teſtes vero ſimpliciter mendaces dicuntur מוכחשים, *falſarii* ſive *falſitatis convicti.* Vnde Nathan in Aruch, Si teſtes poſteriores contra priores teſtentur, occiſorem vel occiſum eo tempore ſecum fuiſſe; priores non erunt זוממים, ſed מוכחשים. Vnde jam liquet, quamvis iidem poſſint eſſe falſarii & ob abſentiam incongrui, diverſam rationem & modum iſtis duabus vocibus ſignificari: nam utrique quidem mentiuntur; ſed in rebus diverſis. זוממים, *incongrui* in eo mentiri deprehenduntur, quod ſe ſuis oculis rem vidiſſe vel auribus audiviſſe aſſerant; מוכחשים, quod circa idem factum aliis modis à veritate abierint, in quibus falſi arguuntur. [2] Quæ in ſequentibus de iſtis incongruis teſtibus ſanciuntur, ad quoſvis mendaces teſtes pro circumſtantiarum differentiis applicanda & extendenda eſſe, rationi congruit. Itaque ſequentia expendamus: ubi varietas magna deprehenditur. Sed quò omnia dextrè accipiantur, unum inprimis attendendum: in tota hac Miſna illud in caſibus proponendis ſpectari furtum, quod in bove committitur:

tur:

tur: ſiquidem paſſim ad quintuplum collimatur, cujus ille tenetur, qui bovem vel ſaltem æquale pecus furatus eò progreſſus fuit, ut vel vendiderit, vel mactaverit. Nihilominus hæ leges ſervata proportione in aliis quoque furtis locum habent,quorum nomine fures nonniſi ad duplum tenentur. Cum hæc ita ſe habeant, author poſtquam hujuſmodi factum expendiſſet, ubi iidem teſtes de furto ſimul & rei furtivæ mactatione vel venditione teſtati, deprehendebantur incongrui, eoſque ad eam pœnam damnaſſet, quam fur luere debuiſſet, idque ſecundum legem Deut. 19.19. *Omnino facietis ei, quemadmodum molitus fuerat facere fratri ſuo:* quum inquam hunc caſum propoſuiſſet; alium ſubjecit, ubi furti teſtes,& venditionis,diverſi ſunt.Tum ſimul totam pœnam, nimirum quintupli, ſuſtinent; & quidem convenienter legi jam productæ: adeo ut priores teſtes, qui proximum furti inſimulabant, dupli tantum obligentur; licet de bove agatur. Ratio eſt, quia fur, quamvis bovem furatus, ſi nondum mactaverit, aut vendiderit; ſed etiamnunc penes furem res furtiva deprehendatur;nonniſi dupli teneatur ex lege Exod. 22.4. ideoque nec incongrui & falſi teſtes ulterius obligantur. [3] At teſtes poſteriores, qui furem rem furtivam vendidiſſe, vel mactaſſe aſſerunt, triplum, cum de bove agitur, rependunt: quandoquidem fur, ſi bovem furto ablatum mactaſſet, vel vendidiſſet, tanto plura rependere debebat.puta, cum furti nomine duplum deberet; venditionis, vel mactationis nomine debebat triplum: ſiquidem in univerſum quintupli tenebatur, ſecundum legem Ex. 22.1. Antequam ad alia pergamus, id etiam minime prætereundum, cum poſteriores teſtes in triplum condemnantur, id fieri, quando convincuntur ante priores. etenim quid opus eſt, poſteriores teſtes examinare,ſi priores falſò de commiſſo furto teſtati ſunt? Si furatus non eſt, mactare & vendere licet. quorſum de venditione agitur, ubi rem ſibi venditam vel alio modo

ſuam

ſuam vendidiſſe vel mactaſſe potuit? Verum retrò examen meritò inſtituitur: ut cum de venditione conſtat, ad furtum pergatur, inque iſtud inquiratur. Quo ordine ſervató contingit quandoque, ut poſteriores ſive qui de poſteriori facto teſtantur, & priores qui de furto teſtimonium perhibent, omninò falſi convincantur, vel ea non vidiſſe, quæ tamen ſibi viſa profitentur. [4] Quod ſi hoc in poſterioribus tantum deprehendatur, & priores idonei teſtes ſint, fur ſolummodo, ſi bovem furatus ſit, duplum ſolvit; falſi teſtes triplum. Hac quidem de cauſa, quia tota pœna eſt quintupli, ſi bos mactatus vel venditus fuerit; ſin tantum abductus penes furem ſuperſit, dupli, uti in ſuperioribus jam aliquoties oſtenſum fuit. Vnde ſequitur, ut quum teſtes de furto veraces ſunt, fur ſimplicis furti pœnam luat, id eſt, duplum rependat; poſteriores teſtes de ulteriori delicto, cujus nomine fur triplum addere debuiſſet, contra veritatem teſtantes, triplum ſolvant: utpote qui debeant pati, quod proximo moliti fuerant.[5] Contingit autem quandoque, ut alter teſtium, qui de venditione rei furtivæ teſtati ſunt, falſi arguatur: hoc modo teſtimonium ſecundum habetur irritum; quia legimus Deuter. 19. 15. *Non ſtabit teſtis unus in quenquam, pro ulla iniquitate.* Nihilominus, ut bene obſervat Gloſſator, הו משלם כפל, *ipſe fur duplum ſolvit:* quandoquidem, licet poſterioris criminis nomine non teneatur, ut quod uno teſte ſolummodo affirmetur; prioris, puta, furti nomine, dupli tenetur, utpote quod idoneis teſtibus probatum ſit. Verumenimverò ſi in prioris facti, id eſt, furti teſtimonio, teſtium alter minus idoneus deprehendatur; non ſolum prioris, ſed etiam poſterioris criminis teſtimonium irritum fit. Vt enim ſubjicit author,[6] niſi furtum ſit, non eſt illicita mactatio aut venditio. Autoris verba ſano ſenſu accipienda: infinita quidem pecora abſq; furto mactari & vendi contingit; ſed cum hic de crimine agitur, fieri non poſſe, ut niſi furto bos alicui ereptus ſit, in mactatione

tione aut venditione crimen ſive culpam mactanti, aut vendenti adſcribamus. *unicuiq; enim in rebus ſuis quod vult facere licet.* Si ſuum bovem mactet, quid peccat? Hic dubium aliquod occurrit, ſi incongrui teſtes, qui non viderunt, quod ſe vidiſſe affirmant, de eo convicti, ipſi ad eam mulctam tenentur, quam reus ſuſtinuiſſet; quum unus teſtis iſto crimine tenetur, dimidiam ſaltem mulctam debere videtur. Attamen regulam hanc obſervant Judæi, אין עדים משלמים ממון עד שיוזמו שניהם, *teſtes pecuniam non rependunt, donec incongrui deprehendantur ambo.* Cæterum de pœna quadrupli è legibus Rom. antea dictum fuit, Judæorum ſententiæ, qua teſtes duos ſaltem hic requirunt, concinit Imp. Conſtantini ſanctio Cod. l. 4. t. 20. l. 9. *Nunc manifeſtè ſancimus, ut unius omnino teſtis reſponſio non audiatur, etiamſi præclara curiæ honore præfulgeat.* Porrò quod incongruos & falſos teſtes eo modo mulctant Judæi, quo reus teſtimonio vero convictus excipi debuiſſet; in eo non minus rigidi fuere Romani. Hinc Cod. l. 4. t. 20. l. 13. Εἰ βουληθῇ ὁ ἐκ τῆς ψευδοῦς μαρτυρίας καταδικασθείς, πολιτικῶς κινῆσαι κατὰ τοῦ ψευδομαρτυρήσαντος, λήψεται παρ' αὐτοῦ πᾶσαν ἣν ὑπέστη ζημίαν, πρὸς τὸ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ὡρισμένην τιμωρίαν ὑφίστασθαι, *Si velit falſo teſtimonio condemnatus civiliter agere contra eum qui falsò teſtatus eſt, ab ipſo omne quod ſuſtinuit damnum recipiet, præterquam quod ille legibus definitam pœnam ſuſtinebit.*

ד׳:

גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו משלם תשלומי כפל ואינו משל תשלומי ארבעה וחמשה גנב וטבח בשבת גנב וטבח לעבודת אלילים גנב משל אביו

§. 4.

Si furatus coram duobus mactavit & vendidit coram teſte uno, aut ſe tantum teſte, rependit duplum; [1] *nec rependit quadruplum aut quintuplum. Furatus mactavit in ſabbatho*[2]*; furatus mactavit ad idololatriam; furatus à patre ſuo, poſt-*

ומת אביו ואחר כך טבח
ומכר גנב והקדיש ואחר כך
טבח ומכר משל' תשלומי
כפל ואינו משלם תשלומי
ארבעה וחמשה ר' שמעון
אומר קדשי' שחייב באחריותם
משלם תשלומי ארבעה
וחמשה שאין חייב באחריותם
פטור ׃

poſtquam [3] pater obiit mactavit & vendidit; furatus ſanctificavit & poſtea [4] mactavit aut vendidit: ſinguli duplum rependunt; nec rependunt quadruplum aut quintuplum. D. Simeon ſtatuit, ſancta, [5] pro quibus deſideratis homo alia ſubſtituere tenetur, quadruplo aut quintuplo compenſari; pro quibus verò alia ſubſtituere non tenetur, ibi reum abſolvi.

Annotationes.

[1] Hæc Miſna ſive conſtitutio reſpondet ſecundæ hujus capitis ſectioni: ideoque ex iſta explicanda eſt. ut ibi in ſimilibus factis, conditionum & circumſtantiarum intuitu, exigitur quadruplum & quintuplum; ita hîc ob illarum diverſitatem duplum tantummodo deberi ſtatuitur. Primò, quia illic de mactato bove teſtabantur teſtes duo, quintuplum exigebatur; hic quoniam id factum fuerat uno teſte conſcio, ultra duplum non proceditur. Ideo autem additur, *aut ſe tantum cönſcio & teſte*, quia reus culpam faſſus pro uno tantum teſte habetur: præterea quod מודה בקנס פטור, *faſſus injuriam liber ſit*. Quod tamen poſterius dictum reſtrictione eget, כיון שהודה ואין שם עדים פטור, *Quum fatetur antequam teſtes præſto ſunt, liber eſt*. modo furtum fateatur, non tantum ſe pecudem mactaſſe vel vendidiſſe. Alioquin quilibet reus abſolvi facile poſſet: utpote qui ſimulac ſe convictum animadverteret, culpam lubens fateretur, quò pœnam effugeret; & ſine ulla difficultate mactationem omnes faterentur, modo furtivam rem mactatam eſſe non conſtaret. Cæterum fur ille qui poſtquam furatus eſt, de mactatione uno tantum teſte convincitur, vel ipſe culpam iſtam fatetur; quamvis recepto more ob

mactatum bovem non puniatur, nihilominus ob commiſſam furti culpam rependere duplum tenetur. Nam licet etiam tempeſtivè furtum faſſus ſit (quo caſu rem furtivam tantum rependit, ſive quanti eſt; & ſi Dei legem ſpectemus, quintam ſuperaddit;) nihilominus ob mactationem, vel venditionem pœna ferme duplicanda videri queat. Nam ut furti convictus duplum ſolvit, & ſi mactaverit quadruplum vel quintuplum; ita quum furti culpam faſſus ſimplum reſtituat, ſi mactaverit quoque vel vendiderit, ſe fatente, duplum non male exigetur. [2] Mactans pecudem furtivam in ſabbatho, vel ad idololatriam, ad duplum hujus Miſnæ conſtitutione damnatur; à quadruplo abſolvitur: quum tamen cæteris gravius peccet qui ſabbathum violat, vel idolis inſervit. Verum ideo abſolvitur à quadruplo & quintuplo, quia graviorem pœnam incurrit: nam uti nota 2. & 3. ſect. 2. dictum fuit, mortis pœna in tales tranſgreſſores ſancitur. Quandoquidem autem gravior pœna minorem ſecundum magiſtrorum ſententiam includit vel potius abſorbet; hinc fit, ut capitale ſupplicium iſtam mulctam hîc auferat, quæ mactationis nomine irroganda fuiſſet. Etenim furtum nihilominus plectitur, adeoque duplum rependitur: ſed augmentum quod in quadruplo & quintuplo invenitur, id eſt alterum duplum vel triplum, non exigitur: quoniam id mactationis nomine exigendum eſſet; mactatio autem quia in ſabbatho, vel ad idolorum cultum peracta fuit, morte luenda. Qui morte punitur quia mactavit, non verò quia furatus eſt; is judicibus ſatisfeciſſe cenſetur, ut ad quadruplum vel quintuplum ob mactationis crimen procedere non debeant. [3] Qui mactavit aut vendidit poſt obitum patris, à quadruplo & quintuplo liber eſt: quia res furtiva poſtquam patris morte hæres eſt filius, iſtum titulum ſimpliciter non ſuſtinet: ſiquidem cum fratribus &c. hæreditatem participans filius, in illam rem juris aliquid habet. Ita fit ut cum furti ſaltem teneatur

ante

ante patris mortem, ſimplicis furti pœnam debeat, quæ eſt dupli; ulterius verò non obligetur: quia nec mactatio, nec venditio erat iſtius rei, quæ omninò alterius eſſet. [4] De re ſanctificata hic convenienter ſectioni ſecundæ judicatur: ibi ſanctificatio mactationem ſubſequens, à communi mulcta ſanctificantem non liberabat, quia res conſecrata non mactabatur; hic mulcta minuitur, quod conſecratio mactationem vel venditionem præcedat, adeo ut res conſecrata ſit quæ mactatur aut venditur. Ita quidem magiſtris placet. qui duplum tamen à fure exigunt, licet ulteriori pœna ſuperſedeant: quia præter alia, ut res ſacra ſi furto auferatur, tota ſaltem compenſari, addita quinta parte debet; ſic ſi inſuper mactetur vel alienetur, duplum ejus tantum reddendum putant. quemadmodum alias quod duplo compenſari debet, ſi tantum furto auferatur; inſuper mactatum, quadruplum ſaltem exigit. Sed de iſta conſtitutione, quà iſto fundamento innititur, nihil addam: quandoquidem ad ſectionis ſecundæ notam ſextam, ipſum πρῶτον ψεῦδος aperui & refelli. [5] Subjicitur tandem R. Simeonis ſententia, quaſi cum magiſtrorum judicio non conveniret, in iis quæ hic dicuntur. Verumtamen authoris mens alia fuit; nimirum ut R. Simeonem alia in re reliquis opponeret: non quidem in hujuſmodi facto, ſiquis rem furtivam poſtea conſecraret, ac deinde mactaret; verum ſi quis rem conſecratam furatus, eandem mactaret. Sapientes eum qui conſecratam pecudem furatus eſſet, poſteaque mactaſſet, ad quadruplum non obligabant: quia Ex. 22.7. legatur, *Furto ablatum fuerit è domo viri*; non enim dici, מבית הקדש, *è domo rei conſecratæ*. At R. Simeon hic diſtinguit: quandoquidem bona conſecrata deprehenduntur, quibus amiſſis vel perditis conſecrans ulterius non obligatur. Exempli gratia, in בנדבות *ſpontaneis ſacrificiis*, ſi quis ita dixerit, hanc ovem Deo immolandam conſecro; ſi pecus iſta forte deperdita fuerit, aliam ſubſtituere non tenebitur: in

aliis verò quamplurimis,novam illius loco offerre debet.Itaque diſtinguit R. Simeon: illas pecudes ſi fures auferant, & mactent, quadruplum, & in bove quintuplum rependi non vult; in his verò poſterioris generis gravem iſtam mulctam omnino exigit. ſi modo ritè quoad alias circumſtantias munda pecus offeratur:ut ſi in loco ſacro, ſine macula à fure offerenda curetur; ſin immunda, alibi &c. etenim mactationem contra leges factam, utpote quæ legitima mactatio dici nequeat,iſtum reatum inducere non cenſet. Cæterum illius ſententiæ fundamentum, quum ſolitæ pœnæ reos facit, qui pecudes alienas quarum evictio dominis incumbit,mactant, ejuſmodi eſt. כיון דהבעל חייב באחריותן כי קא טבח דמריה קא טבח, *Quandoquidem proprietarius ad earum evictionem tenetur, quum mactat,id quod domini pecudis iſtius eſt,id mactat*.Senſus eſt,Quoniam fur ad gravem iſtam mulctam tenetur, ſi privati alicujus pecudem (non ſacram, ut illi ſentiunt) mactavit; idcirco is qui pecudem ab alio conſecratam mactat, pœnæ illius reus eſt, ſi dominus ad aliam ſubſtituendam,quæ Deo offeratur, obligatus ſit: nam eo caſu fur non tam conſecratam mactat, quam quæ eſt domini; ſiquidem dominus aliam conſecrare debet. Leges Romanæ ſeverius in iſta peccata animadvertunt:ut quæ iſtos fures,qui privata etiam ſacra tentarunt,pro ſacrilegis quidem non habeant; ſeverius tamen quam alios fures tractandos cenſeant. Libro Digeſt.48.t.13.l.9. *Qui privata ſacra vel ædiculas incuſtoditas tentaverunt, amplius quam fures; minus quam ſacrilegi,merentur.*

ה׳ו

מכרו חוץ מאחד ממאה שבו או שהיתה לו בו שותפות השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר משלם תשלומי כפל

§. 5.

Qui vendidit totum excepta veluti parte ejus centeſima[1]; *aut ſi in ea partem habuit; qui ita mactat ut in manu ſua morticini conditionem*[2] *mactatum induat; diſcerpens*[3]; *evellens*[4]: *ſinguli rependunt duplum;*

ואינו משלם תשלומי ארבעה
וחמשה גנב ברשות הבעלים
וטבח ומכר חוץ מרשותם
או שגנב חוץ מרשותם וטבח
ומכר ברשותם או שגנב
וטבח ומכר חוץ מרשותם
משלם תשלומי ארבעה
וחמש' אבל גנב וטבח ומכר
ברשותם פטור :

duplum ; nec rependunt quadruplum aut quintuplum. Si furatus in dominorum fundo , extra eorum fundum mactavit, & vendidit; aut furatus extra eorum fundum, mactavit & vendidit in fundo ; aut furatus eſt, mactavit & vendidit extra eorum fundum : ſolvit quadruplum aut quintuplum. at ſi furatus eſt, mactavit & vendidit in eorum ditione[1] *; liber eſt.*

ANNOTATIONES.

[1] Sanè mira eſt Judæorum indoles ac ingenium. Aliquando Scripturam ita extendunt, adeoque latè accipiunt & interpretantur, ut à mente Scripturæ alieniſſima ex ipſius verbis eruere non erubeſcant: aliàs hoc pluribus oſtendi ; jam uno exemplo contenti ſimus. In Berachoth Talm. fol. 8. p. 1. תניא נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר ולמות תוצאות תוצאות בגימטריא הכי הוו, Traditio etiam ita habet, *Nongenta & tria mortis genera creata ſunt in hoc mundo: quia dicitur* Pſal. 68.21. *Ipſi morti exitus ſunt* (id eſt, Deus è morte liberat.) *Exitus enim per Geometriam* (quam pro Arithmetica impropriè accipiunt) *eum numerum reddit.* Aliquando, cum lubet, ita mordicus verbis adhærent, ut nullam conſequentiam Logicam admittant. Vti hujus Miſnæ initium indicio eſt: ubi à quadruplo & quintuplo eum abſolvunt, qui ovem vel bovem furatus, etiam vendidit; modo centeſimam partem ejus non vendiderit. Etenim, inquiunt, lex c. 22. Exodi ita loquitur, *Si quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito* &c. Iam ergo, ut dicitur in Gemara, ומכרו כולו בעינן, *in dicto* Aut vendiderit eam, *totam ipſam requirimus:* quaſi dicas; Lex de ea pecude agit

 quam

quam vendiderit: ſi ergo aliquam portionem non vendiderit, iſta lege fur non tenetur. Adeo ut in Gemara pronunciet Rab, illam centeſimam eſſe 'דבר הניתר עמו בשחיטה, *rem quamvis, quæ cum pecude in mactatione diſſolvitur:* cujuſmodi eſt, quælibet etiam carnis portiuncula. quâ non vendita, à pœnæ gravitate ſecundum illius ſententiam fur abſolvetur. Imo ulterius progreditur Levi in eadem Gemara, ut modo fur גיזותיה, *vellera pecudis* non vendiderit, quadruplum vel quintuplum non exigat. Nonne hoc eſt legi illudere? Quid? Annon recta ratio ſuadet, ut proportione ſaltem inter venditum & quod venditum non eſt ſervata, lex vigorem ſuum retineat? Sed nugacem illam exceptionem omittamus.[2] quod ſequitur examinandum venit: quare qui pecus poſt ejus furtum mactat, cum alibi ad quadruplum &c. obligetur; in morticini conditionem induente, ea pœna non teneatur. Legimus Deut. 14. 21. *Ne comeditote ullum morticinum.* Hinc & è locis ſimilibus eliciunt, hujuſmodi mactationem legitimam non eſſe: adeoq; nullam ex iſto cibo utilitatem in edendo percipere Iſraëlitas, ſi pecus cum mactatur eo modo diſpoſitum ſit, vel tractetur ut morticini quædam conditio in eo deprehendatur. veluti ſi contra legitimum modum mactetur, vel aliunde vulneratum interea per ſe moriatur &c. (de quibus in præcepto negativo 134 lib. præceptorum maj.) Quia ergo, quam fur utilitatem percipiat, quodque inde damnum patiatur proprietarius, expendunt, multique cenſent, שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה, *mactationem incongruentem non cenſeri mactationem*; iſtiuſmodi mactationem ad legem Ex. 22. ubi dicitur, *Pecudem mactaverit*, referendam negant: adeoque à quadruplo reum abſolvunt. Ita legem Dei, quam diſertis verbis expreſſit, quaq; in hujuſmodi furtum gravi mulcta in aliorum exemplum animadverti voluit, quæcunque eſſet pecudis conditio; iſtam inquam legem coarctant.[3] Eadem ferme ratione, qua eum excuſant, qui dilaniat pecudem:

dem: ut qui iſtam mactationem non admittant, nec pro mactatione habeant. Sed primo videndum quid ſit נוחר, *diſcerpens*. Nomen נחירים Hebræis ſonat *nares*: unde in Miſna & Gemara verbum נחר, quaſi dicas, *fecit quid ad nares pertinens*. id Gloſſator enarrat, קורעו מנחיריו עד לבו, *diſcerpit eam* (beſtiam) *à naribus ejus uſq; ad pectus ipſius*. Hoc in agnellis & avibus factu facile eſt, ut prehenſa ſuperiori mandibula manu hac, inferiori vero alterâ; vel inferiori & ſuperiori parte roſtri in avibus, guttur ad imam colli partem & ulterius dilanietur. Vel נחר eſt ita jugulare ut jugulum non tranſverſum, ſed rectum ab ore ad pectus diſſeces. Inter Judæos nonnemo ſuffocationem hic deſignari exiſtimavit: quaſi pro קורע in gloſſa S. Jarchi legeretur כורע, idque tranſitivè in hunc ſenſum acciperetur, nares ad pectus deductas ita obthurari, ne pecus reſpirare poſſit, adeoque halitus defectu extinguatur. Sed altera illa lectio indubia eſt: utpote quam Bartenora, commentator Alpheſi, & Caph nachat conſtanter exprimant. (licet ipſe S. J. de eadem re agens ad חולין c. 6. ſect. 2. נוחר per חונק, id eſt, *ſtrangulans*, exponat.) Deinde in ſuffocatione ſanguis retinetur, at in iſta actione profluit: quemadmodum cum aliunde; tum hiſce verbis omninò liquet quæ leguntur codice כריתות c. 5. ſect. 1. דם נחירה ודם עיקור ודם הקזה שהנפש יוצאה בו חייבים עליו, *Sanguis diſcerptionis, ſanguis evulſionis, ſanguis venæſectionis, quicum anima expiratur; horum inquam nomine rei ſunt*, ſcilicet qui hujuſmodi in alimentum adhibent, ac aſſumunt. Itaque in נחירה ſanguis effunditur. ⁴ Cum נוחר conjungitur is, qui eo modo pecudem occidit ut œſaphagum & aſperam arteriam evellat & diffringat. Hunc cum præcedenti à quadruplo & quintuplo abſolvunt; licet hi iſtas pecudes furati ſint. Idque ex hac hypotheſi, דרסה לאו שחיטה היא כלל, *quod illa nullo modo ſit mactatio*. quocirca quam pœnam Deus furi pecudem occidenti irrogat, illos non tenere autumant. Quaſi verò legiſlator certum tantum modum mactandi, non verò quamlibet inter-

interficiendi rationem indigitaſſet. [5] Quod tandem ſubjungitur, furem ſi rem furtivã etiam mactaverit vel vendiderit in proprietarii fundo, non teneri; hac ratione ſtabilire volunt: in proprio domini loco furem non cenſeri talem, ſive pro fure haberi, niſi vel attollat ac elevet rem; vel eduxerit: alioqui enim non קנה, *acquirere* ſibique ſumere. Solum attactum, vel eductionem imperfectam illic non ſufficere autumant: licet extra domini fundum attactus rei alienæ, vel potius attractio furem conſtituat, ut qui ea ſibi rem furtivam קנה, *vendicare* velle cenſeatur. Quod priores aliquot hujus Miſnæ caſus attinet jam examinatos, Romani tam inepti non fuere ut iis parallelas leges ſanciverint: poſtremũ etiam hunc cum Judæis non definiunt; ſed potius contra ſtatuunt. Tantum enim abeſt, ut fures iſtos in ipſo proprietarii fundo deprehenſos minus puniant vel abſolvant; ut contra graviorem pœnam irrogent: utpote qui ſint fures manifeſti, ſive ἐπαυτοφώρῳ. uti jam aliquoties occaſion data obſervatum fuit. Præterea *contrectatio* ubique apud Romanos furtum conſtituit, nempe *fraudulosa, lucrifaciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam uſus ejus, poſſeſſioniſve.* ff. De furtis, non procul ab initio. Nedum ut eum excuſent & abſolvant, qui alterius pecudem in proprietarii fundo non ſolum contrectat, ſed etiam mactat aut vendit; ut præter & contra Dei legem facit Miſnæ author.

ו׳ ׃

היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור הגביהו או שהוציאו מרשות בעלים ומת חייב נתנו לבכורת בנו או לבעל חובו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר

§. 6.

Si traxit animal ut [1] exiret, & moriatur in dominorum fundo; liber eſt: ſi id [2] elevavit, aut eduxit è dominorum fundo, & moriatur; tenetur. Quum id dedit in [3] primogeniti ſui redemptionem, aut creditori ſuo, cuſtodi gratuito, mutuanti,

ולשוכר הירח מושכו ומת
ברשות הבעלים פטור הגביהו
או שהוציאו מרשות הבעלים
ומת חייב :

tuanti, mercenario, conducenti; ſi id trahat [4] *& in dominorum fundo moriatur, liber eſt: ſi id elevavit, aut è dominorum fundo eduxit, itaque mortuum eſt, tenetur.*

Annotationes.

[1] Hæc aliquo modo è præcedentibus liquent: ſed quò penitus percipiantur, quædam è codice Kiddouſchin repetenda, ubi modus res vel pecora acquirendi definitur. Quandiu quis aliena bona alteri relinquit, nec ad ſe transfert, ſibique acquirere & vendicare ſtudet; furti inſimulari nequit: ideoque conſtare debet, quî quave ratione ac modo hujus bona ad alterum tranſeant, ipſique ſive jure, ſive contra jus acquirantur: ut iſta voce cum Hebræis, qui קנה in hac materia adhibent, latius utamur. Itaque in iſto cod. c. 1. ſect. 4. בהמה גסה נקנית במסירה והדקה בהגבהה וגו׳, *magnum pecus traditione acquiritur; parva pecus elevatione* &c. & poſtea ex Sapientum ſententia, בהמה דקה נקנית במשיכה, *parva pecus attractione acquiritur.* Tribus modis ergo pecus ad alterum tranſit, traditione; elevatione; attractione: de quibus variè diſputantes, tandem concludunt, utrumque animalis genus attractione & elevatione comparari. Traditionem omitto, quia in furto nullum locum habet. Iam ulterius expendendum, ubi attractio, ubi elevatio ſuas vires exerit: hac enim in parte eſt magna differentia. Bartenora ad citatum locum Kiddouſchin in hæc verba ſcribit, הגבהה קונה בכל מקום, *elevatio ubique acquirit*, id eſt, ubicunque fiat. משיכה קונה בסימטא ובחצר של שניהם, *attractio acquirit in ſemita, & in amborum* ſcilicet amittentis & accipientis *atrio.* Quid ſit סימטא docet S. Jarchi f. 25. Kidd: circa finem, זוית שהיא אצל רשו׳ הרבי׳ ואינה לא רה״ר ולא רה״י, *extremitas apud locum publicum, quæ nec locus publicus, nec privatus cenſetur.* Sed quid eſt *attractio,* & *elevatio?* Elevatio animalis alicujus,

cujus, quâ è terra attollitur, dubia non eſt, niſi quod obſervanda ſit ſaltem altitudo, quam S. J. Kiddouſchin f. 26. circa initium tribus palmis definit; ſed attractio in dubium vocari poteſt. ideo Maimonidæ verba c. 2. de venditione, ſect. 6. ſubjiciam. כיצד קנין את הבהמה במשיכה אין צ״ל אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה כו שקנה אלא אפילו קרא לה ובאה או שהכישה במקל ורצתה בפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה, *Quomodo acquirunt pecudem attractione? Non opus eſt hæc dicere, ſi eam ita trahat ut progrediatur, aut ſi in ea progrediente equitet; ipſum ea ratione iſtam ſibi ſumere; verũ etiamſi eam ita tantum vocaverit ut ſequatur, aut baculo percuſſerit ut præcurrat; quandoquidem ipſa anteriores & poſteriores pedes loco movit, hanc ille ſibi ſumſit & acquiſivit:* Idem Maimonides ad c. 7. Bav. Kam. hæc, in illa quæ jam explicatur Miſna, expendenda annotat. Nam author Miſnæ ita inquit, *Si traxit animal ut exiret, & mortuum ſit in fundo domini; liber eſt:* ubi furem etiam abſolvit à reſtitutione dupli; nedum quadrupli: idque eo fundamento, quod (uti jam dictum & explicatum eſt) attractione in domini fundo pecus non acquiratur; ſed illa tantum in *ſemita* (de qua dictum eſt) & communi amborum atrio locum habeat. Itaque Maimonides annotat, הגנב לא יקרא גנב עד שיוציא אותו דבר הגנוב מרשותו ויקנה אותו בדרך מדרכי קניית המטלטלים, *fur non vocatur fur donec eduxerit rem furtivam à domini ditione, & acquiſiverit eam quodam ex iis modis, quibus mobilia acquiruntur.* Adeo ut trahere & abducere non ſufficiat; ſed ut furti agas, neceſſe eſt ut eum jam extra tuum fundum pecudem eduxiſſe noveris: nec *exire*, ut loquitur Miſna, reum facit, ſed *exiviſſe*; videlicet ſi trahendo jam eduxerit, reus eſt. At ſi vel elevaverit tantum, inquit Miſna, jam tenetur: quia, ſicuti in ſuperioribus intelleximus, *Elevatio in omni loco acquirit.* Itaque in fundo domini, cujus eſt pecus, ſi alius ad tres palmos è terra extulerit parvam pecudem, capram vel ovem, jam iſtam furatus cenſetur: adeoque hac in parte attractio & elevatio diverſæ ſunt conditionis.

Ex

Ex aliis tamen circumſtantiis colligendũ, an furandi animo id fecerit. [3] Primogeniti redemptio, quæ inter alias ſpecies ſubjicitur, è c. 13. Exod. illuſtranda. Ibi commate 13. Deus in hæc verba loquitur, *Omnem primogenitum humanum ex filiis tuis redimito:* pretium definitur Numerorum 18.16. *Redimendos eorum à nato unum menſem redimi jubeto ſecundum æſtimationem tuam, argenti quinque ſiclis, prout eſt ſiclus ſanctuarii: viginti obolorum eſt.* Hunc itaque caſum proponit author, ſi pater pro ſiclis quinque, quos primogeniti nomine debet, pecudem quandam ſacerdoti conferat, quam inſcio ſacerdote cujus ſit fundus, an furis an alterius, in proprietarii fundo largiatur. Sed obiter expendamus, quare cum primogenitos Deo deberent, paſſim filius unius menſis commemoretur: ab ipſa enim nativitate primogenitus redimendus videtur. Vnde in memoriam revocanda lex Num. 3. 40. qua primogeniti inde à filiis menſis (ut cum Scriptura loquar) & deinceps recenſeri jubentur. Hoc mandatum cum altero conferatur Lev. 12. 6. ubi mater ſi peperiſſet marem, præter ſeptem dies ſeparationis, triginta tres dies ſubſiſtere jubebatur, antequam ad ſanctuarium accederet: ubi puerum Deo ſiſtendum fuiſſe conſtat. Adeo ut Deus primogenitos filios poſt menſem ſuos agnoſceret. Itaque cum Servator noſter abſoluta demum Mariæ purgatione Hieroſolymam adduceretur; id legi convenienter factum fuit: quandoquidem menſe majores tantum exigebat Deus. Vbi tamen diſtinguendum inter tempus quo primogeniti debitum incipiebat; & alterum quo offerebant redemptionis pretium: hoc poſterius quidem ob dictam in puerpera cauſam differebatur; ſed pater ſimul ac filius menſem unum egiſſet, obligationem ad eum redimendum contrahebat. Hoc videre eſt apud Maimonidem c. 11. Biccourim, ſect. 17. מאימתי מתחייב בפדיון משישלים ל' יום, *A quo tempore redemptionis debitum ſuſtinet? Quum triginta dies abſolvit.* Ideoque addit, מת הבן בתוך ל' ואפילו

ביום שלשים אינו חייב בחמשה סלעין ואם הקדים ונתן לכהן יחזיר לו הפדיון, *Si filius intra triginta dies moriatur, imo ipſo die triceſimo, ille pater quinque ſiclos non debet; quod ſi anticipavit, & ſacerdoti dedit, hic illi redemtionis pretium reſtituet.* Cæterum ex ſententia magiſtrorum iſtud redemtionis pretium non neceſſariò ſiclis conſtat; quod tamen lex Num. 18. 16. omninò exigit: ſed æquivalens (licet non quodvis) etiam admittunt. Vnde in Talmude Cod. Bechoroth c. 8. ſect. 7. חמש סלעין של בן נפדין בשוה כסף, *quinq; ſicli primogeniti compenſantur eo quod argento æquivalet.* Sed Maimonides clarius loco ſuperius citato ſect. 6. redemptionem illam his rebus fieri obſervat, בין בכסף בין בשוה כסף מין המטלטלין שגופן ממון, *ſive argento, ſive re æquipollente è mobilibus, è quorum ſubſtantia facile pecunia conficitur.* Atque huc Miſna noſtra, quæ jam explicatur, reſpicit: quum fur pecudem in primogeniti redemptionem ſacerdoti tradens introducitur. ✝ Vbi, quemadmodum etiam in ſequentibus perſonis annotandum, quum dicitur, *ſi id trahat,* ut poſtea, *ſi id elevavit,* ea ipſum ſacerdotem alioſque commemoratos concernere; quum verò continuò ſubjicitur *liber eſt,* item *tenetur,* hæc ad furem pertinere. Idque in hunc ſenſum, Si ſacerdos datam à fure pecudem trahat & ducat, vel id faciat creditor, cuſtos aliive ſequentes, atque interea dum etiamnum in proprietarii fundo ſunt, pecus moriatur, furem non teneri; ſin verò iidem illi traditam pecudem elevaverint aut eduxerint, mortua pecude furem culpæ teneri. Quæ ampliori commentario non illuſtrabo, quandoquidem è ſuperioribus fundamentis penitus pernoſci queunt. Romani has ineptas diſtinctiones ignorantes, inter attractionem & elevationem, item educere & eduxiſſe, tantam differentiam non conſtituunt, ut attrahentem in privato proprietarii loco & etiamnum educentem abſolvant: quippe qui *contrectando ſæpe furtum fieri* agnoſcant ff. De furtis l. 6. Imo generalis eſt ſententia l. 5. ff. eod. *Sive igitur in publico, ſive in privato deprehendatur ante-*

antequam ad locum deſtinatum rem perferret: in ea cauſa eſt, ut fur manifeſtus ſit, ſi cum re furtiva deprehendatur.

ז׳ ׃

אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל אין מגדלין תרנגולין בירושלם מפני הקדשים ולא כהנים בארץ ישראל מפני הטהרות ולא יגדל ישראל חזירים בכל מקום לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת אין פורסין נישבין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס׃

§. 7.

Minuta animalia non educant [1] in terra Iſraëlitica; ſed in [2] Syria, & in deſertis terræ Iſraëliticæ: nec gallinaceos Hieroſolymis [3] educant; propter conſecrata; nec ipſi ſacerdotes[4] per terram Iſraëliticam, propter puritates. Nec Iſraëlita porcos [5] ullo loco educabit. Nemo canem [6] educabit, niſi catena ligetur. Nec retia columbis expandunt [7], niſi id fiat procul à loco habitato ad triginta ſtadia.

Annotationes.

[1] Judæorum antiquiſſimi in id ſummopere incubuerunt, ne Iſraëlitæ alii ab aliis injuria afficerentur: quò cum collimarent, inter alias conſtitutiones hanc etiam promulgavere, ne quis oves, capras, cuniculos, vel etiam vulpes (ut obſervāt) aliaſve minores beſtias iis locis aleret, ubi vicini agro damna inferre poſſent. Imo Joſuam in terræ diſtributione cum ſuo ſynedrio inter decem ſanctiones & hanc ſanxiſſe ajunt, qua priora Miſnæ noſtræ verba illuſtrantur. His interdicitur, ne quis minuta animalia in terra culta, ubi ſegetes vel vineta aut oliveta ſimiliave reperiuntur, alat ac educet; in deſertis, & ex Gemaræ enarratione in ſylvis id permittitur. Joſuam autem in poſteriori membro diſtinctionem adhibuiſſe ferunt. Unde Maimonides Cod. de damnis pecunia-

 riis

tiis c. 5. ſect. 7. Joſua התנה שמרעין בהמה דקה ביערים שאילניה גסין אבל אין מרעין שם בהמה גסה, *Stipulatus eſt, ut quidem minuta pecora in ſylvis paſcerent ubi craſſiores eſſent arbores; verum ibi magna pecora non paſcerent.* וביער שאילניה דקים אין מרעין בו לא גסה ולא דקה אלא מדעת בעליו, *Cæterum in ſylva, cujus arbores tenellæ eſſent, non paſcerent nec magnum, nec parvum pecus, niſi conſentiret dominus.* Hic videmus quanta ſollicitudine veteres caverint, ne quadrupes pauperiem faceret. Huc enim Miſnæ authori aliique reſpexere, cum minora illa pecora ab illa regione arcerent, ubi damnum darent. Ideoque in Choſchen Hammiſchpat (quem librum mihi ſuppeditavit vir ſpectatiſſimus Abrahamus Heidanus magni viri filius haud degener; ſed qui præter alias dotes eruditione & eloquentia inter præcipuos noſtri ſeculi paſtores eminet:) in illo inquam libro, quum illud interdictum ab authore tractatur, hujuſmodi ratio in hæc verba additur, בהמה דקה דרכה לרעות בשדות אחרות והזיקה מצוי תקנו חכמים שלא יגדלנה האדם במקום שדות וכרמים, *Quia minutum pecus depaſcere ſolet alienos agros, ejuſque damnum eſt frequens, conſtituere Sapientes, ne quis illud educaret ubi agri & vineta eſſent.* Neque ſolum lege, ſed etiam exemplis iſtam æquitatem populo perſuadere conati ſunt: imò ad ineptam uſque ſuperſtitionem. Cujus è Talmude ſpecimen aliquod ſubjiciendum exiſtimavi, quod Judæorum ingenium nobis manifeſtè aperiet: qui non contemnendas alioqui leges ſuis minutiis & ineptiis depravant, & aliò detorquent, quam earum primum inſtitutum ferebat. Cod. Bava Kam. f. 81. p. 1. narratur, בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה והיה יונק ממנה משחרית לשחרית לימים נכנסו חבריו לבקרו כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו ליסטים מזוין בביתו של זה ואנו נכנסין אצלו ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני שאין בי עון אלא עון אותה העז שעברתי על דברי חברי, narratur inquam, *de pio quodam, cui, cum tabifica pectoris tuſſi laboraret, medicique conſulerentur,*

rentur, reſponderunt, nullam fore ſanitatis reſtitutionem, donec lac fervidum unoquoque mane ſugeret. Itaque adductam ei capram lecti fuleris alligarunt, unde ſingulis matutinis ſugebat. Poſtea evenit ut ſocii ipſius ipſum inviſendi gratia adirent: qui cum iſtam capram lecti fuleris alligatam viderent, retroceſſere, ita fati; Latro in hujus ædibus educatur, nosne ad eum ingrediemur? Conſedere ac inquiſivere; ſed nihil in eo deprehenderunt præter iſtam iniquitatem iſtius capræ. Ipſe etiam horâ mortis pronunciabat, Novi in me nullam eſſe iniquitatem præter iniquitatem iſtius capræ: quod ſociorum meorum mandata tranſgreſſus ſim. Sanè legenti meritò mirum videri queat, quod viri iſti illo interdicto capram, quæ lecto alligata eſſet in ædibus, interdici cenſuerint: quandoquidem ſcopus & finis, quem ſupra è Choſchen Miſchpat expreſſi, hic locum habere nequit. quid enim damni ab hujuſmodi aſſervata capra metuendum? Quinetiam ſimiles caſus iſti magiſtri excipiunt: nam in Bav. Kam. f. 79. p. 2. ita ajunt: אף על פי שאמרו אין מגדלין בהמה דקה אבל משהה הוא קודם לרגל שלשים יום וקודם משתה בנו שלשים יום; *Quamvis ſtatuant, parvam beſtiam alendam non eſſe; tamen homini eam triginta dies ante feſtum aſſervare licet, & triginta dies ante filii nuptias.* Nam mactanda animalia ſtatim haberi nequeunt: ideoque maturè conquirenda, & interea aſſervanda, donec feſtum, vel convivii tempus inſtet. Verumenimverò rationem audiamus, quare hic majora pecora admittant, minora excludant; ut illa regiones frugiferæ capiant; hæc verò arceant. quemadmodum conſtitutionis noſtræ verba oſtendunt. Cauſam reddit Gemara, מגדלים בהמה גסה לפי שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולין לעמוד בה; *Educant magna pecora,* ſc. paſſim in regione Iſraëlitica, *quia non decernunt ſtatutum in cœtum, niſi maxima populi pars in eo perſiſtere poſſit.* quaſi dicas, vulgò iſta animalia ad uſum neceſſaria ſunt, & præſto eſſe debent, puta למשאוי ולחרישה, *ad portandum & arandum:* ideoque nunquam iis carere poſſumus. at parvæ pecudes,

quoties

quoties iis opus habemus, ואיפשר להביאם מחוצה לארץ, *peregrè adduci poſſunt.* Ita quidem illi; nos ad ſequentia pergamus. * Vbi Syriæ idcirco fit mentio, ut regiones, quas extra terram Chanaan acquiſiverant & debellaverant Iſraëlitæ, ſynecdochicè denotarentur: nam quicquid hoſtibus eripuerant, in Syria magna ex parte ſitum erat. Deinde per Syriam potius reliquas terras etiam innuere voluerunt, quia ad Davidis victoriam, quam de Syris reportaverat, utpote ſibi admodum glorioſam, lectorem oculos intendere voluerunt. Ideo interpres S. J. Syriam eſſe dicit Aram Tſobæ, quam ſubjugaverat David. Victoria 2 Sam. 8. ỳſ. 3. & 4. narratur: nec iſta tantum, ſed alia etiam, quam de aliis Syris, puta Damaſcenis obtinuit; quemadmodum ſequentia enarrant. Verum hac de cauſa potius Syriæ Tſobæ, quam alterius meminit S. Jarchi, quod poſterior pugna prioris cladis, quam Syri paſſi erant, occaſione ſubſecuta ſit, quum Damaſceni Tſobanis opem ferre conarentur. Syria Tſobæa quo loco fuerit, docet Joſephus Antiq. l. 7. c. 5. quum de iſta expeditione ad hunc modum ſcribit, Ἐπὶ Ἀδραζάρον τὸν Ἀραοῦ μὲν υἱὸν, βασιλέα δὲ τῆς Σωφήνης ἐστράτευσε, *Contra Adrazarum* (Hader Ezerem Scriptura 1 Chr. 18. vocat) *Araï filium, Sophenes regem, expeditionem ſuſcepit.* Quam Scriptura Tſobam nuncupat, Joſephus Sophenem dixit: eumque ſequuntur alii. Sed cum bona aliorum venia liberè profiteor, hanc ſententiam non facile mihi probandam videri. Etenim Ptolemæus l. 5. c. 13. Sophenem ultra Euphratem ad orientem collocat: atque ſi ſacram hiſtoriam 2 Samuelis 8. & 1 Chron. 18. expendas, Tſobam Damaſco vicinam (ut cui idcirco Damaſceni ſuccurrere molirentur) atq; inter Terram ſanctam & Euphratem ſitam fuiſſe animadvertes. Hamathæ rex & rex Tſobæ ut vicini bella inter ſe geſſiſſe leguntur; Hamath autem Canaani vicina erat. Et omninò attendendũ com. 3. c. 8. l. 2. Sam. cum expeditionis occaſio exprimitur, hæc adhiberi verba, *Quum iret & re-*

ut reduceret manum ſuam ad flumen Euphratis, & 1 Chr. 18. 3. pro *reduceret*, ſcribi *ſtabiliret*. quæ inter ſe collata, id animi fuiſſe ut dominium iterum ad Euphratem extenderet, omninò indicant. Itaque ſive hæc ad Davidem, ſive ad Adar-Ezerem referantur, Tſobam inter terram ſanctam & Euphratem fuiſſe liquet. Nam ſi David *quum proficiſceretur* eò, cum rege Tſobæ acie certavit, hunc in iſto tractu fuiſſe conſtat: ſi verò Adar-Ezer eò, ſcilicet ad Euphratem proficiſcens, Davidem in via hoſtem offendit, etiam cis Euphratem eum collocemus oportet. quid enim juris Davidi ultra Euphratem in iſtius regionis reges? uſque ad Euphratem ſeſe extendit jus à Deo conceſſum Gen. 15. 18. Quid ſi igitur Palmyrenam fuiſſe dicamus? Harum rerum periti judicent; ego jam quidem ita judico. Antequam productam hiſtoriam relinquamus, paucis videndum, an comma 4. cap. 8. lib. 2. Sam. cum 1 Chronic. 18. 4. conveniat: ſi quidem illic Davidem in prœlio ſeptingentos equites; hic verò ſepties mille equites cepiſſe legimus: adeo ut numeri convenire non videantur; cum ſeptingenti à ſepties mille longè abſint. Scriptura ſacra pro iis conſcripta fuit, qui eam (ut ait Pſaltes Pſ. 1. 2.) interdiu & noctu expendunt: hi ipſius phraſibus aſſueti ex hujuſmodi difficultatibus ſeſe facile expedient. Primò ex ipſa collatione liquet eſſe ellipſin: nam priori loco tantum dicitur, *mille*, poſteriori verò, ſive in Chron. additur, *currus:* ut per *mille* 2 Samuel. mille currus intelligantur. pariter cum idem ſcriptor dicit *ſeptingentos*, aliquid reticetur, quod ſubaudiendum ſit. Vnde Abrabaniel ad hunc paragraphum annotat, iſtos ſeptingentos eſſe שרים, *præfectos* equitum qui in caſtris erant; verum ſub iſtis alios militaſſe: שהיו כל הפרשים גדלים וקטנים ר״ל רוכבי הסוסים שבעת אלפים, *ut omnes equites primores & inferiores, ſive quicunque in equis equitarent, fuerint ſepties mille.* qui in Chron. memorantur. Si in priori voce ſit ellipſis, cur eam in poſteriori non admittamus? Quid impedit, quo minus

Y uno

uno loco primarios numeraverit, & quot in univerſum fuerint in medio reliquerit? Sic ſolet S. S. hic ellipſin admittere, quam alibi ſupplet: quo noſtram diligentiam acuat. Quemadmodum in arcis Hieroſolymitanæ expugnatione 2 Sam. 8. idem ſcriptor eundem loquendi modum adhibens, dixiſſe Davidem refert, *Quiſquis percuſſerit Iebuſæum, & iſtos cæcos & claudos*; nec addit, quid iſti David promiſerit: at in Chronicis l. 1. c. 11. ỳſ. 6. *Quiſquis percuſſerit Iebuſæum primùm, futurus eſt primarius & princeps.* Porrò licet S. Jarchi Syriam in Miſna commemoratam, Syriam Tſobæam eſſe annotaverit (cujus dicti occaſione hæc interſerenda duxi) in textu tamen Talmudico ſimpliciter Syriæ fit mentio. Quocirca tanta Synecdoche opus non eſt, cum Syria, licet in Sacris ſubinde ſtrictius ſumta, apud alios authores latiſſimæ ſit ſignificationis: ut præter hoſtes iſtos, qui dictis jam locis recenſentur; etiam ulteriores gentes complecti queat. In iſta Syria hoc permittit conſtitutio, ut parvæ pecudes & minuta animalia paſcantur: cujus hæc eſt ratio, quia קסבר דלא שמיה כיבוש והויא כחוצה לארץ ובחוצה לארץ מותר לגדל דלא חיישינן ליישוב, *arbitratur ipſam* (Syriam ſcilicet) *propriè non dici* (& cenſeri) *ſubjugatam, atque ſe habere inſtar peregrinæ terræ; in terra autem peregrina educare* (iſta animalia) *licere, neque nos habitatæ* (ab Iſraëlitis) *terræ in eo metuere.* Quorum verborum hic eſt ſenſus, in terra Iſraëlitica iſtam paſtionem eſſe interdictam, quia iſta regio eſt סתם, *abſolutè* Iſraëlitarum, ideoq; locis iſtic habitatis conſulendum, ne damnum patiantur: at Syriam, licet magna ex parte in Iſraëlitarum poteſtatem redacta eſſet; nihilominus aliis infinitis ad inhabitandum conceſſam, adeoque non ita ſubjugatam fuiſſe, quemadmodum quidem terra Canaan, quæ tota omninò ſit Iſraëlis. unde quæ iſthic loca deſerta & ſylvoſa non ſunt, eorum reſpectu ישוב, *habitata terra* nuncupantur: cui hac conſtitutione conſultum fuit. Verum hic dubium occurrit de regione Babylonica, quandoquidem eò

migra-

migrarunt Judæi. Si illud interdictum in Judæorum & Iſraëlitarum gratiam ſancitum ſit, omninò Judæi alii aliis ubique iſtam æquitatem & benevolentiam exhibere debent, ne pecore ſuo proximum lædant, ubicunque vitam degant. Itaque in Gemara Magiſter Houna hæc Rabi verba producit, עבדינן עבדינן בבבל כארץ ישראל לבהמה דקה מכי אתא רב לבבל ; *In Babylonia ita nos geſſimus, ut in terra Iſraëlis, quod minores pecudes concernit, ab eo tempore quo Rabus in Babyloniam venit.* Is enim, ut quidam exiſtimant, plures ſecum ſua celebritate & authoritate pertraxit: vel ut nonnulli ſentiunt, ipſe alios illum morem ſervare docuit, quod quamplurimos ibi habitare Judæos, adeoque firmam & fixam ſedem illic habere, videret. Idcirco Maimonides illam conſuetudinem cum ipſius ratione, his verbis dextrè expreſſit, כבר עשו בבל כארץ ישראל לאסור בה גידול בהמה דקה וחיה דקה מפני שהיו רוב השדות והכרמים שם באותם הימים של ישראל, *Pridem Babyloniam terra Iſraëlitica æquarunt, ut iſtic parvas pecudes, parvaſque feras educare prohiberent: quia multi agri, & vineta iſtic illis temporibus erant Iſraëlitarum.* Quam rationem cum expēderet author libri in ſuperioribus memorati Choſchen Hammiſpat, hanc inde concluſionem elicuit, f. 449. p. 2. נראה דבזה לא גרירינן בתר בבל דמשמע דאסור בבבל לפי שהיו שם רוב שדות לישראל ועכשיו דהשתא ליתא להאי טעמא שרי, *Videtur nos hac in parte Babyloniam uſq; non trahi* (id eſt, mores noſtros eò non transferre:) *quia ratio, cur illud in Babylonia interdictum eſſet, hac erat, quod ibi multi agri eſſent Iſraëlitarum. & quandoquidem jam id non eſt, ob hanc rationem illud eſt abrogatum.* [3] Sed ad aves accedamus, in quibus gallos gallinaceos Hieroſolymis arcent ac prohibent, idque rerum conſecratarum cauſa. Quæ ratio ut ſolida & ſufficiens habeatur, duo nobis in memoriam revocanda ſunt: quorum unum contaminandi modum; alterum verò rerum conſecratarum uſum ſpectat. Reptilibus aliiſque immundis animalibus perſonas & cibos immundos reddi, prolixè docetur c. 11. Levit. ut commate 31. *Iſta immunda ſunt*

da ſunt vobis ex omnibus reptilibus: quiſquis tetigerit illa poſt mortem illorum, immundus erit uſque ad veſperam? 32. Et res omnis ſuper quam aliquod *eorum poſt mortem ſuam ceciderit immunda erit* &c. Doctores autem ſubſumunt, ודרך תרנגולין לנקר, באשפה שמא יעלו כעדשה מן השרץ ויטמאו את הקדושין, *Atqui galli gallinacei in ſerquilinio ſcalpere ſolent: itaque forte ad quantitatem grani lentis de reptili* (illuc abjecto) *emerget, & hac ratione contaminabuntur conſecrata.* Quocirca cum à reptilium tactu res contaminentur, reptilia vero eorumve minimas particulas gallinacei ſæpe è ſterquilinio, vel aliunde ex terra unguibus fodiendo eruant; magiſtris placet, gallinaceos arceri, ne ſi reptilium particulæ ſcalpendo ejectæ in res conſecratas decidant, ſancta impurentur. Quod ſterquilinii hic mentionē injiciant Judæi, ſtricte accipiendum non eſt; ſed hoc exemplum ab ipſis adhibetur, quia galli gallinacei in ſterquiliniis utplurimum unguibus fodere ſolent. Alioqui nulla Hieroſolymis deprehendebantur ſterquilinia: ſi Gemaræ fidem habeamus Cod. Baba Kam. edit. Ven. f. 82. p. 2. ubi decem privilegia ordine recenſentur, quæ ut curioſo lectori inſerviam ſubjicere ac vertere, vel etiam illuſtrare non gravabor. Ita habet Gemara, עשרה דברים נאמרו בירושלים אין הבית חלוט בה, *Decem res dicuntur de Ieruſalem. Domus in ipſa non venditur lege mancipii.* qua de re Levit. 25. 29. *Quum quis vendet domum habitabilem* in *civitate muro* cincta, *tum erit jus redemturæ ejus uſque ad complementum anni venditionis ejus: anno pleno eſto jus redemturæ ejus.* 30. *Quod ſi non fuerit redempta intereà dum completur ei annus integer; tunc cedet domus illa quæ* eſt *in civitate muro* cincta, *in mancipium illi qui emit eam per generationes illius.* Hæc ultima verba in Gemara arripiunt, quæ Jeroſolymæ non competere poſſe arbitrantur: utpote quam certæ tribui aſſignatam negant; ad aliquam autem perpetua ædium poſſeſſione derivari poſſe, conſtat. Secundum privilegium ita habet, אין מביאים עגלה ערופה, *non affert vitulam decollandam.*

Cujus

Cujus cognitio è cap. 21. Deut. dependet: ubi ad cædem in agro factam expiandam, ſi ignoretur author, proximæ civitatis ſeniores vitulam in vallem deducere jubentur, ibique ſuper vitulam manus lavare tenentur. Quia iſtius legis initio dicitur, ***Si inveniatur confoſſus, in terra quam Iova Deus tuus dat tibi ut hæreditario jure poſſideas eam;*** ideo Jeruſalem illa obligatione vitulam adducendi eximunt, quod tribui certæ cum aliis regionibus diſtributa non ſit. Tertium his verbis efferunt, אינה נעשית עיר הנדחת, ***non ſit civitas impulſa:*** quaſi dicerent, non ſubjicitur legibus Deut. 13. 12. & ſeq. quibus graves pœnæ in eam civitatem decernuntur, quæ ad idololatriam quorundam ſuaſu impulſa fuit. Etenim quia Ỽſ. 12. ***civitatum tuarum*** legimus; ideo ad rationem in primo & ſecundo privilegio adductam reſpicientes, urbem iſtis etiam pœnis eximunt. Quartum eſt, quod אינה מטמאה בנגעים, ***non contaminetur plagis lepræ:*** quia tribubus in poſſeſſionem diſtributa non fuit; lepra vero ***in ædibus regionis poſſeſſionis*** ipſorum erat Lev. 14. 34. Quinta proprietas, quod אין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות, ***in ea non promittant*** ſive è parietibus educant ***trabes***, ***nec podia*** ſive pergulas pendulas. Ratio duplex, prior ex אוהל הטומאה tentorio immunditiæ deſumitur: quo loquendi modo ad comma 14. Num. 19. c. reſpiciunt. ***Quum homo mortuus fuerit in tentorio; quiſquis accedit ad tentorium ipſum, & quiſquis eſt in ipſo tentorio, immundus eſto ſeptem dies.*** Iam fieri poſſe, inquiunt, ut minima cadaveris particula in terra occultetur; podia autem iſta ſive ſuperiores pergulas veluti tentoria eſſe ſupra ſubjectum ſpacium: ideoque omnes prætereuntes infra podia contaminari ex illa de tentorio lege. Altera ratio, ne ſi quid è ſuperiori loco decidat, eorum qui feſta frequentant nonnulli lædantur. Sextò addunt, אין עושין בה אשפתות, ***In ipſa non accumulant ſterquilinia.*** Atque hoc eſt cujus occaſione hæc producimus: id enim probandum erat, in Jeruſalem ex illo privilegio non fuiſſe ſterquilinium. Septimò addunt,

אין עושין בה כבשונות, *Non ſtruunt in eo fornaces*; ne fumus civitatem pervadat: ut ipſi annotant. Id de fornacibus calcariis intellige: quemadmodum S. J. Gen. 19. 28. כבשן חפירה ששורפין בה את האבן לסיד, *Fornax calcaria eſt locus excavatus, ubi ſaxa comburunt in calcem.* Octavò, אין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות וורדין שהיו מימות נביאים הראשונים, *In ea non plantant hortos, aut pomaria, præter roſeta quæ jam inde à priorum prophetarum temporibus ibi fuere.* Nam iſta loca ſtercorare ſolent; at ſterquilinia hic prohibentur. deinde inquiunt מפני סרח׳, *propter ſpurcitiem*: qua voce non tantum peccatum; ſed etiam, quod hujus loci eſt, Zizaniam malignaſque herbas denotant. Nonò, אין מגדלים בה תרנגולין, *In ea gallinaceos non alunt*: qua de re ſatis in ſuperioribus. Decimum quod ibi fieri negant, ita exprimunt, אין מלינין בה את המת, *mortuum ibi pernoctare non permittunt.* Itaque מת בו אדם באותו היום קוברין אותו מיד, *ſi ibi moriatur homo, eo ipſo die ſtatim illum ſepeliunt.* Huic poſtremo ſubjiciunt, גמרא, eſt *traditio*: quaſi dicas, nulla quidem ſufficiens ratio apparet; ſed hoc πατροπαραδότως à majoribus acceptum fuit. Tamen ibi ſunt ſepulchra familiæ Davidicæ & Huldæ Prophetiſſæ; ut obſervatur in Additione (תוספות vocant) ad c. 1. Babæ poſtremæ. Supra, initio hujus tertiæ notæ duo expendenda dicebantur, quò perciperetur, qua ratione res conſecratæ gallinaceos urbe ſancta expellebant: itaque jam ad ſecundum accedamus, puta rerum conſecratarum uſum. Res ſanctæ (uti è Maimonide Cod. Maaſe Hakkorbanoth c. 1. ſect. 4. cum 17. & c. 10. 7. colligitur manifeſtè) ex animatis deſumtæ in duas claſſes dividuntur: quarum poſterior res ſanctiſſimas continet, ut ſunt holocauſta, victimæ pro peccato & reatu, nec non euchariſtica cœtus totius; reliqua euchariſtica, ſacrificia laudis, aliaque ut primogenita, decimæ & paſchalis agnus, priorem claſſem conſtituunt, ac ſancta levia dicuntur. Quæ poſteriora ubi comederentur, in urbe ſancta iis veſci Iſraëlitæ jubebantur, ſecundum Talmudicum pronunciatum

tum Cod. Celim, cap. 1. quo Jeruſalem reliquis civitatibus ſanctior cenſetur, שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני, *quia iſtic comedunt ſancta levia & decimas ſecundas.* Atque hæc ſacris literis convenienter dicuntur: nam de ſanctis quibuſdam levioribus, uti vocant, legimus Deut. 15. 19. *Coram Iova Deo tuo comedito illud* (primogenitum) *quotannis in loco quem elegerit Iova; tu & familia tua.* De decimis ſecundis Deut. 14. 26. *Expenſa pecunia illa* (ex decimis ſecundis in loco nimis remòto redacta) *in omnia quæ deſideraverit animus tuus in boves, aut in pecudes, & in vinum, aut in alium potum inebriantem, denique in omnia quæ expetierit abs te animus tuus; comedes ibi coràm Iova Deo tuo.* Hiſce Judæi ſuam traditionem confirmant. De ſanctis vero ſanctiſſimis intra civitatem edi ſolitis, conſulendum caput quintum *de Sacrificiis.* Audivimus ſancta inquinari poſſe gallinaceis, qui reptilium particulas è terra ſcalpendo eruunt; deinde ſancta quamplurima in ſancta civitate comedi: quapropter, ne ſancta à gallinaceis inquinentur, hi in urbem ita non admittuntur, ut ibi alantur.

⁴ At ſacerdotibus gallinaceos alicubi in terra Canaan habere non licebat. Hoc enim הטהרות, *puritates* impediebant. Quî, quave ratione? Reſponſio è ſacerdotum & primitiarum (ut hanc vocem latius cum V. L. uſurpem,) ſtatu ac conditione dependet. Iſti, quæ ſibi primitiæ conſecrabantur, iis ipſis per totam regionem Canaan veſcebantur; atqui, ut Maimonides obſervat Cod. de primitiis c. 12. ſect. 1. אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל כשאר הקדשים ולא יביאנה לידי טומאה, *Vetitum eſt hanc oblationem regionis Iſraëliticæ contaminare, ut & reliquas ſanctitates; nec eam quis deducat in immunditiei periculum.* Hac de cauſa gallinaceos non alebant ſacerdotes; ne immunda reptilia eorumve particulæ unguibus effoſſæ in ſanctas primitias inciderent, eaſque contaminarent. Iſtæ verò oblationes per totam terram Canaan à ſacerdotibus edebantur: unde & omnibus iſtis locis galli gallinacei ab ædibus ſacerdotum remo-

removebantur.[5] At Iſraëlitis ubique interdictum, ne porcos alerent. Cauſam interdicti in Gemara reddunt: quæ ut eo melius percipiatur, ex Joſephi libro 13. & 14. repetendum, poſt patris obitum inter Hyrcanum & Ariſtobulum de regno contentionem exortam fuiſſe. Itaque l. 14. Antiq. c. 1. in hunc modum ſcribit author, cum Ariſtobuli victoriam in pugna quadam narraſſet: φεύγει πρὸς τὴν ἀκρόπολιν Ὑρκανὸς, ἔνθα συνέβαινε καθεῖρχθαι τὴν Ἀριστοβούλου γυναῖκα, *fugit in arcem Hyrcanus, ubi contigerat concludi Ariſtobuli uxorem:* quam arcem Hieroſolymis fuiſſe c. ult. l. 13. edocet. Hinc liquet Hyrcanum intra urbem, Ariſtobulum extra eam fuiſſe, ſub ultima ſaltem iſtius diſſidii tempora. Quocirca narrant Gemarici Doctores, כשצרו בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין והיו מעלין להם תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית א' להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שילשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזע ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירין וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית, *Quum Haſmonæi alii alios impugnarent, Hyrcanus intra civitatem, Ariſtobulus extra ipſam erat. quotidie catenis in capſa aliis denarios demittebant; qui ipſis viciſſim ſurſum attollebant jugis ſacrificii victimas. Sed cum illic eſſet ſenex quidam Græcanicæ ſapientiæ peritus, dicebat obſidentibus, Quandiu in cultu ſuo occupantur, in manum veſtram non traduntur: cras catenâ demittent denarios in capſa; tum remittite ipſis porcum. qui cum ad muri medium ſublatus fuiſſet, ungulas ſuas in murum fixit: unde quum commota fuiſſet terra Iſraëlitica ad quadringentas paraſangas quaquaverſum, iſta hora pronunciarunt, Maledictus vir qui educaverit porcos, & maledictus homo qui filium ſuum Græcorum ſapientiam docuerit.* Et quia in promptu erat exceptio, non quidem edendi cauſa id licere; ſed cum eorum arvina & adipe multa linantur ac inungantur, in hunc finem fortaſſe ſi collimetur, porcos non prohiberi; ideo & hoc ſcopo porcum

cum alere interdixerunt. Ita D. Aſcher magnæ inter Judæos authoritatis, annotat ad Miſnæ verba, *Nullo loco Iſraëlita porcos educabit*, ואפילו כדי למשוח מהן עורות, *nequidem ut ungantur iis pelles.* Imo addit, nec etiam porcos paſcendos ut deinde aliis vendantur, quibus interdicti non ſunt. Nec id Judæos excuſare, ſi ad exercendam mercaturam porcos alicubi alant. Huic Aſcheri favet Miſna Cod. Schebiit: ubi cap. ſept. ſectione 3. legimus, vel ſecundum diviſionem Jeroſolym. 6. אין עושין סחורה לא בנבילות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים, *Non exercent mercaturam nec morticinis, nec diſcerptis, nec abominandis, nec reptilibus.* Beſtias hic prohibent, quarum eſu Iſraëlitis interdictum erat: quarum ambitu ſues ac porcos comprehendi, nos docet c. 11. Levit. Vbi quidem iſtas beſtias vendere non prohibetur: ſed Gemara Jeroſolymitana ſub finem c. 7. Babæ primæ, id ex ipſis ca. iſtius verbis eruere conatur, quum inquit, כתיב טמאים הם לכם מה תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הנייה כל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה. *Scriptum eſt* (aliquoties c. 11. Levit.) *Immundi ſunt vobis. Quam ergo doctrinam ſuppeditat* (℣ſ. 35.) Et immundi ſunto vobis? *Sed hoc docetur, convenire interdictum de eſu, & interdictum de emolumento* (id eſt, quod edere non licet, nec inde aliud emolumentum, ut pretium in vendendo, percipere licet.) *Verum in eo quodcunq; illorum* (magiſtrorum) *dictis interdicitur, mercaturam exercere licet.* Si rei alicujus eſus Lege interdicatur, ejuſdem mercaturam interdictam volunt: ideoque nec porcorum mercimonium admittunt, utpote qui illo genere contineantur. Hic notanda objectio, quam Doctor Simeon annotationibus ad c. 7. Schebiit nobis proponit. והרי חמור למלאכתו הוא גדל והרי גמל למלאכתו הוא גדל ולא אסרין לעשות בהן סחורה אלא בדבר העומד לאכילה, *Atqui ecce, aſinus ad opus ſuum educatur, ecce etiam camelus ad opus ſuum educatur; neque prohibent, quominus iis mercatura exerceatur. verum reſpondeo, Illa de re, quæ tantum apta eſt eſui, agitur.* Quaſi dicat, non alias beſtias hic

Z ſpecta-

ſpectamus, quam iſtiuſmodi, quarum alius non eſt quam in edendo uſus; non vero ad laborem ſubeundum ſimiliave opera adhibentur. Sues vero & porci alium uſum, quam ut cibum ſuppeditent, non habent. Vnde ergo porci, quorum mentio Matt. 8. 30? Nam paſcere ipſos, magiſtrorum ſaltem authoritas vetabat. Si quis regerat Judæos cum Benjamitis tantum rediiſſe, unà cum Levitis, reliquas vero tribus in captivitate manſiſſe; ideo quicquid extra Judæam & Benjaminitidem eſſet, ab aliis gentibus occupatum, quibus ſues prohibitæ non erant: hac ratione iis non ſatisfaciet, qui totam hanc rem expendent accuratius. Id enim probare non poſſum, ut loca iſta reliqua à gentilibus tantum habitata fuiſſe aſſeratur: idque primò ex eo refelli poſſe antumo, quod Servator noſter Mat. 15. 24. teſtetur, *Non ſum miſſus niſi ad oves perditas domus Iſraëlis*, nempe ad annunciandum ore meo euangelium, edendaq; jam miracula; cùm tamen paſſim extra Benjaminis & Judæ tribum prædicaverit euangelium, idque miraculis confirmaverit. quocirca illic paſſim Iſraëlitas ſedes ſuas habuiſſe neceſſe fuit. Atque hoc indubium meo judicio, cum ob rationem prædictam; tum etiam quia diſcipulis ſuis injunxit Chriſtus, *ne in viam Gentium abirent*, Matt. 10. 5. qui tamen Luc. *9. 6. ſingulos vicos obibant:* puta ubi Chriſtus ambulare ſolitus erat; uti liquet, ſi quis Luc. 10. 1. conferat, ubi alios diſcipulos *miſiſſe* narratur *in omnem urbem & locum, quò futurum erat ut ipſe veniret*. Concludere meritò mihi videor, Iſraëlitas ibi vixiſſe: qui non ſine cauſa duplices ſaltem conſtitui poſſent, reduces è captivitate Babylonica; & deinde nonnulli eorum poſteri qui à Salmanaſſare abducti fuerant. Nam Nehem. 8. 1. habitaſſe dicuntur *omnes Iſraëlitæ* (reduces) *in civitatibus ſuis*. Verum quidem eſt, Judæos cum Benjaminitis & Levitis abactos in captivitatem, atque de iis inprimis eo loco agi; ſed minime negligendum quod 2 Chr. 10. 17. legitur, Iſraëlitas à Judæis deſciviſſe, verum *ſuper filios*

filios Iſraëlis qui habitabant inter civitates Iudæ regnaſſe Salomonis filium. & c. 11. 16. quum Levitas ſe ad Judæos contuliſſe narraſſet autor, ſubjecit, *Et ſequuti illos ex omnibus tribubus Iſraëlis, qui dedebant animum ſuum ad requirendum Iovam:* quod amplius ſub piis regibus qui ſubinde excitabantur factum. Adeo ut inter Judæos alii Iſraëlitæ vixerint, qui ut cum ipſis abducti; ſic reduces cum iis loca ſua & poſſeſſiones avitas occuparunt. Neh. 8. 1. Deinde à Salmanaſſare in reliquis Iſraëlitarum tribubus multos relictos fuiſſe ſatis manifeſtè è 2 Chron. 34. colligitur. nam Joſuæ temporibus jam Iſraëlitæ in Aſſyriam abducti fuerant; attamen 6. & 9. ac 33. verſibus regiones Ephraimitarum &c. ad verum Dei cultum, imo quemlibet in Iſraële inventum ille ad colendum Jovam perduxiſſe legitur: cum novi iſti coloni è Babylonia aliiſque locis adducti in idololatria ſua perſeveraſſe legantur, 2 Reg. 17. Qui Iſraëlitæ vel remanſerunt cum reliqui abducerentur; vel ſaltem redierant cum ſacerdote, quum feris Deus regionem adeo puniret, ut aliquo ſaltem modo Deum revereri cogerentur? quemadmodum eodem capite narratur. Etiam prædictum per Jeremiam non tantum Judæos; ſed etiam alios tribules redituros, Jer. c. 50. 4. *Venient filii Iſraëlis, ipſi cum filiis Iudæ unà.* ubi de ſolutione captivitatis Babylonicæ ſermo eſt. Zacharias etiam c. 8. ℣ſ. 13. in hunc modum loquitur, *Eritque ut quemadmodum fuiſtis maledictioni in gentibus, O domus Iehudæ, & domus Iſraëlis, ita ſervem vos & ſitis benedictioni.* Et ſane ſecus factum non fuiſſe, omninò ſuadet monarchiæ Perſicæ conditio: quandoquidem enim Cyrus & ſequentes monarchæ regiones illas occupaverant in quas Iſraëlitæ abducti fuerant (unde Ezr. 1. 2. Cyrus inquit, *Omnia regna terræ tradidit mihi Iova,*) & redeundi poteſtatem omnibus faciebant (Ezr. 1. cap.) quis Iſraëlitarum nullos hanc gratiam amplexos, ſed ſolos Judæos ac Benj. credat? Fateor quidem multos, imo illorum pleroſque iſtam

Dei benignitatem contempſiſſe: nam ut Ezr. 1. 5. ex Judæis, Benjamitis & Levitis ii tantum rediiſſe dicuntur, quorum Deus excitaverat ſpiritum; ita in reliquis tribubus factum fuit, ubi hanc Dei gratiam rariorem fuiſſe agnoſco. Ex iis tamen multos rediiſſe docetur 1 Chr. 9. 3. ubi etiam Jeroſolymam quidam Ephrajimitarum & Menaſſenſium incoluiſſe narrantur. Quid ergo dicendum ad comma 6. cap. 1. Hoſeæ, *Non pergam amplius miſereri domus Iſraëlis?* Hujuſmodi de maxima eorum parte ſunt intelligenda. Quomodo etiam accipio Joſephi verba Antiq. l. 11. c. 5. αἱ δέκα φυλαὶ, πέραν εἰσὶν Εὐφράτου ἕως δεῦρο, *Decem tribus, ultra Euphratem degunt hactenus.* Nec quiſquam credo negabit, multa de gente dici quæ ſingulis hominibus in iſta gente non competunt. Si quis tam bardus ut neget, vel à puero refelletur. Itaque hinc factum ut iſtis locis, ubi docuit Servator noſter, paſſim Iſraëlitas offenderit: licet quamplurimi diverſis locis alienigenæ habitaverint. adeo ut Matt. c. 10. ℣ſ. 5. duodecim diſcipulis dixerit Chriſtus, *In urbem Samaritanorum ne ingrediamini.* Sed alienigenæ inprimis transjordanenſes regiones incolebant: ubi inter alios Gadareni, & Gergeſeni, qui porcos paſcebant, quorum mentio Matt. 8. Quapropter nihil miri, ſi contra Judæorum ac Iſraëlitarum ſtatuta ſues habuerint: nam Gezara & Gadara à lacu Genezareth remotiores; loca ubi Chriſtus ultra lacum inter ſuos docebat & miracula edebat, Capernaümo & lacui viciniora erant, ut Chorazin & Dalmanutha. Licet Gadareni ad lacus auſtraliorem partem porcorum paſtores dimitterent: qui tamen μακρὰν, *procul* à Chriſto ejuſque diſcipulis aberant. Iſta loca remotiora ultra Jordanē & lacum à multis Judæis vel Iſraëlitis habitata fuiſſe non videntur; ſed nonnulli tamen ut alibi, ſic iſtis locis inter iſtos commorabantur gentiles, qui magiſtrorum placitis ſe aſtringi paſſi non ſunt. Clariſſimus Beza Joſephi quendam paragraphum citat, quo illa loca alienigenarum fuiſſe conſtat.

ſtat. Libro 2. de bello c. 33. ſecundum Lat. 19. quum Judæorum in Syros excurſiones deſcribit, hæc inter alia habet, γαδάροις δὲ ἵππῳ καὶ τῇ γαυλανίτιδι προσπεσόντες, *In Gadaram, Hippon & Gaulanitidem irruentes*, &c. Adeo ut Gadareni plerique Syri, non Iſraëlitæ fuerint; ideoque horum de porcis interdictum Gadarenos non conſtrinxerit; Judæique inter ipſos commorantes id ferre debuerint. Inter quos, illos dæmoniacos per Chriſtum liberatos, fuiſſe ex hiſtoria ab Euangeliſtis deſcripta liquet. Nec enim Iſraëlitas ab alienigenarũ urbibus abſtinuiſſe, Joſephus indicat; quum Ἁλώσ. l. 2. c. 34. inter eos qui Judæos in ſua urbe degentes duriter tractabant, Gadarenſes collocat, Ἱππηνοί τε καὶ γαδαρεῖς ὁμοίως, τοὺς μὲν θρασυτέρους ἀπεσκευάσαντο, τοὺς δὲ φοβεροὺς διὰ φυλακῶν εἶχον, *Hippeni quoque & Gadarenſes ſimiliter, audaciores quidem è medio ſuſtulerunt, formidandos autem carcere detinebant*. Atque ſic per occaſionem Euangelica hiſtoria eâ ratione illuſtrata fuit; ut eâ Miſnam, quam tractamus, non everti, ſimul oſtenſum ſit. Cæterum illud de porcis interdictum Maimonides annotationibus ad hanc Miſnam ulterius extendit. הוא הדין לשאר דברים שאסורין באכילה אבל דבר בחזירים כפי שידוע שהם אפשר לגדל, *Idem juris eſt in reliquis rebus interdictis quoad eſum: ſed loquitur de ſuibus, quia notiſſimum eſt, eas educari poſſe.* Quod judicium ſi ſequamur, alia animalia, quorum carne veſci non licet, niſi ad opera & onera ſubeunda alantur, habere non licet. Hujus vero ſpeciei mentio injecta, quia inquit Maimonides omnibus notum eſt, iſtam beſtiam educari poſſe: nam aliæ etiam interdictæ quarum natura & feritas hoc non permittit; ideoque ſi in exemplum propoſitæ fuiſſent, fruſtra de iis ſuſcepta cura videretur. [6] Sed quare canem etiam ſpecialiter hic conſiderat author? Quia cum ejus uſus extra cibum magnus ſit, ipſoque carere commodè non poſſimus, promiſcuè tamen admittendus non ſit; ſed circumſpectè conditiones quædam ſint conſiderandæ. Itaque Miſna hanc conditio-

ditionem exigit, ut catenis ligetur. R. Joſeph Karo ſe in exemplari correcto hæc addita inveniſſe teſtatur, של ברזל, *ipſius ferri*, id eſt, catenis ferreis: ideoque R. Jacob cum hanc in Choſchen Miſchpat conſtitutionē repetit, pro כלב, *cane*, habet כלב רע, *canem malignum*; quia vulgares canes ferreis catenis non coërcentur. Verum ubi rationes expendūtur, quæ in ſubjuncta Gemara occurrunt; & ſi canem catenis licet ferreis ligent, non ſufficere apparebit. Duæ rationes proponuntur: una quod canis mordeat; altera quod latret, & latrando mulieres gravidas ita conſternet, ut abortiendi periculum immineat. Priori quidem rationi illa cautione ſatisfit; ſed poſterior remanet. Itaque hac de cauſa magnus R. Eliezer dixiſſe videretur, המגדל כלבים כמגדל חזירים, *Qui educat canes eſt illi par, qui educat ſues:* ut ſicuti hoc omninò prohibetur; pariter & illud. ſed ſubjuncta verba, aliam illius fuiſſe mentem edocent, cum hæc adduntur: למאי נפקא מינה למיקם עליה בארור, *Quò inde pergitur?* (id eſt, quid ex illa comparatione diſcitur?) *Ad aggrediendum ipſum cum maledicto.* ſenſus eſt, ut quemadmodum antea maledictio ſtringebatur in eum qui porcos aleret; ſic etiam maledictioni ſubjiciatur is qui canes alit: niſi illa conditione, quam Miſna poſtulat. Deinde, in exoticis, ut vocant, traditionibus, aliam hac in re cautionem adhibent: מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה, *Homo canem alit in civitate littori ſive confinio vicina: ubi eum ligat interdiu; & noctu ſolvit.* Quamvis alibi ſolutos canes habere non liceat; tamen ad limites regionum licet; ut finitima & extrema loca per ipſos à prædonibus tutiora eſſe queant. Atque hoc jus in Babylonia etiam obtinuiſſe nonnulli exiſtimant: cum multi Judæi illic degerent. Vnde in Gem. אמר רב נחמן בבל כעיר הסמוכה לספר דמי תרגמה נהרדעא, *Pronuntiavit Magiſter Nahman, Babel ut civitas quæ limiti adjacet eſſe videtur. in eaque deſignari dixit* (videlicet M. Joſeph, qui Nahmanis ſententiam refert) *Nehardeam.* Quia in Babylonia multi erant Judæi, & ad tempus

pus illic fixam veluti ſedem habuerunt; ipſam hac in parte R. Nahman terræ Canaan æquavit, ut eo modo in portubus & regionis limitibus (nam ספר late accipiunt Talmudiſtæ) canes alere & noctu ſolutos habere liceret: quemadmodum in terra ſancta. Babel autem regionis & civitatis nomen eſſe conſtat: ſed cum Nahman Babyloniæ meminit, aliam civitatem in Babylonica regione deſignare voluit, puta Nehardeam: quæ ut inquit Gloſſa, *in confinio erat*; ideoque illo gaudebat privilegio: Etenim ad Euphratem conditam ferunt (ut Joſephus aliique obſervarunt) ubi Babylonicæ regionis terminus ac limes. [7] Denique, ne columbæ Iſraëlitarum caperentur, legibus cautum fuit: adeoque retia nonniſi triginta ſtadiis à ישוב, *loco habitato* tendere permittitur. Vbi per locum habitatum deſignant urbem. Neque tamen permiſſio hæc, qua ultra ſtadia triginta permittunt ut tendantur retia, adeo generalis eſt, ut exceptiones non admittat. Duobus enim locis id prohibetur, licet ſtadia illa intercurrant. Si vineta vel ad centum milliaria circum urbem, vel ab uno ejus latere extendantur, ibi reti columbas capere interdictum: quod columbæ de vineto ad vinetum tranſvolent; atque ſic quam longiſſimè à civitate, quam Iſraëlitæ incolunt, recedant. Præterea ſi columbaria non ita procul à ſe invicem diſpoſita per centum milliaria extendantur, ibi retia expandere vetitum: quia ſimiliter columbæ etiam Iſraëlitarum per diverſa columbaria tandem longiſſimè avolant. Ideoque in Gemara de utroque ſuccinctè veterem traditionem legimus: תניא בישוב אפילו מאה מיל לא יפרוס רב יוסף אמר בישוב כרמים רבה אמר בישוב שובכים ותיפוק ליה משום שובכין גופייהו, *In exoticis dicitur, Etiamſi centum milliaria intercedant, non expandet; Magiſter Joſeph inquit, in loco vitibus conſito id ſervari; Rabba addit, etiam in loco columbariis occupato. Sed excipies* (ſive non exiſtimabis) *id propter columbaria ipſa dici.* Prioribus verbis utrumq; prohiberi; non vero diverſas tantum recenſeri ſententias oſtendunt

dunt

dunt cum Choſchen Miſpat, tum Jad Chazaka, ubi idem interdictum repetitur. Poſteriora verba hoc ſibi volunt, non quidem ipſa columbaria hoc impedire, quaſi contra jus ipſum veniret qui inter columbaria ſua (nam & eò interdictum extendunt) retia tenderet; אלא מפני דרכי שלום, *ſed ut pacis ſervandæ modi ſervarentur*, id interdixiſſe Judæos. Verum objectio ſolvenda, quæ ex inſpecta Miſna oboritur: nam triginta ſtadiorum diſtantiam exigit, ut rete tendatur; cum tamen quinquaginta tantum cubitis à columbariis ſuis diſcedere cenſeantur columbæ, Cod. Bab. Bathr. c. 2. ſect. 5. *Columbarium à civitate* 50 *cubitis arcent:* hunc nempe in finem, ne iſtic terræ proventum lædant. Cur ergo triginta ſtadia exigit Miſna? Verum in Gemara brevibus hęc difficultas tollitur: Abæus enim reſpondet, מישט שייטי טובא כרכייהו בחמשים אמה מליא ומישט ל׳ ריס ותו לא, *Vagando vagantur admodum, ſed ingluvies earum intra quinquaginta cubitos expletur: vagatio autem triginta ſtadiis procedit, non ulterius.* Ac ſi dixiſſet, columbas quidem quinquaginta tantum cubitis à columbariis ad paſtum diſcedere, atque illo ſpatio quod ſibi ſufficit invenire: ulterius tamen volitare, ad longe remotiora loca; ideoque quod capturam attinet, extra ſtadia triginta eam demum licitam eſſe, ne fratrum ſuorum columbas capiant, quæ eò uſque nonnunquam avolare ſolent. Romanis etiam legibus, ſicuti præcedentibus conſtitutionibus (licet diverſo modo) nociva animalia prohibita fuere: cujus rei exemplum habemus, lib. 21. dig. tit. 1. leg. 11. 12. & 13. *Ne quis canem, verrem, (vel minorem aprum) lupum, urſum, pantheram, leonem, aliudve quod noceret animal, ſive ſoluta ſint, ſive alligata, ut contineri vinculis quominus damnum inferant, non poſſint, quà vulgo iter fiet, ita habuiſſe velit, ut cuiquam nocere, damnumve dare poſſit.* Hac lege vel expreſſè præcedentia Miſnæ membra; vel deducendo aliud ex alio κατ᾽ ἀκολουθίαν probari poſſent, quatenus in iis æquitas quædam invenitur: longius enim in iis Judæos progredi,

progredi, quam recta ratio ſuadet, ſaniores lectores judicabunt. Poſtremum membrum de columbis illuſtratur lege *Naturalem*, *§.cervos*, ff. *De acquirendo rerum dominio*. Vbi hujuſmodi animalia ſemper occupantium non fieri docetur: unde ſequitur eo caſu occupantem furtum committere, adeoque id ne faciat prohiberi. *In his animalibus quæ conſuetudine abire & redire ſolent, talis regula comprobata eſt, ut eouſque noſtra eſſe intelligantur, donec revertendi animum habeant: quod ſi deſierint revertendi animum habere, deſinant noſtra eſſe, & fiant occupantium.* Ergo quandiu columbæ ad columbaria redire ſolent, non fiunt occupantium; ideoque interea eas aucupare non licet.

פרק ח׳ו הלכי א.

החובל בחבירו חייב עליו
משום חמש' דברים בנזק
בצער ברפו' בשבת ובבושת
בנזק כיצד סימא את עינו
קטע את ידו שיבר את רגלו
רואין אותו כאלו הוא עבד
נמכר בשוק ושמין כמה היה
יפה וכמה הוא יפה צער
כואו בשפוד או במסמר
ואפילו על ציפורנו מקום
שאינו עושה חבורה א
אומדין כמה אדם כיוצא
בזה רוצה ליטול להיו'
מצטער כך רפוי הכהו חייב

Cap. VIII. §. 1.

Qui proximum lædit, in eo multis, id eſt, quinque nominibus [1] *tenetur: damni nomine, doloris, curationis, ceſſationis, & ignominiæ. In damno, quomodo? Si illius oculum excæcavit, manum amputavit, pedem fregit; eum conſiderant, ac ſi ſervus eſſet in foro vendendus: atque æſtimant quanti antea valebat;* [2] *& quanti jam valet. In dolore verò ita fit: exempli gratia, hominem aduſſerit quis veru aut clavo, etiam in ejus ungue, ubi non fit vibex; tum expendunt, quantum homo* [3] *iſtius conditionis reportare vellet, ut tanto dolore afficeretur. Quod curationem attinet; ſi alium percuſſit, ad curationem tenetur.*

לרפאותו עלו בו צמחים
אם מחמת המכה חייב שלא
מחמת המכה פטור חיתה
ונסתרה חיתה ונסתרה
חייב לרפאותו חית' כל צרכה
אינו חיו' לרפאותו שבת
רואין איתו כאלו הוא שומר
קישואין שכבר נתן לו דמי
ידו ודמי רגלו בשת הכל לפי
המבייש והמתבייש המבייש
את הערום המבייש את
הסומ' והמבייש את הישן
חייב וישן שבייש פטור נפל
מן הגג והזיק וביייש חייב על
הנזק ופטור על הבושת
שנאמר ושלחה ידה והחזיקה
במבושיו אינו חייב על הבושת
עד שיהא מתכוין :

Quum puſtulæ illi ſuccreſcunt, [4] *ſi ex inflicta plaga id fiat, tenetur; ſi non ex inflicta plaga, liber eſt. Si ſubinde plaga ſanetur & recrudeſcat,* [5] *ille ad curationem ejus tenetur; ſi in ſolidum ſemel ſanetur, non amplius tenetur ad ejus curationem. Quoad ceſſationem,* [6] *eum conſiderant ac ſi cucumeres cuſtodiret: nam antea ipſi dedit pretium manus pretiumque pedis ipſius. In ignominia compenſanda, omnia pro conditione* [7] *ejus qui eam inurit, & patitur. Qui ignominia afficit* [8] *nudum, aut* [9] *cæcum, aut dormientem, tenetur; dormiens qui ignominia afficit, liber eſt.* [10] *Si de tecto decidens lædat & ignominia afficiat, tenetur damni nomine; & in ignominia liber eſt: quia dicitur* Deut. 25. v. 11. Et extendens manum ſuam apprehendat pudenda ejus. *Non tenetur de ignominia, donec animum eò intendat.*

ANNOTATIONES.

[1] Si quis alium læſerit, quinque præſtare tenetur, ut alteri ſatisfaciat. Puta ſi corpus alicujus læſerit; ut vulnus inflixerit, vel membrum aliquod fregerit, vel amputaverit, vel ſimile fecerit. Atque ſingula illa quinque ſacrarum literarum autoritate probare nituntur. Exempli gratia, omnium primo, ut damnum ac læſio ipſa compenſetur, exigunt; idque autoritate legis Ex. 21. 23. & ſeq. *Sin autem exitium ſit, tum reddes*

reddes vitam pro vita. Oculum pro oculo, &c. item Levit. 24. 20. *Fractura* eſto *pro fractura, oculus pro oculo, dens pro dente: prout intulerit corporis vitium homini, ita infertor ei.* Hæc verba ubi ſecundum ſimplicem ſenſum accipiuntur, ſimile vitium lædentis corpori infligi poſtulant: nimirum ubi quis alterius lacertum fregit, lædentis ſimiliter lacertum frangi; ubi manum vulneravit, vulnerantis manum ſimili vulnere deformari; atque eodem modo ac ratione in reliquis vitiis alterius corpori illatis. Exemplum Deut. 19. 19, ſimplicem etiam ſenſum ſuadet: hæc enim verba, *Si ecce teſtis falſus eſt teſtis ille, falſum teſtatus eſt contra fratrem ſuum; omninò facietis ei, quemadmodum molitus fuerat facere fratri ſuo:* hæc inquam Judæorum magiſtri in eum ſenſum accipiunt, ut falſus ille teſtis eam pœnam luat; quam alteri non ipſo facto, ſed conamine molitus fuerat. Atqui Lev. 24. & Ex. 21. etiam ſimilitudo, ſive potius æqualitas in pœna exigitur: ut quod vitium quis alteri intulerit, idem reum maneat. Cur hic à ſimplici ſenſu abeunt? Illic Deut. 19. conatus nocendi, eandem pœnam meretur: hic Ex. 21. ipſum factum & vitium corpori illatum diverſam & minorem miſeriam mereri dicemus; cum utrobique æqualitas præcipiatur? Nihilominus Judæorum magiſtris ſecus placuit. Multorum inſtar eſt Maimonides, qui c. I. Codicis Chobel Oumaſſik Judæorum mentem non tantum expreſſit; ſed etiam defendere conatus fuit: Primum indicium, quare iſtis verbis, *oculum pro oculo*, mulcta pecuniaria intelligenda ſit, in voce תחת, *pro*, conſtituitur: מפי השמועה למדו שזה שנאמר תחת לשלם ממון הוא, *Traditione acceperunt, id* תחת, pro *vel* vice, *quod hic ſcribitur, ad rependendam pecuniam ſpectare.* Atqui in præcedentibus, quum dicitur, *Reddes vitam pro vita*, eadem vox תחת, *pro* vel *vice*, occurrit: quum tamen homicidam morte; non pretio quodam mulctandum cenſeant omnes. Poſtea objectionem diluere conatus, ad verba Levit. 24. 20. *prout intulerit corporis vitium homini, ita infertor ei,*

ſenſum eſſe reſpondet, שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כאשר עשה ולפיכך משלם נזקו, *ipſum dignum eſſe ut ei membrum auferatur, aut eo corporis vitio afficiatur, quo affecit alium: ideoque compenſandum damnum.* Nihil hic regero: nam hæc expoſitio cum textu pugnat manifeſtè. Aliam deinde rationem ſubjicit, quia Num. 35. 31. legimus, *Ne accipitote redemptionis pretium pro ullo occiſore.* ſubjicit ergo, לרוצח בלבד הוא שאין בו כופר אבל לחסרון אברים או לחבלות יש בו כופר, *Pro occiſore tantum interdicitur redemptionis pretium; ſed propter membrum defectum, aut corporis vitia pretium accipere licet.* Quaſi verò quod Deus propter homicidii atrocitatem magis inculcat, id in aliis contra leges ſuas præteriri & negligi permittat. Non eſt inſolens, ut quod multis commune eſt, in ſpecie quadam expreſſius urgeatur, ſi id in ipſa omnium maximè attendi debeat. Quin etiam in vitio corporibus illato idem expreſſè repetitur Deut. 19. 21. *Ne igitur parcito oculus tuus: vita pro vita, oculus pro oculo, dens pro dente, manus pro manu, pes pro pede eſto.* Vti illic redemptionis pretium expreſſè excluditur; ita hoc loco, quum dicitur, *ne parcito oculus tuus:* ubi nullum effugium admittitur; ſed oculus pro oculo, dens pro dente, &c. exiguntur. Licet Maimonides ſine ullo indicio textus, iſtud ad numorum ſolutionem reſtringat; in qua nemini à judice parci permittit. Verum ratio quam ultimo loco profert, præcipua eſt & ſpecioſa: ut quum in hunc modum loquitur Deus Exod. 21. 18. & 19. *Quum percuſſerit unus alterum lapide aut pugno, ita ut mortuus non ſit, ſed decumbat in lecto; ſi ſurgens ambulaverit foras nixus ſcipione ſuo, tum impunis erit percuſſor: tantummodo ceſſationem ejus reddito, & plenam curationem ejus præſtato:* cum hac lege confert verba commatis 25. *tumicem pro tumice.* Quaſi dicat, Lex talionis illuſtratur exemplo tumicis. atqui quum alter alterum percutit, ut inde decumbat, id ſine tumice non fit: tamen quum quis alterum ita percutit ut decumbat, tantummodo ceſſationem ejus reddit, & curationem

nem præſtat ℣ſ.19. nec ulterior pœna poſtulatur. At ſi quis paulo attentius locum expendat, nonne ſtatim animadvertet, eadem ratione pecuniariam mulctam excludi, quam ante curationis mercedem &c. exigunt magiſtri; quum ℣ſ. 19. quo totum argumentum nititur, ne quidem iſtius mulctæ fiat mentio? Niſi ergo iſti doctores ſeipſos refellant, ſuamque ſententiam qua pecuniam exigunt evertant, verba commatis 19. ſecus exponant neceſſe eſt. Series ipſius contextus abundè Legiſlatoris mentem nobis indicat. De altercantibus agitur, qui ſæpe cædes jurgiis immiſcent: itaque quandoquidem inter altercandum acceptis vulneribus & tumicibus non rarò decumbunt, iterumque eouſque convaleſcunt ut foras prodeant; voluntatem hic ſuam exprimit Legiſlator: licet vulneratus poſtea moriatur, quia eouſque convaluit ut prodierit in publicum, alterum morte plectendum non eſſe. Atque hoc ſibi inprimis hac lege Deus propoſitum habuit, ut reum à morte abſolveret: ideoque ait, *impunis erit percuſſor.* Sed quia abſurdum videbatur, reum omninò ab omni pœna ac mulcta excuſari, idcirco ſubjicitur, רק, *Verum, ceſſationem* &c. atque aliam pœnam quæ aliis delictis erat communis in comma 23. & ſequentia differt, ut una eademque opera omnes iſtas lædendi ſpecies ſimili pœna involvat. Interea ℣ſ. 19. quod iſti facto ſpecialiter conveniebat, expreſſit, ut reus decumbentis ceſſationem & curationem præſtaret. Nam voculam רק quod attinet, ea non ſolum ſignificat *tantummodò*, ſed etiam *verum* vel *ſane*, aut ſimilia: ut Pſ. 32.6. *Oraturus eſt te ... quo tempore obvenerit* malum: רק, *verum* (vel *ſane*) *in inundatione etiam aquarum multarum, ad eum non pertingent.* Imo etiamſi רק pro *tantummodò* accipias Ex. 21.19. tantum iſta vocula mortem excludit: alioqui ipſa pecuniaria mulcta quam ſupra ceſſationem & curationem exigunt Judæi excluderetur; quod ſane non admittent. Denique nec hoc reticebo: non abſonum fore, ſi Ex. 21. 23. & ſeq. de iſto

vitio agi dicamus quod non curatur, quin deformitas maneat; at ℣ſ. 19. eum ſpectari caſum, in quo curatio perfecta conſpicitur: ut nihil præter curationem & ceſſationem exigere poſſe videamur. Itaque cum diverſus ſit caſus, nihil probat hæc Maimonidæ ratio. Verumenimverò hoc agnoſco: licet lex talionis ita intelligenda, uti dictum eſt, tamen penes judicem fuiſſe, ut pœnam corporalem in pecuniariam pro circumſtantiarum conditione mutaret: idque argumento legis quæ Ex. 21. 29. & 30. datur, ubi alternatio pœnæ etiam gravioris admittitur. ſed de eo poſtea. [2] Verum jam videamus, qua ratione, quove modo illam mulctam definiant. Si conditionis diverſitas attenderetur, nulla eſſet certa æſtimandi ratio: in ſingulis vitæ generibus, & perſonarum ſtatu diverſiſſimo, ſemper quidpiam proferret læſus, cujus nomine damnum vel vitium corporis admodum extenderet, ejuſque compenſationem augeri poſtularet. Itaque omnes læſos pro ſervis hac in parte cenſeri volunt: quorum pretium ignorari non poterat. atque etiam iſtis temporibus uſitatum erat, ut liberæ perſonæ neceſſitate quadam urgente ſeipſas in ſervos venderent. Quapropter utrumque ſtatum & conditionem expendunt: quanti vendi perſona poſſet, antequam (exempli gratia) manus abſciſſa fuiſſet; quantique jam valere poſſet, poſtquam abſciſſa eſt: ומשלם הפסדו שהפסידו מדמיו, & reus *ſolvit imminutionem, qua illius valorem imminuit.* ut ſi antea 50 ſiclis æſtimatus, poſtea quadraginta tantum ſiclis vendi queat; lædens quanti læſus depretiatus fuerit, rependet: puta ſiclos decem. Multi hic caſus expendi poſſent, quibus lædens damni nomine non teneatur; ſed curationis vel ceſſationis &c. quos ob eorum multitudinem prætereo. Si quis omnes expendere velit, legat in Choſchen Miſchpat ſect. 420. circa initium: ubi diſtinctè proponuntur. Iam ad leges apud Romanos receptas veniamus; quæ olim idem cum lege divina præcipiebant. Vnde in legibus

12. Tab. talio ſtabilitur: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio eſto.* Cum hac convenit dictum l. fin. t. 2. l. 9. Cod. *Nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.* Sed ut ait Imperator Inſt. l. 4. t. 4. pœnam talionis clementia juris prætorii poſtea revocavit. ita enim legimus §. Pœna autem; *Sed pœna quidem injuriæ, quæ ex lege 12. Tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit: quam autem Prætores introduxerunt (quæ etiam honoraria appellatur) in judiciis frequentatur.* Imo dum talio vigeret, quemadmodum apud Judæos in pecuniariam mulctam ſæpiſſime mutabatur; ſic in aliis tribunalibus pecuniæ mulcta eadem manſuetudine admittebatur. Gellius Noct. Att. l. 20. c. 1. ubi multa de lege talionis in utramque partem diſputantur ejuſque æquitas defenditur, hæc inter alia habet verba, quæ Sexto Cæcilio tribuit; *Quæ iſta acerbitas eſt, ſi idem fiat in te quod tute in alio feceris: præſertim quum habeas facultatem paciſcendi: & non neceſſe ſit pati talionem, niſi eam tu elegeris? quod edictum autem prætorium de æſtimandis injuriis probabilius eſſe poteſt? Nolo hoc ignores, hanc quoque ipſam talionem ad æſtimationem judicis redigi neceſſario ſolitam. Nam ſi reus, qui depaciſci noluerat, judici talionem imperanti non parebat; æſtimata lite judex hominem pecuniæ damnabat. Atque ita, ſi reo pactio gravis & acerba talio viſa fuerat, ſeveritas legis ad pecuniæ multam redibat.* Non erit à ratione alienum, ſi in foro Judaico eundem procedendi modum ac viam ſervatam fuiſſe dicamus. Vt talio etiam jure exigeretur, ſi lædens minus atrociter peccaſſet, aut depaciſci nollet; mulcta tamen pecuniaria ſæpè reus ſatisfacere poſſet, vel alia quadam ratione, cui læſus acquieſceret. Nam ſi (quemadmodum jam antea innui) Ex. 21. 30. morte dignus eaque plectendus id juris habebat, ut certo caſu, pretio vitam redimendi facultas eſſet; quidni idipſum in leviori crimine admittatur? Legiſlator hac de cauſa utramque legem eodem loco propoſuiſſe videtur,

videtur, illam ℣ſ. 25. hanc verò ℣ſ. 30. ut poſterior prioris eſſet explicatio. Non tamen Judæis aſſentior, qui legem priorem mordicus de pecuniaria mulcta accipiendam contendunt: non enim magis illa lege pecunia exigitur, quam ℣ſ. 29. ubi dicitur, *Dominus ejus morte plectitor.* verum uti hîc redemptio vitæ permittitur commate ſequenti; pariter illìc, membri &c. redemptionem argumento poſterioris legis (℣ſ. 30.) non denegandam autumo. [3] Verum crure fracto, vulnere inflicto &c. non tantum integritatem corporis redimendam; ſed etiam pro aliis ſatisfaciendum eſſe Miſna aſſerit. Itaque ſecundò dolorem compenſari vult; ejuſq; exemplum in aduſto proponit, cujus unguis tantum candenti ferro leviter uſtuletur: ubi meritò conditionẽ perſonarum ſpectari præcipit. Nam & Maimonides tractatu in ſuperioribus citato c. 2. ſect. 10. obſervat, Hominem divitem & delicatulum invenias qui grandi pecunia, ut dolorem remiſſum ſuſtineat, adduci non poterit; viciſſim robuſtum quendam pauperem laboribuſque aſſuetum deprehendas vel pro uno denario magnum non detrectare dolorem. Hominum ergò conditio & indoles ſpectanda: quod quidem in exemplo ab authore Miſnæ propoſito, atque etiam ſimilibus, magnam difficultatem non habet. Verum quandoquidem ipſius mens ac intentio hæc eſt, ut conveniens pretium pro illo etiam dolore rependatur, quem quis ex amputata manu, aliiſve membris ſuſtinet; quo modo iſte dolor æſtimari queat, expendamus. Maimonidæ tantum verba è ſect. 11. dicti capitis aſcribam. קטע ידו או אצבעו אומדים כמה אדם כזה רוצה ליתן בין לקטוע לו אבר זה בסייף או לקטוע אותו בסם אם גזר עליו המלך לקטוע ידו או רגלו ואומדין כמה יש בין זה לזה ומשלם המותר, *Quum manum ejus aut digitum amputavit; expendunt quantum iſtius conditionis homo dare vellet, ut potius quam ſibi hoc membrum gladio præcideretur, id medicinâ tolleretur, ſi de ipſo rex conſtituiſſet, manum vel pedem amputandum. tum quanti ſit utriuſque differentia æſtimant, idque lædens*

lædens perſolvit. Sanè ut inquit Gemara, pecuniam nemo מקבל ומצער נפשיה, *accipiet ut in ſeipſum eum dolorem admittat.* Sed ſi manus ob delictum & peccatum contra majeſtatem regiam admiſſum amputanda magno cum cruciatu; æſtimari poteſt dolor, quantum reus iſte expendere vellet, ſi leni medicina manus tolli poſſet, idq; rex admitteret. Verumenimverò unde doloris compenſationem probant? In Gemara verba illa Ex. 21.25. *Vſtionem pro uſtione .... tumicem pro tumice,* pro fundamento ſternuntur; licet ſatis obſcurè: ideo verba aſcribere & addita verſione explicare non gravabor. רבי אומר כויה נאמר תחילה סבר כויה דאית ביה חבורה משמע כתב רחמנא חבורה לגלויי עלה דכויה דלית בה חבורה, *Ribbi cenſet ſimplicem uſtionem eſſe quæ prius memoratur: ut qui exiſtimet, uſtionem quæ tumicem continet proprie quidem illa voce deſignari; ſed miſericordem D. poſtea ſubjeciſſe tumicem, quò uſtionem illam declararet, eam intelligi quæ tumice careat.* Ac ſi dixiſſet R. Judas, (Ribbi dictus) Vſtio commatis initio, ſimileſque læſiones deſignantur, quæ oculis etiam expoſitæ non ſunt; ut quidem tumices & vulnera; ideoq; horum poſtea demum fit mentio: quapropter dolor ſimplex etiam compenſandus, licet grave vitium corpori illatum non ſit. nam dicitur *uſtio pro uſtione,* quaſi dicat, Leviſſima etiam læſio dolorem afferens, compenſanda. quanto ergò magis, ſi dolor iſte in vulneribus, tumice, amputata manu &c. inveniatur? Hæc eſt verborum illorum ſententia. Maimonides verò è Deut. 22. 29. idem confirmari exiſtimat. ubi de eo qui vi virgini vitium offert lex præcipit, *Dabit vir ille qui concubuit cum ea, patri puellæ quinquaginta ſiclos argenteos &c. quod compreſſerit eam:* eadem inquit ille, eſt omnium ratio qui alterius corpus vitiarunt, ſcilicet ut animi vel corporis dolorem compenſent. Legibus etiam Romanis hujuſmodi compenſationis habitam fuiſſe rationem conſtat è Dig. li. 47. tit. 10. ubi le. 5. *Lex Cornelia de injuriis competit ei qui injuriarum agère volet ob eam rem, quod ſe pulſatum, verberatumve,*

ratumve, domumve ſuam vi introitam eſſe dicat. Quæ verba prima quidem fronte quod intendo probare non videntur: ſed cum iis conferendus paragraphus ſequens, *Inter pulſationem & verberationem hoc intereſt, ut Ofilius ſcribit, verberare, eſt cum dolore cædere; pulſare, ſine dolore.* Si propter pulſationem & verberationem ut res diverſas agere injuriarum licet, & pulſationem verberatio ſolo dolore ſuperat; quis non videt legibus Romanis ob illatum dolorem læſo actionem in lædentem dari, quod Miſna noſtra ſtabilitur? Laurentium Vallam li. 6. elegant. iſtam differentiam improbantem jam prætereo: etenim in iſta ſcupuloſius inquirere animus non eſt. [4] Porrò in curatione ſumptus vulneranti ſive lædenti aſcribendos eſſe manifeſtè docetur Ex. 21. 19. *Plenam curationem ejus præſtato:* verum inde primo intuitu non liquet, an ſi puſtulæ in læſa cute ſuccreſcant, aliave incommoda oboriantur, eorum curationem reus præſtare teneatur. Miſnæ author affirmat; ſed adhibita diſtinctione: nam hujuſmodi tubercula, aliave vitia, vel aliunde caſu fortuito eodem tempore accidunt; vel eorum cauſa eſt inflicta plaga. ſi fortuitò hoc malum concurrat, reus non tenetur; at ſi cauſa in ipſa plaga deprehendatur, ad curationem obligatur. Nec ad curationem tantum; ſed etiam ceſſationem compenſandam, uti in Gemara explicatur: fit enim ſæpe, ut ex fortuito hujuſmodi malo ulterius ac diutius ab opere ſuo prohibeatur vulneratus. Ratio qua præcedentem diſtinctionem in Gemara confirmant hiſce verbis exprimitur: רבנן רק לשלא מחמת המכה הוא דאתא, *magiſtri, voculam* רק *ad ea quæ ex plaga non proveniunt* excludenda *venire* ſive præmitti, *cenſent.* Quia רק etiam excludendi particula eſt, ideò ✠ſ.19. exprimi autumant, ut plagæ ejuſque quod ex plaga provenit curatio & plagam iſtam conſequens ceſſatio ſolummodo intelligatur, non verò ſi accidentarium illud malum ex inflicta plaga non oriatur. Quî autem aliunde etiam procedat, in Gemara additur: ubi

צמחים,

גמחים, *puſtulas* paulo aliter Abæus exponit, quam ſolent Ebræi. מאי שלא מחמת המכה כדתניא הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש או כל מיני מתיק' מפני שמיני דבש וכל מיני מתיקה קשין למכה והעלה מכתו גרגותני, *Quî ſe res habet, quum è plaga non provenit? quemadmodum traditione accepimus, Ecce quando medici verba neglexit, & mel, ullave dulciariorum genera edit: quia mellis genera, omniumque dulciariorum, plaga infeſta ſunt, adeo ut plaga* גרגותני *proferat.* Deinde poſtrema hæc vox explicatur: מאי גרגותני אמ' אביי נאתה כריכתא, *Quid eſt* גרגותני? *reſpondet Abæus, caro mortua.* Gloſſa Salomonis נאתא כריכת' exponit בשר מת, *caro mortua*: puta, quæ in parte læſa excreſcens fit ſenſus expers. [5] Cæterum in vulneris & ſimilium curatione aliud etiam expendendũ venit. Contingit non rarò, ut morbus vel vulnus ac plaga recrudeſcãt, & malè affectus veluti recidivam patiatur. Miſna quidem in genere reum condemnat, ſi læſus à malo ſuo nondum planè ſanatus fuiſſet; at ſi poſt recuperatam valetudinem, læſus iterum malè habere incipiat, recidivi mali alterum non teneri cenſent. Attamen Gemara eum in genere excuſat, ſi ſua culpa, non plagæ vi ac conditione pejus habere læſus cœperit; quemadmodum in carnis puſtulis, ſive in excreſcente carne jam antea obſervatum fuit. Ita etiam R. Jacob autor Choſchen Miſchpat & Maimonides ſentire videntur: licet eorum verba variè conſtrui, aliumque ſenſum habere queant. [6] Pergit Miſna ad ceſſationem: nam qui inflicto vulnere impeditur, quo minus opus ſuum peragere poſſit, magnum inde etiam damnum percipit; quod præſtare vulneris author lege tenetur, Ex. 21. ℣ſ. 19. Verum quæſtio oritur, quî, quave ratione ac modo illa ceſſatio æſtimanda ſit. Doctores læſi conditionem exactè conſiderant: cum vi ac vigore præcedentium conſtitutionum, pro corporis vitio, nec non pro exantlato dolore, pecuniariam mulctam à lædente accepiſſe. itaque (exempli gratia) quid pede vel manu mutilatus, ſi manum vel pedem retinuiſſet, lucraretur, ſpectandum non

eſſe contendunt; ſed quia jam pro manu & pede ſatisfactum eſt, quid damni durante morbo patiatur, operis reſpectu quod licet mutilatus tamen ſanus faceret, expendi volunt. Idcirco mutilatum, illud pretium ſingulis morbi diebus expetere poſſe cenſent, quod è ſervato cucumerario quotidie reportaret. Sed quia perinde non eſt, ſive pede, ſive manu privatus ſit, nam ad diverſa deinde opera idoneus eſt; nec etiam perinde ſe res habet, ſive vulneratus ad tempus decumbat, poſteaque ſine ullo vitio ſanitatem recuperet, ſive membrum aliquod amittat: propterea ceſſatio ab opere æqualiter æſtimari potis non eſt. Vnde varios reſpectus hic admittendos eſſe conſtat: adeo ut Maimonidæ diſtinctiones meritò adjiciendæ videantur, qui propoſitis diverſis caſibus, ex illis reliquos judicandos cenſet. אם לא חסרו אבר אלא חלה ונפל למשכב או שנפחה ידו וסופה לחזור נותן לו שבתו של כל יום ויום כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנו ואם חסרו אבר או שקטע ידו נותן דמי ידו שהוא הנזק ושבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין ורואין כמה הוא שכר קישואין בכל יום ונותנין חשבון כל ימי חליו של זה ונותן לו וכן אם קטע רגלו רואין אותו כאילו הוא שומר על הפתח סימא עינו רואין אותו כאילו הוא טוחן ברחים וכן כל כיוצא בזה , *Si membrum ejus mutilatum non ſit, ſed ægrotet & in lecto decumbat, aut ita tumeat manus, ut tandem convaleſcat, alter ipſi ceſſationem uniuſcujuſque diei reddet, pro ratione opificis, qui ab eo opere ceſſat, à quo ille abſtinet. ſin lædens eum membro mutilaverit, aut manum amputaverit, reddito manus valore (ſcilicet damno præſtito,) quoad ceſſationem eum ut cucumerum cuſtodem conſiderant: atque expendunt, quanta ſit hujuſmodi cuſtodis merces quotidiana, quotque dies ægrotaverit ſupputant, tantumque ipſi rependitur. ſimiliter ſi pedem ipſius abſcidit, eum ac ſi ad portas civitatis cuſtodem ageret, conſiderant. excæcaverit oculum ipſius; ac ſi in mola moleret. ſimiliterque ſimiles æſtimant.* Quod proponit Maimonides, quæque in ſuperioribus de curatione dicta fuere, non malè cum Dig. l. 9. t. 3. leg. fin. conveniunt: ubi ſecundum legem Dei Ex. 21. 19. ceſſationem & curationem

Gajus

Gajus exigit. *Cum liberi hominis corpus ex eo, quòd dejectum effuſumve quid erit, læſum fuerit: judex computat mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt. præterea operas quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt.* Caſus non ſunt planè iidem; ſed ſimilium ſimile eſt judicium. [7] Denique luenda eſt ignominia, qua quis alterum afficit: ſed hic cum agentis, tum patientis ſtatus ac conditio ſpectanda; alioqui mulcta peccato non reſponderet. Quis quæſo hæc æqualem mereri pœnam dicat, ſi bajulus alapam prætori impingat, & vili mendico? Meritò hac in re, ignominiam patientis & inferentis conditionem ſpectare præcipit Miſna. Rationem D. Jacob in libro aliquoties jam citato reddidit: hanc fermè, quod longe major ſit ignominia, ſi quis à plebeio infimæ ſortis eam excipere cogatur, quam ubi ab illuſtri viro in gradu ſublimi collocato infertur. Viciſſim, inquit, indignius eſt virum honoratum in magna dignitate conſtitutum probro & dedecore affici, quam ubi quis ex infima plebe in ſimile opprobrium incurrit. [8] Verum quæ cauſa, ut expreſſè is reus peragatur qui nudum probro affecerit? nam ipſa etiam nuditas alterum excuſare videtur: quem enim non pudet ut corpus ſuum denudet, leges in hac cauſa meritò negligere videntur. Itaque obſerva non quemvis nudum hic ſpectari; ſed eum hîc ſpeciatim ab ignominia defendi, cui caſu quodam contingit ut exterior veſtis elevetur. In oriente veſtes talares Judæis in uſu erant, quas ita ſubduci ut corpus videretur, ignominioſum habebatur. quapropter gradibus ad altare aſcendere vetitum: ne ſublatis pedibus laciniæ & veſtis alæ attollerentur, adeoque femora conſpicerentur, Ex. 20. 26. qua de re alibi in Middoth pluribus egi. Ne ergo, ſi ventus alam attollat, alterius nuditatem quis augeat, veſtemque amplius ſubducat, hic interdicitur: alioqui ignominiæ illatæ nomine quicunque id fecerit mulctam ſoluturum. (nam qui ſacerdotes non erant femo-

ralibus ſæpe caruiſſe videntur Deut. 25. 11.) Inde in Gemara legimus: מאי ערום דאתא זיקא כרכינהו למאניה ואתא הוא דלינהו ספי וביישיה, *Quid eſt quod dicitur*, Nudus? *Quum irruente vento qui ſurſum inflectit ipſas veſtes, accedens quis eas magis ſurſum ſubducit, ipſumque dedecore afficit.*[9] Cæterum cæci & dormientis mentionem injicit Miſnæ author; quia cum ignominia illata ab ipſis non animadvertatur, impunè reum hoc laturum, facilè putaretur. ideo mulctam iſti reo irrogat. Contrà, dormiens quia ignorans peccat, ignominiæ illatæ non tenetur, quod ſimiliter de cæco ſtatuendum eſſe, ſuadet ratio.[10] Adeoque ſcientia, animiq; intentio in dedecore alicui inferendo ſpectatur: ut licet damni teneatur qui de tecto invitus decidit, ignominiæ nomine qua hoc caſu aliquem forte afficeret (ut ſi eum fortuito iſto impetu in lutum detruderet) nihil debere cenſeatur. Idque è Deut. 25. 11. magiſtri eruunt. ubi mulierem, quæ contendentibus viris, alterius pudenda prehendit, quò eum retineat ne maritum percutiat; manu mulctandam docemur: quem locum ita Talmudici accipiunt, quaſi ſolam ignominiam viro inde inuſtam lex ſpectaret. Atque hinc in omni dedecore, lædentis animum & voluntatem attendendam eliciunt,[a] quod de iſta muliere lex dicat, *extendens manum ſuam*; manum verò nemo niſi volens extendat, ut quidpiam aſſequatur. Aben-Ezra autem periculum etiam conſiderari à legiſlatore autumat, quum ita inquit, גם הוא מקום מסוכן, *adhæc locus ille periculoſus eſt:* quaſi dicas, Verendis apprehenſus vir ac in excandeſcentia ſua vi retentus, facile obnitendi violentia læditur. Porrò quod pœnam ſubjunctam concernit, *Amputabis manum illius*, eodem modo exponunt atque illud, Ex. 21. 24. *Oculus pro oculo:* ubi æſtimandum oculum contendunt, & pretium æquale ſolvendum. Sed melius Aben-Ezra, qui in hanc ſententiam ſcribit, כמו עין תחת עין אם לא תפדה כפה תקוץ, *Vt oculus pro oculo; ſi eam manum non redimat amputabis.* Vbi idem ſimile quidem accipit; ſed alio ſenſu: non

non quod pecuniaria mulcta directè illic præcipiatur; ſed per ἐπιείκειαν ſæpè permittatur. quod comparatio Exod. 21.30. omninò ſuadet : quemadmodum antea pluribus ea de re actum fuit. Apud Romanos ignominia, convitium, probrum ac ſimilia legibus prohibebantur. Vnde Dig. l. 47. t. 10. l. c. 15. §. 27. *Generaliter vetuit prætor quid ad infamiam alicujus fieri.* Et quemadmodum ſupra è R. Jacobo intelleximus contumeliam ex eo creſcere, quod perſona inferioris ſortis eam faciat; ita Vlpianus fere etiam loquitur, cujus verba producuntur eodem titulo, l. 17. §. 3. *Quædam injuriæ à liberis hominibus factæ, levis nonnullius momenti videntur: enimverò à ſervis, graves ſunt. Creſcit enim contumelia ex perſona ejus qui contumeliam facit.* Præterea quemadmodum apud Judæos intentio alium ignominia afficiendi, quam eum quem dedecore afficimus, non excuſat; ſic nec apud Romanos. Maimonides c. 1. Chobel Oumaſſik ſect. 14. המתכוין לבייש העבד וביים את בן חורין נותן לבן חורין דמי בשתו של עבד, *Qui animo concipit ut ſervum dedecore afficiat, & ingenuum pudore afficit; is ingenuo ſolvit, quanti probrum ſervi æſtimatur.* Similiter titulo in præcedentibus producto, lege 18. §. 3. *Si injuria mihi fiat ab eo cui ſim ignotus, aut ſi quis putet me Lucium Titium eſſe, cum ſim Gajus Sejus; prævalet quod principale eſt, injuriam eum mihi facere velle: nam certus ego ſum, licet ille putet me alium eſſe quam ſum: & ideo injuriarum habeo.*

ב׳ ׃

זה חומר באדם מבשור שהאדם משלם נזק צער ריפוי שבת ובושת ומשלם דמי ולדות ושור אינו משלם אלא נזק ופטור בדמי ולדות ׃

§. 2.

Hoc in hominem gravius, quam in bovem ſtatutum eſt: quod homo compenſare damnum, dolorem, curationem, ceſſationem & ignominiam teneatur, & [1] excuſſi fœtus pretium ſolvere; bos verò [2] nonniſi damnum præſtet, & à fœtus pretio abſolvatur.

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Mulctam ob ejectum fœtum impoſitam lege Dei confirmant, quum ad hunc modum Ex. 21. 22. loquitur Legislator, *Certantibus hominibus, ſi percuſſerit unus illorum mulierem gravidam, ita ut ejiciatur fœtus ejus, nec tamen ſit exitium; omnino mulctator prout impoſuerit ei maritus ipſe mulieris, & per judices dato.* Quam legem in hanc ſententiam enarrant Judæorum Doctores, Si fœtus ejiciatur vel abortivus, ſive qui ex intempeſtiva nativitate poſtea moriatur, ſive etiam ejectus maneat ſuperſtes; mulctam quam maritus ex æquitate impoſuerit, per judices imperandam eſſe: adeoque illa verba, *Nec tamen ſit exitium,* mulierem ipſam concernere aſſeverant; mulieriſque exitium intelligi, ſive vitam, ſive aliquod ipſius membrum perdiderit. Noſtri autem Theologi cum fœtus, tum mulieris exitium intelligendum aſſerunt. Judæorum tamen ſententia ratione deſtitui non videtur. Nam qui caſu hujuſmodi fortuito fœtum, cujus exitium non intendebat, perdit, eum pari cum eo pœna qui ſciens volens alterum adultum hominem interfecit affici, durius vulgò judicatur. Differentiam duplicem ponunt, uti ex Abrabaniele ad hunc locum apparet: non tantum in priori cauſa hominem non perfectum interimi (quod tamen magno crimine non caret, quia ni interfectus fuiſſet, in perfectum hominem evaſiſſet;) ſed etiam illic fortuitam eſſe cædem duplici modo. animus non erat, ut fœtum læderet, nedum interficeret; præterea nec illam ullo malo afficere volebat, qua læſa fœtus ejectus fuit: agitur enim de eo qui cum alterum percutere vellet, ictum invitus in mulierem declinavit. ergò non niſi remota cædis cauſa eſt; & quidem præter animi intentionem. Quapropter hoc ſibi legiſlator voluiſſe videtur, ſi fœtus ante tempus ejiciatur, nec exitium in muliere deprehendatur, reum pecunia mulctandum eſſe; ſin verò mulier

mulier vel interficiatur, vel membrum amittat, aut vulneretur, aut aliud incommodum percipiat, talionem ſervandam. Vbi Judæi in hoc membro; *reddes animam pro anima*, ſive vitam pro vita, inter ſe diſputant, an vita reo eripienda; an vero pecuniaria mulcta irroganda ſit. Sanè non video, quare à verborum proprietate recedendum ſit: nam cum in ſequentibus, *oculum pro oculo*, &c. verbis adhærendum ſit, ut jam antea probatum fuit; quidni in primo membro hoc retineamus? hanc enim de homicidio legem paſſim inculcavit Deus; adeoque ſtatim à diluvio hominibus, antequam denuò multiplicati fuiſſent, expreſſè lata fuit, Gen. 9. 6. & Deus verbis diſertis & perſpicuis mulctam pecuniariam in hoc crimine excluſit, Num. 35. 31. Itaque licet per ἐπιείκειαν Exod. 21. in oculi, dentis &c. interitu, pecuniariam multam ex ipſius legiſlatoris ſimili lege ℣ſ. 30. admittam; in adempta vita eam hic non admitto: quia vitam pro vita exigens Deus, mulctam pecuniariam totidem verbis alibi excludit. Atq; Judæorum fundamentū ruit: poſteriora enim verba aſſumunt, ubi dens pro dente, manus pro manu &c. poſtulantur. Atqui & hic omnia propriè accipienda contendo (qua de re in ſuperioribus) & dentem pro dente exigi lege divina; ſed quemadmodum ℣ſ. 30. permittitur pretii ſolutio, pariter eam in dente &c. permittendam dico, nec dentem eruendum, vel manum amputandam; niſi reus atrociter id fecerit, aut pretium dando ſatisfacere detrectet. Vrgere ſolent incommodum talionis, contingere enim aliquando ut in talione æqualitas ſervari nequeat: nam ſi quis ob illatum vulnus vulneretur, vulneris æqualitas non facilè ſervabitur; & ſi oculus eruatur, periculum erit ne mors ſubſequatur. Nihil hic eorum repetam quæ antea ad noſtræ ſententiæ confirmationem è legibus Dei protuli; ſed paucis reſpondeo, ut prætercam certis modis occurri illis incommodis poſſe, uti experientia teſtatur, eſſe quod ſibi reus ille omnia incommoda

imputet: ut qui illius pœnæ gravitatem perſpectam habens, nihilominus contra expreſſum Dei interdictum venerit. Inſuper ſi diſſimilia incommoda, quæ utrobique deprehendi queant, ad pœnam immutandam admittas, ne quidem in ſpontaneo homicidio pœnam à Deo inculcatam obſervare poteris. Paterfamilias, cui multi ſint liberi, qui ipſius opera ad vitam ſuſtinendam omninò egeant, cujuſq; operâ reſpublica non mediocriter opus habeat, hic inquam occiderit cælibem, eumque privatum, qui tantum fruges conſumere natus ſit; in hoc exemplo, ſi ex lege Dei manifeſtiſſima homicidium morte puniatur, magna incommoda homicidæ ſupplicium ſequentur, quæ in altero non erunt: nam reſpublica magnum patietur detrimentum; illiuſque liberi ferme unà interibunt, qui illius ſolius opera ſuſtentabantur. An ob iſta incommoda legem Dei reſcindemus? Eſt quod rei accuſentur hac in parte, quod iſta incommoda excitarint. Denique nec iſtud prætereundum, qui dentem excuſſiſſet, manum amputaſſet; hanc ſæpe alterius legis comparatione, pœnæ mitigationem impetraſſe, uti redimere talionem potuerit. quod tamen priorem legem non evertit. Ut verò ad ejecti fœtus pœnam redeamus, cum ea convenit quod in legibus Salicis ti. 28. De homic. §. 5. legitur, *Qui infantem in utero matris occiderit, 8000 denariorum, qui faciunt ſolidos* 200. ſcilicet culpabilis judicatur (hæc verba è par. 4. adjicienda.) At qui dolo malo mulieri per verbera abortiendi cauſa eſt, ſi partus animatus ſit, lege civili capite plectitur: quod à pari probatur le. 38. de pœnis §. 5. *Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegantur. quod ſi eo mulier aut homo perierit, ſummo ſupplicio afficiuntur.* Ad Miſnam redeamus, ubi [2] cum damno dato, homo ad quinque præſtanda ſæpe obligetur; ſi per bovem ſimileve jumentum datum fuerit, ſolius damni

repe-

repetitio conceditur: neque ſi ejecti fœtus jumentum cauſa fuerit, actio datur. Vtrumque Talmudiſtæ duobus S. Scripturæ paragraphis ſtatuminant. In damno per bovem dato omnia illa quinque non exigi eliciunt è c. 24. Levit. ℣ſ. 19. *Quod ſi quis intulerit corporis vitium proximo ſuo:* ubi pro *quis* in Ebræo איש, *homo.* Atqui inquiunt, *homo proximo,* ait legislator; non verò, *bos proximo:* ergò homo lædens proximum ad illa omnia tenetur; non verò bovis lædentis nomine eadem præſtare debet. Et licet de illis omnibus iſto loco expreſſè non agatur, legem iſtam cum altera Ex. 21.19. comparant, eique ſimilem agnoſcunt. Alterum verò illud de abortu, ſive potius abortivo, è commate 22. hujus 21. c. Exodi: ubi dicitur, *Certantibus hominibus, ſi percuſſerit* unus *illorum mulierem gravidam* &c. non dicitur, ajunt, *certantibus bobus,* quaſi cum hujus feritate abortit fœmina, fœtus compenſari debeat. Hæc eſt Judæorum in legibus explicandis ratio ac modus, ut quædam dilatent, quædam coarctent levi de cauſa, imò planè nulla. Sanè analogia legum, quæ Ex. 21. ℣ſ. 28. & ſeq. ad finem uſque capitis proponuntur, ut pauperiem per quadrupedes factam acrius perſequamur, poſtulat. Si bovis occiſoris nomine, ubi petulcum fuiſſe conſtat, proprietarius mortis reus peragatur, ℣ſ. 29. quidni ſi mulieri cauſa abortiendi fuerit, proprietarius fœtum compenſare teneatur? Præterea ſi ab ejuſmodi petulco bove datum in altero bove damnum (℣ſ. ult.) totum compenſandum ſit; an homo à bove læſus, damnum ſuum quod ex plaga, curationis ſumptibus, & ceſſatione patitur, repetere non poterit? deteriorne hominis, quam bovis erit conditio? Fateor tamen ſi bos petulcus non ſit, minus exigendum: idque ex analogia legum, quæ ſub finem cap. 21. Exod. feruntur. Ideoque Judæorum conſtitutionibus hac in parte juriſconſultorum Romanorum placita ſunt præferenda: quæ habes lege, *Si quadrupes:* ubi in omni pauperie (ut loquun-

 tur)

tur) aut animal quod nocuit, aut noxiæ æſtimatio poſtulatur.

ג׳:

המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה והחובל בחבירו ביום הכפורי׳ חייב בכולן. החובל בעבד עברי חייב בכולן חוץ מן השבת בזמן שהוא שלו והחובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכולן רבי יהודה אומר אין לעבדים בושת:

§. 3.

Percutiens patrem aut matrem ſuam, nec in iis tamen vibicem[1] *excitans; vitians proximum ſuum*[2] *expiationis die, ad illa omnia tenetur. Qui ſervum Hebræum vitiat,*[3] *ad omnia illa tenetur; excepta ceſſatione, quădiu ipſius eſt ſervus. Vitians aliorum ſervum Cananæum,*[4] *ad omnia illa tenetur. D. Iudas aſſerit, in ſervos non cadere*[5] *ignominiam.*

ANNOTATIONES.

[1] R. Jacob in Choſchen Miſchpat pro vibice ſanguinem habet, atque loco horum verborum, *nec in iis tamen vibicem excitans*, alia collocat, ולא הוציא מהם דם, *nec tamen ex iis cruorem expreſſerit.* Autor Miſnæ, R. Jacob, Maimonides, Moſes Mikkotſi in libro præceptorum; in eo conveniunt, filium qui parentes verberando vibicem non excitaverit, vel ſanguinem expreſſerit, mortis reum non eſſe: ſed ſufficere, ſi quinque illa (de quibus ſupra actum fuit) præſtet, quæ vulnerantes præſtare tenentur. Hac ratione cum lege Dei pugnant: nam Ex. 21. 15. ita ſancivit Deus, *Qui percutit patrem ſuum, aut matrem ſuam, omnino morte plectitor.* An hic diſtinguit legiſlator? nonne ut omnes potius exceptiones rejiceret; gemino vocabulo pœnam ſancivit: מות יומת, *moriendo morti detur*? Vera expoſitio ỹ ſ. 17. confirmatur: ubi qui verbis tantum parentes impetit, morti adjudicatur; nedum ut filius ulla verbera patri infligens mortis pœnam effugere poſſit.

poſſit. Et quod mirandum, R. Jacob, Maimonides & Moſes Mikkotſi, cum manſuetudinis patroni eſſe velint; in eadem cauſa ſævitiæ patrocinantur: dum eum morte afficiendum contendunt, qui patrem errore quodam occiderit. Quo caſu tamen Deus ſine ulla diſtinctione reum à morte abſolvit; ut & alii legiſlatores. In aliis verò ſuperſtitioſi admodum ſunt, ut à ſanguine effundendo quammaximè abhorrere Judæi videantur: veluti quum metu ne filius patri ſanguinem emittat, venam ipſi ſecare (aliaque nonnulla præſtare, ut ſpinam educere & ulcus aperire, ne forte ſanguis ſequatur) non permittunt. quemadmodum in Choſchen Miſchpat numero 424. in principio videre eſt. Verum hæc miſſa faciamus. [2] Dubium hic oboritur de eo qui corporis vitium intulerit proximo expiationis die, an curationem, ceſſationem &c. compenſare cogatur; an vero verberibus luere teneatur: verbera enim à cæteris pœnis reum liberant. Ratio quare plagis obnoxius videatur, ex illa lege Talm. profluit, qua Cod. Maccoth c. 3. ſect. 2. eum qui opus facit die expiationis, plagis cædendum judicant. atqui legimus Cod. Cethouboth f. 32. p. 2. כל היכא דאיכא ממון ומלקות ואתרו ביה מילקא לקי ממונא לא משלם, *Vbicunque* (id eſt, in quocunque crimine) *mulcta pecuniaria & flagellatio merita eſt, atque reum obteſtati ſunt; is vapulando vapulat, pecuniam non pendit.* Itaque à mulcta abſolvendus videtur. Nihilominus Miſna noſtra ſolas plagas quadraginta una minus non exigit: cujus hanc reddunt rationem in Cethouboth f. 32. כל המשלם אינו לוקה, *qui mulctam ſolvit, non vapulat;* ſed ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין, *intendens lex ſermonem in eo qui vitiat proximum, ad compenſationem pecuniariam obligat.* Ibidemque citatur ſententia Levit. 24. 19. *Quemadmodum fecit, ſic fiat ei,* & paulo poſt ỳſ. 20. *Prout intulerit corporis vitium homini, ita infertor ei.* In Hebræo occurrit verbum נתן, *dedit* pro *intulit.* unde quærit Gemara, למה לי דבר שיש בו נתינה ושאי ביה, *Quorſum mihi proponitur res, quæ dari poteſt, & quæ-*

 nam

nam iſta eſt? deinde reſpondet, ממון, *pecunia.* quaſi dicat, Scriptura idem duplici ſententia exprimens, poſteriori verbum dandi adhibet, quò nos doceat illam mulctam in dando conſiſtere, adeoque dandam eſſe pecuniam qua pro illato vitio ſatisfiat. De firmitate illius argumenti non diſputo; quid illi ſentiant jam perſpectum habemus. Leges autem Romanæ nihil de ſpeciali iſto facto ſtatuunt, ſi quis die expiationis alterum vulneret.[1] Qui corporis vitium ſervo ſuo, eiq; Ebræo intulerit, ad curationem, damni compenſationem &c. hic aſtringitur, excepta ceſſatione: quia quod ab opere ceſſat ipſi domino obeſt, totaque jactura ipſum concernit. Hæc ita conſtituunt: quia legem Ex. 21. 26. *Quum percuſſerit quis oculum ſervi ſui* &c. *in libertatem dimittito eum* &c. ad ſervum Cananæum cũ noſtrorum quibuſdam referunt. Verum non video, quid impediat quominus hæc verba de ſervis in genere intelligantur: qui quidem aliis in rebus pares non ſunt; nihilominus in corporis detrimento æquantur, ut libertate ob oculum corruptum &c. donentur. Adeo ut lex illa Levit. 24. 19. liberas perſonas tantum concernat. quod melius patet è comparatione Lev. 24. 17. cum Exod. 21. 21. Quocirca Maimonides mihi non perſuadet, quod de ſervo Cananæo è Miſna quinta decernit: החובל בעב' כנעני שלו פטור, *Qui vitium infert ſervo ſuo Cananæo, liber eſt,* (ſcilicet ab illis quinque;) quaſi idem in ſervo Iſraëlita non obtineret. Per Cananæum quemvis deſignat qui Iſraëlita non ſit: Ebræo enim ſive Iſraëlitæ eum opponit. Magis placet alterum ipſius, quod Alphes & R. Chananeel ſimiliter affirmant: Si quis alterius ſervo Ebræo manum amputaſſet, ſimilemve injuriam intuliſſet, eum læſo fundum daturum; cujus fructum dominus ipſius ſervi percipiat, donec manumiſſus fundum cum reditibus auferat. Atque hoc modo obſervabitur analogia legis Ex. 21. 7. *Ne exito ut iſti ſervi exeunt:* ut quidem illam accipit S. Jarchi, qui diverſas conditiones vulneratorum ſervo-

rum

rum hic innui exiſtimat. [4] Quæ Miſna in eum ſtatuit, qui alterius ſervum Cananæum læſiſſet, non pugnant cum eo, quod ad Num. 3. è verbis Ex. 21. 26. confirmavi, omnes ſervos ob vitiata membra manumittendos: nam illic de lædentis ſervo agebatur; hic verò de ſervo alterius. [5] Tandem privata Judæ ſententia de ignominia ſervi profertur, quaſi ſervis inuſta ignominiæ nota compenſanda non ſit. Verum ut Maimonides & Obadia de Bartenora obſervant, ipſius ſententia non recipitur: ſubleſto enim argumento nititur, quod è comm. 11. c. 25. Deut. depromitur: ubi ignominia alicui illata vindicatur. ibi cum fratris fiat mentio, ſervum ab ignominia non defendi putabat: quaſi verò *vir cum fratre*, phraſi Hebræa non ſignificaret, *alter cum altero*; nec ſervi Ebræi fratres cenſerentur. Hac ſectione ne manus parentibus inferantur cavetur: ſed magis id præſtat Vlpianus: uti eſt le. 1. li. 37. Dig. §. 2. *Si filius matrem aut patrem quos venerari oportet, contumeliis adficit, vel impias manus eis infert; præfectus urbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo ejus vindicat.* De ſervis etiam, quos hæc Miſna ab injuria defendit, Divus Pius ad Ælium Marcianum ff. De his qui ſui vel alieni juris, l. 2. *Si vel durius habitos* (ſcilicet ſervos) *quam æquum eſt, vel infami injuria affectos cognoveris, venire jube; ita ut in poteſtatem domini non revertantur.* & poſtea, *Divus etiam Hadrianus Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegavit, quod ex leviſſimis cauſis ancillas atrociſſimè tractaſſet.* Denique de aliorum ſervis non lædendis, vel ſaltem injuria compenſanda ff. Ad legem Aquiliam, l. 45. §. 1. *Lege Aquilia agi poteſt, & ſanato vulnerato, ſervo* ſc. ut habet gloſſa, *ratione expenſarum & operarum.* Vide & alia dicta eodem titulo.

ד׳ :	§. 4.
חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב [1]	*Surdi, ſtulti, & pupilli occurſus* [1] *infelix eſt: quia eos vitians, tenetur;*

והם שחבלו באחרים פטורין העבר והאשה פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין אבל משלמין לאחר זמן נתגרשה האשה נשתחרר העבר חייבין לשלם:

tur; quum ipſi alios vitiant,[2] liberi ſunt. Servi & maritæ occurſus infelix eſt: eos vitians tenetur; quum ipſi alios vitiant, liberi ſunt: verum poſtea[3] rependunt: marita quum ei repudium mittitur; ſervus quum libertate donatur, rependere debent.

ANNOTATIONES.

[1] Duplex eſt lectio: quidam & plerique codices habent פגיעתן רעה, *occurſus infelix eſt*; Baſileenſis tamen editio eorum loco hæc ponit verba, אין להטפל עמהם, *non expedit cum ipſis ſociari.* ac ſi dicat, ſi cui cum ipſis negotium ſit, ipſorum conditio potior: ideoque illa converſatio utilis non eſt. Atque in ſenſu nulla differentia; licet verba diſcrepent. Talmud autem Hieroſolymitanum priorem lectionem confirmat. [2] Porrò ſurdus, fatuus, pupillus idcircò abſolvuntur, quod naturæ vitia, vel ætatis imbecillitas idoneos eſſe non ſinunt, ut ſibi caveant, ne alios damno ullo afficiant. Hoc ſibi vult Maimonides, cum illos ad compenſationem teneri negat; licet ſtultus reſipiſcat, ſurdus auditum recuperet, pupillus adoleſcat: quod dum peccarent, ſcientia carerent. [3] Verum maritæ & ſervi ratio diverſa eſt: licet enim abſolvantur, dum maritus uxorem, & dominus ſervum retinet; nihilominus tenentur, quum uxor repudiata, ſervuſque manumiſſus eſt. Fundamentum in obligatione præcedenti: nam uterq; dum peccaret reatu implicabatur; ſed quod uterque nihil haberet, nihil etiam exigebatur. Illi vero ob naturalem defectum non obligabantur: ideoque ab iis licet immutatis, nihil exigere fas eſt. At objici poſſet, quare maritata nihil habere dicatur: quum tamen ipſi מלוג attribuatur. מלוג eſt dos quam inferre ſolet, quamque maritus decoquere non poteſt. ideoq;

Gloſſa in Baba Bathra c. 9. נכסים הנכנסין ויוצאין עמה היינו נכסי מלוג, שנפלו לה מבית אביה ואחריות עליה, *bona quæ unà cum ipſa veniunt & diſcedunt, vocantur bona* מלוג propria, *quæ ipſi accidunt è paterna familiâ, quorumque ipſi evictio competit.* Nonne ergo uxor facultatem ſolvendi debita habere creditur, cum iſtiuſmodi bona poſſideat? Tamen iis uti non poteſt: quia dum marito conjungitur, maritus illorum bonorum fructus percipit; & ipſa ſors, niſi repudium interveniat, ipſi marito משועבדה לירושה, *ſubjecta manet ad hæreditatem.* ut ſi uxor moriatur, maritus illam hæreditate acquirat, vel filii poſt patris obitum eam accipiant. Quam benignè de ſurdo, furioſo & pupillo leges Romanæ judicent, jam antea ſub finem notarum ad c. 4. ſect. 4. è Jure civili oſtenſum fuit: unde quid de hoc caſu ſtatuerent, conſtare poteſt. Servus verò ſi delinquat, ſecus quam Judæi faciunt, Romanæ leges imperant. Vt ff. De noxalibus actionibus, pr. *Noxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque maleficio ſervorum adverſus nos inſtituuntur. quarum actionum vis & poteſtas hæc eſt; ut, ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipſius corporis, quod deliquerit, evitare litis æſtimationem.* Id tamen cum lege Judaica convenit, quod habetur l. ejuſdem tituli 6. *Sed & ſervus ipſe manumiſſus tenetur:* puta niſi antea ſatisfactum fuerit. Tandem, uxoribus illud privilegium concedere non videntur Romani, ut quandiu cum marito vivit, conveniri de illato corporis vitio (puta ſi oculum eruerit &c.) non poſſit. Nam ad Cod. li. 9. t. 4. ex Authent. adjicitur, *Si pro fiſcali aut privato debito pulſetur, per virum ſuum, aut quem alium legitimè reſpondeat. Quod ſi noluerit vel reſpondere, vel perſequi litem ſuam: legitimè in rebus ſuis executio procedat.* Illud autem à Miſna noſtra alienum non eſt, quod Juriſconſulti obſervant, maritatam, cum utplurimum ſine mariti autoritate contrahere non poſſit; ut debitum ex ejuſmodi contractu ortum diſſolvat, obligari, quum matrimonium ſolvitur.

ה׳ו

המכה אביו ואמו ועשה בהן חבורה והחובל בחבירו בשבת פטור מכולן מפני שהוא נדון בנפשו והחובל בעבד כנעני שלו פטור מכולן :

§. 5.

Percutiens patrem ſuum & matrem ſuam, ita ut in iis vibicem excitet [1], *& vitians proximum ſuum* [2] *in ſabbatho, ab omnibus illis liber eſt; quia ipſe morte damnatur: etiam vitians ſervum ſuum Cananæum,* [3] *ab omnibus illis liber eſt.*

ANNOTATIONES.

[1] Antea percutiens patrem aut matrem abſque vibice, vel ſine ſanguinis effuſione aut expreſſione, condemnabatur, ut cicatricem, dolorem, curationem, ceſſationem & ignominiam compenſaret; jam vero quia vibicem excitat, ab iis quidem abſolvitur: ſed ideo quia gravior pœna irrogatur, puta mortis; nam capitale ſupplicium pecuniariam mulctam delet. Capitis verò pœna Ex. 21.15. ſancitur. Quæ cum alibi, tum in libro Chinnouch dicitur fuiſſe חנק, *ſtrangulatio:* mortem enim illic ſancitam autor in eo conſiſtere ait, ut percutiens patrem laqueo ſuffocetur. Et quamvis vox in ſacris literis adhibita marem propriè concernat; optimè in eodem libro ex legiſlatoris mente ad fœminas extenditur: quibus non minus tantum ſcelus interdictum fuiſſe docet recta ratio; quæ ſcopum interdicti, & utriuſque rei æqualitatem expendit. Romanos ſeverè in hujuſmodi homines animadvertiſſe, in ſuperioribus obſervatum fuit. [2] Hoc loco à quinque illis, quibus tenebatur iſte qui proximum vitiaret, idem abſolvitur ſi id ſabbatho faciat: quia morte tenetur authoritate ſanctionis, Num. 15.35. Verumenimverò Talmudiſtæ ſcrupulum hic movent: ſiquidem מקלקל, *corrumpens* & vitians aliquid die ſabbathi apud ipſos mortis reus non habeatur; ſed qui efficit aliquid & parat ſive adaptat. Reſpondet

det ſecundum ipſorum concluſiones & placita Maimonides, הואיל ועשה נחת רוח ליצרו הרע בעת שחבל בחבירו הרי הוא כמתקן וכמז׳ עון מיתה· *Quandoquidem conficit animi placationem pravæ ſuæ indoli, dum proximum ſuum vitiat; ecce habetur inſtar illius qui aptat, adeoque peccatum mortale deprehenditur.* ac ſi diceret, ille quidem potius deſtruit, quam ut aliquid novi faciat; tamen quia hoc efficit ut concitatus animus vindictâ ſubſidat, & naturalis illa pravitas ſuavitatem quandam ex alieno malo percipiat, aliquid novi efficere cenſetur. [3] Denique ſervum Cananæum vitians ab omni pœna pecuniaria abſolvitur: nimirum quod libertatem læſus acquirat; quæ ſufficiens ſit compenſatio. Sed ad Num. 3. ſect. 3. oſtendi, hæc ad ſervum Cananæum reſtringenda non eſſe; verum latiſſimè, uti voces ſonant, legiſlatoris verba Ex. 21. 26. accipienda: ut omnes ſervos cujuſcunque conditionis complectantur. Iſtamque Dei clementiam ab Imperatoribus ſimili quadam lenitate comprobatam ſub finem ſectionis dedi.

ו׳ ו

החוקע לחבירו נותן לו סלע רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי מנה סטרו נותן לו מאתים זוז לאחר ידו נותן לו ארבע מאות זוז צרם באזנו תלש בשערו רקק והגיע בו רוקו העביר טליתו ממנו פרע ראש האשה בשוק נותן ארבע מאות זוז הכל לפי כבודו אר׳ עקיבא אפילו עניים שבישראל רואין אותם כאלו הם בני חורין שירדו

§. 6.

Impingens ſocio [1] *colaphum, ei* [2] *ſiclum pendit. D. Iudas nomine D. Ioſes Galilæi minam ſtatuit. Si ei*[3] *alapam impegit, ducentas drachmas ipſi pendit; ſi id fecit inverſa manu, quadringentas drachmas ſolvit. Si ejus aures* [4] *vulſit,* [5] *evulſit ejus capillos, excreans eum conſpuit, pallium ei detraxit, denudavit mulieris caput palam, quadringentas drachmas rependit. Omnia* [6] *pro ipſius dignitate. D. Akiba ſtatuit, Iſraëlitarum pauperrimos conſiderari ac ſi eſſent nobiles, qui bonis*

 ſuis

מנכסיהם שהם בני אברהם
יצחק ויעקב ומעשה באחד
שפרע ראש האשה בשוק
ובאת לפני ר״ע וחייבו ליתן
לה ארבע מאות זוז א״ל ר׳ תן
לי זמן ונתן לו זמן שמרה
עומדת על פתח חצר׳ ושבר
את הפך בפניה ובו כאיסר
שמן גילחת את ראשה והיתה
מטפחת ומנחת ידה על ראשה
העמיד עליה עדים ובא לפני
ר׳ עקיבא אמר לו רבי לזו
אני נותן ארבע מאות זוז אמר
לו לא אמרת כלום שהחובל
בעצמו אף על פי שאינו
רשאי פטור אחרים שחבלו
בו חייבין הקוצץ נטיעותיו
אף על פי שאינו רשאי פטור
אחרים שקצצו את נטיעותיו
חייבים:

ſuis excidiſſent: quia ſunt Abrahami, Iſaaci & Iacobi poſteri. Exemplum habemus cujuſdam, à quo cum mulieris caput palam denudatum fuiſſet, ipſa convenit D. Akibam: qui illum condemnavit ut ipſi quadringentas drachmas penderet. Cui ille, mi doctor, concede mihi tempus. Itaque conceſſo tempore, cum ipſam aſtantem oſtio atrii ſui obſervaret, confregit in ejus conſpectu lenticulam, cui inerat oleum fermè dimidii λεπ̃ȣ. Hîc cum nudato capite ipſa manus comploderet, manuſque capiti imponeret, ei teſtes appoſuit. Deinde ad D. Akibam accedens ei dixit, mi Doctor, huicne ego quadringentas drachmas perſolvam? Cui ille, nihil eſt quod dicis: quia ſeipſum vitians, quamvis id non conveniat, liber eſt; alii qui ipſum vitiarunt, tenentur: præcidens plantas ſuas, quamvis id indecens ſit, liber eſt; alii qui ejus plantas præciderunt, tenentur.

ANNOTATIONES.

[1] Sequuntur jam aliarum injuriarum ſpecies: quarum damnum quidem, ſi corporis vitia ſpectes quæ in ſuperioribus expendebantur, magnum non eſt; ſed omnes in dedecore inprimis quo alius afficitur, & quodam dolore, verſantur. Itaque ſicuti cum alterum manu quis verberat, id tribus modis plerumque fieri contingit, vel impacto colapho, vel alapa recta,

recta, vel eadem inverſa; ita hoc loco ſingulis ſua ſtatuitur multa. Incipit à colapho, cum inquit, התוקע לחבירו: quæ verba variis modis ab enarratoribus Ebræis explicantur. Hæc conſtitutio, ut תוקע pendat ſiclum multis locis paſſim in Gemaris repetitur: ut Cod. Bechoroth fol. 50. p. 2. Vbi gloſſator, המכה את חברו באזנו, *qui proximum ſuum ad aurem verberat:* quam ſui præceptoris ſententiam eſſe dicit; additque aliam, תוקע ממש שתוקע מפיו באזנו, *clangens propriè, qui ore ſuo in alterius auribus clanxit.* quaſi dicat, ut alibi tubâ clangere illa voce exprimitur; ſic in hac conſtitutione maledicere ſignificat: ubi quis palam maledictis veluti alterius aures ferit, cui ſcilicet maledicit. Eadem pene gloſſa in קדושי' f. 11. p. 2. & in Baba prima f.37. p.1. ſub initium. Denique gloſſator ad hanc noſtram Miſnam. Maimonides Codice jam ſæpius citato c. 3. ſect. 8. quum ait תוקע את חבירו בכפו, *percuſſerit proximum ſuum volâ ſuâ,* priorem explicationem approbat: non enim in genere hujuſmodi verbera deſignat; ſed quæ circa aurem infliguntur. qua de cauſa hanc Miſnam explicans inquit, בעורפו, *ad cervicem ejus.* Attamen in hac Miſna explicanda cum Obadia de Bartenora, ſi nõ omninò, ſaltem aliquatenus facere videtur. Hæc ſunt ipſius verba, תוקע לחבירו הוא מי שמכה חבירו בכפ ידו סגור בערפו, *qui cædit proximum ſuum, eſt, qui percutit proximi cervicem carpo manus clauſo.* vel, palmâ clausâ. Obadia de Bartenora, שמחבר אצבעותיו בכפ ידו ומכה אותו באגרוף, *qui digitos ſuos in manus ſua carpum* vel, in volam, *contrahit, & ipſum proximum pugno cædit.* Docti expoſitores, cum hoc capite præcipuæ injuriæ corporibus illatæ mulctarentur, illam prætermiſſam non fuiſſe, qua colaphus proximo impingeretur, animadverterunt. Itaque quod alibi, puta fol. 27. Babæ poſtremæ p. 2. סנוקרת quorundam judicio vocatur, id hoc loco deſignari autumarunt; niſi hanc differentiam addas, סנוקרת latius ab iis exponi qui colaphũ ſignificari volunt: nam cum Maimonides colaphum circa aures & cervicem impactum

illa voce notari velit; hac quemvis deſignant. Verumtamen in voce סנוקרת exponenda omnes non conveniunt. locus ita habet, לרכובה שלש ולבעיטה חמש לסנוקרת שלש עשרה, *Si quis genu trudat alium, tres ſicli ſolvendi; ſi quis calcitret, quinque; ſi colaphizet, tredecim.* Hic Rabbi Nathan in Aruch, ſecundò exponit, הכאה באגרוף תחת היד, *percuſſio pugno facta loco manus*. Tamen prius aliam expoſitionem propoſuerat: מאחורי היד הכהו בפניו, *obverſa manu percuſſit faciem ipſius.* Verum qui obſervationes marginales in Maimonidem conſcripſit, nec colaphum, nec poſteriorem hunc percutiendi modum ſignificari per סנוקרת arbitratur; ſed quod ibi Maimonides innuit, cum ita loquitur, תוקע את חבירו בכפו, *cædit proximum ſuum vola ſua.* ubi ex aliis verbis quibus alias ſpecies recenſet, ita eum de cava manu agere liquet, ut nec alapa, nec colaphus, ſed medium quid deſignetur. Deniq; Sal. J. ad סנוקרת hanc notam ſubjungit, אוכף של חמור שהכה בו את חבירו, *aſinariarum clitellarum pars anterior, qua proximum ſuum cædit.* Variæ cum ſint vocis סנוקרת expoſitiones, prima qua cum colapho confunditur, forte minus probabitur: ſiquidem iſtius mulcta tredecim *ſelaïm*, סלעים; colaphi vero, uno סלע definitur. Niſi velis unum *ſela* pro ignominia exigi (ut nonnulli exiſtimant) tredecim verò pro ignominia, dolore &c. Quicquid ſit, colaphum tam indignum viſum fuiſſe Judæis videmus, ut ignominiam, dolorem, aliaque incommoda inde orta compenſari certa lege præceperint. Et inprimis dedecoris notam hac ratione inuſtam Judæorum plerique hic conſiderant: unde liquet qua potiſſimum de cauſa Judæi Servatorem noſtrum colaphis petierint. Hoc enim factum fuiſſe poſtquam à Synedrio condemnatus fuiſſet, teſtatur Mar. 14. 65. *Cœperunt quidam inſpuere in eum, & obtegere faciem ejus, & colaphos ei infligere, & dicere ei Vaticinare.* ubi circumſtantiæ edocent ad ignominiam & dedecus collimaſſe Judæos. Eadem annotat Matt. 26. 67. ubi Ebraica verſio (quo magis actionem jam deſcriptam ex

Ebræo-

Ebræorum ſcriptis, denotari ſcias) ויכוהו באגרוף, *& percuſſerunt eum pugnis*, ſcilicet judices Judæi, de quibus locutus Matthæus fuerat. [2] Quum pro colapho סלע decreverint, quid eo nomine veniat, expendendum venit. E textu Ebræo & Chaldæo inter ſe collatis ſatis liquet, שקל ſiclum & סלע, unum & idem eſſe: ut ſiclus ſacer & communis dicatur סלע: licet Elias quatuor denarios ſingulis סלעין attribuat, quod de ſacro accipiendum conſtat. Verumenimverò è multis Gemaris, סלע duo inter ſe valore admodum diſtantia ſignificare docemur: (ut jam illam differentiam prætercam, qua סלע Judaicus duplum Galilæi valebat, ut eſt in Cethouboth f. 64.) duplex enim ſtatuitur סלע, unus צורי, *Tyrius*; alter של מדינה, *provincialis*. Ille (ſi ſacer) valebat drachmis quatuor; hic vero dimidia drachma. itaque hic erat illius pars octava. Singula, quia non ſatis perſpecta, ex illorum Talmudiſtarum ſcriptis confirmabo. In Bechoroth f. 50. לא תימא סלע ארבע זוזי אלא פלג' דזוזא דקרו אינשי סלעא לפלגא דזוזא, *Ne dicas* (in negotio noſtro) *ſiclum eſſe quatuor denariorum: ſed dimidium denarii: nam homines ſiclum vocant dimidium denarii.* & paulo ante, כל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה, *Omnis moneta argentea, quæ determinatur & proponitur in lege, eſt moneta Tyria; at quæ in illorum magiſtrorum verbis determinatur eſt moneta provincialis*. Et quidem eo epitheto nuncupatur; quia, ut inquit Maimonides, eo tempore in Chanaan uſitata erat. Hinc Gloſſa ad verba Gemaræ f. 11. Kiddouſchin, סלע ד' זוזי סלע צורי פלגא דזוזא היא סלע מדינה, *ſiclus quatuor denariorum eſt ſiclus Tyrius; dimidium denarii eſt ſiclus provincialis.* Fortè dictus tamen ſiclus, quia quatuor ferme denarios æneos continebat, ut alter ille argenteos: quemadmodum annotant. Addit Gloſſa iſtum סלע eſſe תמיני בסלע צורי, *octavam ſicli Tyrii partem*. Itaque non aberraret, qui Matth. 5. ℣ſ. 26. Syriacum ܫܡܘܢܐ, *octantem* cum hoc סלע provinciali eundem faceret: quum hunc videa-

videamus octavam ſacri ſicli partem fuiſſe, puta dimidium denarium. Atque idcirco Matthæus *κοδράντην*, *quadrantem* vocat; quia ſicli communis pars quarta erat, licet octava ſicli ſacri. Quam benè Græcus & Syrus in Matthæi loco ſecundum hanc ſententiam conveniunt? ubi aliàs operoſè conciliationem quærunt etiam doctiſſimi. At dicat quis, nonne Marc. 12. 42. duo *lepta*, λεπτὰ, quadrantem conſtituere dicuntur? atqui λεπτὸν quinque chalcos eſſe docui Midd. p. 50. & è cap. 1. Schekalim ſub finem confirmatur. ergo quadrans eſt tantum unus obolus. Verum hoc expendi velim, omnes quadrantes æquales non eſſe; ſed diverſos, prout ad totum quid referuntur. Quadrans ſicli communis eſt ſiclus provincialis: id jam oſtendi; nec æquus lector, uti ſpero, obnitetur. Quadrans verò דרמא, *darma*, ſive *drama* tantus non eſt; ſed obolus unicus, ſive duo λεπτὰ, ut Servator noſter apud Marcum loquitur. De drama ita ſe rem habere, ut credas, conſule commentaria in Maimonidem Cod. Kele Hammikdas. c. 2. Præterea id attente conſiderandum eſt, quod in Gemara Kiddouſchin f. 11. p. 2. legimus. אינשי קרו לפלגא דזוזא איסתירא, *homines vocant, dimidium denarii, Iſtiram.* eadem ferme in Cethouboth f. 64. p. 1. כמה אסתירא פלגא דזוזא, *quanti valet Aſtira? dimidio denario.* ubi Gloſſa, זוז צורי שהוא שש מעה כסף, *denario ſcilicet Tyrio, qui ſex argenteos treſſes continet.* Hinc jam liquet, ἀσσάριον cujus Matt. c. 10. & Luc. 12. mentio fit, non rectè cum aſtira vel iſtira conferri, quaſi eadem eſſet moneta: quod tamen facit vir Doctiſſimus D. Tremellius ad c. 12. Marci. id moneo ne viri autoritas, utpote Judæi ideoque in iſtis verſatiſſimi, quemquam ſeducat. Aſtir ſive aſtira, ut neminem, qui loca è Talmude producta expendit, latere poteſt, valet tribus treſſibus, ſive dimidio denarii, qui denarius duplicatus ſiclum communem reddit. Ergo aſtir eſt (imperialis pars circiter decimaſexta, ſi παχυλέρως numos æſtimemus, in priori templo; ſed) decimaſexta coronati decem

drachmis

drachmis Æginæis æſtimati, tempore templi ſecundi, cum Servator in terris degeret. quo pretio duos paſſeres in Judæa vænisse non eſt veriſimile; ſed multo minore. Verum alius nummus erat Iudæis uſitatiſſimus, adeo ut eo in legum deciſionibus veluti notiſſimo uterentur: uti in Baba Metſia c. 4. ſect. 5. Nomen non adeo diſſimile, quod fortaſſe Tremellium alioſque fefellit: dicebatur איסר & אסר, ſive ut loquitur Matth. & Lucas, *ἀσσάριον.* valebat, teſte Gloſſatore in illum Bab. M. paragraphum, partem treſſis quartam: quod cum Miſnæ & Gemaræ verbis fol. 2. Cod. קדושין apprime convenit; כמה היא פרוטה אחד בשמנה באיסר האיטלקי, *quantum eſt minutum? octava pars iſſari Italici.* Ad quem Miſnæ paragraphum conſulendus eſt Maimonides, qui aſſarum (ſi eum expendamus ſubducto calculo) quadrageſimam octavam ſicli communis partē eſſe docet. ergo aſſarus non λεπτὸν, ſed ipſius dimidium: nam λεπτὸν quinque chalcis ſive deutis Hollandicis æſtimandum jam antea docui. Vnde corrigendus Heſychius, ſi verum ſit, quod nonnulli teſtantur (ipſe nondum inveni) eum alicubi ſcripſiſſe, *ἀσσάριον καὶ λεπτὸν ἕν εἰσι.* Ita per occaſionem quædam N. Teſtamenti numiſmata ſuo valore æſtimavimus: neque aliunde id fieri melius poſſe quam ex Ebræorum ſcriptis, qui ſuam monetam noverant; mihi perſuadere poſſum. quadrantes, octantes alioſque nummos ad noſtratem potius, quam Iudæorum monetam examinare, atque inquirere quis nummus apud nos quatuor vel octo partes contineat; id verò ab omni ratione alienum exiſtimo: nomina enim illa à ſuis nummis, quorum partes erant, Iudæi deſumſerunt. Redeamus ad Miſnam,[3] quæ ad alapam pergit, eumque qui ipſam infringit ducentis drachmis mulctat: etenim multo indignius & cum longe majori dedecore conjunctum cenſent Iudæi, ubi quis alapam, quam ſi colaphum impingat. Alapam autem deſignari, interpretes docent, quorum unus ספרו inquit כפס ידו על פניו, *volam ſuæ manus ipſius fa-*

ciei impingendo. Hanc injuriam quam adeo exaggerant Iudæi, ab ipſis Servator paſſus fuit, quum jam mortis damnatus eſſet, Matt. 26.67. οἱ δὲ ἐῤῥάπισαν: quæ verba Ebræus interpres bene reddidit, ואחרים טלשו על ידים אל פניו, *alii autem manus impegerunt in faciem ipſius.* alii, ſcilicet ut Mar. 14.65. obſervat, οἱ ὑπηρέται, *miniſtri* præcedentium Iudicum. Imo in ſynedrio, cum ipſos ob voluntariam ignorantiam carperet, unus miniſtrorum ἔδωκε ῥάπισμα τῷ Ἰησοῦ, *alapam impegit ipſi Ieſu.* Verbum ῥαπίζειν cum conjugatis hanc ignominiæ ſignificationem habere, Heſychius non ignoravit: qui non tantum per ῥάβδῳ πλῆξαι, *bacillo verberare,* quem ſenſum Cl. Beza ſequitur; ſed etiam per σκώπτειν, *irridere* propriè cavillis, παίζειν, *illudere*, & generaliter τύπτειν, *percutere* reddidit: percutit autem etiam ille qui alapam impingit, maximeque illudit & ignominia afficit. quam ſententiam urbis noſtræ decus D. de Dieu in notis ad Matthæum ex interpretatione Syra defendit. Vir Ampliſſimus & Nobiliſſimus eorum qui ſcientiam quærunt coryphæus, Daniel Heinſius, quid ſibi Euangeliſtæ voluerint præclarè nobis in Ariſtarcho ſuo aperuit: ubi pag. 495. in Eſaiæ quodam dicto cum Euangelica hiſtoria conciliando occupatur. de quo hæc mea eſt ſententia. Eſa. c. 50. ℣ſ. 6. *Corpus meum expono percuſſoribus, & malas meas depilantibus.* poſtrema vox in Ebræo eſt מורטי. de qua ejuſque conjugatis D.K. ענינם נפילת השער או עור הבשר או עקירתו, *Eorum ſignificatio, quum pili decidunt aut cutis ipſius carnis, vel cum avelluntur.* Vtrumq; propriè in Servatore noſtro præſtitum contendo: nam de cute nullum eſt dubium; quum ita flagellatus fuerit, ut ſolo intuitu Pilatus populum ad miſericordiam commotum iri ſperaret. Genis verò pilos detractos fuiſſe ſatis innuunt Euangeliſtæ: Lucas quum c. 22. 63. de viris Ieſum in domo ſummi ſacerdotis ſervantibus, donec judices cauſam ipſius tractarent, ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες, *Illudebant ipſi, cædentes.* exponit qua ratione ipſum ludibrio habuerint,

rint, nimirum non tam verbis, quam manibus ipſum impetendo: inter ludibria autem quæ in ipſo facto conſiſtunt non minimum eſt, barbam vellere piloſque detrahere. Quapropter Euangeliſta δέρειν voce aptiſſima uſus eſt; utpote quæ cutem ipſam nedum pilos avellere ſignificet. Matthæus & Marcus idem innuerunt, cum colaphis & alapis ab hoſtibus inhumanis cæſum narrarunt: ea enim magna ferocia præſtiterunt, ut illud ſubſecutum fuerit. Adde utrumque Euangeliſtam ſpineam coronam calamo capiti infixam, diſtinctè enarraſſe; adeo ut cruentatis temporibus corona illa ſine adhærentibus pilis detracta non fuerit. tempora autem malarum ſuperiores partes conſtituunt. Quocirca ubi Eſaiæ prophetia impleta narretur, ſatis conſtare autumo: adeoq; ſimplicem ſenſum ſervari poſſe, non eſt quod negemus. [4] Quæ deinde in Miſna ſequitur dictio צרם, eſt dubiæ ſignificationis: nam invenias qui exponunt משך, *trahere*; ſunt etiam qui פגם, *inciſionem quandam facere.* idque cum duplici modo fiat, צרם באזן, *vulſit aurem*, exponitur מיעכו ועשה בו רושם, *compreſſit eam* (ſcilicet unguibus) *in eaque cicatricem impreſſit*; vel פתל אזנו והכאיבו כעין עקיר', *torſit aurem ejus, eumque dolore affecit veluti evulſione quadam.* Ideo inter alia R. Nathan פרם, *ſcidit.* Tria igitur ſunt interpretamenta, *trahere, unguibus cicatricem inprimere*, denique *ita vellere & torquere ut aliquatenus à capite laceretur*. Poſtremam interpretationem facile admitto; quia Cod. de ſacrificiis fol. 25. p. 2. in Gemara, invenio, הצורם אזן הספר ואחר כך קיבל דמו פסול, *ſi quis vellat aurem vituli, poſteaque ſanguinem ejus excipiat; rejectaneus eſt vitulus*. Hinc omninò conſtat grave vulnus iſta ratione infligi: utpote cum vitulus iſtiuſmodi rejiciatur, cui auris ita vitiata ſit; quum מום, *vitium* idcirco in illo accidiſſe cenſeatur. Nam non ſolum cum mactatur; ſed etiam quum ſanguis ejus ad ſpargendum excipitur, vitio omni carere debet. [5] In eadem hac Miſna Iudæi inter graviſſima opprobria & dedecora (quæ in his inprimis

attendi annotant) etiam collocant, ubi pili evelluntur, homo conſpuitur, pallium detrahitur. Hæc tam indigna judicarunt, ut quadringentarum drachmarum mulctam decreverint. Atque hæc Servatori præſtita fuiſſe, ex Euangelica hiſtoria conſtat: ut nihil ferè omiſſum, quod ad ignominiam apud Judæos pertinet, animadvertamus. Luc. 22. 63. meritò id ἐμπαίζειν, *illudere* nuncupavit, quum Chriſto pilos evellerent: quod grave ludibrium apud Judæos haberetur. de quo antea. Iudæorum judices, & Pilati milites Ieſum conſpuiſſe, ſacri illi hiſtorici narrant. Denique veſtem ſubinde detractam & quidem magno cum ludibrio, apud eoſdem invenies: cum antequam eum Pilatus morti addixiſſet, de quo initio c. 19. Ioh. tum poſtquam condemnatus ab ipſo fuiſſet, uti alii Euangeliſtæ teſtantur. ' Tandem generalis cautio ſubjicitur: quam in hanc ſententiam accipiunt interpretes, mulctas illas in eos quadrare qui honoratos viros ignominia affeciſſent; ſed minuendam mulctam pro humiliori aliorum conditione. ut pro gradibus, quibus admodum honoratis cederent & inferiores eſſent; injuria ipſis illata leviori mulcta vindicaretur. Atque hæc regula apud Judæos ita recepta fuit, ut R. Akibæ ſententiam de æqualitate rejecerint. Romanos ſedulò caviſſe ne quis ullo ignominiæ genere afficeretur, docet vel ſolus titulus de injuriis Dig. li. 47. ubi t. 10. l. 1. *Injuriam autem fieri Labeo ait, aut re, aut verbis... omnemque injuriam aut in corpus inferri; aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinere. In corpus fit, cum quis pulſatur. Ad dignitatem, cum comes matronæ abducitur. Ad infamiam, cum pudicitia attentatur.* Deinde ſpeciales leges ſubjiciuntur, ut l. 15. §. Generaliter. *Quodcunque quis fecerit aut dixerit ut alium infamet, erit actio injuriarum.* & notandus paragr. primus ejuſdem legis. *Si quis pulſatus quidem non eſt, verum manus adverſus eum levatæ, & ſæpe territus quaſi vapulaturus, non tamen percuſſit, utili injuriarum actione tenetur.* Similiter

Maim.

Maim. c. 5. ſect. 2. אפילו להגביה ידו על חברו אסור וכל המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא מכהו הרי זה רשע, *Etiam attollere manum contra proximum eſt interdictum, & quicunque manum elevat in proximum, etiamſi eum non percutiat, ecce is improbus eſt*. Deinde cum generali cautione in Miſna noſtra convenit quod §. 2. l. 18. legimus. *Quod ſua cujuſque injuria propriam æſtimationem haberet*. Reliqua prudens lector ipſe conferat. locum notavi, omnia tranſſcribere longum eſſet.

ז׳ ׃

אף על פי שהוא נותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת וגו׳ ומנין שלא יהא המוחל (מ״א ומנין שאם לא מחל לו שהוא) אכזרי שנא׳ ויתפלל אברהם אל האלהים וגומר האומר סמא את עיני קטע את ידי שבר את רגלו חייב על מנת לפטור חייב קרע את כסותי שבר את כדי חייב על מנת לפטור פטור עשה כן לאיש פלוני על מנת לפטור חייב בין בגופו בין בממונו ׃

§. 7.

Quamvis hic illi rependat, peccatum huic non remittitur, donec [1] *id ab illo petat: quia dicitur* (Geneſ. 20.) Nunc itaque reſtitue uxorem, &c. *Cæterum unde conſtat, quod propitiandus ſe non* [2] *auſterum præbere debeat?* (vel, *Si non remittat, auſterus ſit.*) *Quia dicitur*, Et oravit Abraham Deum, &c. *Si quis dixerit, excæca oculum meum, amputa manum meam, frange pedem meum; alter* [3] *tenetur: etiamſi ea conditione, ut liber ſit, ſive abſolvatur;* [4] *tenetur. Si dixerit, lacera veſtem meam, frange amphoram meam; alter tenetur: ſi ea conditione ut liber ſit;* [5] *liber eſt. Si dixerit, Ita facito illi viro N.* [6] *ea conditione ut liber ſis; faciens tenetur: ſive de* [7] *corpore; ſive de pecunia ipſius agatur.*

ANNOTATIONES.

[1] Vt ignominiam ſibi illatam doloremque ex iſta ignominia

minia conceptum læſus ex animo remittat, Iudæi exigunt ſubmiſſam petitionem, qua lædens peccatum ſibi ignoſci precetur: idque è commate 7. cap. 20. Gen. confirmant; ubi Abimelec uxorem Abrahami reſtituere jubetur, *Nunc itaque reſtitue uxorem illius viri, propheta enim eſt, ut oret pro te, tum vivito.* quaſi dicat, Propheta eſt, itaq; non ſuccenſebit tibi, uxorem enim intactam manſiſſe novit; non erit difficilis in admittenda reconciliatione, & mihi charus cujus preces exaudiam: itaque id operam da verbis ac muneribus, ut tibi placatus pro te intercedat. Vnde ℣ſ. 14. & 15. Abrahamum muneribus & blandis verbis excepiſſe legitur. Hoc exemplo rectè ab omnibus, qui alios quodam ex illis delictis offenderunt, ut præter ſatisfactionem à læſo verbis veniam petant, exigunt. Quemadmodum Chriſtus ipſe non tantum pro noſtris peccatis Deo ſufficienti pœna ſatisfecit; ſed etiam pro nobis à Patre veniam ſua interceſſione petiit & etiamnum petit. Sanè cum Magiſtrorum conſtitutione Doctoris noſtri Chriſti ſententia facit: qui ab omnibus ſibi conſciis, fratres meritò ſibi infenſos eſſe, ut reconcilientur ſollicitè operam dari, poſtulat: Matt. 5. 24, 25. *Abi... Reconciliator fratri tuo.... Eſto amicus adverſario tuo citò.* Non hoc tantum deſiderat ut injuria compenſetur (ſanè ſi læſus deſideret, negligi quo ipſi ſatisfiat non poteſt;) ſed euſque nos progredi, omniaque peragere deſiderat, donec animus ipſius placetur, & amicus reddatur. Quò pertinere blandam orationem, qua peccati venia expetitur, verba Chriſti edocent Luc. 17. 4: *Si ſepties in die revertatur ad te, dicens, Reſipui* &c. Huc pertinet Gemara K. f. 92. אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שמבקש ממנו, *Etiamſi offerat omnes arietes Nabathææ qui in mundo reperiuntur, non remittitur ipſi, donec ab illo veniam petat.* Ad נמחל, *remittitur*, ſcilicet, עונו, *iniquitas ipſius* (ut alibi additur) Maimonides adjungit, אינו מתכפר לו, *non propitiatur ipſi:* puta, læſus ipſi lædenti. qua voce in conjugatione activa uſus

fuit

fuit interpres Ebræus Matt. 5. 24. quum exprimeret, *ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου*, לך תחלה לכפר את פני אחיך, *abi prius ut propities aut places iratum vultum fratris tui*. Id eo pertinet, ut veteris Judaicæ & Chriſtianæ religionis conſonantiam obſervemus.[2] Talis conſenſus in ſequenti membro apparet: quemadmodum enim hic in remittendo facilitatem exigunt Judæi; pariter Servator noſter. Nam omninò cum Judæorum magiſtris hac in parte facit. Conferamus verba totasque ſententias. Servator Luc. 17. 3. 4. *Si peccaverit in te frater tuus, objurga eum: & ſi reſipuerit, remitte ei. Et ſi ſepties in die peccaverit in te, & ſepties in die revertatur ad te, dicens, Reſipui; remittas ei.* Ita ſentit Maimonides libro ſæpius producto, ſcilicet in הלכות חובל ומ' c. 5. ſect. 10. ubi ad hunc modum ſcribit, כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחל לו וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו. *Quandoquidem petit ab ipſo lædens, & deprecatur ſemel atque iterum, adeo ut agnoſcat lædentem à peccato ſuo ſe convertiſſe & pravitatis ſuæ pœnitentiam agere; ignoſcet ipſi. & quicunque ad ignoſcendum feſtinat, is laudandus, & ſapientum animus ab ipſo refocillatur.* [3] Vbi ſubjungitur in textu noſtro, ſi quis dixerit Amputa manum meam, &c. alterum teneri; ſenſus eſt, tantopere cavendum ne alterius corpus lædamus, ut etiamſi quiſpiam à nobis damnum in corpore ſuo accipere velit, non obtemperemus: quinetiam luendas pœnas ſi volentem hujuſmodi injuria afficiamus. Judæi hanc rationem reddunt, שאין אדם מוחל על ראשי איברים, *quia nemo condonat, ubi de extremis membris agitur*. quaſi dicant, in aliis quidem facile nonnunquam peccandi veniam dat; nunquam verò ut adeo neceſſaria inſtrumenta eripiantur concedit: ideoque id ſeriò unquam præcipi, nimirum ut propria manus amputetur &c. veriſimile non eſt.[4] Quapropter, licet quis alteri dicat, Frange pedem meum &c. & cum alter reſponderit, An ea conditione hoc præcipis ut me abſolvas? dicat, Ita, (hæc enim

eo

eo modo reſolvunt Talmudiſtæ;) nihilominus, inquam, alterum qui vitium corpori infert, teneri pœnæq; obnoxium affirmant. Siquidem credendum non eſt, illud mandatum de pede frangendo &c. eo modo ac mente iſta prolatum fuiſſe: nam inquit Gemara, וי כן סתום כלאו eſt *ita* quod inſtar *non* ſe habeat. ut cum admiratione prolatum, Itane? an putas me hæc velle aut concedere?[5] Verum in bonis externis ſecus ſe rem habere agnoſcunt: quandoquidem ratio quandoque ſubeſt, quare hujuſmodi perdenda ſint. Itaque in his, ſi juſſo conditionem hanc ſtipulanti, ut id perpetrans abſolvatur, alter reſpondeat, לאו non; iſtud *Non* affirmare aſſerit O. de Bartenora, ac ſi dixiſſet, Nonne dixi tibi quod tu quæris &c.[6] At in bonis alterius hoc minime admittitur: quid enim tibi juris in alterius facultates & ſupellectilem? nec eum qui damnum infert, ſtipulatio excuſat, qua abſolutionem ſtipulatus eſt: hanc enim nonniſi proprietarius ſpondere poterat.[7] Et ſi in bonis alterius hoc obtinet, quanto magis in corpore: ut qui juſſu alterius tertium quendam vulnerat, quicquid ab altero ſtipulatus ſit, vulneris teneatur? Et licet malum perpetrans damnum præſtare & luere debeat; alter qui juſſit eſt רשע, *improbus*, inquit Maimonides: quia הכשיל עיור וחזק ידי עוברי עברה, *veluti cæcum impingere fecit, & confirmavit eorum manus qui legem tranſgrediuntur.* Cujuſmodi hominum malitiam magis quam aliorum culpat Apoſtolus Rom. 1. ſub finem. *Non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus conſentiunt ultrò.* Peccare humanum eſt; ſed alterius peccatum approbare, infirmitatis & imbecillitatis humanæ miſeratione veniam non facile obtinet. quanto minus ſi quis alteri peccatorum author exſtiterit, de quo in Miſna noſtra agitur? Leges Romanæ ſimiliter pœna & mulcta in hujuſmodi factum ac peccatum cenſent animadvertendum, quod quis alterius juſſu commiſit. Imo etiam peccati approbationem, in eodem crimine cenſent. Vnde ff. de diverſis reg. juris,

num.

num. 152. *Dejicit & qui mandat. In maleficio ratihabitio mandato comparatur.* Sed in eo à Miſna noſtra diſſident, quod eum qui injuriam fieri aut damnum dari jubet, eo loco habeant, ac ſi ipſe faceret. Ita leg. 169. eod. tit. *Is damnum dat qui jubet dare. ejus verò nulla culpa eſt, cui parere neceſſe ſit.* Judæi à faciente totam injuriam compenſari volunt ac præcipiunt.

פרק ט׳ו הלכ׳ א.

הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשע׳ הגזלה גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה העומדת לילד דמי רחל העומדת ליגזז גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזלה זה הכלל כל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה ׃

Cap. IX. §. 1.

Qui poſtquam ligna [1] rapuit, ex iis inſtrumenta fecit; lanam, ex ea veſtes fecit: is rependit [2] ſecundum rapinæ tempus. Qui rapuit vaccam fœtam, quæ poſtea parit; ovem lanigeram, quam poſtea tondet: is pretium vaccæ [3] pariturae, pretiumque ovis tondendæ rependit. Qui rapuit vaccam, quæ apud ſe fœcundata fœtum edit; ovem, quam apud ſe factam lanigeram tondet: [4] pro temporis ipſius rapti ratione rependit. Hæc generalis regula eſt: omnes raptores rependere ſecundum rapiendi tempus.

Annotationes.

[1] Ante omnia annotandum eſt diſcrimen, quo גניבה, *furtum*, à גזלה, *rapina* diſtinguitur. Maimonides c. 1. Cod. Gezela ſect. 3. אי זהו גוזל זה הלוקח ממון האדם בחוזקה, *Quis dicitur raptor? Qui pecuniam* (ſive aliam rem, ut dicitur in ſequentibus) *hominis alicujus vi adhibita aufert.* Et c. 1. גניב׳ ſect. 3. אי זהו גנב זה הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים, *Quis cenſetur fur? Qui facultates*

alicujus clam inſciis proprietariis aufert. Magnam eſſe differentiam inter utrumque nemo negare audet: ſed hanc differentiam quam ponunt, in furto duplum & quadruplum; in rapina ſolum ferme ſimplum exigi, pernego. Nec Levit. 6. 4. 5. hujuſmodi diſcrimen obſervari jubetur: nam (ut jam in ſuperioribus oſtendi) iſtic de fatente reo, qui ſponte peccatum fatetur, verba fiunt. Ipſum vocabulum אשם, *reus eſt*. ỷſ. 4. hanc reſtrictionem confirmat: quid enim ſibi volunt hæc verba? *Erit quum peccaverit & reus fuerit* &c. Num quis dubitat, an peccata tam gravia reum faciant? Verum hæc vera eſt interpretatio, *Quum peccaverit* iſtorum aliquid patrans, *& reatum agnoverit*. Quid quæſo, an qui aperta vi alterius bona aufert mitius mulctabitur, quam is qui inſcio quidpiam ſurripit? hic alteri reſiſtere non audet; ille poſſeſſori etiam vim facit, nec ulla verecundia, reverentia, ullove timore ac metu ducitur. [2] De raptore dubium oboritur, an ſi rem furtivam vel potius raptam immutaverit inque aliam formam redegerit, ut ſi ex lana rapta veſtes fecerit; dum rei pretium rependendum eſt (quia ipſa res ut fuerat reſtitui nequit,) ſolvendum ſit rei pretium quæ ex rapta materia facta eſt. Doctores tempus ſpectare præcipiunt, quo materia rapta fuit. Idque ad hunc modum, ut quanti res tum eſſet quum raperetur æſtimetur, atque hoc pretium proprietario reddatur. [3] Pariter in aliis rebus, nimirum in animantibus, omnia ſe habent. vacca fœta abripiatur, dumque in raptoris poteſtate eſt fœtum edat: hæc minoris habetur ubi peperit, quam עומדת לילד, *dum ſtaret ad pariendum*, id eſt, quum demum paritura eſſet: ut quæ unà cum fœtu pluris fieret, quam ſine fœtu. Itaque hoc caſu qui rapuit, non temporis quo rependit; ſed quo rapuerat rationem habebit, ſolvetque quanti erat vacca, cum fœta abduceretur: quo tempore pluris fiebat. Adeo ut hac ratione plus reddere teneatur, quam vacca in præſentiarum valeat. [4] Sed ex eodem fundamento,

mento, minus ſolvit qui raptam vaccam, tam diu penes ſe habuit, ut fœta reddita ſit vitulumque pariat. Quandoquidem enim rapiendi momentum conſiderandum eſt, atque poſtea in raptoris manibus valor ac pretium auctum; minus raptor pendit quam res rapta æſtimetur: quia fœtus deinde additus in rationem non venit; ſed in rapti compenſatione tantum detrahitur, quanti fœtus habetur. Non aliter in ove lanigera fieri debet. Itaque concluſio generalis omnia rapta ſpectans ſubjicitur: compenſationem ſecundum iſtud temporis momentũ præſtari, quo raptor rem ipſam rapuerat; non vero quo res rapta rependitur. Apud Romanos in compenſando damno ſæpe tempus in rationem venit, quo ipſo aut circiter damnum datum ſit. unde Inſt. l. 4. t. 3. §. Illud palam, *Ex hoc tamen capite non quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit.* Verumenimverò in compenſatione rapti longè aliter quam Judæi procedunt. Quod ex initio t. 2. l. 4. Inſt. liquet. cujus verba notanda, quia ſuperiorem Judæorum errorem refellunt eodem quo ſupra argumento uſus ſum. *Qui vi res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti: (quis enim magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque rectè dictum eſt, eum improbum furem eſſe) ſed tamen propriam actionem ejus delicti nomine Prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & eſt intra annum quadrupli; poſt annum, ſimpli. Quæ actio utilis eſt, etiamſi quis unam rem, licet minimam, rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna eſt, ſicut in actione furti manifeſti diximus: ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio: ut pœna tripli ſit, ſive comprehendatur raptor in ipſo delicto, ſive non. Ridiculum enim eſſet, levioris conditionis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui clam amovet.*

ב׳ ו

גזל בהמה והזקינה עבדים והזקינו משל׳ כשעת הגזלה רבי מאיר אומר בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך גזל מטבע ונסדק פירות והרקיבו יין והחמיץ משלם כשעת הגזלה מטבע ונפסל תרומה ונטמאת חמץ ועבר עליו הפס׳ בהמה ונעבדה בה עברה או שנפסלה מעל גבי המזבח או שהיתה יוצאת ליסקל אומר לו הרי שלך לפניך׃

§. 2.

Qui rapuit beſtiam quam poſtea educauit, ſervos [1] *qui poſtea adoleverunt; ſecundum rapinæ tempus compenſat. At D. Meïr inquit, Ille quod ad ſervos alteri dicit, Ecce tibi quod tuum eſt. Qui rapuit numum, qui poſtea* [2] *diſſecatur; fructus, qui poſtea putreſcunt; vinum, quod deinde aceſcit: is pro raptus tempore compenſat. Qui rapuit monetam, poſtea improbatam; primulas oblationes, poſtea* [3] *contaminatas; fermentum, deinde ultra paſcha ſervatum; beſtiam, quâ poſtea ſcelus comittitur, aut ab altari rejicienda judicatur, aut denique ut lapidetur, egreditur: is alteri dicit, ecce tibi tuum.*

ANNOTATIONES.

[1] In reſtituendis ſervis omnes non conveniunt: quidam ut in præcedentibus, pretium è raptus tempore æſtimant, atque id ſolum reſtitui volunt; alii qui D. Meïrum ſequuntur, ſiquis ſervum parvulum rapiat, eumque ad multos annos ſecum retineat, ſervum adultum reddendum cenſent. Vtraque ſententia ſuum habet fundamentum, vel potius ſe habere putat. Hi iſtud pro fundamento ſumunt, דעבדים כקרקע דמיין וברשות דמרייהו קיימי, *ſervos fundi inſtar ſe habere, adeoque in dominorum poteſtate remanere.* id lege Lev. 25.46. ſtatuminant, ubi de ſervis alienigenis, *Conſtituetis vos poſſeſſores illorum, cum filiis veſtris poſt vos, obtinendo hæreditario*

jure

jure poſſeſſionem. Quemadmodum fundos ſuos poſſidebant, ita inquiunt poſſeſſio erat ſervorum: ideoq; ſervi rapti non acquirebantur raptoribus, ut poſtea eorum pretio ſatisfacere poſſent. Illi ſecus judicabant, nimirum עבדים כמטלטלי דמי, *ſervos mobilium bonorum inſtar ſe habere.* De mobilibus autem quid ſtatuant docet Maimonides c.2. גזלה ſect.1. אם נשתנית ביד הגזלן אף על פי שעדין לא נתיאשו הבעלים ממנה קנאה בשנוי ומשלם דמיה כשעת הגזלה, *Si res mutata ſit in raptoris manu, licet ejus proprietarii nondum ſpem abjecerint, illa immutatione rem acquirit* (raptor) *ejuſque pretium ſolvit pro raptus tempore.* Ita cenſent illi, ſervos, quia immutati, quippe grandiores facti ſunt, in poteſtatem & dominium raptorum tranſiiſſe: ideóque ſi pretium, quo raptus tempore vendi poterant, ſolverent, nihil reſtare quod proprietarii repetere póſſent. Quod ad legem Levit. attinet, nonnemo ita cenſet, דודאי לכל מילי דאורייתא חשיב כמקרקעי, *quod procul dubio in omnibus rebus quæ lege præcipiuntur, ſervus habeatur inſtar fundi;* ſed ubi cùm mobilibus confertur, במילי דרבנן איירי, *de rebus per magiſtros ſtatutis ſermonem eſſe:* [2] De voce נסדק, *ſcinditur,* in Gemara diſſentiunt, atque diverſa ratione explicant. Vnus propriè vocem accipiendam contendit; alter latius eandem extendendam cenſet: quocirca ſequentia, *rapuit monetam poſtea improbatam* ſive נפסל, pro illa diverſitate non eodem modo enarrant. Numiſmata quæ non amplius recipiuntur, ſæpe ſecantur in partes; vel facta ex parte & aliquouſque ſectione, inutilia in commerciis redduntur: utplurimum, tantum proclamando publicove diplomate numi improbantur. Illud ſi fiat, numus נסדק, *ſectus* dicitur; cum verò hoc poſteriori modo numus exauctoratur, proprie uſurpatur dictio, נפסל, *improbatur.* Hæ ſunt ſignificationes propriiſſimæ; à quibus R. Judas propter ipſum utriuſque membri jus diverſum recedit: utpote qui omnem improbatum numum, modo abſolutè & univerſim rejiciatur, etiam נסדק, *ſectum* dici arbitratur: non quidem propriè,

 ſed

ſed tropicè. Nam ut numiſma in partes diſſectum pro numo non admittitur; ita etiam cum regio diplomate numi exauctorantur, non amplius recipiuntur. Idcirco ait R. Judas, פסלתו מלכות נמי הוינו כסדק, *ſi eum improbaverit regnum, tum etiam pro* כסדק *diſciſſo habetur.* quaſi dicat, ſi rex cujus latiſſimum ſit dominium, improbatum numum promulget; tum etiam ad כסדק refertur: quia ut numiſma diſſectum non amplius commerciale & receptum eſt; pariter nec illud quod monarcha vel rex latiſſimè dominans, univerſim improbaverit. (Eodem modo quum fructus recenſet putreſcentes, omnes & univerſim putreſcentes intelligit: nam ſi partim putruerunt, ipſe fructus redditur.) Hiſce convenienter in ſequentibus נפסל ipſi non eſt quævis improbata pecunia: ſed quæ נפסל, *improbatur* in hac provincia; in alia probatur. Verum M. Houna כסדק nonniſi de numiſmate ſecto accipit; & נפסל, *improbatum* à rege vel monarcha eſſe aſſerit, quod in toto regno, non tantum civitate quadam vel provincia rejicitur. Iſtius Hounæ ſententia rejecta; illius Judæ vulgò recepta eſt. Quia numorum mentio injecta eſt, quod Gemara de Jeroſolymitano obſervat, negligendum non videtur; quo iſtos numos dignoſcere queamus. איזהו מטבע של ירושלם דוד ושלמה מצד אחד וירושלם מצד אחר, (עיר הקדש ut habet gloſſa) *Quodnam eſt numiſma Ieroſolymitanum? Vbi nomina David & Salomon expreſſa ab uno latere; ab altero latere exaratum,* Jeruſalem, civitas Sancta. ita hæc Gloſſator enarrat.[3] Poſtea nonnulla (inter quæ etiam oblatio תרומה, quæ hic ſtrictius accepta, ut ſequentia docent, oblationem pentecoſtes feſto ſacerdotibus offerēdam, vel etiam decimas à Levitis ſacerdotibus pro more conferēdas deſignat) nonnulla inquam, quibus uti & frui ob contractum vitium non licet, reſtituenda judicantur: quod judicium iniquum videtur. Nam ſi meam rem tam diu retinuiſti, ut ob legem quandam ceremonialem &c. tractu temporis inepta & inutilis vel minus utilis mihi facta ſit; potius pro raptus tempore

(ut

(ut in aliis loquitur Miſna)id eſt quanti erat cum illam raperes,rependendam æquitas decernit:ut pretium potius,quam rem inutilem recipiam. Verum magiſtri in furto & rapina compenſanda hoc etiam expendunt, an fur aut raptor utilitatem quandam inde percipiat: cujus utilitatis nomine pretium ſolvere teneatur. atqui illæ res raptori etiam inutiles redduntur. Tamen in Gemara diſtinctio quædam adhibetur:quâ à bove de quo agitur ad alias res extensâ,proprietarii commodum attenderetur. עד שלא נגמר דינו אין משנגמר דינו לא, *antequam res plane judicata ſit, affirmatur* (ſcilicet reſtituendam rem;) *poſtquam plane judicata eſt, negatur.* Ita proprietario conſuli videtur:ut ſi cauſa deciſa nondum ſit,adeoque res judicio nondum improbetur, ejuſq; conditio talis nondum judicetur, quod vitio laboret; ex ipſa utilitatem percipiat: ſin verò judicio rejectanea facta ſit; pro ea à raptore pretium recipiat proprietarius. Quî hoc in fermento reſervato locum habeat non videmus: quandoquidem ſine ullo judicio, ex elapſo paſchate fermentum rejectaneum factum conſtat. Quî raptum ex legibus Romanis compenſetur, ad præcedentem Miſnam ſatis prolixè annotatum fuit.

ג׳ :

נתן לאומנין לתקן וקילקלו
חייבים לשלם נתן לחרש
שידה תבה ומגדל לתקן
וקלקל חייב לשלם הבנאי
שקבל עליו לסתור את הכותל
ושבר את האבנים או שהזיק
חייב לשלם היה סותר מצד
זה ונפל מצד אחר פטור ואם
מחמת המכה חייב :

§. 3.

* *Si ubi quis fabris aliquid ad parandum[1] dedit, hi corrumpant; ad compenſationem tenetur. Si ubi fabro pilentum,arcam,aviarium[2] ad reparandũ dedit,is corrumpat;compenſare tenetur. Architectus qui cũ in ſe recepit parietem deſtruere, lapides frangit aut quem vitiat; rependere tenetur. ſi ipſo ab uno latere deſtruente, ab alio latere paries [3] concidat; liber eſt: at ſi id ictus impetu fiat, tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] תקן in hoc & ſequenti dicto occurrit; ſed ſignificatione & ſenſu diverſo. Verbum ipſum duo ſignificat, quidpiam certa menſura rectaque diſpoſitione perficere; vel quod depravatum & corruptum eſt ad priſtinam rectamque formam revocare. Prius, inquiunt Talmudiſtæ, in primo membro locum habet, quum dicitur, *Si ubi quis fabris aliquid ad parandum dedit, hi corrumpant, compenſare tenentur.* Etenim ſi hic de reparatione ageretur, ſequens dictum eſſet ſuperfluum: namque ubi in genere aliquid dicitur, id ſufficit, nec ſpecies addere neceſſe eſt; niſi ſpecialis quædam dubitandi ratio ſubſit. itaque ſi faber prima ſententia, in reparando ad compenſationem damnatur, quorſum de pilento, arca, alveario, ſeorſum præciperetur, eum teneri ſi hæc corrumpat? Quapropter legitur in Gemara hujus Miſnæ, מכלל דרישא עצים ואפילו הכי חייב לשלם, *concluſio eſt, prima ſententia de ligno agi, atque tum etiam ad compenſandum teneri.* Quaſi dicas, Secundo dicto exigitur, ut faber lignarius arcam & alvearium aliave ad reficiendum accepta rependat, ſi iſta inter reparandum corruperit vel fregerit: ergo initio Miſnæ de vaſis jam confectis ſermo non eſt; ſed de ligno: quod ubi fabro lignario traditum eſt ut inde pilentum aliave conficiat; ſi pilentum, exempli gratia, caſu quodam frangat, faber pilenti pretium dare tenetur. Nam de laboris mercede pactus erat: itaque pactum ſervans, pilentum acceptis lignis aliiſque neceſſariis præſtare debet: niſi faciat, pretium pilenti ob præcedens pactum exigitur. Hinc Maimonides codice שכירות c.10.ſect.4. נתן לו את העצים לעשות מהן שדה תיבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו משלם לו דמי שדה תבה ומגדל שאין האומן קונה בשבח הכלי, *Dederit fabro ligna ut ex iis pilentum, arcam, aut aviarium paret, deinde frangi contingat, poſtquam illa confecta fuiſſent; illi* (qui materiam ſuppeditaverat) *pretium pilenti, arcæ, & aviarii rependet; quia faber per vaſis*

vaſis præſtantiam nihil acquirit. Vltimorum verborum hæc mens: per rei immutationem, ſæpè tranſire ipſam (uti in ſuperioribus intelleximus) in poſſidentis dominium, ut ſolo pretio rei refundendo, quanti ſcilicet res eſſet cum illam in manus ſuas acciperet, abſolveretur; verum artificem licet lignum in pilentum &c. immutet, ipſorum non fieri dominum; ſed cum de mercede pactus eſt, ipſum pilentum dandum, ejuſve pretium ſolvendum eſſe.[2] Frequenter in Talmudicis conſtitutionibus hæc dictio מגדל occurrit: quam aviarium reddidi; licet turrim ſignificet. Quia aviaria oblonga erant &, quemadmodum multæ olim turres, ex ligno. idcirco cavea qua aves ſervabantur ac alebantur dicta Talmudiſtis מגדל. Locus minimè dubius occurrit in Gemara Codicis ביצה fol. 24. p. 1. הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב, *Qui venando avem in aviarium & capreolum in domũ agit, tenetur.* Vbi מגדל aviarium notat; uti & R. Nathan in Aruch obſervat, & Gloſſa S. J. atteſtatur: licet etiam alvearium denotet.[3] Tandem in Miſna excuſatur, qui deſtruit parietem, ſi paries ab altero latere concidat; quia ipſe id prohibere non poteſt, ſi vetuſtate ruinoſus paries decidat. Illum tamẽ architectum condemnant, ſi ictu ipſius paries, quem demoliendum ſumſerat, ab alio latere cadat & hoc modo lapides frangantur, aut lædatur aliquis. Maimonides Cod. חובל ומזיק c. 6. ſect. 11. hanc ſubjungit rationem, שזה כזורק חץ ומזיק בו סוף, *Quia eſt veluti qui ſagittam jacit, eâque damnum infert.* Cavendum erat ne tantopere ictum vibraret, ut altera & averſa parietis pars inde labefactaretur: alioqui ſicuti ſagittâ alium petens & jaculans, ſi lædat, culpam luere debet; pariter qui nimio impetu parietem tractans vel lapides in alia parte cadentes frangit, vel etiam prætereuntes lædit, ſatisfacere tenetur. Tota hac Miſna locatori conſulitur, ut damnum datum ſit conductoris qui opus faciendum conduxit. Similiter lex Rom. locatori favet, ff. l. 19. t. 2. leg. 51. §. 1. *Locavi opus faciendum ita,*

ut pro opere redemptori certam mercedem in dies ſingulos darem. opus vitioſum factum eſt. an ex locato agere poſſum? Reſpondit: ſi ita opus locaſti, ut bonitas ejus tibi à conductore adprobaretur: tametſi convenit ut in ſingulas operas certa pecunia daretur, præſtari tamen tibi à conductore debet, ſi id opus vitioſum factum eſt. Non enim quicquam intereſt, utrum uno pretio opus, an in ſingulas operas collocatur, ſi modò univerſitas conſummationis ad conductorem pertinuit. id eſt, ſi univerſum opus perficere debuit. Sed quemadmodum hic excuſatur architectus, cujus culpa parietis ab altera parte ruentis lapides franguntur; ſimiliter Gajus, uti extat ff. eod. leg. 25. §. 7. *Qui columnam tranſportandam conduxit, ſi ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta ſit; ita id periculum præſtat, ſi qua ipſius, eorumque quorum opera uteretur, culpa acciderit. Culpa autem abeſt, ſi omnia facta ſunt quæ diligentiſſimus quiſque obſervaturus fuiſſet. Idem ſcilicet intelligemus & ſi dolia, vel lignum tranſportandum aliquis conduxerit: idemque etiam ad cæteras res transferri poteſt.*

ד׳ ׃

הנותן צמר לצבע והקדיחו יורה נותן לו דמי צמרו צבעו כאור אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם היציאה יתירה על השבח נותן לו את השבח לצבוע לו אדום וצבעו שחור. שחור וצבעו אדום רבי מאיר אומר נותן לו דמי צמרו רבי

§. 4.

Si ubi quis lanam infectori tradidit, eam adurat [1] cortina, infector ipſi ſuæ lanæ pretium perſolvit. Quum eam [2] fuſco, &c. colore fædavit, ſi pretii auctarium, ſive exuperantia [3] excedat ſumptus, ille huic ſumptus reddit; ſin ſumptus exuperantiam excedant, exuperantiam compenſat. Si cum ad inficiendum rubedine tradidit, ille nigredine infecit; ad inficiendum nigredine, infecit rubedine: D. Meïr alteri [4] pretium lanæ ſolvi jubet. Doctor

Iudas

יהודה אומר אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם היציאה יתרה על השבח נותן לו את השבח :	*Iudas ita ſtatuit*[5], *Si exuperantia ſumptus excedat, ſumptus eſſe reſtituendos; & ſi ſumptus excedăt exuperantiam, pretii auctarium, ſive exuperantiam compenſandam eſſe.*

Annotationes.

[1] יורה hoc loco eſt vas tinctorium, quod igni ſubjecto caleſit, ut in ipſum conjectus pannus vel lana colorem infecti liquoris, calore omninò imbibat. id Latini cortinam nuncupant. Hac fervefacta præter modum lana ſæpe aduritur, inutiliſque redditur: quod cum infector præcavere debuerit, fit ut ex hypotheſi in ſuperioribus aliquoties admiſſa, proprietario ſuæ lanæ pretium rependat. Quippe cum res deterior facta ſit, nihil reſtat aliud, quam ut temporis iſtius habita ratione, quo lanam acceperit, quanti tunc fiebat, reſtituatur. [2] At ſi eam צבע כאור, eo caſu diſtinctio adhibenda. Diſtinguenda autem prius duplex vocis כאור ſignificatio, quam diverſa Doctorum opinio ipſi attribuit. Quidam כאור idem eſſe cum כעור *fœdo*, ſive *deformi* judicant, adeoque inprimis quendam colorem fuſcum denotare, qui ad eum reduci nequeat, quem proprietarius deſiderat. nec fuſcum tantum, ſed fuſcum & fœdum eo nomine venire; ſaltem fœdum qui ad alium converti non poſſit, autumant. Eapropter totum membrum reddidi; *Quum eam fuſco colore fœdavit.* Attamen ubi Gemaram expendo, alia notio ſe offert, quæ fortaſſis convenientior ac magis idonea judicabitur. Hæc ſunt Gem. verba, מאי כאור אמר רב נחמן אמר רבה בר בר חנה כלכום מאי כלכום אמר רבה בר שמואל כפרא דודי, *Quid eſt fœdum?* (quo explicatur כאור.) *reſpondit M. Nahman ex ſententia R. f. Bar Annæ, Eluvies. Quid eſt Eluvies? reſpondit Rabba filius Samuelis, Proluvies cortinæ.* Hoc ſibi volunt, eſſe reliquias tincturæ quibus tinctoria vaſa eluuntur & purgantur. Itaque כאור poſitum fuerit pro כעור, & vertendum

tendum צבעו בכאור, *Quum eam tincturæ reliquiis infecerit*. Fieri etiam poteſt, ut כפרח דורי & כלבנים in iſtis Gemaræ verbis pro penicillo tinctorio ponantur, quo cortina intus abſtergi ſolet, cujuſmodi penicillus diverſis coloribus imbutus apparet. Qua ſignificatione admiſſa, צבעו כאור vertendum fuerit, ac ſi pro כאור ſcriberetur ככאור, *Quum eam infecerit inſtar mantilis tinctorii ejuſque verſicoloris.* Quomodocunque reddatur, vitium exprimitur, quo lana iſto eleganti colore privatur, quem deſiderabat, qui tingendam dederat. [3] Id ſi eveniat, infectoris conditio ſemper eſt deterior, quod Talmudici dicunt, ידו על התחתונה, *manus ipſius eſt loco infimo.* Namque ſi שבח, *exuperantia* ſive præſtantia ac eminentia ſive pretii lanæ auctarium deprehendatur, quod ipſos tincturæ ſumptus ſuperet, id eſt, ſi valor quo tincta lana puram excedit, major ſit quam ſumptus quos in inficiendo tinctor fecit; huic ſumptus ſolummodo refundentur, atque iſtud lucrum proprietario accreſcet. quia hic cum illo pactus erat, ut lanam eleganti colore inficeret; quod tamen neglexerat, imo lanam fœdaverat. Sin vero ſumptus excedant, majoriſque ſint valoris, quam augmentum quo lana tincta puram omnique colore deſtitutam ſuperat (non enim fœdus ille color ita accipitur, quaſi eo lana deprelietur; ſed qui proprietario ingratus eſt, & minus elegans, & alterius coloris reſpectu deformis, denotatur:) tum inquam ex eodem fundamento tinctor illud ſolum augmentum accipit. ut tinctor id amittat quo ſumptus augmentum excedit, augmentum ſcilicet valoris inter lanam tinctam & puram diverſi, cum tinctura valorem augeat. Hæc eſt Maimonidæ expoſitio: ſed in Choſchen Miſpat alia ſententia exprimitur, quæ inepta mihi videtur. [4] Cæterum nonnunquam fit, ut infector alterius mente non ſatis percepta, colorem diverſum licet oculis gratum adhibeat. Quid hoc caſu agendum eſt? Meïr *alteri*, nimirum proprietario, qui lanam tradiderat, ejus pretium reddendum cenſet:

cenſet: quandoquidem infector (ut ipſe quidem arbitratur) קנה, *acquiſivit* lanam ſuamque fecit, dum alium quam alter volebat colorem induit. de qua ratione jam aliquoties actum. At D. Judæ ſententia obtinet, qui potius קנים ליה לבחי דמיה, *mulctat eum, quia mutavit colorem:* unde eodem modo hic agendum cenſet, atq; in præcedenti facto, ubi fœdum colorem induentis conditio deterior ſemper cenſebatur.[5] Quare ſi expenſæ, quas fecit tinctor, majores ſint, quam præſtantia æſtimatur, qua lanam nullo colore imbutam excedit atque exuperat lana colore iſto tincta; ne quidem ſuas expenſas omnes recipiet: ſed iſtius inter utramque lanam differentiæ valorem refundet qui lanam tradiderat. Porrò Maimonides addit in שכירות c. 10. ſect. 4. אם אמר האומן הא לך דמי צמרך ולך אין שומעין לו שאין האומן קונה בשבח כלי שעשה, *Si dicat artifex, Ecce pretium lanæ tuæ, abi; non parent ipſi: quia artifex ex eo quod res præſtantior facta ſit, eam non facit ſuam.* Licet lana grato colore tincta reddatur præſtantior, & immutetur, immutatio autem alibi rem alienet; hîc ob pactum præcedens lanam reſtituere debet tinctam, nec eam certo pretio retinere infectori licet. Hac Judæorum conſtitutione exigitur, ut conductor locatori præſtet de quo inter ipſos convenit. Similiter ff. Loc. conducti, Paulus l. 24. init. *Si in lege locationis comprehenſum ſit, ut arbitratu domini opus adprobetur; perinde habetur ac ſi viri boni arbitrium comprehenſum fuiſſet. Idemque ſervatur ſi alterius cujuſlibet arbitrium comprehenſum ſit. Nam fides bona exigit, ut arbitrium tale præſtetur, quale viro bono convenit: idque arbitrium ad qualitatem operis, non ad prorogandum tempus quod lege finitum ſit, pertinet.* lege, id eſt, pacto. Confer. ff. Pro ſocio. l. 77 Ita. l. 3. Inſt. t. 25. §. 5. *Conductor autem omnia ſecundum legem conductionis facere debet: & ſi quid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo præſtare.* Per legem iterum pactum intelligit.

ה׳ ׃

הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו אבל נותן לשליח בית דין ואם מת יחזיר ליורשיו ׃

§. 5.

Qui ſurripuit proximo valorem [1] *minuti, eique* [2] *pejeravit; illum ad eum deferet etiam in Mediam. non dabit ejus filio, nec ejus inſtitori* [3] *vel parario; ſed curiæ recuperatori* [4]*: ſi ille moriatur, ipſius hæredibus reſtituet.*

ANNOTATIONES.

[1] In textu originali eſt פרוטה. *minutum* vel *minutia* reddi poteſt, quia eſt minimus Ebræorum numus. Ad c. 8. ſect. 6. Num. 2. de hoc numiſmate jam actum fuit: ubi octavam ἀσσαρίου ſive איסר partem fuiſſe, teſtimonium illic productum evincit. איסר autem ibidem, S. Jarchi teſte, quartam treſſis partem, ſive duos chalcos cum dimidio, id eſt, λεπτοῦ dimidium continebat: unde exigui valoris fuiſſe conſtat. [2] Nihilominus ſi quis iſtum numulum rapiat, & poſt rapinam, non rapuiſſe juratus, culpam agnoſcat; iſtam minutiam proprietario licet in remoto loco habitanti deferre tenetur. Quod Judæi ſe ex hoc commate 5. cap. 6. Levit. probare autumant, *Aut de quocunque juraverit mendaciter*, (inter varias ſpecies, com. præcedenti rapinam recenſuerat,) *rependat illud quanti fuerit, & quintam ejus ſuperaddito ei: ei cujus eſt dato illud, quo die reatum agnoverit.* Adeo ut ultimam vocem אשמתו, *reatus*, argumento com. 4. ubi ואשם eſt *reatum agnovit*, pro reatus agnitione accipiant: ut qui utrobique idem deſignari obſervaverint. Et quia, *ei cujus eſt dato*, iſtic legitur, ipſi proprietario reddi præcipiunt, nec alium admittunt qui proprietarii nomine raptum recipiat. ונשבע etiam in Miſna eſſe *pejeravit* contextus edocet: quandoquidem exprimere voluit author illa verba comm. 3. ונשבע על שקר, *juraverit de mendacio*, id eſt,

jura-

juramento mendacium ſuum confirmare voluerit ; item com. 5. ונשבע עליו לשקר, *juraverit de eo mendaciter*. Sic ellipſis in Miſnico textu agnoſcitur, ut נשבע, *juravit*, ſit נשבע לשקר, *juravit mendaciter*, ſive pejeravit. Hoc comma quintum cum paucis præcedentibus gravia & horrenda delicta continet: nihilominus ſequentia duo commata expiationem ariete peragi edocent. Adeò ut Socinianorum error de levioribus tantum peccatis per ſacrificia expiatis hic corruat. nonne enim hæc gravia ſunt flagitia, rem apud ſe depoſitam negare, quidpiam rapere raptumque negare, rem ab alio amiſſam detinere, omniaque hæc peccata ac ſimilia falſo juramento occultare velle? [a] Sed quod ad rem præſentem facit, ex illo teſtimonio nequidem raptum לשלוחו, *ei qui ab illo* proprietario *miſſus eſt* reddi poſſe contendunt. Magiſtrorum mens non eſt, eum qui minutiam abreptam recepturus eſt, quendam ablegare, qui numuli valorem recepturus ſit. (licet id in rebus majoris momenti, ut ſi ingens pecuniæ ſumma, aliaque recipienda ſint, locum habeat: nam eo caſu שליח שעשאו בגזל בעדי' הוי שליח, *recuperator quem is conſtituit adhibitis teſtibus cui res erepta fuit, habetur pro recuperatore*; ut in Gemara f. 104. docetur. ideoque huic rem ereptam reddi poſſe ſtatuunt Maimonides & R. Jacob. hic tamen de hujuſmodi delegato non agitur.) ſed שליח vocatur, quem Latini *pararium* dicunt, cujus opera inter venditorem & emptorem intervenit; cujuſque interventu commercia habentur. vel etiam *inſtitor* non male redditur, qui negotiationi quæſtuariæ à mercatoribus præponi ſolet, ut in tabernis, vel alibi merces vendat. Ne quidem raptori permittunt, ut ſi mercator peregrè profectus in longinqua loca pararium vel inſtitorem reliquerit, ei ablatum numulum reddat. quò mordicus legis vocabulis adhæreant: quum tamen initio ſequentis Miſnæ ab iſta longa profectione raptorem excuſent, qui ſortem ſolvit nec quintam addidit; licet quinta iſta ſæpè multo major ſit illâ minutiâ.

tiâ. atqui Deus Levit. 6. 5. quintam cum ſorte proprietario reddendam ſancit. Nec eſt in affixo נו, cum dicitur, יתננו, *dabit illud*, quo iſta ſententia defendi queat: quandoquidem cum præcedunt nomina diverſi generis, maſculinum ut dignius ad utrumque præcedens referri non eſt inuſitatum. Quis non videt ultima verba, *ei cujus eſt dato illud* &c. ad utrumque referri, puta ad ſummam principalem, & quintam ejus partem quæ addenda erat? Hoc modo Judæi ſolent, vel ſcrupuloſe coarctare leges; vel dilatare ubi commodum videtur. ⁺ Eveſtigio tamen, licet interdictum præcedens illo commate ſtatuminent, vel pallient; totum revocant, dum ipſi שליח בית דין raptum reddi concedunt, quò is proprietario reſtituat. Quemadmodum שליח ציבור, *legatus cœtus* dicitur qui legem publico nomine in cœtu prælegit, vel concionatur, aut etiam ſacerdotis munere in benedicendo fungitur, (uti notis ad Benjaminem docui;) ſic etiam fieri poteſt, ut שליח ב״ד vel præſidem ſenatus qui ſenatorum nomine multa dicit agitque; vel ſenatus & curiæ ſtatorem notet, quo in citandis perſonis aliiſque miniſteriis ſenatus uti conſuevit, modo publico ſenatorum nomine ſua negotia peragat. Attamen hoc loco שליח בית דין eſt delegatus per ipſum ſenatum, quò raptum accipiat, poſtea proprietario reddendum. Id cum aliunde liqueat, tum etiam notis Joſephi Karo ad Choſchen Miſchpat confirmatur, qui num. 367. lit. ב ſcribit, ומ״ש וכן אם עשו ב״ד שליח ונתן לו יצא שם במשנה אבל נותן הוא לשליח ב״ד, *Quod vero dicit* (R. Jacob in Choſchen Miſchpat) *Similiter, ſi poſtquam conſtituit ſenatus recuperatorem, huic raptor reddit, liber eſt; id ibi in Miſna* legitur, *Sed ipſe tradit recuperatori ſenatus.* Hinc ſatis apparet eundem eſſe recuperatorem ſenatus cum eo, quem ſenatus ad eam rem recuperatorem conſtituit. Karo enim Rabbi Jacobi ſententiam in Miſna aliis tantum verbis exprimi affirmat. Hunc שליח ב״ד per quandam ſimilitudinem recuperatorem dici poſſe exiſtimo: quia hic de privatis rebus

rebus per injuriam extortis ex delegatione cognoſcebat; ita ille שליח à ſenatu delegabatur, quò raptum reciperet, quod ſine rei cognitione fieri non poterat. Non errabit forte, qui è Cicerone Coactorem dixerit: cujus erat numos cogere & exigere; quod illi שליח ב״ד competebat. Cæterum ubi Miſnæ author, aliique recentiores id raptori permittunt, ut huic coactori ſolvat, cum ipſum proprietarium omninò compellandum antea decernant; non ſatis cohæret. Idcirco priori decreto convenientius in Gemara hoc poſterius reſtringitur: אם היתה הוצאה יתירה על הקרן משלם קרן וחומש לבית דין, *Si expenſæ ſortem excedant, ſortem cum ejus quinta parte Senatui reddit.* Nam ſi mina conſumenda eſſet in itinere, quò minutiam proprietario redderet; nonne multo æquius ut alicui ſolveret debitum, qui minori ſumtu proprietario id reſtituere alia quadam ratione poſſet? Ideo Scriptura ſacra nihil definit: tantum ſummam cum quinta parte reſtituendam docet; ſi ſponte reus ſuam culpam agnoſcat & deprecetur. Romanæ leges pœnitentiæ ſtatum hac in re non conſiderant; ſed actionem qua proprietarius rem ſuam perſequitur. atque iſtam pœnam exigunt, cujus ſupra facta mentio. Imo ſi quis rem ſuam ſe putaret rapere, duplum ſaltem rependere debebat. Inſt. l. 4. t. 2. circa medium, *Sin autem aliena res ſit* (quam ſuam putabat) *poſt reſtitutionem ejus, etiam æſtimationem ejuſdem rei præſtare. Quod non ſolum in mobilibus rebus, quæ rapi poſſunt, Conſtitutiones obtinere cenſuerunt; ſed etiam in invaſionibus, quæ circa res ſoli fiunt, ut ex hac cauſa ab omni rapina homines abſtineant.*

ו׳ :

נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החומש מחל לו על הקרן ולא מחל לו על החומש מחל

§. 6.

Si reſtituit illi ſortem, nec addidit [1] quintam; vel huic ille ſortem gratificatus, non etiam quintam gratificatus eſt; vel gratificatus eſt utram-

לו על זה ועל זה חוץ מפחות
משוה פרוטה בקרן אינו צריך
לילך אחריו נתן לו את החומש
ולא נתן לו את הקרן מחל לו
על החומש ולא מחל לו על
הקרן מחל לו על זה ועל זה
חוץ משוה פרוטה. בקרן
צריך לילך אחריו :

utramque excepto minori quam[1] *quod minuto in ipſa ſorte æquivaleat: illum ſequi non tenetur. Si ſolvit illi quintam, nec reſtituit ſortem; vel huic ille quintam gratificatus eſt, ſed ſummam gratificatus non eſt; vel utramque gratificatus eſt,*[3] *excepto minuti valore ex ipſa ſorte: tum illum ſequi tenetur.*

ANNOTATIONES.

[1] Quintam à Deo præceptam non tanto rigore exigunt, quam rem ſurreptam: quaſi verba Levit. 6. 5. *Ei cujus eſt dato illud*, non ad proximum, *Quintam ejus ſuperaddito ei*; ſed remotius de reſtituendo rapto præceptum pertinerent. unde hæc diſtinctio eorum ortum ducit. Si rapto פרוטה, *minutum* deſit, quod adhuc debeatur, in longinquis locis proprietarium quærendum docent; quinta rapti pars ſi ſolvenda reſtet, quamvis iſto minùto major, proficiſcendi moleſtiam raptori remittunt. Illa tamen verba è Levit. producta ad utrumq; membrum præcedens ſpectare, ſeries oſtendit. Hac de cauſa Ebræi qui legem in Græcum ſermonem tranſtulerunt, viri ſummi, legiſque peritiſſimi, quum ſententiam illam utrumque reſpicere cognoſcerent, iſtud relativum נו in יתננו non expreſſerunt, ne quis alterutrum tantum intelligi exiſtimaret; verum ellipſi ſua, non aliò quam ad præcedentia referendam voculam, ſignificarunt dum verterent, *τινός ἐστιν, αὐτῷ ἀποδώσει, cujus eſt, ei dabit.* Quod antea dixi jam confirmo, pronomen maſculinum vocibus ita quandoque affigi, ut nomini maſculino & fœminino reſpondeat, quia maſculinum dignius eſt. Gen. 2. 19. *Omnem beſtiam agri omnemque volucrem cœli adduxiſſet ad Adamum ut videret quî vocaret eum.*

eum. חיה, *beſtia* Ebræis fœminini eſt generis, עוף, *volucris*, maſculini: hiſce ſubjungitur לו, *eum:* ubi affixum ו maſculinum adhibetur, quod utrumque nomen præcedens reſpicit. Pariter Levit. 6. 5. נו in יתננו dabit *illud*, cum remotius אותו בראשו, *ipſum raptum in ſua ſorte*, ſive quanti eſt; tum proximum חמשיתו, *quintam*, complexu ſuo ambit. Cum hæc ita ſe habeant, quid cauſæ cur in ipſa ſorte ad proprietarium ipſum deferenda ultimam uſque minutiam non prætermittant; quintam vero minutia majorem quovis loco & cuivis parario rependi ſinunt? [2] Propterea licet in ipſa ſorte reddenda פרוטה, *minutum* nondum ſolutum, ad iter ſuſcipiendum, quo dominum adeas, obligare contendant; at פחות משוה פרוט׳, *minus valore minuti* non obligare docent: ut ſi cui tota ſumma quam rapuit, excepto iſto minutulo, remiſſa ſit, ad iter non teneatur. Id ſibi volunt hæc verba, *Ille gratificatus eſt utramque excepto minimo, quod* פרוטה, minuto *in ipſa ſorte nondum æquivalet; hic illum ſequi non tenetur.* Quaſi dicatur, defectus minoris in rapto valoris, quam פרוטה, non obligat. At ſi ipſum פרוטה adhuc debeas, ut ipſum proprietarium adeas neceſſe eſt. [3] Nimirum ſi פרוטה, *minutum* in ſorte ſive ipſa ſumma rei rapta, (non in addenda quinta quæ tota non obligat,) deſideretur: vel quod eo excepto reliquam ſortem ſolveris; vel etiam, ſi alter totam iſta portiuncula excepta remiſerit. Romani in ſuis legibus non ita κυμινοπρίζειν: ideoque non eſt, quod parallelam diſtinctionem in rapto ad dominum perferendo anxiè inveſtigemus. Hoc ſolum ſubjiciam, quemadmodum in ſuperioribus Deum Levit. 6. de fatente reo ultroque culpam deprecante agere docui, ideoque non cujuſvis rapti pœnam ac mulctam ibidem exprimi; ſed in genere niſi ſponte fateatur, ſi non extendendam, ſaltem æquandam eſſe furti pœnæ, rationi videri conſentaneum: ſimile etiam in Corpore Canonico haberi judicium. Cauſa 14. q. 5. c. 13. ex Aug. (ubi extare putant) producunt Canoniſtæ: *Pœnale eſt*

occultè auferre: multo majoris pœna eſt viſibiliter eripere. Miſnicos Doctores in alia potius diſtinctione occupari præſtitiſſet, qua raptoris teſtibus convicti; & ſponte culpam agnoſcentis, mulctas eſſe diverſas oſtenderetur.

ז' :

נתן לו את הקרן ונשבע לו על החומש הרי זה משלם חומש על חומש עד שיתמעט הקרן פחו' משוה פרוטה וכן בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבידה וכחש בה ונשבע על שקר הרי זה משלם קרן וחומש ואשם היכן פקדוני אמר לו נאבד משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידין אותו שאכלו משל' קרן הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם :

§. 7.

Si illi ſummam reddidit, & de quinta pejeravit; ecce hic inſuper quintam partem[1] *de quinta perſolvet, donec ſors reddatur minor valore*[2] *minuti. Ita ſe res habet ſive*[3] *depoſitum ſit, ſive*[4] *mutuum, ſive raptum, aut*[5] *cum fraudavit proximum ſuum, aut rem perditam invenit de qua mentitus eſt:*[6] *ſi pejeravit, ecce is ſolvit ſortem cũ quinta & ſacrificium reatus. (Quum proprietarius) Vbi eſt*[7] *depoſitum meum; (depoſitarius) ei reſpondet, Amiſſum eſt: (proprietarius) Adjuro te; reſpondet ille, Amen: & teſtes contra eum teſtantur, eum iſtud conſumpſiſſe. tum rependit ſortem. Si ſua ſponte fatetur; ſortem, quintam & reatum rependit.*

ANNOTATIONES.

[1] Evenire poteſt ut, qui ſortem ipſam in rapto refudit, quintam cujus ob falſum juramentum reus eſt retinere cupiens, hanc inquam ſe ſolviſſe pejeret. Hoc caſu iſtam quintam קרן ſive *ſortem* fieri ac cenſeri tradunt: quo fit ut legi Levit. 6. convenienter, non ſolum quintam iſtam, ubi peccatum agnoſcitur; ſed etiam iſtius quintæ quintam debeat.

Etenim

Etenim perjurus, illa lege, quod perjurio ſibi ex alienis bonis retinere voluit, reſtituere jubetur; atque præterea quinta pars (quam magiſtri quartam eſſe volunt, & cum quatuor rapti &c. partibus quintam cenſeri putant) exigitur: unde conſequitur, ſi quintam alienæ rei perjurio detinere moliatur, ut illam quintam, quippe alteri debitam, reſtituere; quintamque iſtius quintæ, quippe ordinariam mulctam, ſuperaddere teneatur. [2] Verumenimverò, ne iſta res in infinitum abeat, cautionem adjecerunt, qua ubi quinta mulctæ loco addenda minor minuto פרוטה evaderet; licet de ea pejeraverit, ipſa tantum poſtularetur. Vbi non poſſum quin Maimonidæ ſphalma annotem, eumque Talmudiſtarum authoritate refellam. Hic in commentariis ad Miſnajoth, exemplo hanc exceptionem explicat: quod hujuſmodi eſt. Rapuerit quis quatuor denarios, hic ſolvere quinque tenetur: ſi ergo poſtquam quatuor perſolvit, de quinto pejeret; quintum denarium & quartam ejus partem debebit: ſi denuò ſoluto jam denario, de quarta parte pejeret; inſuper quartam debebit: ſi ulterius ſolutâ iſtâ quartâ, de quarta falſò juret, nonniſi quartam iſtam ſolvere tenebitur; quia minuti valore ſive פרוטה minor eſt (hîc quartam pro quinta in lege expreſſa exigit.) denarium vocat זוז: ita R. Nathan in Aruch דינר וזוז אחד הן, *drachma & denarius non differunt*. & in ſiclo ſacro quatuor eſſe denarios adjicit. At quid iſta ergo ſibi volunt? an quarta pars quartæ partis, ſive decimaſexta pars denarii ſive dimidii ſicli communis, minoris eſt valoris quam *minutum* ſive פרוטה? atqui hoc Maim. affirmare videtur. In præcedentibus cum de moneta ageretur, *minutum* eſſe octavam *aſſari* partem oſtenſum fuit. iſſarus autē oboli eſt quadrans: ut ibidem annotatum. oboli quadrans duos chalcos ſive vulgares æreolos cum dimidio ferme aut præciſè continet. Decimaſexta denarii pars ſub poſteriori templo ferme quatuor chalcis ſive æreolis valebat: & minutum ne quidem ad dimidii

chalci valorem aſcendebat. Quis itaque numum vel valorem quatuor chalcorum minuto ſuperari affirmabit, ſi modo ad rem attendat? Itaque ut magis de errore conſtet, gloſſam S. Jarchi ad pag. 2. f. 10. Codicis Cerithouth adjiciendam duxi, quam ex initio Kiddouſchin & Gemara Cerithouth aliiſque locis deprompſit. Ita legitur, מעה שתי פונדיונין ופונדיון שתי איסרין ואיסר ב׳ מסמסין מסמס שני קונטרקין קונטרק שתי פרוטות דהיינו ל״ב פרוטות למעה ולמעה וחצי שהוא רובע דינר הוו מ״ח פרוטות, *Obolus duos ſemiobolos continet; ſemiobolus duo ἀσσάρια; ἀσσάριον duos ferme teruncios; teruncius duos parvos æreolos; æreolus duo minuta, quorum ſunt triginta duo in obolo,* (quam vocem ut notiorem latius accipio pro treſſe;) *obolo vero ſive treſſi cum dimidio, qui eſt denarii quadrans, inſunt minuta quadraginta octo.* Hinc quæ nuper de numiſmatibus, iterumque hoc loco affirmavi confirmantur, materiaque alioqui dubia certior redditur: nec dubito quin loca aliquam multa hinc lucem nanciſci queant, cum omnia ad denarium quartam ſacri ſicli partem revocentur. [3] In ſequentibus plerique Codices quædam ante *ſive depoſitum ſit*, legunt: hoc modo, *In depoſito: quemadmodum dicitur* (Levit. *6. 2.*) *Sive depoſitum ſit* &c. ut hoc orationis membro tantum ex profeſſo depoſitum expendatur; reliquæ verò ſpecies ſolum producantur, quia in illo teſtimonio, unde depoſitum hac ratione reſtituendum probatur, unà occurrunt. Verum cur ſecundum hanc lectionem או, *aut, ſive*, ante פקדון, *depoſitum* inſereretur? quandoquidem in textu ſacro non habetur. [4] Majoris momenti eſt interpretum diverſitas in enarratione verborum, תשומת יד, *poſitio manus.* Obadia de Bartenora reddit הלואה, *mutuum;* ubi quis mutuum ſibi conceſſum poſtea ſe accepiſſe negat, & mendacium juramento ſtabilire conatur. expoſitionemque iſtam proferens etiam Abrabaniel, deſignari numorum mutuationem; rationem innuit quare hæc *manus poſitio* dicatur: המושמים מיד אל יד, *qui numi ſic ponuntur de manu in manum.* qui alteri pecuniam mutuat, plerum-

plerumque manu ſua in alterius manum illam transfert: unde per תשומת יד illam mutuationem ſignari, exiſtimant. Aben-Ezra verò ſecus: ut qui arbitretur deſignari שותפות שמם ידו עמו, *ſocietatem, qua quis manum ſuam cum altero componit.* Quod ſequitur Cl. Junius: qui & Jer. 50. 15. *dare manum* (dare enim in ſacris literis ſæpe pro ponere uſurpatur) de ſocietate & juncto fœdere accipiendum cenſet: quæ expoſitio è Gal. 2. 9. Syriaco, ubi voces eædem, confirmatur. Et ſane quum ex ipſa depoſiti conditione, hac in parte ſatis conſtare poſſit quid in mutuata pecunia ſervari oporteat; aliud quid per תשומת יד denotari facilè crediderim. nimirum caſum hunc proponit legiſlator, quum poſt initam ſocietatem, communia bona ita curantur, ut unus ſociorum ea, eorumve partem, intervertat. id ſi poſtea à ſe factum pejeret, eodem modo uti in reliquis ſatisfacere hic jubetur. [5] Porrò עשק in eo quod ſequitur, עשק את עמיתו, *fruſtravit proximum ſuum*, quid propriè ſignificare videatur, à quibuſdam annotatum. Meam ut ſententiam proferam, generale eſſe vocabulum autumo *opprimere* ſignificans, quoquo modo oppreſſio fiat: tamen quandoque vi alterius bona, vel perſonas etiam detinere notat. atque hoc ſibi voluit D. K. in radicum libro, qui inter עשק & גזל hoc diſcrimen non ſtatuit, quaſi illud fraudare eſſet, hoc vero vi rapere; ſed quod illud vi retinere, hoc verò per vim rapere quod nondum habes denotet. Vnde fit ut עשק nonnunquam ad mercedem, quæ à locatore per vim contra juſtitiam detinetur, relatum videamus. Quemadmodum Deut. 24. 14. לא תעשק שכיר עני, *Ne vi retineàs quod eſt mercenarii pauperis* &c. ſed clarius Mal. 3. 5. בעשקי שכר שכיר, *contra vi detinentes mercedem mercenarii.* Vnde ad locum Levit. in hac Miſna prolatum notat S. J. הוא שכר שכיר, *eſt merces mercenarii.* quaſi diceret, hoc עשק eſt mercedem mercenarii injuſtè retinere: quod ubi fieri negatur & quidem cum perjurio; ſi culpa deinde agnoſcatur, reum ad quintam etiam ſuperaddendam

dam obligat. Et cum ab aliis injuſtitiæ ſpeciebus hæc diſtinguatur, non repugno, quin S.J. ſententia approbetur. Contingit autem in hoc caſu ut fraus concurrat. nam qui alteri mercedem poſtulanti, ſe non daturum reſpondet, poſteaque citatus ſe dediſſe jurat; vi & fraude alterum opprimit: licet id totum voce עשק propriè non denotetur. ſicuti in aliis injuſtitiæ ſpeciebus adjunctis liquet: quibus paſſim fraus in perjurio ſubſequente accidit; quum tamen fraus reliquis vocibus propriè non exprimatur. Negare tamen nolim fraudandi notionem ſpecialiter aliquando in hac voce reperiri: ſed loca quæ id omninò ſuadeant nondum reperi; licet ſatis concinnè diverſis locis illam quadrare agnoſcam. Quapropter cum Judæos quoſdam ita ſentire deprehendam, & quia cui merces detinetur mercede fraudari non inconcinnè dicetur; fraudandi verbum uſurpavi: præſertim cum de eo agatur, cui fraus deinde conjungitur. Itaque Abrabaniel, בחזק או שהטעהו בחשבונו, *per vim* (ſcilicet oppreſſerit) *aut quod deceperit eum in computatione ſua*: adeo ut עשק utrumque denotare exiſtimaverit. Quod ad com.14.c.3. Lucæ attinet, ubi ܠܐ ܬܛܠܡܘܢ occurrit pro μηδὲ συκοφαντήσητε; non neceſſe videtur ut omninò ab opprimendi ſignificatu recedamus. Συκοφαντεῖν ſatis latè accipitur: adeoq; quovis modo bona extorquere, etiam ſub latiori notione continetur. Hinc συκοφάντρια in genere de muliere mala, quæ ita alios injuria afficit ut vitam miſerrimam, id eſt, gravem pœnam mereatur, dici videtur in Ariſtophanis Pluto: ubi act. 4. ſc. 4. quum anus conqueſta dixiſſet *vitam miſerrimam ago*, reſpondet Chorus,

Τί δ' ἐστὶν, ἦπου καὶ σὺ συκοφάντρια
Ἐν ταῖς γυναιξὶν ἦσθα.

Quid eſt? num forte & tu ſycophantria inter mulieres eras? Ad quem locum ſcholia Græca, ἆρα καὶ σὺ ἐν ταῖς γυναιξὶ πονηρὰ εἶ, *Num etiam tu inter mulieres flagitioſa es?* Hic ſycophantriam

triam & valdè pravam ac improbam (gradum iſtum pœnæ gravitas oſtendit) eandẽ eſſe vides. Origine quidem ſua vox *συκοφάντῃ* ſtrictius accipitur, atque ad accuſatores deſignandos qui temere accuſant uſurpatur: unde Scholia Græca in eundem authorem eandemq; comœdiam id nomen *τοῖς ὁπωσοῦν μάτλω ἐγκαλοῦσιν*, *iis qui quocunque modo temerè ac ſine cauſa accuſant*, attribui docet. Verum hæc in verbis Johannis apud Lucam locum non habent: milites potius ſine judicio forenſi rapiunt ac ſpoliant, quam ut accuſandi onus ſuſcipiant. Sed media ſignificatio, qua nec temerè accuſantes, nec quivis improbi & injurii; verum vafritie ac doloſis actionibus opprimentes & lædentes ſignificantur, ſatis commodè in illo Lucæ paragrapho admittitur. Nam ut Scholia Gr. in act. 1. ſc. 1. obſervant, inde vox iſta profluxit, quod cum ex Attico agro ficus exportare non liceret, quidam ſagacitate quadam iis qui exportarent deprehenſis, ad magiſtratum eos deferebant. *Ἐκαλοῦντο συκοφάνται ὡς τὰ σῦκα φαίνοντες. ἐπεκράτησεν οὖν ἐξ ἐκείνου τοὔνομα πρὸς πάντας τοὺς πανούργους. Vocabantur ſycophantæ, utpote ficus prodentes ac indicantes. Inde ergo hoc nomen invaluit & promonavit ad omnes vafros & verſipelles.* Itaque vel hæc fuit Johannis mens, Vos milites, neminem vexetis; neque ſpolietis: id eſt, neque moleſtias verbis vel verberibus exhibete; neque aliis bona ſua eripite. vel ita ut priori membro aperta vis; poſteriori conjuncta fraus ac dolus prohibeatur. quemadmodum עשק (cujus conjugato verbo hic Syrus utitur) à Chaldæo alicubi per שקר, *falſitatem*, exprimitur: licet D. K. fraudis ac falſitatis non meminerit.

[6] Quum perjurio in recenſitis factis crimen ſuum hic reus aggravavit, ex lege Dei eum ad hæc præſtanda, quorum meminit Miſnæ author, obligari fatemur. Verum addendum, quemadmodum jam antea obſervatum fuit, quod eadem lex nos monitos voluit, ואשם, *quum reatum agnoverit:* nam ſi ultro culpam deprecatum non veniret, peccatumque ſponte

fateretur, hiſce non defungebatur; ſed pœnam furti ſaltem luebat, niſi etiam graviorem. rapina enim ſub furto comprehenditur, & magis congruè reliquæ iſtæ injuſtitiæ ſpecies eodem reducuntur. Hoc ſenſu Maimonides rectè ſcripſerit Cod. גזלה c. 7. ſect. 8. אין הנשבע על כפירת ממון משלם חומש עד שיודה מעצמו אבל אם באו עדים והוא עומד בכפירתו משלם הקרן בלבד על פי עדים ואינו משלם את החומש שהחומש עם הקרבן לכפרה הם באים ואינו מביאם אלא על פי עצמו. *Falsò juratus de negata pecunia non rependit quintam, donec ſponte ultrò fateatur: ſed ſi accedentibus teſtibus ipſe in negando perſiſtat, ſortem ſolam refundit ex ore teſtium; quintam verò non ſuperaddit. ſiquidem quinta cum oblatione ad expiationem pertineat: itaq; iſta non niſi ſecundum ultroneam confeſſionem ſuam affert.* Verum ſi hæc in eum ſenſum acciperentur, quaſi minoris teneretur perjurus & injurius pertinacia crimen aggravans, quam ille cujus pœnitentia facto probatur; meritò iſtius magiſtri ſententia rejiceretur auctoritate legis divinæ Ex. 22.9. [7] Atqui è ſubjunctis Miſnæ verbis malè etiam ſenſiſſe Maimonides videtur. Procedendi modus duobus caſibus iiſque duplicibus exhibetur: ubi perſonæ colloquentes introducuntur, licet id ubique non exprimatur, cujus perſonæ verba ſint, quæ proponuntur. Qui loquendi & ſcribendi modus in Prophetarum ſcriptis ac orationibus ſæpe occurrit: ut cum Dei & Prophetæ verba eſſe conſtet, tamen nonniſi è ſenſu & circumſtantiis liqueat, à quo hic vel ille ſermo habeatur. Exemplo nobis ſit canticum à Moſe exhibitum Deut. 32. Vbi Deus proximè loquutus fuiſſet, Moſes ſermonem habet ℣ſ. 29, 30, 31, 32, 33. Iterum vero Deus loquitur ℣ſ. 34. & 35. In Cant. Cantic. quam crebrò perſonæ variant? puta in ſponſæ & ſponſi colloquio. Non ideo ad nutum perſonæ loquentes ſunt inducendæ: ſed cum de diverſis loquentibus conſtat, non ſemper diſerte quis loquatur exprimi dico: quia hoc emphaſin ſermonum tam arctè conjunctorum vitiaret; & crebra illa repetitio nec non ſupervacanea,

vacanea, ingrata eſſet auribus. Illam ſcribendi formulam Gemarici authores adeo inconcinnè affectarunt, ut magnæ obſcuritatis quæ in Gemara occurrit cauſa ſit ac origo. Similiter in hac & ſeq. Miſna, perſonarum loquentium indicium & nota quandoque prætermiſſa fuit: ideoque ubi oratio obſcurior reddebatur, illas inſerui. Prior caſus eſt duplex: cum convincitur; vel ubi ultro culpam fatetur. Et quia à convicto ſola ſors ſive ſumma principalis poſtulatur, ſequenti verò Miſna in altero caſu à convicto fure ſive depoſitario duplum ſaltem exigitur; ex illa collatione caſuum, quibus totum non explicant, liquet, Judæos in conſumpto depoſito & reliquis enumeratis injuſtitiæ ſpeciebus, excepto furto, minorem mulctam, imo ſolam ſæpe ſortis reſtitutionem exigere. quod ni alia pœna corrigatur, iniquum eſt. In hac Miſna depoſiti & quintæ reſtitutio urgetur: ita Digeſt. l. 16. t. 3. §. 1. lex in depoſitarium animadvertit, ſed diverſimodè. *Prætor ait, Quod neque tumultus, neque incendii, neque ruinæ, neque naufragii cauſa depoſitum ſit, in ſimplum: ex earum autem rerum, quæ ſupra comprehenſa ſunt, in ipſum, in duplum: in hæredem ejus, quod dolo malo ejus factum eſſe dicetur, qui mortuus ſit, in ſimplum: quod ipſius, in duplum, judicium dabo.* Similiter de rapto, ſi hæres demum fateatur patris &c. peccatum l. cit. Maimonides, c. 7. ſect. 6. גזל ונשבע ומת והודה היורש משלם הקרן בלבד ובין כך ובין כך היורש פטור מן האשם, *Rapuerit & pejeraverit, mortuusque ſit; hæres cum fatetur culpam, ſortem ſolam rependit: & cum hoc, tum illo caſu* (quum pater ante mortem fatetur culpam) *hæres à reatu offerendo abſolvitur.* Rapti autem & depoſiti rationem eandem eſſe tradunt Miſnici. In mutuo hoc conſiderandum, ſub הלואה unà cum mutuo comprehendi commodatum: itaque ſi alterutrum contra æquitatem & juſtitiam detineatur, eandem mulctam hoc caſu in præcedentibus deſcripto magiſtri exigunt. Lex tamen Divina in hujuſmodi communiter duplum exigit Ex. 22. 9. *De omni*

negotio rerum amotarum de bove, de aſino, &c. *ad ipſos magiſtratus venito negotium amborum: quem condemnabunt magiſtratus, rependito duplum proximo ſuo.* De mutuo ita ſancitur Inſt. l. 4. t. 6. §. 22. *In ſimplum agitur: veluti ex ſtipulatione, ex mutui datione*, &c. De commodato detento vide Titulum 6. li. 13. ff. Ait Prætor: *Quod quis commodaſſe dicetur, de eo judicium dabo.* ſcilicet, ei qui commodavit adverſus eum qui accepit. Vide multa eodem tit. quæ huc ſpectant, ut commodatum reſtituatur. Sequitur mercedis ſolutio: cujus ſategiſſe Romanos vel unicus §. 9. legis 20. Loc. conduc. edocet. *Cum quidam exceptor operas ſuas locaſſet, deinde is qui eas conduxerat deceſſiſſet, Imperator Antoninus cum divo Severo reſcripſit ad libellum exceptoris in hæc verba: cum per te non ſtetiſſe proponas quò minus locatas operas Antonio Aquiliæ ſolveres; ſi eodem anno mercedes ab alio non accepiſti, fidem contractus impleri æquum eſt.* Simile occurrit paragr. 10. Denique ab eo, qui rem perditam invenit, ipſam repeti poſſe, oſtendit quæ tum datur furti actio: unde & pœna innoteſcit. ff. de furtis l. 43. §. 4. *Qui alienum quid jacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur: ſive ſcit cujus ſit, ſive ignoravit. Nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus ſit ignoret.* Quia vero in Miſna hujuſmodi caſus proponitur, quo reus perjurio peccatum tegere annititur, perjurii pœnam ex jure Rom. civili apponamus. Diſputari quidem, an perjurus humana pœna puniendus ſit, cum ſatis Deum ultorem habeat, non ignoro: nihilominus legibus iſta ſententia confirmatur, quæ pœnam ab hominibus inferendam, hujuſmodi flagitioſo homini irrogat. Dig. l. 12. t. 2. le. 13. §. 6. *Si quis juraverit in re pecuniaria per genium principis* (Gloſſa, Genius dicitur Deus) *dare ſe non oportere, & pejeraverit; vel dari ſibi oportere: vel intra certum tempus juraverit ſe ſoluturum, nec ſolvit: Imperator noſter cum patre reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandum dimittere; & ita ei ſuperdici,* προπετῶς μὴ ὄμνυε, id eſt, *petulanter*

lanter ne jurato. Ex ultimis verbis, perjurium puniri liquet. Aliam pœnam videre eſt ff. Stellionat. le. fin. *De perjurio, ſi ſua pignora eſſe quis in inſtrumento juraverit, crimen ſtellionatus fit: & ideo ad tempus exulat.* Gravior pœna irrogatur leg. 3. §. 2. Infames quoque fieri perjuros, collataq; beneficia adimi, ab aliis annotatum. Præterea Novel. quædam Leonis & Conſtantini perjuro abſcindi linguam jubet. Conſule Cujac. 7. Obſ. 14. Itaque dextrè exponenda Imp. Alexandri verba Cod. l. 4. t. 1. non procul ab initio, *Iuſiurandi contempta religio ſatis Deum ultorem habet. Periculum autem corporis, vel majeſtatis crimen, ſecundum conſtituta divorum parentum meorum, etſi per principis venerationem quodam calore fuerit pejeratum, inferri non placet.* Quia Deus perjuros ſingulari ratione ulciſcitur, non quodvis perjurium, ſed ſubito quodam animi impetu ex magna infirmitate præſtitum, gravius puniri non poſtulant. vel etiam, uti ex antecedentibus colligitur, juſiurandum ab adverſario, alicui ad cauſam decidendam in judicio delatum ſpectatur: quo iterum ad examen revocato, deciſam cauſam retractari noluit Imperator: ut tandem controverſiæ finis imponeretnr. Atque hoc expendendum, quamvis graviſſima pœna non exigatur, quæ *Periculo corporis & majeſtatis crimine* deſcribitur; nihilominus gravem pœnam aliis legibus irrogari, non negatur. Hoc pacto iſtæ leges conciliari queunt, ut diverſæ perjurii cauſæ, ſpecies denique pœnæ expendantur.

ח׳ו׃

היכן פקדוני אמר לו נגנב משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידין אותו שגנבו משל׳ תשלומי כפל הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם׃

§. 8.

Vbi eſt depoſitum meum? Reſpondet, furto ablatum. (Proprietarius). Adjuro te. Reſpondet (alter) Amen. Teſtes contra ipſum teſtantur, eum id eſſe furatum. Tum[1] *rependit duplum. Si*[2] *ſua ſponte fateatur; ſortem cum quinta & reatũ rependit.*

ANNOTATIONES.

[1] Jam ſecundum exemplum, & quidem duplici modo proponit, quo depoſitum intervertenti, quibuſdam antegreſſis, tandem mulcta irrogatur. Præcedenti Miſna ſub finem, mulcta depoſiti dilapidati ac conſumpti; hîc verò furto ablati exhibetur. quod furtum vel ultrò reus agnoſcit ac fatetur; vel eò teſtibus adigitur. Hoc ſi fiat, ut alicubi clam depoſitum ſepoſuiſſe, aliave ratione integrum à proprietarii oculis occultaſſe convincatur, duplum (quæ eſt communior furti pœna, licet quadruplum & quintuplum alibi in quibuſdam exigatur,) pendere cogitur. Quamvis Maimon. (ſi rectè memini) duplum non exigat, ſi illud depoſitum quidem penes ſe habeat; nondum tamen manum ipſi admoverit: idque è prava expoſitione Ex.22. 8. [2] At ſi ultro fateatur & ſatisfacere velit, ſummam principalem, puta rem furtivam rependit, cum quinta parte quam ſuperaddit & proprietario unà tradit; oblatio vero pro reatu Deo offerenda ad ſacerdotem adducitur. Quandoquidem in alienato depoſito dupli pœna ſancitur, quia depoſitarius furtum commiſit, qui alioqui depoſiti valorem ſolummodo reſtitueret; & ſi furtum in depoſito commiſſum ultro fateatur, ultra ſortem ſola quinta proprietario debetur: hinc liquet, furti pœnam, quamvis dupli quadrupli & quintupli ſit, in fatente reo & ultro reſtituere cupiente non eſſe ulterius extendendam, quam ut ex lege Levit. 6. circa principium, exigitur. Hoc etiam Magiſtri è comm. 9. cap. 22. Ex. colligunt. Siquidem Deus ait, *Quem condemnabunt magiſtratus, rependito duplum.* Ergo, inquiunt, quum ſeipſum reus condemnat, duplum non rependit. Cæterum quum videamus ſimpliciter אמן, *amen* hic & in proxime præcedentibus pro toto juramento adhiberi, meritò illa voce, quum à Servatore noſtro etiam geminatur, legitimum juramentum defenditur. Hic paſſim de jusjurando

rando ſermonem eſſe voces נשבע, *juravit* & משביע, *adjuravit*, indicio ſunt: quum verò reus jurare dicitur, vocem *amen* ore proferens introducitur. quaſi dicat, juſiurandum ſuum ita effert, ut *amen* pronunciet. Itaque *amen* juſiurandi nota eſt: cui hic quod juramento ſtabilitur, non ſubjicitur, quia è præcedentibus patet.

ט׳ :

הגחל את אביו ונשבע לו
ומת הרי זה משלם קרן
וחומש לבניו או לאחיו
ואם אינו רוצה או שאין לו
לוה ובעלי החוב באים
ונפרעים :

§. 9.

Qui aliquid ſurripuit & pejeravit patri ſuo, [1] *qui poſtea mortuus eſt; ecce hic ſortem cum quinta filiis* [2] *ipſius, aut ejus fratribus rependit: quod ſi* [3] *nolit, aut non habeat, mutuatur; & creditores accedunt ac debitum recipiunt.*

Annotationes.

[1] Totius legis fundamentum in Legiſlatoris edicto Levit. 6. 4. interpretes collocant: *Reſtituet rapinam ipſam quam rapuit.* Vnde concludunt, quamvis in hæreditate paterna filius raptor ſuam portionem habeat, adeoque quod rapuerat ut portionem quandam ſibi debitam poſt obitum patris jure hæreditatis retinere videatur; quò legiſlatoris edicto ſatisfiat, quod raptum erat, prius aliis hæredibus (quia patri non poteſt) reſtituendum, ut poſtea demum raptor cum illis hæreditatem cernat. ubi quod ſibi in rapto hæreditatis jure debebatur, ſibi vendicare & recipere poterit. Quam ſcrupuloſi hic ſunt Judæi! Quaſi verò legiſlatoris menti non ſatisfieret, ſi raptum pro portione ſibi debita raptor hæres retineret; modo quod ultra ſortis reſtitutionem patri debuerat, hæredibus in commune traderet. Sanè hoc perinde eſt, ſive quinque aureos (exempli gratia) quos antea rapuerat, pro ſua portione ejuſve parte retineat raptor; ſive in com-

commune conferat, poſteaque in cernenda hæreditate eorundem valorem recipiat.[2] Porrò quum dicitur reddendum eſſe לבניו או לאחיו, dupliciter enarratur. Maimonides Cod. גזלה c. 8. ſect. tertia, ita accipit, ac ſi de raptoris filiis & fratribus ageretur. ideo inquit, אם אין לו אחין שנמצא זה הגזלן לבדו הוא היורש מוציא הגזלה מתחת ידו לבניו ואם אין בנים לזה הבן הגזלן נותנים לבעל חובו או בהלואתו או לצדקה, *Si fratres non habeat, quod hic ſolus raptor deprehendatur hæres, raptum è poteſtate ſua auferens tradit filiis ſuis; quod ſi filios non habeat hic filius raptor, idipſum creditori ejus, aut pro mutuato, aut in eleemoſynam expendunt.* Melius tamen ab aliis illa verba ipſum patrem reſpicere judicantur. ipſius proximè facta fuit mentio; nec qui filiis ſuis, ſæpè puerulis, aliquid tradit, è poteſtate ſua amittit; quod tamen quidam Judæorum magiſtri exigunt, uti verba jam citata oſtendunt. [3] Iterum ſequentia, *Nolit, aut non habeat*, &c. diverſum ſenſum admittunt. quorum prior, *Si nolit* ſuam portionem in iſto rapto reddere, *aut non habeat* fratres vel liberos; ne ſua reſtituat mutuatur ab aliis, & quia fratres &c. non habet, creditoribus inde ſatisfacit. uti ſuperioribus Maimonidæ verbis docetur. poſterior ſenſus, iſque genuinus, eſt, *Si nolit* portionem ſuam amittere, ab aliis mutuatur unde raptum reſtituat, *aut ſi non habeat* ſolvendi facultatem, alios ſollicitat quibus ſuppeditantibus debitum exolvat: ipſi vero creditores ex iſto rapto jam reſtituto portionem repetunt, quæ raptori in iſto rapto ex paternis bonis competebat. Hæredibus & ſucceſſoribus rapta reſtitui vult Miſna: quod cum ff. Vi bon. raptorum l. 2. §. fin. convenit: ubi actio Vi bonorum raptorum, hæredibus ipſius, cui bona erepta fuere, competit. *Hæc actio hæredi cæteriſque ſucceſſoribus dabitur.* Quod vero Miſnæ autor fratrum faciat mentionem, id ſuum in lege Num. 27. 9. fundamentum habet: *Quod ſi filia non erit ei, tunc tradetis poſſeſſionem ejus fratribus patris ejus.* Deficientibus liberis, ſuccedebant fratres. At hoc caſu filius quidem ſupereſt;

ſupereſt; ſed qui hic primo rei perſonam ſuſtinet, non hæredis: quare & creditores ac unde mutuo accepit, tum hæredes ſecundum utramque expoſitionem potius cenſentur.

יו׃

האומר לבנו קונם אי אתה נהנה משלי אם מת ירשנו בחייו ובמותו אם מת לא ירשנו ויחזיר לבניו או לאחיו ואם אין לו לוה ובעלי החוב באים ונפרעים׃

§. 10.

Si quis filio ſuo dixit, ſanctè vovi [1]*, te ex meis non eſſe utilitatem percepturum; ubi obiit, ejus ſit hæres filius. ſi de vita &* [2] *morte ſua hoc dixit; ubi obiit, ejus hæres non ſit filius: ſed* [3] *illius filiis aut fratribus hæreditatem tradit. Si nihil habeat,* [4] *mutuatur: & creditores accedentes debitum* [5] *recipiunt.*

Annotationes.

[1] קונם quare à lexicographis ita prætereatur, vix dici poteſt; niſi quod hanc vocem in Aruch non repererint. Satis frequenter tamen occurrit c. 1. & ſeq. Cod. נדרים: unde ipſius notio eluceſcit, qua vovere & conſecrare item devovere denotat. & plerumque קונם de voto ejuſmodi uſurpatur, quo alicujus rei uſus interdicitur, vel in genere res aliqua quibuſdam denegatur. Adeo ut juramenti etiam formula קונם videri queat, quæ illiuſmodi interdicto ſive voto negativo præmitti ſoleat, ad ejuſdem confirmationem. Verbum tamen, nomenque inde deductum potius agnoſco. Quandoque קנם cum ם ejuſdem ſignificationis eſt, quod è Nedar. 1. conſtat; licet paſſim per ס etiam ſcribatur. unde in Codice Nedarim f. 86. קונמות, *conſecrata* ſive *vota*. & alibi קונמים, *interdictum*: quia uti dictum fuit, in negativis votis plerumque adhibetur. Ita hoc loco קונם, *vovens*, id eſt, voveo, vel *vovi, te ex meis* &c. unde in quodam Codice additur אין pro אני, litera una tranſpoſita; ut קונם אני ſit *vovens ſum*, id eſt, voveo. vel ut

ſit nomen : quaſi dicas, *votum* conceptum eſt, *te non* &c. Quibus verbis parentum non religio, quemadmodum illi putant; ſed impietas erga liberos ſeſe prodit. Quid iniquius quam filiis ea denegare, quibus carere nequeunt? cujuſmodi ſunt alimenta, aliaque quibus in hac vita egemus. Parentum eſt liberos ſuſtentare, eaque quoad fieri poteſt ſuppeditare, quibus inſtructi honeſtè vitam traducere queant. Similis illa eſt inhumanitas & improbitas filiorum, quam Clariſſimus Coccæus è capite 11. Cod. Nedarim depromptam, convenire oſtendit cum iſto facto, quod Servator Iudæis Mat. 15. 5. improperavit: puta filios, qui ſua bona conſecrando, egenos parentes iis privaſſent, à magiſtris abſolutos fuiſſe; quum tamen pietatem parentibus lege etiam naturæ debitam violarent. Cum hac filiorum impietate non inconcinne meo judicio conferam, quod apud Maimonidem invenio in Talmoud Thora c. 5. ſect. 1. ubi amorem & reverentiam patri debitam, reverentiæ & amori præceptoribus exhibendo poſtponit. חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו, *Præceptorem ſuum magis honorare & revereri, quam patrem ſuum tenetur.* & paulo poſt, ראה אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת לשל אביו, filius *ſi videat patris ſui interitum, & interitum præceptoris ſui, cura de præceptore præcedet* : vel pro *interitum* ponamus *rem amiſſam.* uti Judæi vulgo accipiunt. Addit, אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו, filius *ſi pater & præceptor captivitate detineantur, prius præceptorem ſuum redimit; poſtea demum patrem ſuum liberat.* An ergo mirum, ſi Scribæ & Phariſæi docuerint, filios bono animo bona ſua, parentibus ſuis derelictis, conſecrare poſſe; ubi iſti doctores è conſecratis utilitatem percipiebant? Si in illis & libertate (quæ ipſa vita charior) conſervandis, magiſtros ſuos prætulerunt; ut in aliis bonis idem peccatum committerent, proclives fuiſſe mirum non eſt. [a] Duplici verò modo filio ſuis bonis interdicebat parens : vel dum ipſe viveret; vel in perpetuum, ſive ut loquitur noſter,

de vita

de vita & morte, iſtud accipi volebat. Illo modo, poſt obitum patris cum reliquis hæreditatem cernebat; poſteriori verò modo, hæreditate excidebat. [3] Quum filius iſto קונם exhæreditatus fratribus ſuis vel parentis ſui מחזיר, *reſtituere* ſive potius tradere dicitur, id Joſephus Karo commentariis in Jad Chazaka ſano ſenſu accipiendum docet. Nam ipſe bona illa cæteris non tradit & largitur; alioqui habuiſſet & poſſediſſet, eaque ratione contra voluntatem patris, qui emolumentum interdixerat, veniſſet: ſed oſtendit illis paterna bona, permittitq; ut accipiant & prout libitum fuerit iis utantur ac fruantur. לבניו, *filiis illius* autem ad filios patris, non filii referendum ſatis ex Maimonide liquet: qui eo caſu Cod. Nedarim c.5. ſect.7. filium filii, ſive patris nepotem, nonniſi avi expreſſa conſtitutione ad hæreditatem admittit. [4] At hoc pacto in gravem inopiam filius ſæpe incidit, nec quo vitæ commoda ſibi comparet, aſſequitur. quid hoc caſu faciendum? Ab aliis mutuò accipiat, permittunt; unde vitam ſuſtentet. [5] Creditoribus deinde permittitur, ut mutuum ab aliis hæredibus repetant, quantum portio quæ illi ex hæreditate obveniſſet, ſuppeditat. Quod ſi objicias, hac via utilitatem magnam è paternis bonis percepturum eſſe filium; reſponſio duplex in promptu eſt. iſtum debita ſolvendi caſum excipi ajunt, ſecundum ſect. 2. c. 4. Cod. Nedarim. המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו ופורע את חובו, *Si quis voto prohibitus eſt utilitatem percipere à proximo ſuo, hic ſiclum ejus expendet, ejuſque debitum ſolvet*. ſiclum dimidium intelligit, quem ſingulis annis Iſraëlitæ ad oblationes totius cœtus conferebant. nam iſte dimidius erat integer, ſi de communi ſiclo agas. Alia reſponſio in annotationibus Joſeph K. de quibus antea dictum: ipſum filium debita non ſolvere; ſed ipſo licet invito, creditores ipſos accedere & debita ſua exigere: atque eapropter non dici פורע להם *ſolvit ipſis*; ſed ipſi נפרעים, *debitum exigunt & recipiunt*. unde filius ſe habere ibi-

dem dicitur, כמאחר פורע שלא מדעתו, *inſtar alicujus qui contra propriam voluntatem ſolvit.* Judæorum illam inhumanitatem filios omninò ab hæreditate excludentium, ſi quando luberet; non approbari à juriſconſultis Romanorum vel initium leg. 7. t. 20. li. 48. Dig. demonſtrat. *Cum ratio naturalis quaſi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem addiceret, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando, propter quod & in jure civili ſuorum hæredum nomen eis inditum eſt; ac ne judicio quidem parentis, niſi meritis de cauſis ſummoveri ab ea ſucceſſione poſſunt: æquiſſimum exiſtimatum eſt, eo quoque caſu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum, ne alieno admiſſo graviorem pœnam luerent, quos nulla contingeret culpa, interdum in ſummam egeſtatem devoluti,* &c. Viden' quantopere lex liberis caveat, ne omnino à paternis bonis excludantur? Parentum quippe eſt filiis nondum natis proſpicere, nedum adultis & quidem poſt mortem ſuam ſuperſtitibus: convenienter iis quæ Socrates proloquens introducitur à Xenoph. l. 2. memor. p. 586. edit. Baſ. ὁ μὲν ἀνὴρ τήν τε συνεκτοποιοῦσαν ἑαυτῷ τρέφει, καὶ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα, *Vir quidem eam, quæ in procreatione ipſum adjuvat, nutrit; naſcendiſque liberis, omnia præparat, quæcunque ipſis ad vitam conductura exiſtimat, eaque quam poteſt plurima.* Quia id natura faciendum dictat, *C. Tettium infantem à patre exhæredatum Divus Auguſtus* (ut loquitur Val. Max. l. 7. c. 7.) *in bona paterna ire decreto ſuo juſſit: patris patriæ animo uſus. Quoniam Tettius in proprio jure procreato filio ſumma cum iniquitate paternum nomen abrogaverat.*

יאו ו	§. 11.
הגוזל את הגר ונשבע לו ומת הרי זה משלם קרן וחומש	*Prædatus à peregrino & juratus falsò; ubi is obiit, ecce* [1] *hic rependit ſortem & quintam ſacerdotibus,*

לכהנים ואשם למזבח
שנאמר ואם אין לאיש גואל
להשיב האשם אליו האשם
המושב לה' לכהן וגומר היה
מעלה את הכסף ואת
האשם ומת הכסף ינתן
לבניו והאשם ירעה עד
שיסתאב וימכר ויפלו דמיו
לנדבה:

bus, atque reatum altari. quia dicitur (Num. 5. 8.) [2] Quod ſi non erit iſti viro vindex ad reſtituendum ei reatum, reatus qui reſtituitur Jovæ, ſacerdotis eſto, *&c. Si cum affert pecuniam & reatum, moriatur; pecunia* [3] *ejus filiis dabitur, & reatus paſcetur donec* [4] *vitium contrahat: tum vendetur, ejuſque pretium in voluntaria* [5] *ſacrificia cedet.*

Annotationes.

[1] Quum peregrinus obiit, etſi liberos reliquit ſuperſtites, raptor ipſis raptum reddere non tenetur, ſecundum Rabbinorum placitum: cujus hoc eſt fundamentum, peregrinis nullos eſſe hæredes, ſi Iudaicam religionem non ſuſceperint: nam ſi proſelyti facti fuerint, pro hæredibus eorum, filios agnoſcendos tradunt. Contingat Judæum à peregrino decem ſiclos rapuiſſe, & perjurio negaſſe factum: Judæorum magiſtri raptorem iſtos ſiclos filiis illius peregrini nondum proſelytis non debere autumant. [2] Ideoq; ſacerdotibus ſummam cum ſuperaddita quinta dandam pronuntiant: quod lege Dei defendere annituntur, quandoquidem Num. 5. 8. quod proprietario reſtitui non poterat, Jovæ omnium domino afferendum ideoque ſacerdoti tradendum præcipitur. Quid quæſo iſto paragrapho habetur, quo putidus iſte error ſtatuminari queat? prima verba repugnant, *Quod ſi non erit iſti viro vindex ad reſtituendum ei reatum.* ſi peregrinus patrem, fratres, liberos, cognatos & ſimiles habeat, eſt ipſi vindex ad reſtituendum reatum. Reatus ut inquit Maimon. iſto loco, גוף הגזילה או דמיה, *eſt res rapta aut ejus pretium.* atque eo nomine venit, quia rapinâ reus reddebatur: ideo ℣ſ. 7. *dabit-*

que illi in quem reus eſt. Et quod hic dicitur, *reſtituet reatum quanti eſt*, Levit. 6. 4.5. his verbis effertur, *reſtituet rapinam ipſam ... quanti eſt*. Sed quo argumento è ſacris literis elicient, peregrinis non eſſe vindices, ſive propinquos qui ipſis ſanguine & affinitate juncti ſint, quoſque Scriptura paſſim vindices nuncupat? Itaque cum ex initio Levit. 6. c. & commate 7. hujus c. *Dabitque illi in quem reus eſt*, manifeſtè conſtet, Legiſlatoris mentem fuiſſe, ut cui res erepta eſſet reſtitueretur, aut ſaltem ipſius vindici ſive propinquo; non eſt quod peregrinorum cognatis erepta bona denegemus, idque ex falſa hypotheſi, peregrinis hæredes non eſſe, niſi Judaicam religionem ſuſceperint. Quod de Iſraëlitis dicant Legem Num. 5. intelligi non poſſe; id negatur, quia fieri poterat ut peſtis, vel bellum adeo conſanguineos è medio tolleret, ut hæredes certi deſignari non poſſent. Itaque non eſt quod legem ad peregrinos reſtringant.[1] Profecto ex illa hypotheſi deinde error & injuſtitia magna profluit. Si raptorem etiam, dum ſacerdoti raptum affert, in via mori contingat, rem quam rapuerat filiis raptoris cedere pronuntiant. Nam, inquiunt, וכה כיה ממיתת הגר אלא דבעי למעבד הפכה כי היכי דתיהוי ליה כפרה אשבותיה והשתא תו ליכא כפרה כיון דמית ליה, *Iam* raptor *acquiſiverat illam per mortem peregrini: verum reſtitutionem facere neceſſe erat, quò illi obtingeret expiatio ſui perjurii. at nunc non reſtat amplius expiatio, quandoquidem mortuus eſt*. Expende gravem errorem. Meritò raptoris filios in peregrini bona erepta ire contendunt, quia ſimulac peregrinus obiiſſet, raptoris fierent. quod enim de afferendis bonis ad ſacerdotem dicebatur, ad raptoris expiationem pertinebat, quæ ipſius morte evanuit. Raptori autem illa bona per mortem peregrini cedere ſtatuunt, quia כל הקודם בנכסיו וכה, *quicunque prius occupat illius peregrini bona, ea acquirit*; atqui raptor prius occupavit, quandoquidem iſta jam rapuerat. felices ergo raptores, qui peregrinis viventibus bona eripiunt: nam ipſis mortuis

cum

cum bona fiunt occupantium, ipſi tempore priores, ut qui jam rapuerint, jure potiores ſunt, eorumque filii reliquis præferuntur. Eximia ſcilicet juſtitia eorum hominum, qui ſuis operibus ſalutem mereri contendunt. Profectò meritiſſimè Servator noſter Matth. 5. 20. *Dico vobis, niſi abundaverit veſtra juſtitia plus quàm Scribarum & Phariſæorum, vos nequaquam ingreſſuros in regnum cœlorum.* [4] Porrò ubi raptor ante oblatam pecudem obiit, pecus ita ſe habet ſicuti aliæ victimæ quarum domini, antequam mactatæ ſint, mortem oppetierint. Quid fit? jam conſecratæ ſunt, aliis uſibus adhiberi eas, fas non eſt: itaque hujuſmodi pecus paſcitur tam diu, donec יסתאב, id eſt, יפול בו מום, *vitium quoddam in ipſum incidat.* Novimus autem quî Deus vitiatum pecus rejiciat Lev. 22. 20. *Nullum in quo ſit corporis vitium, affertote.* Quare ad ſacrificandum idoneum non eſt: ideoque vendere licet. [5] Pretio venumdati pecoris emitur נדבה, *voluntarium ſacrificium.* additque Maim. בכל מקום שיאמר נדבה ר״ל עולת נדבה, *ubicunque dicitur voluntarium ſacrificium, ſenſus eſt, holocauſtum voluntarium.* Melius tamen in Maaſe Korbanoth c. 14. ſ. 4. ubi etiam נדר & נדבה diſtinguit. האומר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים או הרי עלי מנחה או הרי דמי בהמה זו עלי עולה או שלמים וזהו הנדר אבל האומר הרי בהמה זו או דמי בהמה זו עולה או שלמים או הרי העשרון הזה מנחה הרי זו נדבה, *Si quis dicat, ecce in me recipio holocauſtum; aut, recipio in me euchariſtica; aut, recipio in me fertum; aut, recipio in me pretium hujus pecudis convertendum in holocauſtum vel euchariſtica, tum eſt votum: ſed ſi dicat, ecce hæc pecus, aut pretium hujus pecudis erit holocauſtum vel euchariſtica; aut hæc decima erit fertum, tum eſt voluntaria oblatio.* Vbi videmus נדבה latius accipi quam ipſe in ſuperioribus docuerat. Ex hac diſtinctione נדר דש̃ & נדבה diſtinctius etiam intelligitur quid deſignetur Lev. 7. 16. *Si votivum, aut voluntarium erit ſacrificium* &c. ita Lev. 22. 21. ac alibi. Diſtinctio in eo conſiſtit, quod votivum ſit minus definitum, quam voluntarium. Ideo cum votivum ſacrificium deſcri-

deſcribatur in Maim. verbis, *recipio in me pretium hujus pecudis*, particulam *hujus*, id eſt, זו, aliunde irrepſiſſe credo: nam ex initio c. 1. Cod. קיים omnino conſtat, in votivo ſacrificio iſtam reſtrictionem non adhiberi. Nec mirum in hoc membro aberratum, cum in Codice longe antiquiſſimo in membrana exarato, quem à Nob. viro Gerardo à Reneſſe accepi, olim hic certam lectionem non fuiſſe animadvertam: utpote cujus contextus etiam עולה non habeat, cum tamen exemplar ſit correctiſſimum, unde impreſſa exemplaria corrigi poſſunt. Cæterum ut eò redeam, unde digreſſus ſum, ſcilicet ad pretium victimæ raptoris; iſta ſacrificia illo pretio empta præter neceſſaria cum publica, tum privata, offerebantur: quemadmodum enim ſinguli pro ſe præter neceſſitatem holocauſta Deo grato animo adducere poterant; ita cœtui licebat holocauſta voluntaria offerre, quibus Deus coleretur. nam id Deus liberum fecerat, ut præter neceſſitatem oblationes Deo pararent, quibus zelus & pietas ipſorum probaretur. Judæi hæc, de quibus agimus, vocant קיץ המזבח, *æſtivos fructus altaris:* quia æſtivorum fructuum inſtar ſe habebant. ficus, pruna, ſimiles fructus, præter neceſſarios cibos opponi ſolent, atque unà cum iſtis eduntur & conſumuntur; ſimiliter dicta holocauſta (quæ, ut alia ſacrificia, cum cibis conferuntur Lev. c. 21. ℣ſ. 6. ac alibi) apponebantur in altari & cum reliquis conſumebantur. Quod politicam hujus Miſnæ conſtitutionem ſpectat, legem parallelam non inveſtigabo in Romanorum jure: quos tam ineptos nemo facile judicabit, ut tantam injuſtitiam ſtabiliverint, quam tamen Judæi, Scripturæ paragrapho male accepto, ſanciverunt: quemadmodum expoſui.

§. 12.

יב' ׃

נתן הכסף לאנשי משמר
ומת אין היורשין יכולין

Si pecuniâ [1] iis qui tum cultum obſervabant traditâ, mortuus fuerit, hæredes ex illorum manu id [2] repe-

להוציא מידם שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה נתן הכסף ליהויריב ואשם לידעיה יצא אשם ליהויריב וכסף לידעיה אם קיים האשם יקריבוהו בני ידעיה ואם לא יחזור ויביא אשם אחר שהמביא גזילו עד שלא הביא אשמו יצא הביא אשמו עד שלא הביא גזילו לא יצא נתן את הקרן ולא נתן את החומש אין החומש מעכב׃

[2] *repetere non poſſunt. quia dicitur* (Num. 5.10.) Quod quis ulli ſacerdoti dederit, illius eſto. *Si argentum dederit* [3] *Iojaribo; & reatum Iedajæ, ſatisfecit: quum reatum Iojaribo; & argentum Iedajæ, ſi ſuperſit reatus* [4], *eum offerent Iedajæ poſteri; ſin minus, denuò offeret alium reatum. Etenim* [5] *qui affert rapinam ſuam, antequam reatum ſuum offerat, ſatisfacit: offert reatum ſuum, antequam afferat rapinam ſuam, non ſatisfacit. Si ſortem quidem, at quintã non dedit, quinta* [6] *reatum non impedit.*

ANNOTATIONES.

[1] In Ebræo eſt אנשי משמר, *homines cuſtodiæ.* iſtos intelligit quorum tunc erat, excubias agere & obſervare quid in loco ſacro agendum eſſet. Nam ſacerdotes (de quibus agi docent præcedentia) in vigintiquatuor claſſes diſtincti, ſingulis ſeptimanis vices permutabant, primæque ſecunda, ſecundæ tertia & ita deinceps ſuccedebant: adeoque ſingulis ſeptimanis ſingulæ claſſes ſuo quæque ordine & ſerie munera obibant. Qui iſta ſeptimana, qua raptor ſortem cum quinta afferebat, in ſacro munere verſabantur, hi ſoli quod ab illo afferebatur accipiebant. Si autem accepiſſent, & raptor antequam victimam, quam unà debebat, obtuliſſet, moreretur, dubium oboritur, quid tunc juris eſſet: an ſacerdotes acceptum retinerent; an verò raptoris filiis reſtituerent. quandoquidem in ſuperioribus obſervata fuit Judæorum ſententia, qui raptoris filiis poſt obitum patris raptum cedere ſtatuunt. [2] Tamen ubi in ſacerdotum manus perveniſ-

ſet, quod is cui ereptum erat hæredes ſecundum illorum mentem non haberet; filiis raptoris non fuiſſe reſtituendum affirmant: licet raptore in via mortuo antequam ad ſacerdotes detuliſſet, raptoris filiis raptum aſſignent. Eoque referunt Num. 5. ỷſ. 10. *Quod quis ulli ſacerdoti dederit, illius eſto:* quaſi hoc ſibi Deus voluiſſet, ſacerdoti ſemel datum repeti non poſſe; licet alioqui repetendi cauſa videretur, ſi aliis tradendum fuiſſet. Totus ille locus in hanc ſententiam, quam ſubjicio, exponendus meo judicio. Commate nono & decimo idem diverſis verbis prima fronte dici videtur, imo verba quædam redundare: nam quis dubitat, quin quod alteri datum eſt, illius ſit. Verum quandoquidem in una claſſe multi erant ſacerdotes, nec hi omnes ſimul ſacris operari poterant, diſtinctè munus ſuum obibant: & quia operarius dignus erat mercede ſua, ejuſdem eſſe emolumentum, cujus opus ac onus, æquitas ſuadebat. Itaque ait legiſlator com. 9. Si Iſraëlitæ plures conſecratum quid ad ſacerdotem attulerint, ipſius erit quod ſacerdotibus in ſacro cedere ſolet. & com. 10. ſi unius tantum ſit quod conſecratum ad ſacerdotem defertur, eadem erit ratio: idque plenius explicans ſubjungit, quod quis ad ſacerdotem detulerit ut rem ſacram faciat, iſtius ſacerdotis erit, quicquid ex illo iſti ordini debetur. Noluit enim Deus, alios ſacerdotes illud iſti ſacerdoti eripere, eo prætextu quod ſacerdotali ordini deberetur; quaſi huic quidem traditum ſit, ſed omnibus iſtius claſſis in commune dividendum. Non ergo de quibuſvis rebus conſecratis agitur; ſed ỷſ. 9. *omnia ſanctificata* ad ea reſtringuntur quæ ſpeciatim ad hunc vel illum ſacerdotem afferuntur, quò rem divinam faciat; ut ſi qui ferta aliave ſacerdoti ad offerendum adducant. Hanc loci variis interpretationibus diſtracti mentem eſſe exiſtimo. [3] Sequitur caſus duplex diverſa expoſitione à Talmudiſtis in diverſum ſenſum acceptus: in qua ſententiarum differentia Salomonis Jarchi judicium

cium præferendum autumo. 1 Chron. 24. 7. in ſacerdotum claſſibus viginti quatuor, Jojaribi poſteros primam; Jedajæ poſteros ſecundam conſtituere liquet. Has ergo claſſes, utpote priores reliquis, in exemplum author producit, quò caſum ſuum diſtinctè proponere queat. Raptum unà cum reatu, ſive piaculari victima, ſacerdotibus afferendum, ita diſpenſari poterat, ut huic claſſi raptum; alteri reatus ſive aries expiationum, traderetur: idque modo diverſo, priori claſſi raptum, poſteriori reatus; vel contra, priori reatus, poſteriori raptum ejuſve pretium. Priorem modum in hanc ſententiam S. J. enarrat. Dum Jojaribi claſſis ſuo muneri incumbit, raptor Jojaribi poſteris raptum reddat; piacularem hoſtiam ſequentis ſeptimanæ miniſtris è Jedajæ proſapia adducat: adeoque ſingulis, quum ſuo muneri ſua quique ſeptimana vacant, diverſa tradat; & quidem ſervato ordine, quem è Num. 5. 8. deducunt. ubi raptum reatus nomine expreſſum (uti antea vidimus) præcedit, ſequitur aries expiationum. Hic legi ſatisfacere & parere cenſetur: quia ſacerdotibus licet diverſarum claſſium, & quidem legitimo ordine offert, quæ offerenda conſtitutiones jubent. * Sin aliò ordine rapinam & victimam ad ſacerdotes adducat, licet ſacerdotes nonniſi quum ſua quique ſeptimana ſacris operantur conveniat; defunctus non judicatur. puta ſi primæ claſſi victimam adducat, ſequenti pretium rapti vel ipſam rem quam rapuit. Etenim hic obſervandus erat ordo, ut reatus, id eſt, piacularis victima poſterioribus ſacerdotibus ſive horum alicui traderetur: quia iſtorum erat miniſterium poſterius; illorum verò primæ claſſis, prius: & rapti reſtitutio præſtanda antequam victima offerretur; victimaque demum poſt rapti reſtitutionem offerenda erat. Quare in iſto retrogrado progreſſu, Jedajæ poſteri, ſive ſecunda ſacerdotum claſſis, victimam à prima claſſe accipient, eamque ſecundum ſtatuta offerent; modo res in integro ſit: atque hac ratione

qui rem raptam receperant, poſtea accipient reatum ſive victimam pro reatu, eamque ſuo ordine offerent & rapinam expiabunt. Quod ſi prævenerint Jojaribo prognati qui reatum præpoſtera ſerie acceperant, & victimam obtulerint, iſta oblatione raptor defunctus non erit; ſed aliam victimam raptor adducet, ne legitimus ordo violetur. eamque Jedajæ poſteri, accepta jam antea rapina ejuſve pretio, offerent; quò omnia debitè peragantur, nec rapinæ reſtitutio victimam ſequatur. [5] Ratio ſubjungitur qua præcedentia confirmant: & ratio quidem in ordine quo utrumque Num. 5. proponitur, reperitur. attamen ex his commatis 8. verbis eandem etiam exſculpunt, *Quo ariete expiationem faciet pro eo:* quatenus יכפר futurum eſſe obſervant, quaſi dicas, incepta eſt expiatio per rapinæ reſtitutionem; verum perficienda per arietem: ideoque quod raptum fuit prius reſtituendum; deinde aries offerendus. argumentum quamvis ipſis placeat, non ſatis ſolidum. Maimonides intricatam facit Miſnam: quippe qui ſapientum & D. Judæ ſententias ſimul proponi aſſerat; imo contrarias hypotheſes expendi exiſtimet. Quaſi primo quidem caſu raptor rapinam ejuſve pretium ſacerdotibus, tempore quo à munere ſuo immunes erant, dare introduceretur; victimam vero iis, qui ea ſeptimana muneri vacabant: ſed hoc pacto, ut raptum ad poſteriores transferendum eſſet, quia alii rapinam ejuſve pretium alieno tempore recepiſſent. poſteriori verò caſu illud tempus in danda victima etiam attenderetur, quo poſterior claſſis ſuo muneri incumberet; prior verò vacaret: ſed quia prior victimam ante rapinam vel potius ſine rapti reſtitutione accepiſſet, victima ad poſteriorem claſſem reducenda eſſet. quæ recepta jam rapina, poſtea demum victimam offerens, ordinem debitum obſervaret. quo caſu & R. Judæ ſententiam de priori caſu, quæ Sapientum menti illic propoſitæ repugnat, adumbrari cenſet. Hæc ferè eſt prolixi ſermonis ſumma: quam

quam ex ipſius annotationibus deſumptam R. Salomonis expoſitioni meritò poſtponere mihi videor. Quis enim Miſnam adeo perplexè loquutam ſine ulla neceſſitate credat? [6] Quum tandem ſubjicitur, אין החומש מעכב, *quinta non moratur*, hic eſt ſenſus; ſors quidem ipſa ſive res quæ rapta fuerat, cum non reſtituitur ante oblatam victimam, moratur expiationem, ac quo minus reus abſolvatur efficit; non itidem quinta ſuperaddenda ſorti: etenim ſi quis quintam iſtam differat, eamque demum ultimo loco ſolvat, non impediet quo minus à reatu ſuo abſolvatur. Differunt hac in parte raptum & quinta, diverſaque utriuſque eſt ratio ac conditio: raptum niſi prius reddatur, ſubſequens victima non expiat; quinta licet in id tempus differatur quo victima oblata jam eſt, nihilominus antecedens oblatio reum à reatu mundat. His jam expenſis quæ in hac Miſna ad ceremoniales conſtitutiones pertinent, ad politica ſtatuta ulterius pergamus.

פרק י׳׃ הלכ׳ א.

הגזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורין מ מלשלם ואם היה דבר שיש בו אחריו׳ חייבין לשל׳ אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים של גבאין ואין נוטלין מהם צדקה אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק׃

Cap. X. §. i.

Si aliquis ubi quid ſurripuit, inde filios ſuos cibat, vel id ipſis [1] *relinquit; hi rependere* [2] *non tenentur. Si aliquid fuerit, in quo* [3] *ſit rerum evictio (id eſt, fundus,) rependere tenentur. Pecunias non* [4] *permutant ex arca publicanorum, neque è loculo* [5] *quæſtorum ærariorum; nec inde eleemoſynam accipiunt: ſed ipſe* [6] *ex ædibus ſuis deſumit; aut è* [7] *foro.*

Annotationes.

[1] *Reliquit coram ipſis* (ut eſt in textu originali) ſynecdochi-

 cè ac-

cè accipitur: nimirum ac ſi dictum fuiſſet, reliquit ipſis poſt mortem, ipſiq; tum comederunt. Synecdoche è verbis præcedentibus, quibus de alimento agitur, innoteſcit: ut ibi legitur, *filios ſuos cibat;* ſic hoc loco de relicto cibo agitur, quo poſt mortem patris cibantur. [2] Hi reſtitutionem non debere judicantur; niſi parens fundum reliquerit. Verum, uti in Jad Chazaka & alibi docetur, הלכה, *conſtitutio* ex authoris iſtius mente, qui Miſnam tradidit, non obtinet. Ad hunc modum Maim. c. 5. גזילה, ſect. 6. חייבים לשלם בין אכלו בין לא אכלו בין נתייאשו בין לא נתייאשו בין מן הקרקע בין מן המטלטלים שהניח, *Reſpondere debent, ſive ederint; ſive non ederint* (ſed poſt patris obitum etiam habeant;) *ſive animum deſponderint* (proprietarii;) *ſive non deſponderint animum; cum de fundo; tum de mobilibus quæ dereliquit.* Idque hoc fundamento, quod poſteriores doctores ſtatuerint שמטלטלין משתעבדין לבעל חוב, *mobilia etiam creditori oppignerari;* non ſolos fundos: quos iſta tamen nota diſtinguere à mobilibus ſolent, uti è ſequentibus patebit. Sed ubi pater raptor nulla bona filiis reliquit, filiique quod raptum erat comederunt; ſiquidem antequam proprietarius deſperavit de recuperatione, tenentur: ſin poſtea, non tenentur. Ratio, quia tum ſola actio in perſonam raptoris, ſi ſupereſſet, fuerit reliqua: etenim iſtam deſperationē, qua proprietarius, rem amiſſam ſe recuperaturum, omnem ſpem abjicit, aliquo modo eam occupantis facere judicant. Quemadmodum in jure Romano non idem, ſed ſimile quid legitur ff. 47. t. de furtis l. 44. §. 5. *Quod ſi dominus id dereliquit, furtum non ſit ejus, etiamſi ego furandi animum habuero. Nec enim furtum ſit, niſi ſit cui fiat. In propoſito autem nulli ſit: quippe cum placeat Sabini & Caſſii ſententia, exiſtimantium ſtatim noſtram eſſe deſinere rem, quam derelinquimus.* [3] Deinde Miſnæ author hoc ſibi voluit, tum demum raptum reſtituendum à liberis, ſi hujuſmodi quid hæreditatis jure à patre raptore accepiſſent, שיש בו אחריות, *in quo eſſet rei evictio.* quod nihil aliud eſt, quam ſi dixiſſet

קרקע,

קרקע, *fundus*, vel domus ac ſimilia, quæ loco moveri non poſſunt: quæ immobilitas quum præcipuè in fundo ſpecte-tur, fundi nomine iſta immobilia bona indigitare ſolent. In fundo autem אחריות, *evictio* eſſe agnoſcitur: quia ſi quis inter Iſraëlitas ubi debendi reus eſſet, alteri agrum vendidiſſet; nec eſſet ſolvendo; is cui debebat, rei ſibi debitæ evictionem in agro alteri vendito reperiebat. Ideoque ager dicebatur res שיש בם אחריות, *in qua eſſet rei evictio*, ut loquuntur juriſconſulti: quippe quæ creditori ſecuritatem præſtaret, quum rem ſibi debitam in agro debitoris, licet ad alterum poſt contractum debitum venditione tranſlato, quæreret & inveniret. Ni enim ſibi ſatisfieret, agrum ejuſve partem ſibi vendicabat: pariterque in aliis immobilibus ſua perſequebatur. Conſule Obadiam de Bartenora ad ſectionem 5. ca. 1. Cod. Kiddouſchin. [4] Conſtat è Cod. *Maaſar ſcheni*, c. 2. ſiclum in minimos æreolos, & contra æreolos in ſiclum permutari ſolitos: nam qui ſecundas decimas ad urbem ſanctam afferebant, ut onus eſſet levius, æreolos cum ſiclo permutabant; contra qui ſiclos eò detulerant, ut ex lege Deut. 14. ℣ſ. 26. minima etiam emere commodè poſſent, ſiclos æreolis commutabant. Hinc autor noſter, ne in iſta frequenti permutatione, inprimis ad ſacros uſus deſtinata, numiſmata abuſu contaminata recuperentur, nonnullis interdixit. ubi פרט pro commutare uſurpatur, quia in hac actione פרוטות, *æreoli* tradebantur, vel recipiebantur. Primò publicanorum numi rejiciuntur. Verum inter publicanos diſtinguendum eſſe Gemara hoc loco obſervat, eoſque hic ſpectari, שאין להם קיצבה, *quibus exactio determinata non eſt*; ſed redemptis vectigalibus & ſimilibus, quantum poſſunt extorquent, modo redemptionis ſuæ ſummam magiſtratui ſolvant: unde in eadem Gemara מוכס נכרי, *publicani peregrini*, utpote in Judæos magis auſteri, mentio fit. Omnes enim publicani non erant Iſraëlitæ, nec omnes Ethnici; ſed quidam, docente nos Gemara.

unde

unde verbis Servatoris Matth. 18. ℣ſ. 17. ὁ ἐθνικὸς ϰ̀ ὁ τελώνης, *Ethnicus & publicanus* diſtinguuntur: quod multi publicani non eſſent Ethnici. Et quemadmodum in Miſna præſenti מוכסין, *publicani*, pro injuſtis publicanis ponuntur, quia utplurimum quantum poſſent exigebant, (quod iſta univerſali formula, dum eos ſimpliciter publicanos vocant, teſtantur;) ſic etiam Servatorem loco citato publicanum pro impio & injuſto publicano accipere, tota docet oratio: & quidem jure, docet Miſna. Ex iſtorum publicanorum arca numos commutari non ferebant conſtitutiones Judaicæ, מפני שהם גזל, *quia erant ipſius rapinæ*, id eſt, quod veluti per rapinam extorti eſſent. Ab aliis publicanis accipere permittebant, ſiquidem דינא דמלכות דינא, *jus regium eſt etiam jus*, ut dicitur in Gemara: quaſi dicas, quod rex vel magiſtratus ſibi pendi exigit, id jure fieri ſubditi exiſtimare (ut eſt revera) debent. quo dicto, Servatoris apud Matth. 22. 21. ſententia approbatur, *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari*. Si itaque publicani nihil niſi conſtitutum exigerent, eorum numos ut juſtos admittebant Judæorum magiſtri, & quin probos publicanos in republica habere poſſimus, minime negant. Quemadmodum Johannes ipſis publicanis, quid ſibi agendum eſſet, quò viam vitæ calcarent, percunctantibus reſpondebat, Luc. 3. 13. *Nihil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis exigite:* ubi vox διατεταγμένον, Talmudicæ קצוב, *conſtitutum* (de qua ſupra ſub finem p. 271.) omninò reſpondet. Ita paſſim N. Teſt. dicta cum Talmudicis convenire identidem obſervamus. [s] Par judicium de גבאי, *quæſtore ærario*, ut ſi injuſta exactione populum gravet, ejus numi reſpuantur; ſin minus, admittantur. Sed in vocis interpretatione non conveniunt Ebræi: quidam quæſtorem regium eſſe affirmant, cujus eſſet cenſum & tributum regis nomine à ſingulis recipere. Secundum aliam ſententiam גבאי, *quæſtor* eſt גבאי צדקה, *quæſtor religioſus*, qui eleemoſynas colligit: è cujus ærario numos, ad effugiendam

giendam ſuſpicionem, accipere non liceat: nam qui ex illo ærario accipientem obſervaſſet, nec quid prius ad permutandum dederat attendiſſet; è ſacris bonis eum debita officia in decimis ſecundis comedendis & ſimilibus peragere, facile crederet. verum prior expoſitio magis placet. [6] Publicanus & quæſtor ex ſuis ædibus ſumere permittitur; ſive potius, qui pecuniam permutare cupit, ab ipſis domo ſua numos depromentibus accipere permittitur. par eleemoſynæ ratio. [7] Similiter ſi foris alicubi ſint in loco publico (non tamen apud arcam ſuam publicam) eleemoſynas &c. ab iſtis publicanis & quæſtoribus accipere licet. Alia quæ affertur expoſitio durior eſt; hæc magis placet: ſtatutique hæc videtur cauſa, quod interdictum in infinitum dilatari noluerint. Objici quidem potuiſſet, numos ex arca illa in ædes forte allatos, ſimiliterque ex eadem in forum portatos fuiſſe: ideoque verendum ne iſti numi quos recipere permittunt, iidem ſint cum illis, quibus Magiſtri interdixerant. Sed ultra arcam illam publicanorum & quæſtorum loculum nos inquirere noluerunt: quia de quavis pecunia dubitari poſſet, an non ab illis per emptionem variarum rerum profluxiſſet. Ita ſemper dubii hæſiſſent. Quod ſtatutum politicum attinet ſupra ad prima Miſnæ verba propoſitum, quo Miſna correcta fuit; ſimiliter ſtatuunt juriſconſulti Romani: puta liberos plerunque conveniri de rapto poſſe, ut à raptoris liberis quod ille rapuerat exigatur. Vide ff. l. 47. t. 8. le. 2. §. fin. *An* (actio rapti) *in id quod locupletiores facti ſint, dari debeat; videamus. Et ego puto ideo prætorem non eſſe pollicitum in hæredes in id quod ad eos pervenit, quia putavit ſufficere condictionem.*

ב׳ ו

נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר גזלו ליסטים את כסותו ונתנו

§. 2.

Si publicani ſumant alicujus aſinum, eiq; alium aſinum reſtituant; latrones veſtem cujuſdam rapiant,

לו כסות אחרת הרי אלו שלו
מפני שהבעלים מתיאשין
מהן המציל מן הנהר או מן
הגיים או מן הליסטים אם
נתייאשו הבעלים הרי אלו
שלו וכן נחיל של דבורי' אם
נתייאשו הבעלים הרי אלו
שלו אמר רבי יוחנן בן ברוקא
נאמנת אשה או קטן לומר
מכאן יצא נחיל זה ומהלך
בתוך שד' חבירו להציל את
נחילו ואם הזיק משלם מה
שהזיק אבל לא יקוץ את
סוכו על מנת ליתן את
הדמים רבי ישמעאל בנו של
רבי יוחנן בן ברוקא אומר אף
קוצץ ונותן את הדמים ׃

eique veſtem aliam reſtituant, ecce hæc ipſius ſunt [1] *: quia proprietarii de iſtis deſperant. Si quis eripiat è flumine, ab exercitu, aut* [2] *latronibus; quum proprietarii deſperant, hæc ipſius ſunt. Similiter examen apum, ſi proprietarii deſperent,* [3] *occupantis eſt. Ita inquit D. Iohannes filius Beroka, creditur* [4] *mulieri & pupillo dicenti, Hinc evolavit iſtud examen & in medium proximi agrum penetravit: quò alter ſuum examen repetat. Quod ſi* [5] *lædat, rependit quantum læſit: ſed non præcidit ramum ejus* [6] *hac conditione ut pretium reſtituat. D. Iſmaël filius D. Iohannis filii Beroka permittit etiam ut præcidat, & pretium reſtituat.*

ANNOTATIONES.

[1] Duo in bonis transferendis expendunt Judæi: יאוש, *deſperationem*, qua proprietarius animũ de recuperatione deſpondet; ac præterea שנוי רשות, *mutationem dominii*, qua res alteri erepta, iterum ad tertium transfertur. Quæ duo, ſi tertius ille prioris peccati nullo modo ſit conſcius; ut bona hujuſmodi retinere poſſit, ſaltem pretium ei reſtituendum ſit, efficere tradunt: ita quidem ut ob ſolam illam dominii translationem, proprietarius pretium, quod tertius ille dederat, reſtituere teneatur; ob antecedentem autem proprietarii deſperationem, ei qui ultimò accepit liceat, vel ſimpliciter reti-

retinere, vel ſaltem ſi valorem domino reddat: pro diverſa Doctorum ſententia. vide Maim. c. 5. 'גניב & c. 6. גזילה; inprimis Choſchen Miſchpat ad Num. 369. Hinc ſectionis præſentis verba lucem accipiunt: nam publicani iidem ſunt cum præcedentibus, ſcilicet impii ac improbi, à quibus non magis quam latronibus ſe ſua recuperaturos ſperant proprietarii. Ideoque ſi publicani vel latrones tuum pecus vel aliud quid auferentes, aliud illius loco reſtituant, quod ab illis accipis retinere licet: quia iſta permutatio eſt, שנוי רשות, *dominii tranſlatio*, & veluti venditio; quam præceſſit dominorum deſperatio, qui ſcilicet bovem vel veſtem aliave ſibi erepta tibique poſtea tradita ſe recepturos non credebant: utpote qui publicanorum iſtorum & latronum conditionem perſpectam haberent. Vbi obſervandum eſt, (inquiunt Ebræi) de latronibus Iſraëlitarum ſermonem eſſe: quandoquidem enim Iſraëlitæ nonniſi interveniente teſtium teſtimonio ſententiam dicunt, Iſraëlitæ omnem recipiendi ſpem abjiciunt; utpote quibus teſtium in hoc facto penuria ſatis conſtet.[2] Quocirca in altero membro, ubi denuò latronum mentio fit, quò ſubjuncta conditio ſpectet, obſcurum non eſt. Antea abſolutè à latronibus permutata tibi aſcribebantur; jam vero ſub conditione ſi proprietarii deſperent: cum tamen illic deſperatio tanquam certa pro fundamento præſtrueretur. Verum illic de aliis latronibus quam hoc loco agebatur: hic Gentilium latrones ſpectantur, à quibus bona reſtitutum iri, nonnulla ſpes eſt. Gentes (vel Idololatræ, vel Cuthæi, ut loquuntur, quorum complexu etiam Chriſtianos comprehendunt) judicare etiam באומדנא, *per conjecturam* ſolent: ſi deficiant teſtes, alia argumenta expendunt, quibus ſagacitate quadam & conjectura verum eruere allaborant. Vnde proprietarii majorem ſpem concipiunt: quia ſi deſunt teſtes quibus latrones convincantur, aliæ rationes verum aſſequendi non deficiunt. Quapropter cum יאוש, *deſperatio*,

incerta ſit, ac te lateat; illa bona tua cenſere, licet illo modo jam dicto acceperis, non debes, niſi prius de antecedenti deſperatione conſtet. De qua deſperatione etiam Num. 2. ad præcedentem Miſnam dixi, eamque lege 44. §. 5. ff. de furtis, illuſtravi. Huc etiam non male revocabitur l. fin. ff. de evictionibus. *Si alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti auctoritatem id eſt actionem pro evictione placet.* Vbi derelictio cum יאוש, *deſperatione*, conferenda: nam illa, quemadmodum hæc, evincendi actionem aufert. Plura iſto titulo occurrunt, quæ ad Judæorum in hac materia conſtitutiones à lectoribus revocari queunt. [3] Ex eodem fundamento Ebræorum hoc de apum examine placitum profluit. Apes alveariis relictis aliò ſæpe avolare ſolent; idque dum fit ignorantes proprietarii, ubi eas quærere debeant ignorant; adeoque de recuperatione animum deſpondent: quæ cauſa eſt, ut fiant occupantis. Quemadmodum inſtit. l. 2. t. 1. §. 14. legimus. *Examen quod ex alveo tuo evolaverit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo eſt, nec difficilis perſecutio ejus eſt, alioquin occupantis fit.* Alveus pro alveario hic adhibetur. Ratio illius placiti initio paragraphi ponitur, *Apium quoque fera natura eſt:* ſicuti Maim. c. 6. גזלה ſect. 14. הדבורים אינן ברשותו של אדם כמו תרנגולי' ואווזים, *Apes non ſunt in hominis poteſtate ſicuti gallinæ & anſeres.* Hoc exemplo utitur, ſiquidem gallinæ & anſeres ad fera animalia non pertinent: Inſt. t. eod. §. 16. *Gallinarum autem & anſerum non eſt fera natura.* [4] Porrò dum proprietarius rem ſuam, ſive examen apum perſequitur, mulieris vel pupilli indicio quò avolaverit ſubinde liquet. Vnde quæritur in Gem. אשה וקטן בני עדות נינהו, *mulier & pupillus an teſtari poſſunt?* num in judicio eorum teſtimonium recipitur? Deinde reſpondetur, qua ratione quove modo id fiat. הכא במאי עסקינן כגון שהיו בעלים מרדפין אחריהם ואשה וקטן מסיחים לפי תומם ואומ' מכאן יצא נחיל זה, *Hoc loco quo in caſu verſamur? veluti, quum dominis apes perſequentibus, mulier aut pupil-*

lus

lus profert ex animi ſimplicitate, atque indicat, Hinc egreſſum eſt hoc examen. Hoc pacto coram tribunali quidem non teſtantur; niſi quod ultro & ſponte ſua occurrentes proprietarios & in rem ſuam inquirentes monent & inſtituunt, unde & quò apes evolaverint: quod non rejiciunt judices. [5] Eo vero caſu ſuum examen proprietarius recipit; ea tamen lege ut ab apibus vel à ſe, dum examen perſequitur & capit, illatum damnum præſtet: idque ſecundum communem de illato damno doctrinam, in ſuperioribus variè propoſitam. [6] Si tamen in ramo alterius tuum apum examen conſederit, non eſt quod dicas, vereor ליטלן אחד אחד שלא יברחו, *eas ſigillatim auferre, ne avolent;* ideoque totum ramum abſcindam, ut omnes ſimul auferens in alveare meum colligam. Id prohibentur etiam Pomponii verbis in generali iſta juris regula 206. *Iure naturæ æquum eſt, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiorem.* Tu apes amiſeras, ideoque eas recuperans locupletior redderis; & quidem cum alterius detrimento, ſi integrum ramum ex alterius arbore amputes.

ג׳ :

המכיר כליו וספריו ביד אחר ויצא לו שם גניבה בעיר ישבע לו לוקח כמה הוציא ויטול ואם לאו לא כל הימנו שאני אומר מכרן לאחר ולקחן זה הימנו :

§. 3.

Qui vaſa & libros ſuos in alterius manu agnoſcit, ſi de eo rumor urbem pervadat, [1] *ei factum eſſe furtum; emptor juratus quantum dederit,* [2] *id recipiet. ſi rumor non ſit,* [3] *id nullo modo fiet: dicam enim, ipſe* [4] *iſta alteri vendidit, atque hic iſta ab altero accepit, ſive emit.*

Annotationes.

[1] Vt quis ſua bona in alterius manu deprehenſa recipiat, rumorem Miſnæ author requirit, quo fama iſti viro aliquid furto ablatum fuiſſe ferat: alioqui cum bona ſua vendidiſſe

Mm 3 dice-

dicerent. Præterea aliam in iſto viro conditionem magiſtri exigunt, ne hujuſmodi res vendere ſolitus ſit: etenim venditione rem alienatam exciperent.[2] Aliàs rem furto ablatam à poſſeſſore recipiet, ſi tamen quanti emerit poſſeſſor, proprietarius ipſi reſtituerit. Nam rei evictionem in furto concedunt: quamvis in hac re magiſtrorum ſententiæ varient, quas in materia frequentiſſima diſcrepantes breviter proponam; brevitatique ſtudens prolixos diſcurſus contraham: quorum ſumma capita in Choſchen Miſchpat num. 356. & Maim. Cod. גנבה c. 5. ſect. 3. invenire eſt. Si antequam proprietarius recuperandi ſpem amiſit, rem furtivam quis emerit, eam domino recepta quam expenderat pecunia reſtituere tenetur (reſtitutio autem pretii præcipitur מפני תקנת השוק, *propter fori correctionem*, id eſt, quò ad juſtitiam revocetur quod publicè in foro geſtum, uti fere enarrat S. J. f. 114. Bab. Kam. alioqui venditio & emptio impedirentur:) niſi à noto fure emerit; tum enim gratis rem furtivam emptor reſtituit. Et hactenus quidem fermè conveniunt. verum ſi proprietarius animum recuperandi deſponderit, ſive ante, ſive poſt venditionem, Maimonides loco annotato rem furtivam reſtituendam negat, & ſi publicè furem eſſe venditorem conſtiterit, pretium proprietario ab emptore dandum; ſin furem eſſe vulgò ignoratur, nihil dandum pronuntiat. Melius tamen & juri convenientius D. Jacob loco citato: qui duas proponens ſententias, priori loco ſecus ſtatuit, hancque eſſe Maimonidæ mentem dicit; ſi de fure vulgò conſtet, ſcilicet eſſe גנב מפורסם, *furem famoſum*, emptori nihil à proprietario rem furtivam recipiente reddi; ſin minus, id eſt, ubi venditorem furem eſſe vulgò non innotuit, ſolum pretium ab emptore reddendum eſſe proprietario. Poſteriori loco alium citat, qui poſtquam proprietarius de re deſperavit, ipſi ab emptore nullo caſu rem reſtitui affirmat. quod etiam admodum durum eſt. Si Maimonides ſcripſit,

quod

quod R. Jacob eum ſcripſiſſe affirmat, ipſius ſententia ſatis æqua videtur. Sed antiquiſſimus in membrana nitidiſſimè conſcriptus codex (cujus aliquoties mentionem injicio) illam Maimonidæ attribuit ſententiam quam etiam ex impreſſis codicibus expreſſi; non quam R. Jacob ei aſcribit. Hoc quidem verum eſt, in manuſcripto nonnulla deeſſe, quæ in utriuſque impreſſionis exemplaribus reperiuntur; ſed eorum defectus illi Maim. ſententiæ nihil derogat. Etenim cum illo caſu emptor quas emit merces retinere dicitur, & nonniſi pretium proprietario rependere ſi eas à famoſo fure emiſſet; poſterius illud membrum in manuſcripto deficiens, quo merces abſque compenſatione retinere ſtatuitur, ſi ab alio quodam emiſſet, ſubintelligi omninò conſtat. Porrò alia ſententia, quam R. Jacob priori loco expreſſit, cum Rom. jure quodammodo convenit. Si emptor ab eo emerit quem furem ignoravit, obligatio ac emptio vim ſuam habet: ſimiliter ff. 18. t. 1. le. 34. §. 3. *Quod ſi venditor ſcivit* (ſcilicet rem furtivam eſſe) *emptor ignoravit: utrinque obligatio contrahitur.* Et quemadmodum illic in R. J. verbis certo caſu reſtitutio rei ipſius urgetur, ita tit. eod. l. 28. *Rem alienam diſtrahere quem poſſe, nulla dubitatio eſt. nam emptio eſt & venditio: ſed res emptori auferri poteſt.* Etenim ut inquit Gloſſa, *Nobis invitis non debet alius noſtras res retinere.* Vt in illis agnoſco quandam ſimilitudinem; ita nec diſſimilitudinem nego. Similitudo major Cod. li. 4. initio t. 51. *Si præſidi provinciæ probatum fuerit, Iulianum nullo jure munitum ſervos tuos ſcientibus vendidiſſe; reſtituere tibi emptores ſervos jubebit. Quod ſi ignoraverint, & eorum facti ſint; pretium eorum Iulianum tibi ſolvere jubebit.* Hic vides ſi emptor illegitimam venditionem cognoſcat, rem ſine pretio domino reſtituendam; ſin ignoret, rei pretium domino rependendum. Idem in R. J. verbis Maimonidæ aſcriptis: niſi quod illic pretium ab emptore, hic à venditore quia notus & ſolvendo eſt, exigatur; deinde

hic

hic in Cod. verba *& eorum facti ſunt*, de uſucapione accipiat gloſſa; illic verò abſolutè, etiam extra uſucapionem, res emptori manere & pretium proprietario reddendum dicatur. Secus in Cod. faciendum præcipitur, uti t. eod. l. 6. oſtenditur. *Nemo res ad te pertinentes, non obligatas ſibi, nec ex officio vendendi poteſtatem habens diſtrahendo, quicquam tibi nocere potuit.* nempe quibuſdam caſibus exceptis. Itaque quod Judæorum Doctores ſtatuunt, ſi quis à fure quid emerit ſincero & ſimplici animo, antequam proprietarius de recuperatione animum deſpondit, puta rem ab emptore, recepto pretio, eſſe reſtituendam domino cui erepta erat; idem in genere Romanæ leges conſtituunt. Vnicum tantum paragraphum eumque fin. t. 1. l. 4. Inſt. producam. *Ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dominus, quam aut vindicando, aut condicendo poteſt auferre. Sed rei vindicatio quidem adverſus poſſeſſorem eſt, ſive fur ipſe poſſidet, ſive alius quilibet; condictio autem adverſus furem ipſum, hæredemve ejus, licet non poſſideat, competit.* De pretio tamen reſtituendo contrariæ leges proferri ſolent; quas conciliare allaborant. ego pro utraque ſententia ſingulas leges propoſuiſſe contentus, ad alia pergam. Cod. l. 2. tit. 20. §. 3. *Si vi vel metu fundum avus tuus diſtrahere coactus eſt, etiamſi maxime emptor eum alii vendidit; ſi tamen tu avo tuo hæres extitiſti: ut tibi reddito à te pretio reſtituatur, poſtquam placuit in rem quoque dari actionem ſecundum formam perpetui edicti, adito præſide provinciæ poteris poſtulare.* Contra Cod. li. 6. t. 2. l. 2. *Incivilem rem deſideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit ſolutum à dominis.* Huic Severi & Antonini placito quæ repugnant, ita conciliantur: in iis de pretio agi quod in utilitatem proprietarii converſum erat, ideoque ab ipſo ſolvendum. Ex hiſce Judæorum injuſtitia palam fit, qui rem furtivam pignori datam nonniſi pecunia reddita, repeti poſſe contendunt. Ita in Gemara hujus Codicis f. 114. p. 1. משכנתא שוי מלתא במלוה עשו בו תקנת השוק עשו כשוק

בשוה ··· הולכין עשו בו תקנת השוק, *Si pignus valeat ducentis & pro eo centum acceperit* (fur,) *in eo fori correctionem faciunt*, (id eſt, quod palam fecit, ad æquitatem uti cenſent revocant, ut proprietarius non recipiat pignus, niſi illis centum perſolutis.) *ita quum æquivalentem ſummam pro eo accepit, conſtitutio ac conſuetudo fert ut in eo idem fiat.* Hæc obſcuriora ſunt: ideoque Maimonidæ verbis c. 5. גניבה ſect. 6. illuſtranda. משכן הגנבה, בין שמשכנה ביתר על דמיה או בפחות מדמיה הבעלים נותנין לבעל המשכון, *Vbi quis rem furtivam pignori dedit, ſi eam oppigneravit ſive ſupra pretium, ſive infra pretium, proprietarii ſummam pigneratori reddere tenentur.* Idem in Choſchen Miſchpat num. 356. lit. ת. Melius Imperatores Cod. li. 8. t. 16. ſub initium, quum de pignore agitur. *Si tamen pecuniam creditoris in rem domini verſam conſtabit, non inutilis erit exceptio, duntaxat quod numeratum eſt, exolvi deſideranti.* Ergo ſi in rem domini verſa non ſit, data pro pignore pecunia non exolvitur. Cæterum ut eò redeamus, unde digreſſi ſumus: quum in Miſna emptor pretium, & proprietarius rem ipſam recepturus dicitur, author לפני יאוש קמיירי, *de eo tempore, quum proprietarius nondum deſperavit, diſſerit.* nam poſtquam dominus animum deſpondit, pretium ad ſummum domino reſtitui exiſtimat.

[4] Verumenimverò ſi rumor, de quo in ſuperiori membro, per urbem non feratur; quod exigitur non fiet: quia ipſe qui de furto conqueritur, forte iſta quæ furtiva dicit, alteri vendiderat, à quo inpræſentiarum poſſidens eadem *emerit* לקח. Hæc vox accipere in genere ſignificans, à Talmudiſtis ſæpe ad emptionem reſtringitur: ut facile lectores obſervabunt.

[5] Difficilior eſt phraſeos iſtius explicatio, qua noſter hoc loco utitur, quæque hic redditur, *id nullo modo fiet.* In textu originali לא כל הימנו, formula obſcurior, ideoque à lexicographis omiſſa: ſaltem eam explicatam videre nondum contigit. loca tamen ubi occurrit in Rabbinorum ſcriptis, eam ignorari non ſinunt; imo vel hæc ſola Miſna ſatis ejus ſignifica-

tionem, quam ei in verſione aſſignavi, oſtendit. Aliud ſane ea deſignari nequit: originem tamen & uſum plenius exhibebo. Omnibus quicunq; hæc ſtudia tractamus notum, univerſali particulæ propoſitam negationem etiam in univerſum negare: ut לא כל ſignificet quoque *nemo*, & *nihil.* Apud Rabbinos, prę ſertim antiquiores, מים in מימנו pro מן, *ex*, vſurpari, compoſitamque vocem מימנו eſſe idem quod ממנו, *ex eo*, notius eſt, quam ut magnopere moneri debeat. Vnde tota phraſis לא כל מימנו ſonat *nihil ex eo*, quaſi dicas, iſtius nihil eſt. Vocabula autem quandoque non tam rem ipſam quæ proprie ſignificatur, quam ejus debitum & obligationem notant. Quemadmodum hujus rei manifeſtum habemus exemplum Num. 35. 28. Deus vindicem non teneri pronuntiat, ſi interfeciſſet homicidam invitum, qui cum errore aliquem occidiſſet, è civitate receptus ſui prodiiſſet: nam inquit legiſlator, בעיר מקלטו ישב, *in civitate receptus ſui manebit*, id eſt, manere debet ſive debebat. Nam qui egreditur adeoque interficitur, in urbe non manet; ſed hac formula ipſius officium & debitum oſtenditur, manendi ſcilicet in iſta civitate donec Sacerdos maximus moreretur. qua conſtitutione, gratia noſtri ſummi ſacerdotis J. Chriſti innuebatur; cujus morte libertas nobis parta. Alia exempla non ſubjiciam, licet plura non deſint: ſatis liquet debitum quandoque rei, non rem ipſam deſignari. Hac ratione, לא כל מימנו, *nihil iſtius*, non tantum deſignat, *nihil iſtorum eſt*, vel *nihil iſtius erit*, ſive *nullo modo iſtud fiet*; ſed etiam averſandi eſt formula: quaſi dicas, *Apage iſtam rem*, vel, *Id eſſe ſive fieri nullo modo debet*, ſive, *Iniquum eſt ut hoc vel illud ita ſit aut fiat.* In Rabboth ſive antiquiſſimis collectaneis in Pentateuchum fol. edit. Salonic. 31. col. 4. דור הפלג' אמרו לא כל סימנו סיבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונשים עז' בראשו ונתן חרב בידה ותהי כראת כאילו עושה עמו מלחמה, *Seculum divisionis linguarum dicebat, Id eſſe non debet, ut ſibi eligat ſuperiora, detque nobis inferiora; ſed*

age-

agedum, turrim nobis extruamus, ejuſque ſummitati idolum imponamus, cujus manui enſem inſeramus: ita videbitur ac ſi cum illo bellum gereret. Hic per לא כל הימנו, *nihil iſtius*, id ſibi voluit author, Non decere, neque permittendum, Deum ſibi cœleſte dominium, omnemque religioſum cultum vendicare. Hujuſmodi ſermo in iſtis Rabboth illius ſeculi hominibus attribuitur. Inde quædam depromens S. Jarchi ad initium c.11.Gen. eademque utens phraſi, inter alias dicti דברים אחדים, *verba eadem*, expoſitiones & hanc producit, באו בעצ' אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה, *Idem inivenrunt conſilium, dixeruntque, id non permittendum; ut ſibi ſuperiora deligat: aſcendamus in expanſum & cum ipſo bellum geramus.* Sed jam plus ſatis de hac Miſna; ut ſequentem expendamus tempus poſtulat.

ד׳ :

זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש נסדקה חבית של דבש ושפך זה את יינו והציל את הדבש לתוכה אין לו אלא שכרו ואם אמר אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חיי׳ ליתן לו שטף נהר חמורו וחמור חבירו שלו יפה מנה ושל חבירו מאתים הניח זה את שלו והציל את של חבירו אין לו אלא שכרו ואם אמר לו אני אציל את שלך ואתה נותן דמי שלי חייב ליתן לו :

§. 4.

Si ubi unus cum ſuo vini vaſe, alter cum ſua mellis ampulla venit, mellis ampulla rumpatur[1], *& ille effuſo vino ſuo, mel in vas ſuum colligat; nihil præter ſuam mercedem habet:*[2] *at ſi dixerit, Ego tuum colligam, tu verò mihi mei pretium ſolves; alter ei ſolvere tenetur.*[3] *Si cum flumen cujuſdam aſinum cum proximi aſino inundaret, quorum qui illius erat valebat*[4] *minam, proximi verò, duas minas, ille ſuo relicto eripuit proximi ſui aſinum; nihil præter ſuam mercedem habet. quod ſi dixerit, Ego tuum eripiam; & tu mei pretium ſolves, ipſi ſolvere tenetur.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] נסדק eſt quidem *rumpitur*; ſed ex parte tantum: quod *rimas agere* dicimus, quum in fundo vel in lateribus fiſſura excitatur. Ita ampullæ vel lagenæ quadam ſui parte fiſſæ latera ſeparantur ſæpe, & fiſſuras ac rimas admittunt: unde liquor contentus paulatim effluit. Contuſione etiam particulæ quædam excutiuntur, ut per foramina mel, vinum, vel alia deſtillent ac perdantur. Hujuſmodi quid hoc loco conſideratur: nec ea ſpectatur fractura, qua mellis ampulla ita conteratur, ut liquor uno impetu in terram effuſus diſpergatur. Eo enim caſu mel ab altero collectum, ipſius eſſe cenſetur: quemadmodum ait Maim. Cod. Abeda c. 12. ſect. 5. ואם נשפך הדבש לארץ הרי זה הפקר וכל המציל לעצמו מציל, *Quod ſi mel effundatur in terram, ecce fit commune; & quicunque id ne perdatur ſervat, ſibi ſervat.* Itaque hoc tantum ſpectatur, quid juris ſit, quum ampulla rimas agente mel effluere incipit, aliuſque nihil pactus, lagena aliove vini vaſe evacuato, mel iſtud in vas ſuum recipit ne perdatur: atque hic ſolam laboris & commodati vaſis mercedem aſſignatam habemus. [2] At ſi pactus ſit pretium vini, quod in alterius gratiam perditur; alter rependere tenetur. Paciſci autem cum hoc, tum ſequenti membro cenſetur, ſi modo ſtipuletur pretium; licet alter non ſpondeat: ſiquidem cum longum colloquium non ferat res ipſa, ſuo ſilentio ſpondere judicatur. Etiam coram tribus viris ſtipulatus, ab altero pretium accipit, ac ſi coram id ipſi dixiſſet. ut in Choſchen Miſchpat & Jad Chazaka plenius exponitur. [3] Imo in altero exemplo, abſente proprietario, quia ratio ipſa pretioſioris animalis, magis ſatagendum docet, & abſens pretioſioris dominus, aſini vilioris pretium potius ſolvere, quam cariorem amittere velle judicatur; abſente inquam proprietario, alter illud ab ipſo pactus ac ſtipulatus cenſetur: ideoque ſi abſentis aſinum tanto præſtantiorem, uti hic expri-

exprimitur, ſuo ac proprio delicto ſervet; ſui pretium recuperat, quem proximi causâ æquitate id poſtulante neglexerat. Quantum ex Aſcheris verbis, qui magnæ autoritatis Doctor in Talmud, adeoque & in hoc caput commentatus eſt, liquet. Exemplum poſterius conjunctum volunt alii Talmudiſtæ, quod alioquin exceptiones & dubia exorirentur, quæ hac exemplorum diverſitate auferuntur. * Cæterum quid ſit mina ſive מנה, paucis expendendum. Ex illa voce מאתים, *ducenta*, facile mina æſtimatur: quandoquidem in hac aſinorum comparatione, vel ita numerus ducentarum accipiendus, quaſi unus minâ, alter ducentis minis valeret, quæ eſſet inſulſa pretiorum in hoc animali collatio; vel dualis numerus ſingulari ratione in voce מאתים attendendus eſt. Dualis ad ſingularem, dupli rationem habet: eamque ſatis aptam huic conſtitutioni, in præſtantiæ unius aſini præ altero differentia: ut hic illo, altero tanto carior ſit. Sic cum unus ducentis valeat; alter centum valere ſtatuitur: in ducentis autem exprimendis propria vox מאתים adhibetur; at pro centum in originali מנה. Vnde מנה ſive *minam* centum continere concludimus: & centum drachmæ ſive denarii Romani hic admodum quadrant, quum aſinus centum drachmis æſtimatur. Mina itaq; hac ratione centum drachmas continet, ſive vigintiquinque ſiclos ſacros: quod alia loca in hiſce libris Nezikim affatim oſtendunt. Nec in re non admodum obſcura prolixus ero: ſed pauca teſtimonia, quæ omnibus ſatisfacere queant, producam. *Mina*, מנה, inquit Gloſſator ad p. 2. f. 90. hujus Codicis ex edit. Ven. כ״ה סלעי׳ ק׳ זוז, *eſt vigintiquinque ſiclorum, drachmarum autem ſive denariorum centum.* Atque hæc mina paſſim in Talmude adhibetur: & quia eſt alia quæ multo minus valet, diſtinctionis cauſa vocatur מנה צורי, *Mina Tyria;* altera vero, ſcilicet illius pars octava, מנה של מדינה, *Mina provincialis:* quemadmodum ſiclus provincialis (uti obſervatum n. 2. ſect. 6. c. 8.) Tyrii

parte octava æſtimatur. vide Sal. J. cum loco citato, tum etiam Exod. 25.39. המנה היה לישראל שמשקלים בה כסף למשקל קולוניא והם מאה זהובי׳ כ״ה סלעים והסלע ארבעה זהובים, *Mina pendet libram qua ponderant argentum pondere Colonienſi: nimirum centum ſunt denarii, ſicli vero vigintiquinque: ſiclus autem eſt quatuor denariorum.* Nec dubitari poteſt minam eſſe centum aureorum ſive denariorum (hos enim aureos vocant Ebræi) ſi 1 Reg. 10.17. conferatur cum 2 Chron. 9.16. Nam cum hic trecenti aurei ponantur; illic tres minas dicit author: ideoque mina centum Ebræorum aureos continet. Similiter Græcorum μνᾶ, licet diverſiſſimæ ſit quantitatis, (unde Heſychius, λίτραι δύο, mina *eſt duarum librarum*; & poſtea, λίτρας μιᾶς δίμοιρον, *libræ unius beſſis eſt,*) ideoque jam pluris, jam minoris æſtimetur; communior tamen, centum eſt drachmarum. Vnde Plinius l.21.c.34. *μνᾶ, quam noſtri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.* Ibidem Plinius, *Drachma Attica denarii argentei habet pondus. eadem ſex obolos pondere efficit. obolus decem chalcos.* Hæc ideo adjeci, ut quomodo iſtis vocibus paſſim utar, lectori conſtaret. Drachmam enim, etiam Atticam, ſecundum Plinium pro Romano denario; & denarium pro numo ſex obolorum tempore ſecundæ ædis adhibeo; ita quidem, ut obolus decem chalcos propriè dictos contineat. chalcus autem propriè acceptus drachmæ Æginææ pars eſt circiter quinquageſima. Plinium verò idcirco ſequor, quia à Judæis denarium pariter cenſeri video. Ita etiam mina Plinii cum Judæorum מנה convenit. Cæterum minam eſſe denariorum centum ex collatione quoque D. Halicarnaſſæi cum T. Livio conſtat: nam ubi Servii Tullii laudabile inſtitutum narrant, quo populum in ſex claſſes diviſit, quæ domi & militiæ munera & loca diverſa obtinerent; in prima claſſe ille l. 4. p. 221. cenſum fuiſſe ſcribit οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν μνῶν, *non infra centum minas*; hic verò li. 1.c.43. primam claſſem ad minimum *cenſum habuiſſe* refert *centum millium æris*: id eſt, in

bonis

bonis habuiſſe decem millia drachmarum ſive denariorum: quia denarius decem æreos aſſes continebat. Iam ſi centum minæ ſint decem millia denariorum; mina una centum denarios valet. Quò autem hic valor cum Judaica mina conveniat, denarios & drachmas Pliniano modo accipere & extendere oportet: ſicuti etiam Judæos facere antea dictum fuit. Verumenimverò eſt & mina Judaica poſterioris templi, quæ tempore ſecundæ ædis poſt captivitatem in uſu erat: cujus Ezech. 45. 12. mentio fit. Hæc centum & viginti aureorum, ſive drachmarum, ſive denariorum erat: ſiquidem ſexaginta ſiclis valere debebat, ſicuti illic præcipitur. Sub templo poſteriori pro obolis magnis ſive treſſibus quinque, denarius continebat ſex: quo factum ut ſiclus ſexta parte creſceret; ſimiliter & mina: licet 100 tantum drachmas penderet. Sed cum Deus juſtitiam variis modis inculcaret, idque juſtum minæ pondus & valorem imperans; ne Judæi hac in parte errarent, ſiclis veteribus, ideoque cum hæc Ezechiel ſcriberet notiſſimis, novam minam (ad quam deinde numi examinarentur) definit. Ac ſi dixiſſet, poſthac numi valor creſcet: etenim, exempli gratia, non eadem erit mina; ſed ſiclis, cujuſmodi hactenus uſi eſtis, ſexaginta valebit. ſive numus viginti ſiclorum, & numus viginti quinque ſiclorum, cum numo quindecim ſiclorum veterum, eorumque communium, minam conſtituent. ideoque & ſiclorum & denariorum novorum valor ſecundum hujuſmodi proportionem augebitur. Hæc eſt mens verborum, Ezechielis citato capite. Si hæc ita ſe habeant, quid ſibi vult D. Kimchi in voce מנה? ubi teſtatur quoſdam קורין ליטרא לעשרים זוז, *vocare libram viginti denarios.* Atqui paulo ante ſcripſerat, minam ſive libram מאה זוז, *eſſe denariorum centum.* Reſpondeo, numerum centenarium poſteriori loco excidiſſe ſcribarum incuria: nam mina ſive libra apud Ezechielem c. 45. centum & viginti denariis antiquis valet: tot enim hujuſmodi denarii, in ſiclis

ſiclis veteribus ſexaginta. Porrò hæc Miſna non omnino cum jure Rom. convenire videtur, quum rem ſuam ante pactum in proximi commodum impendenti nihil niſi mercedem largitur. Attamen ff. l. 3. t. 5. l. 3. *Ait prætor. Si quis negotia alterius, ſive quis negotia quæ cujuſque cum is moritur fuerint, geſſerit: judicium eo nomine dabo.* quæ conferenda cum his l. 2. verbis, *Et ſane ſicut æquum eſt, ipſum actus ſui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quidquid vel non ut oportet geſſit, vel ex his negotiis retinet: ita ex diverſo juſtum eſt, ſi utiliter geſſit, præſtari ei quidquid eo nomine vel abeſt ei, vel abſuturum eſt.* Niſi hinc hujuſmodi infortunia, cum quis ſua in alterius gratiam perdere cogitur &c. excludere velimus, argumento ff. l. 17. t. 1. l. 26. §. 6. *Non omnia quæ impenſurus non fuit, mandatori imputabit: veluti quod ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo, ſuorumve adprehenſus, quædam erogaverit.* Hic tamen Paulum juriſconſultum ad ea quæ è Miſna propoſui reſpexiſſe, vix credo. Quod verò Miſnæ author damnum in bonis alienis liberandis paſſo poſtquam ſtipulatus eſt, à domino id præſtandum aſſerat, id ſimilitudine le. 56. §. fin. t. eod. confirmari videtur. *Sumptus bona fide neceſſariò factos, etſi negotio finem adhibere procurator non potuit, judicio mandati reſtitui neceſſe eſt.* Similiter ergo damnum reſarciendum, ſi ſuam rem amittere, ut alteri commodet, neceſſe ſit. & quidem ab exitu reſtitutio non pendet ſecundum iſtam legem: verum Maimonides de eo agens qui alterius aſinum cum ſui pecoris interitu liberare nequit, quum id conatur; damnum reſtituendum negat. ירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו, *Si deſcenderit ad eripiendum, nec tamen eripiat, nil niſi mercedem aufert.*

ה׳ ו

הגוזל שדה מחבירו ונטלוהו מסיקין אם מכת

§. 5.

Qui proximo ſuo agrum ſurripit, quem deinde depopulantur grasſatores,

מדינה היא אומר לו הרי שלך לפניך ואם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה אחר שטפה נהר אומר לו הרי שלך לפניך׃

tores, ſi ſit provinciæ plaga, dicit alteri, Eccè tibi tuum; [2] *ſin raptoris iſtius culpa fuerit, illi agrum alium reſtituere tenetur.* [3] *Si inundaverit flumen, dicet illi, Ecce tibi tuum.*

ANNOTATIONES.

[1] Diverſam in hac voce eſſe lectionem è Gemara conſtat: legunt quidam מסיקי׳ propriè *oppreſſores*, à מסק, *opprimere*; alii מציקים, *anguſtia afficientes*, à צוק, *arctari*. Sed eodem res recidit: ſiquidem graſſatores deſignantur, qui agrorum poſſeſſores opprimunt, anguſtiaque afficiunt. Vnde in Gemaræ initio R. Nachman dixiſſe fertur: מאן דתני מסיקין לא משתבש דכתיב יירש הצלצל ומתרגמינן יחסניניה סקאה ומאן דתני מציקין לא משתבש דכתיב במצור ובמצוק, *Qui legit*, מסיקין, *oppreſſores, non aberrat; nam* (Deut. 28.42.) *ſcriptum extat, hæreditario jure obtinebit locuſta; quod Chaldaicè exponimus, id hæreditate obtinebit* סקאה *oppreſſio: qui etiam legit, Anguſtia afficientes, non aberrat; quia ſcriptum eſt;* (Deut. 28.53.) *In oppreſſione & in* מצוק *anguſtia*. Mens hæc eſt; idem pene ſignificari, quia מסיקין ſunt *oppreſſores*; quemadmodum liquet ex illo paragr. 42. c. 28. Deut. ubi locuſta vel (ut alii) ſideratio dicitur סקאה, *oppreſſio*, quod homines & ſegetem opprimat: itaque מציקי׳, *anguſtia afficientes* non male nuncupari, ut מצוק eſt *anguſtia* eodem capite Deuteronomii. Verum ut alibi Talmudiſtæ ſunt miſeri grammatici; ita hoc loco סקאה & מסיקין malè ad eandem radicem revocantur: etſi ſignificatione convenire inficias non eam. סקאה permutatis ס & ש eſt ab Arabico شَقِيَ, *miſer fuit:* ſicuti in proverbio 18. centuriæ ſecundæ Anonymi cujuſdam, مَنْ لَا يُقَدِّمْ تَوْبَةً قَبْلَ الْمَوْتِ فَقَدْ شَقِيَ; *Qui non anticipat pœnitentiam ante*

Oo *mortem*

mortem, miſer eſt. Hinc in ſecunda conj. شَقَّى, *miſerum facere, affligere*; ut Pſ. 37. 8. ſecundum Arab. diſtinct. nonnemo in paſſivo legit شُقِّيتُ, *afflictus ſum.* Hinc illud מקפח, *afflictio, oppreſſio.*[2] Ad rem ipſam quod attinet, hic in mentem revocanda eſt Judæorum hypotheſis, cui Miſnæ author incumbit, הקרקע בחזקת בעלים קיימת, *fundus in poteſtate domini ſui permanet.* quæ ſententia conferri poſſet cum §. 25. l. 1. t. 16. li. 43. Dig. *Quod vulgo dicitur, æſtivorum hybernorumque ſaltuum nos poſſeſſiones animo retinere, id exempli cauſa didici Proculum dicere: nam ex omnibus prædiis, ex quibus non hac mente recedimus, ut omiſiſſe poſſeſſionem vellemus, idem eſt.* Quicquid ſit, Judæi poſſeſſionem agri & fundi erepti penes proprietarium manere ſtatuunt: nam etiamſi cum quis alterius fundum occupaſſet, & vendidiſſet alteri, hic tertio tradidiſſet, atque hoc ſæpius factum fuiſſet, ſemper fundum primi domini eſſe cenſent. Ergo quum communi quadam calamitate, quæ raptoris culpa non accidit, tyrannus quis hujuſmodi agrum occupat, fructuſque percipit, modo ex vicini fundi calamitate communem eſſe conſtet; raptori dicere licet, cape tuum agrum. nam cum domini ſive proprietarii ager maneat, ipſi iſta miſeria obveniſſe judicatur; ideoque raptor abſolvitur, ואין אחריות הפסדה עליו, *nec damnum ab ipſo evinci poteſt.* Sin vero ſecus ſe res habeat, ut raptor propria quadam culpa graſſatores alioſque in ſe excitaverit, qui agrum devaſtent, aliove modo damnum dederit; ipſe tenetur: quemadmodum aliàs damni autor id præſtare obligatur.[3] Hinc ultimum membrum illuſtratur: cum enim inundatio plerumque ſine poſſeſſoris culpa accidat; ita ſe res habet veluti ſi ingruens exercitus agrum vaſtaret. Quapropter cum ager in proprietarii dominio Ebræorum judicio manere exiſtimetur; quamvis eum latro occupaſſet, quodcunque eo modo contin-

contingit, ipſi domino contingit: neque id magis effugiſſet, quanquam raptor agrum non occupaſſet. ergo dicit raptor, Ecce tibi tuum. Quidquid verò raptoris culpa in iſto agro proprietarius patitur, id ſaltem ab eo reparandum, leges etiam Rom. ſanciunt. Hinc §. 31. le. 1. ff. de vi & vi armata, *Qui vi dejectus eſt, quidquid damni ſenſerit ab hoc quod dejectus eſt, recuperare debet. Priſtina enim cauſa reſtitui debet, quam habiturus erat ſi non fuiſſet dejectus.* Deinde par. 41. *Non ſolum autem fructuum ratio in hoc interdicto habetur, verum cæterarum etiam utilitatum habenda eſt. Nam & Vivianus refert, in hoc interdicto omnia quæcunque habiturus vel adſecuturus erat is qui dejectus eſt, ſi vi dejectus non eſſet, reſtitui, aut eorum litem à judice æſtimari debere: eumque tantum conſecuturum, quanti ſua intereſſet, ſe vi dejectum non eſſe.*

ו׳ :

הגזל את חבירו או שלוה הימנו או שהפקיד לו בישוב לא יחזיר לו במדבר על מנת לצאת במדבר יחזיר לו במדבר :

§. 6.

Qui proximo ſuo aliquid eripit; aut ab eo mutuatur; vel ſi quid apud hunc alter deponat in[1] *loco habitato, non reſtituet alteri in deſerto: ſi ea conditione*[2] *ut in deſertum procedatur, reſtituet ipſi in deſerto.*

ANNOTATIONES.

[1] Locus habitatus Rabbinis ישוב nominatur: atque cum Ebræorum תבל in ſacris literis uſitato convenit. Ideo David Kimchi ad vocem תבל annotat, הוא שם כלל לכל ארצות הישוב, *eſt nomen commune omnibus regionibus habitatis:* ubi תבל per ישוב explicat. Eſſe autem תבל locum habitatum, & ipſi deſerto opponi, edocet Eſaiæ comma 17. ca. 14. *Diſponens* תבל *orbem habitabilem ſicut deſertum:* quo loco maxima mutatio ſignificatur, qua locus habitatus in vaſtitatem redigitur. Ergo in hac

Oo 2 Miſna

Miſna ישוב idem cum תכל meritò ipſi deſerto opponitur.[2] Ad illa verba, quibus depoſitum in deſerto reſtituere permittitur, ſi ea conditione depoſitum fuerit; excipit Gemaræ author, id per ſe conſtare, neque addendum fuiſſe. Idcirco iſtud membrum explicans, quid iſtis verbis deſignetur ad hunc modum explicat, דאמר ליה ליהוי האי פיקדון גבך דאזלא למדבר נפיקנא ואמר ליה איהו אזלא למדבר נמי בעינא למיפק דהכי קא״ל אי בעינא לאהדרינהו לך התם מהדרנא לך, *Quum dicit ipſi, Sit hoc depoſitum penes te, quia in deſertum prodeo; is vero reſpondet, Ego etiam in deſertum prodire cupio: ubi* inquam *tum ſic addit, Si velim reſtituere illud tibi illic* (in deſerto) *an mihi reſtituere licet tibi?* Quæ verba à S. J. non ſatis intellecta videntur: ut qui ea de cauſa בעינא in בעית immutaverit. Senſus verborum hic eſt: non quidem de expreſſa conditione agi, qua paciſcatur ſe raptum, vel mutuum, vel depoſitum in deſerto redditurum; ſed quod ſi, exempli cauſa, quum depoſitarius novit proprietarium in deſertum aliquod abire, quò & ipſe profecturus ſit, ita ipſum alloquatur, An ſi eò depoſitum ad te portare velim, id mihi licet? eum iſtis verbis ob alterius ſilentium, cum ipſo pactum cenſeri, quod depoſitum in locum deſertum deferre liceat. Ubi ex jure Rom. reddendum ſit depoſitum, vel alia ſimilia, docetur §. 1. t. Depoſiti vel contra, *Depoſitum eo loco reſtitui debet, in quo ſine dolo malo ejus eſt, apud quem depoſitum eſt: ubi vero depoſitum eſt, nihil intereſt. Eadem dicenda ſunt communiter & in omnibus bonæ fidei judiciis.* Quemadmodum autem Miſna ex pacto & veluti pacto, alibi quam ubi res depoſita ſit, ipſam reddi permittit; ita tit. eod. l. 5. §. 1. *Si tamen cum ſequeſtre convenit, ut certò loco rem depoſitam exhiberet, nec ibi exhibeat; teneri eum palam eſt. Quod ſi de pluribus locis convenit; in arbitrio ejus eſt, quo loci exhibeat.*

ז׳:

האומר לחבירו גולתיך
הלויתני הפקדת אצלי ואיני
יודע אם החזרתי לך אם לא
החזרתי לך חייב לשלם אבל
אם אמר לו איני יודע אם
גולתיך אם הלויתני אם
הפקדת אצלי פטור מלשלם:

§. 7.

Qui proximo ſuo fatetur, compilavi te, mutuaſti mihi, apud me depoſuiſti aliquid, ſed neſcio an tibi reſtituerim, annon reſtituerim; is [1] *rependere tenetur. at ſi ipſi dicat* [2], *Ignoro an tibi quid eripuerim, an mihi mutuaveris, an apud me depoſueris; à ſolutione abſolvitur.*

ANNOTATIONES.

[1] Quum dicitur, eum qui dubitat an debitum ſolverit, exigenti, modò debitum aliquando contractum agnoſcat, obligari; id ſaltem ſi de conſcientia ſermo ſit; omnes Judæi fatentur: ideoque in Gemara hoc dictum aſſeritur בבא לצאת ידי שמים, *de eo qui conatur cæli, id eſt, Dei manus effugere.* At ſi de foro civili agatur, id negat Doctor Nachman, cujus ſententia in hujuſmodi rebus obtinet. Nam alteri probandum cenſent, ſe non recepiſſe quod debitor ſe accepiſſe fatetur. [2] Verum qui debitum à ſe contractum non agnoſcit, ſecundum conſcientiam & forum civile abſolvitur. Ita tamen ut juramento ſe debitum ignorare confirmet: nam ut eſt in Gemara (quamvis ad aliud probandum) ברי ושמא ברי עדיף, *ubi quid aſſeveratur, & in dubium vocatur, affirmatio prævalet.* Quapropter ſi unus ſibi deberi aſſerat, alter dubitet; niſi interveniente juramento ſe debitum iſtud ignorare aſſerat, exigens præferendus exiſtimatur. Apud Romanos id quidem verum, ſi quis debitum fateretur id exigi poſſe. Vt Cod. l. 7. t. 59. *Confeſſos in jure pro judicatis haberi placet: quare ſine cauſa deſideras recedi à confeſſione tua, cum & ſolvere cogeris.* Atque hinc prior Miſnæ pars contra Nachmanem probari videtur.

Verum ibi de eo agitur qui non agnoſcit ſe jam debere; ſed an ſolverit dubitat. Quo applicari poſſet ff. de oblig. l. 47. *Arrianus ait multum intereſſe, quæras utrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. Ubi de obligando quæritur, propenſiores eſſe debere nos, ſi habeamus occaſionem, ad negandum. Ubi de liberando ex diverſo, ut facilior ſis ad liberationem.* In propoſito autem caſu res dubia eſt, ut propenſiores ad abſolvendum judices eſſe debeant. Hinc liquet quid de poſteriori caſu dicendum: cum ipſum debitum, an unquam fuerit, in dubium vocetur.

ח׳׃

הגונב טלה מן העדר והחזירו ומת או נגנב חייב באחריותו לא ידעו בעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו ומנו את הצאן והיא שלימה פטור מלשלם׃

§. 8.

Si furatus agnum è grege, reſtituat eum, & is poſtea moriatur, aut furto auferatur, [1] *eum compenſare tenetur. Si ignoraverint proprietarii cum ejus furtum, tum reſtitutionem, & numerato grege inveniatur completus; à ſolutione* [2] *abſolvitur.*

ANNOTATIONES.

[1] Ratio quod agnum etiam reſtitutum fur compenſare teneatur hæc eſt, דמכי גנבה קם ליה ברשותיה, *quia cum ipſum furatus ſit, manet in ipſius dominio.* puta, donec dominus eum ſibi reſtitutum cognoſcat, adeoque ejus curam ſuſcipere queat. Fur igitur quodcunque interea evenerit, ſibi imputare debet. Ipſe enim in cauſa eſt, cur dominus illum negligat; & cum ad ſe agnum receperit, eum curare debet, donec alteri tradat. [2] Hinc liquet, quî poſterius membrum intelligendum ſit. Sæpe Miſna conciſa eſt, & obſcura, ipſamque rem indefinitè enuntiat; uti hoc loco videre eſt. Quicquid infortunii agno accidat, fur abſolvitur, quum dominus furto, cum

cum fieret, ipſum latente, poſtea pecudes numerans numerum completũ deprehendit: verum cum hac cautione, ſi dominus pecudis eam reſtitutam poſt commiſſum furtum (licet tempus ignoret furti & reſtitutionis) ante computum cognoverit; ſin ſemper ignoraverit, donec manifeſtum damnum patiatur, fur infortunii iſtius tenetur. Cauſam aſſignant, quia fur pecudem aberrantem utplurimum intercipit: quare niſi id cognoſcat dominus, agnum ſuum hoc aberrandi & diſcurrendi vitio laborare, eum non ſervabit. ideoque quum fure eum abducente magis iſti vitio aſſuevit, ut furi ſequens damnum imputetur, æquum eſſe exiſtimant. Non diſſimili ratione Paulus, ut eſt §. fin. l. 22. ff. de furtis, *Qui lancem raſit, totius fur eſt: & furti tenetur ad id quod domini intereſt.* Vbi poſtrema verba expendantur cum gloſſa, *& hoc generaliter in ſimilibus.* Quæ hic eſt partis ad totum ratio; ea in uno ejuſdem rei furto ad duplicatum ſpectatur. Et ſi conſideremus, quod Judæi de pecudis conditione mutata aſſerunt; non alienum ab hac materia l. 47. t. eod. *Si dominium rei ſurreptæ quacunque ratione mutatum ſit, domino furti actio competit.*

ט':

אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים ולא משומרי פירות עצים ופירות אבל לוקחים מן הנשים כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל ועגלים בשרון וכולן שאמרו להטמין אסור ולוקחין בצים ותרנגולים מכל מקום:

§. 9.

Non emunt à paſtoribus, lanam, lac, vel hædos;[1] *nec à fructuum cuſtodibus, arbores, vel fructus: ſed emunt à mulieribus laneas veſtes in Judæa*[2], *& lineas in Galilæa, & vitulos in*[3] *Sarone. Quæcunque verò*[4] *abſcondi jubentur, vetita ſunt. Cæterum ova & gallinaceos*[5] *è quovis loco accipiunt.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Cauſa interdicti, quo lanam, lac, vel hœdos à paſtoribus, arbores vel fructus à fructuum cuſtodibus accipere interdicitur, hæc eſt; quod paſtores iſtos & cuſtodes non eſſe proprietarios ſatis conſtet: ideoque ſi iſta ab iis emantur, ab iis emi, quibus in iſta nihil juris eſt. Quare ſi jus in iſta habeant, ſicuti hujuſmodi caſus dari obſervant Doctores Gemarici, ab iis emere licet. Exempli gratia lac emi à paſtore interdicit Miſna; at Gemara, לוקחים מהם חלב וגבינה במדבר ולא בישוב, *emunt ab iis lac & caſeum in deſerto, non tamen in loco habitato.* ratio diſtinctionis, quia dominus deſerta petere non ſolet, ſed iſta paſtoribus in victum & mercedem relinquit; alibi vero cum pecus paſcunt, lac caſeoſque ad domini ædes deferre debent. Ita fere Ebræi explicant. Hujuſmodi circumſtantiæ plures emptionem aliàs vetitam, faciunt licitam: ſed ne omnes iſtos caſus è Gemara, Maimonide, & R. Jacobo repetere neceſſe ſit, regulam quandam generalem quæ plurimos caſus complectitur, è Gemara ſubjicio. כללו של דבר כל שהרועה מוכר ובעל הבית מרגיש בו לוקחין מהן אין מרגיש בו אין לוקחין מהן, *Summa rei eſt, quicquid paſtor vendit, & proprietarius ei animum advertit, ab illo emere licet; ſi non advertat animum, ab ipſis emere non licet.* Vbi dominus rem perſpectam habere poteſt, & in paſtorem furem animadvertere, emptorem abſolvunt. ut ſi paſtor quatuor vel quinque pecudes è caula ædibus vicina vendat, dominus id facile animadvertit; itaque ſi hic taceat, nihilque agat, conſentiente domino paſtor vendere cenſetur: verum ſi unam vendat, eam emere non licet, quia paſtor eam furari commodè potuit, & domino imponere, aſſerens (ut eſt in Gloſſa) זאב טרפה, *lupum eam diſcerpſiſſe.* Sic quicquid conſcio domino venditur; ut lac in deſerto, quod paſtoribus permittit, emere licet. [2] Et quemadmodum ubi eſt furti ſuſpicio, meritoque furtivam rem eſſe exiſtimamus,

emptio

emptio prohibetur; ita vice verſa, ubi meritò vendentis rem eſſe exiſtimamus, eam intrepidè emimus. Atque hac de cauſa pannos & lintea iſtis quos annotat Miſnæ author locis à mulieribus emere licet: quia שהיא מלאכת הנשים והן עצמן עושות ומוכרות לדעת בעליה', *Hoc eſt ipſarum opus, quod ipſæ cum faciunt, tum vendunt maritis conſciis*. Et in genere obtinet regula, אין לוקחין מן הנשים אלא דברים שחזקתן שהן שלהן מדעת הבעלים, *Emere non licet à mulieribus, niſi res, quæ ipſarum habentur conſciis maritis:* ſive quæ ita cenſentur eſſe uxorum, ût mariti hoc voluerint. [1] Ex eodem fundamento, quia Saronis paſtores ipſi pecoris ſui proprietarii ſunt, ab iis vitulos, quos magno numero iſtic paſcunt, emere licet. Maimon. c. 6. Cod. *Gezela*, ad mulieres refert, quas Sarone vitulos paſcere ſcribit. Hoc enim etiam virginum fuiſſe, docent ſacræ literæ: ſic Gen. 29. 9. legimus, *Advenit Rachel cum pecudibus quæ erant patris ſui, nàm paſcebat*. Cæterum Sarone multa paſcua pecori accommoda fuiſſe vel id demonſtrat, quod Davidi illic tot pecora fuerint, ut inter primarios præfectos unum habuerit, qui iſtis vacaret. 1 Chron. 27. ℣ſ. 29. His accedit epitheton *decoris* Eſ. 35. 2. *Decor arvi & Scharonis*. Nonnemo tria loca hoc nomine venire putat; ego tantum duo invenio. Fuit Saron cis Jardenem, uti manifeſtè Joſ. c. 12. ℣ſ. 7. collato cum 18. continetur. Vrbs fuit fortè & regio, non procul à mari mediterraneo, nec procul à Lydda: de qua videre eſt Actor. 9. 35. Quum Petrus Lyddæ (Ebraicè לוד) Æneam quendam ab annis octo decumbentem verbis, *Sanet te Ieſus Chriſtus*, ſanitati reſtituiſſet, Æneam viderunt Lyddæ & Saronis incolæ: unde Saroni Lyddam vicinam fuiſſe conſtat. utraque non procul à Joppe (Ebr. יפו) ℣ſ. 38. *Quum Lydda* (ergo & Saron, quæ apud Lyddàm) *eſſet prope Ioppen*, &c. Joppe autem maritimà erat civitas: Act. 10. 5. 6. Saron (ſive Scharon) regionis etiam nomen eſt ultra Jardenem verſus Orientem: in qua regione tamen oppidum vel oppida quædam fuiſſe non nego, utpote

quæ latè pateret. Hinc 1 Chron. 5. 16. Gadis poſteri cum alibi, tum in Baſchane, & in omnibus municipiis Scharonis habitaſſe leguntur. unde varia municipia in Sarone fuiſſe obſervamus. Eſ. autem 65. 10. cum de reſtitutione agitur, de Sarone dicitur, erit *caula gregis*: ubi paſcuam regionem deſignari videmus: eundemque locum cum præcedenti 1 Chr. 5. autumo. Et quia aliquando cum Carmelo Baſanis (nam Carmelus diverſorum locorum nomen) conjungitur, non ſine cauſa regio Saron iſti Carmelo vicina ſtatuitur: ſed præcipuè ipſius ſitus è primo 1 Chr. 5. Deut. 3. eruitur. Hic ỳſ. 12. & 13. Gaditis locum inter Rubenitas & Menaſſitas aſſignatum fuiſſe videmus: ita quidem ut cum tota pene Baſanis regio Menaſſitis cederet; aliquam ejus partem incolerent Gaditæ, Deut. 3. 13. cum 1 Chron. 5. 11. cui Baſani vicinam fuiſſe Saronem ibi oſtendit ỳſ. 16. & confirmat ỳſ. 9. c. 33. Eſaiæ. ubi etiam cum Libano conjungitur. quemadmodum Eſ. 35. 2. cum Sarone memoratur Libanus: cui ad orientem objacet Mons Hermon, qui ad Auſtrum protenſus Baſanem & Saronem ab Orientalioribus regionibus ſeparat, variiſque nominibus nuncupatur. Quod verò Saron in ſacris literis præfixum ה (cum ſcribitur השרון) admittat, cujus in propriis nominibus notio non adeo apparet, quia ſatis reſtricta ſunt; obſervandum id etiam in aliis locorum nominibus fieri, quamvis hominum nomina ה reſpuant. Nam locorum nomina cum ſæpe notione ſua communia ſint, iſto articulo ad certam regionem & locum reſtringuntur. ut שרון eſt locus irriguus qui facilè ad fructus emittendos reſolvitur, quemadmodum etymologia probat. & per ה ad certum locum iſtis dotibus præditum applicatur, qui ob ſimilitudinem quandam alium cognominē habuit. Porrò ubi Saron ab aliis inter mare Tiberiadis & Taborem montem collocetur, ſatis notum eſt: ſed cum id unius autoritate, non ratione certoque argumento fieri animadvertam, à propoſita ſententia non diſcedo.

do.[t] Ad Miſnam redeo, ubi cautio generalis in emptionibus adhibenda proponitur. Si venditor rem quam venundat clam haberi & occultari jubeat, cavendum ne hujuſmodi emamus. Ratio eſt, quia rem furtivam eſſe meritò ſuſpicamur: etenim ſi is proprietarius eſſet, potius eam innoteſcere omnibus, operam daret; quò multis licitantibus, ei qui plus liceretur, venderet. Vbicunque igitur juſta furti ſuſpicio, vel quod venum exponitur raptum fuiſſe opinamur, emere prohibent.[s] Subjicitur de ovis & gallinis, è quovis loco comparari poſſe: cum tamen c. 7. ſect. 7. quibuſdam locis gallinaceum genus non aleretur. Itaque ſenſus eſt ac ſi dictum fuiſſet, Vbicunque aluntur gallinæ, à quibuſvis eas earumque ova emere licet, modo venum dent: nam cum hic tantum res furtiva vel rapta rejiciatur, autor promiſcuè ſine delectu ova & gallinaceos emi poſſe ſtatuit, quum omnium ſit alere iſta animalia; non ſolum divitum, ſed etiam pauperum, etiam fœminarum, & miniſtrorum. Qua tamen ſententia illi conſtitutioni 7. c. 7. derogatum non voluit: ſiquidem tantum ab iis perſonis qui venderent, emi poterant, & quidem iſto loco ubi venum darentur. Præterea licet Hieroſolymis non alerentur, nec ullibi à ſacerdotibus; nihil tamen impedit quin illic gallinæ alibi educatæ cum ovis venderentur; & quidem per ſacerdotum inſtitores, ſi dono cum aliis rebus conſecratis accepiſſent. Atque hoc ultimum Miſnæ membrum cum præcedenti etiam cautione accipiendum eſſe juſtè Maimonides judicavit: ut qui adjecerit, ואם אמר הטמן אסור, *ſi vero* vendens *dicat* gallinam vel ova *abſcondenda eſſe*, tum emptionem *prohiberi*. Huc omnia redeunt כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו, *quodcunque tenetur* habetur ſive judicatur *furto ablatum, id emere interdictum eſt.* Cum hoc Judæorum placito conveniunt Imperatorum verba Cod. l. 6. t. de furtis, l. 12. ſub finem, *Nam extra pœnam, rei perſecutionem eſſe, nulla juris quæſtio eſt; cum etiam hi qui aliena mancipia comparaverint, ſi*

hanc cauſam non ignorent, furti actione teneantur. Quemadmodum qui à fure mancipia emit, furti tenetur; pariter qui alia quævis eo modo mercatur. Similia habes l.14. *Eos qui à ſervo furtim ablata ſcientes ſuſceperint, non tantum de ſuſceptis convenire, ſed etiam pœnali furti actione potes.* Si ſuſcipere res furtivas non licet, multo magis peccat, qui emptione ſuas facere ſtudet. Vnde meritò, caſu quodam excepto, pretio hujuſmodi emptor excidit: ut eſt li.8. le.27. *Si fundum ſciens alienum vel obligatum comparavit Athenocles, neque quicquam de evictione convenit, quod eo nomine dedit, contra juris poſcit rationem.*

י :

סוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו ושהסורק מוציא הרי אלו של בעל הבית הכובס נוטל שלשה חוטין והן שלו יתר מכן הרי אלו של בעל הבית אם היה השחור על גבי הלבן נוטל את הכל והן שלו החייט ששייר מן החוט כדי לתפור בו ומטליה שהיא שלש על שלש הרי אלו של בעל הבית מה שהחרש מוציא במעצד הרי אלו שלו ובכשיל של בעל הבית ואם היה עושה אצל בעל הבית אף הנסורת של בעל הבית :

§. 10.

Flocculi quos[1] *fullo abſtergit, hi ipſius ſunt; quos*[2] *carminator abradit (vel panni tonſor,) hi ſunt patrisfamilias. Fullo tria*[3] *fila ſumit, atque ipſius ſunt; ſi plura reperiantur, ſunt patrisfamilias: ſi*[4] *nigrum incumbat albo, totum illud capit, atque ipſius eſt. Si ſartor ex filo tantum fecit reſiduum ut eo conſuere queat; vel è panno quadratũ trium digitorum ſegmen, ecce iſta ſunt patrisfamilias. Quicquid faber*[5] *runcina dedolat, id ipſius eſt; ſecuri verò, patrisfamilias: & ſi apud patremfamilias operetur,*[6] *ſerrago etiam eſt patrisfamilias.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

[1] Fullo, ut inquit Vlpianus, eſt qui *curanda poliendaque veſtimenta accepit*, ff. de furtis, l. 12. in principio: id quo ordine fieret Plinius l. 35. c. 17. enarrat, ubi & fullonum curam majoribus fuiſſe præmittit. *Neque pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Cenſores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia majoribus cura fuere. Ergo ordo hic eſt. primum abluitur veſtis Sarda; dein ſulfure ſuffitur; mox deſquamatur Cimolia, quæ eſt coloris veri.* Hujuſmodi fullo Marco 9. 3. dicitur γναφεὺς, quum transfigurationem Chriſti narrat, *Veſtimenta ejus facta ſunt coruſcantia, candida valde ut nix, qualia non poteſt fullo in terra dealbare.* Non quod fullo quivis veſtes alterius coloris albas reddat, hoc enim quoad fieri poteſt, propriè infectorum eſt; ſed hoc ideo dicitur, quia fullo veſtibus cujuſcunque ſint coloris, ſi conſpurcatæ ſint, nativum & nitidum colorem reſtituere allaborat; ſi vero candidæ fuerint, ſuum ipſis candorem & albedinem reſtituit. Vnde Chriſti veſtimenta tam candida imo candidiora facta fuiſſe teſtatur, quam peritiſſimus fullo ea reddere potuiſſet, licet etiam ab initio candida & alba fuiſſent. Adeo albæ apparebant Chriſti veſtes: licet quo colore antea fuerint hinc concludi nequeat. [2] A fullone differunt carminatores, qui dentatis ſuis inſtrumentis lanam pannoſque veluti pectinant, & pannos etiam in villos attollunt, & quicquid inhæret vi extrahunt. Fullo & carminator è veſte vel panno quaſdam minutias auferunt: quas fullo retinet, carminator verò reſtituit ipſi בעל בבית, *patriſamilias.* quo nomine Iudæis venit proprietarius: ut ſæpius paterfamilias ſit rei ipſius dominus; quemadmodum paterfamilias plerunque quæcunque domi ſuæ inveniuntur poſſidet, eorumque proprietarius eſt. [3] Et licet carminator majores flocculos reddere debeat; fulloni tamen

trium filorum texturam abſcindere ſibiq; ſervare licet. Quo id melius percipiatur, quid ſint שלש' חוטין, *tria fila*, videamus. nulla explicatio planior quam illa R. Jomi Tob: cujus ideo verba ſubjicere non gravabor: דרך האורגים שאורגים בסוף הבגד שנים שלשה חוטין רחוק מן האריגה ועושין זה כדי להציל הבגד כדי שלא תסתר אריגתו בסוף הבגד על ידי הכביסה ואותן החוטין אם נתמסים משם בשעת הכביסה הכובס נוטלן שאין בעל הבגד מקפיד עליהם, *Moris eſt textoribus ut ad extremitatem panni tria vel quatuor fila texant, procul à reliqua textura: idque faciunt ut pannum conſervent, ne ipſius textura in extremitate panni per fullonis ablutionem corrumpatur. iſtaque fila, cum inde evelluntur dum pannum mundat, accipit fullo: quia proprietarius ad ea non attendit.* Id ſibi vult author, ſub finem telæ ſive panni, per totam ejus latitudinem ſubtegmen aliquoties per longa ſtaminis fila tranſmitti, idque non proximum reliquam texturam, ſed interpoſito ſpatio ubi ſola ſtaminis fila ſine ſubtegmine conſpiciuntur. [1] Hæc autem pars in eum finem adjicitur, quò fullo eam liberè attrectare, atque interea reliquam telam illæſam relinquere queat. ita ſubinde fit, quia fila iſta pauca ſunt, ut ob texturæ infirmitatem inter abluendum evellantur, adeoque illic nudum ſtamen relinquatur. [3] Hoc caſu, inquit Miſnæ author, fullo iſta fila retinebit. [4] Imo etiamſi quatuor vel quinque fila ibi ad extremitatem intexta fuerint, ipſius erunt; ſi albo panno ſive telæ nigrum filum unum vel plura intexantur: quia iſta deformitatem inducunt. [5] Pergit author, alioſque ſub finem caſus producit, quos determinat. exempli gratia: faber lignarius ſchidia frequentiſſime dedolat è lignis, quæ ab alio accepit, ut inde utenſilia pararet. [7] quid dicemus, ſchidia fabri ſunt, an locatoris? Diſtinguitur hoc loco inter majores & minores aſſulas: has fabro, illas locatori aſſignant. Id hoc modo effertur, ſchidia מעצד, *runcinâ* abraſa eſſe fabri, majores aſſulas כשיל, *ſecuri* abſciſſas, utpote majores, locatori cedere. [6] Verum ſi כשכיר, *mercenarii inſtar* ſe habeat faber, ut

apud dominum diurnos labores ſubeat, etiam ipſa ſerrago, quæ ſerra abraditur ipſi domino (quem patremfamilias vocat Miſna) cedet. Serram autem S. J. aliique vocant מקדח: nam teſte Maimonide נסורת, *ſerrago* eſt שחיקת העצים כשנוסרין העצים לעשות מהן לוחות, *eſt minutia lignorum, quum ligna ſerrant, quò inde aſſeres faciant*. Ergo inſtrumentum quo ſerrago fit, ſcilicet מקדח, quicquid lexicographi dicant, eſt etiam *ſerra*. Ex hiſce nominibus cum ſuo uſu vario, differentia inter מעצד, כשיל & מקדח omnino liquet. adeoque ἐν παρόδῳ nonnulla Scripturæ loca illuſtrantur, ubi duarum priorum vocum fit mentio: quandoquidem è circumſtantiis in hac Miſna dubium eſſe nequit, quid iſtis vocibus ſignificetur. Atq; ob hujuſmodi vocabula dubia hoc attentè obſervari velim, non tantum V. Teſtamentum; ſed & volumen Miſnajoth antiqua lingua Ebræa conſcriptum fuiſſe; imo & multas ſententias veterum in Gemara recenſitas: quandoquidem iſtæ conſtitutiones antiquiſſimæ ſunt. uti vel ex illis Servatoris verbis liquet, quibus illas reprehendit ut jam tum receptas; imò earum autores *antiquos*, ἀρχαίοις nuncupat Matth. 5. & conſtitutiones iſtas à majoribus iſtorum qui tum vivebant traditas agnoſcit Mat. 15. 2. 3. Nam quæ hîc traditio reprehenditur, eam legere eſt Cod. נדרים c. 11. ſect. 4. & quod caput Matth. 5. concernit, omnia iſta quæ Chriſtus reprehendit ex antiquis non enarrabo: unum in exemplum proponam. commate 43. *Audiviſtis dictum fuiſſe* (ſcilicet ab antiquis, ut in præcedentibus aliquoties dixerat Servator, ideoque jam ſubintelligi vult,) *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*. Antiquos Doctores poſterius membrum contra Dei legem adjeciſſe, indicio nobis eſt codex Joma ſive de die expiationis cap. 2. fol. 22. p. 2. ſub finem, ubi hæc leguntur verba; מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה יושיענו ז׳ ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש וכתיב ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד וגו׳ ואמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד

תלמיד חכם, *Quare punitus fuit Saul? quia honorem ſuum violantibus ignovit: nam legitur* 1 Sam.10.27. At homines nequam dicebant, quid ſervaret nos iſte? contemnentes eum, ut ne afferrent quidem ei munus: tamen plane conticuit. *ideo ſequitur* c.11.1. Et aſcendens Nachaſch Hammonita caſtra habuit contra Jabeſchun Gileadis,&c.*Itaque Doctor Iohannes inquit nomine D. Simeonis filii Iotſedeci, Omnis ſapientiæ ſtudioſus qui non ulciſcitur & ſervat inimicitiam* (ita S. Jarchi recte in explicatione addit איבה inimicitiam) *inſtar ſerpentis, non eſt diſcipulus ſapientis,* ſive ſapientiæ ſtudioſus. Vides lector non immeritò Servatorem noſtrum iſtos Doctores carpſiſſe: ut qui vindictam & iram ac inimicitias permitterent,ſi quis verbis vel factis honori detraheret. Quod poſteriores enarrant, ſi publicè detraheret nec ſupplex veniam & remiſſionem peteret. Cum igitur hujuſmodi placita ab antiquis tradita ſint, cum lingua Ebræa adhuc in uſu eſſet; nonne meritò ex illis conſtitutionibus vocum ſignificatio dubia hauritur? Itaque vel ob ſolam linguam illas legamus; nec putemus è ſolis ſacris literis totam linguam ſanctam addiſci poſſe: quandoquidem in illis Miſnajoth,& quamplurimis antiquorum dictis, quæ ſparſim in Gemara, alioqui miſti idiomatis ac ſtili, occurrunt; multa vocabula, variæ phraſes reperiuntur, quæ in ſacris deſiderantur, vel minus innoteſcere queunt. Porrò iſta quæ in Miſna operariorum eſſe, vel dominis reddenda dicuntur, rectè Maimonides perpetui juris non cenſeri obſervavit; ſed pro regionum varietate mutari, ut quod hoc loco ſartori, vel fabro conceditur, alibi denegetur. Scopus ipſius Miſnæ ſpectandus, qui eſt ſervare juſtitiam: eoque iſta omnia collimant. quorum hæc ſumma eſt, ne operarii, quicunque ſint, aliquid ſubtrahant, quod locatorũ eſt, à quibus opera facienda conduxerunt. Quemadmodum juſtiſſimè Vlpianus (ut eſt li. Dig. 19. t. 2. l. 39.) *Non ſolet locatio Dominium mutare.* Quod verò iſtas minutias

atti-

attinet, quæ operariis permittuntur, eas retinendo furtum non faciunt; quia proprietarii eas pro derelictis habent: nam ff. de furtis 43. §. 5. ſtatuitur, *ſtatim noſtram eſſe deſinere rem, quam derelinquimus.* Huc facit §. 10. *Si quis ſponte rem jecit vel jactavit, non quaſi pro derelicto habiturus, tuque hanc rem tuleris: an furti tenearis, Celſus libro duodecimo Digeſtorum quærit: & ait, ſi quidem putaſti pro derelicto habitam, non teneris.* Atqui fullo, faber, aliuſve operarius iſta minuta pro derelictis haberi cenſent: ergo dum ſecundum Miſnam noſtram iſta retinerent, nulla dabatur furti actio. & quidem eo minus, quod ipſe operis locator qui veſtem poliendam, ſcamnum aliave paranda locaverat, iſtis locis de quibus Miſna agit, omninò hujuſmodi minuta pro derelictis haberet: atqui lex Romanorum factum excuſat, etiamſi hæc conditio non adeſſet; modo alius jure ac meritò ita judicaret. Cæterum cum Iudæi aliàs juſtitiæ tanti patroni non ſint, uti vidimus, neque de ſacris myſteriis fide amplectendis admodum laborent; hic vero ſchidiorum & ſerraginis ac aſſularum adeò ſatagant: meritò Servatoris dicto finiam: Mat. 23. 24. *ὁδηγοὶ τυφλοὶ οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.* Quid quæſo magis in S. Literis V. T. nobis expendendum proponitur, quam ſumma Dei patris clementia, & juſta Dei judicis ira; atque pavenda & ſtupenda ejus majeſtas? Ergo illos homines potius ſatagere oportebat, quî clementiam Dei obtinere & iram effugere poſſent. quandoquidem major eſt Dei majeſtas, quam ut paucorum dierum jejunio, precibus quibuſdam aliiſque exercitiis, juſtiſſima & pavenda in peccatores ira averruncari queat. Peccata indeſinenter commiſſa, atrociaque flagitia tot myriadum, longè graviora ſunt, quam ut imperfectis operibus, quæ & ipſa commaculata ſunt, expiari poſſint apud eum, qui ſontes ſine juſta ſatisfactione non abſolvit, Nahu. 1. 3. Pariter plura illa & majora ſunt, Deuſque ſpiritus infinitus longè purioris & gravioris ac celſoris

naturæ, quam ut ſanguine brutorum propitiaretur; ſi ſolus ſanguis ſpectetur, neq; ad Meſſiæ paſſionem referatur. Cujus vulnera nec antiquos Iudæos ignoraſſe, alibi docuimus. Etenim Deus ſimpliciter (ut hoc, alio teſtimonio, iterum confirmemus) ſine ſatisfactione ſe non remittere peccata tum etiam teſtatur, quum ſuam clementiam maximè exaggerat, Deut. 34. 6. 7. Verum quid dicas? Nunquam veritatem hujus dogmatis in proprio etiam Talmude non prætermiſſam, poterunt *ἐξακανθίζειν, è ſpinoſis* ſuis quæſtionibus Talmudicis *eruere*; antequam ſuam miſeriam ſpiritualem agnoſcant: ut hic incipiant *τὴν καρδίαν δάκνεσθαι, in corde* conſcientiæ ſenſu *morderi*. Tum (Hoſ. 3. 5.) פחדו אל יהוה ואל טובו, *paventes accedent ad Iovam & bonitatem ejus.* iſta

χρηστότης ἐπεφάνη.

Tit. 3. 4.

INDEX

INDEX

Paragraphorum S. Scripturæ, qui aut ex inſtituto explicantur, aut eo citantur modo, ut quadantenus ſaltem illuſtrentur, ex iiſve poriſmata eliciantur.

GENES.

Cap. 2. verſ. 19. Pag. 242
cap. 11. v. 3. 73
cap. 11. v. 4. 282
cap. 15. v. 3. 89
cap. 20. v. 7. 222
cap. 29. v. 9. 297
cap. 38. v. 20. 73

EXOD.

Cap. 11. verſ. 2. Pag. 73
cap. 13. v. 13. 165
cap. 19. v. 13. 119
cap. 20. v. 18. 128
cap. 21. v. 7. 206
cap. 21. v. 14. 36
cap. 21. v. 15. vindicatur contra Iudæos. 204. & 205
cap. 21. v. 15. 210
cap. 21. v. 19. ex Gemar. explicatur. 194. & 195
cap. 21. v. 19. 189. & 190
cap. 21. v. 22. diverſimodè expoſitus. 200. & 203
cap. 21. v. 22. 23. 110
cap. 21. v. 24. prolixè. 186. & ſeq.
cap. 21. v. 25. ſecŭndum Gem. 193
cap. 21. v. 25. vindicatur contra Iudæos. 188. & ſeq.
cap. 21. v. 26. 55. 211. & 206
cap. 21. v. 28. 93. 94. & 95
cap. 21. v. 29. 30. cum Iudæorum expoſitionibus. 81. & ſeq.
cap. 21. v. 29. 30. 87. & 88
cap. 21. v. 30. 191
cap. 21. v. 31. 50. & 80
cap. 21. v. 33. 6
cap. 21. v. 33. 34. 113. 114. 115. 117. & 118
cap. 21. v. 35. explic. plenius. 22
cap. 21. v. 35. 13. 17. 51. & 66
cap. 21. v. 35. 36. 18. & 52
cap. 21. v. 36. 30. 96. 97. & 98
cap. 22. v. 1. 136. 157. & 158
cap. 22. v. 1. 4. 159
cap. 22. v. 4. 137. & 143
cap. 22. v. 5. 8. & 27
cap. 22. v. 6. 124. & 127
cap. 22. v. 7. 140. & 155
cap. 22. v. 9. vindicatur. 144
cap. 22. v. 9. 119. 136. 137. & 254
cap. 22. v. 15. 142
cap. 22. v. 21. 92
cap. 22. v. 25. 83
cap. 22. v. ult. 145
cap. 23. v. 5. 119

LEVIT.

Cap. 4. v. 22. 23. Pag. 138
cap. 5. v. 16. vindicatur è Maimonide. 144. & 145
cap. 6. v. 4. explicatur, & conciliatur cum Ex. 22. v. 1. 9. 138. & 139
cap. 6. v. 4. 255
cap. 6. v. 4. 5. 226
cap. 6. v. 5. 238. & ſeq.

cap. 7. v. 16. 263
cap. 11. v. 35. 177
cap. 12. v. 6. 163
cap. 14. v. 34. 173
cap. 16. v. 29. 143
cap. 19. v. 18. 74
cap. 19. v. 19. 120
cap. 19. v. 34. 71
cap. 21. v. 6. 264
cap. 22. v. 20. 21. 263
cap. 24. v. 19. 203
cap. 24. v. 17. 19. & 20. 205. & 206
cap. 24. v. 20. vindicatur. 187. & ſeq.
cap. 25. v. 30. 172
cap. 25. v. 46. 228
cap. 27. v. 4. 85

NVM.

Cap. 3. verſ. 40. Pag. 163
cap. 5. v. 7. conciliatur cum Exod. 22. v. 1. 9. 139
cap. 5. v. 8. vindicatur. 261
cap. 5. v. 10. vindicatur contra Iudæos. 266
cap. 5. v. 10. 265
cap. 5. v. 7. 138
cap. 12. v. 14. 35. & 138
cap. 15. v. 15. 71
cap. 15. v. 35. 210
cap. 15. v. 36. 142
cap. 18. v. 16. 164
cap. 19. v. 14. 173
cap. 27. v. 9. 256
cap. 35. v. 28. 282
cap. 35. v. 31. 188

DEVT.

Cap. 2. verſ. 5. Pag. 68
cap. 3. v. 12. 13. 298
cap. 5. v. 14. 120
cap. 13. v. 12. 173
cap. 14. v. 21. 158
cap. 14. v. 26. 175
cap. 19. v. 15. 151
cap. 19 v. 16. 149
cap. 19. v. 19. 150. & 187
cap. 21. v. 1. & ſeq. 173
cap. 22. v. 8. 98
cap. 22. v. 10. 120
cap. 22. v. 26. 73
cap. 22. v. 29. 193
cap. 24. v. 14. 247
cap. 25. v. 4. 119
cap. 25. v. 11. 186. & 207
cap. 25. v. 11. 12. explicatur è magiſtris. 198
cap. 28. v. 42. 289
cap. 32. v. 34. 250
cap. 33. v. 2. vindicatur & exponitur. 67. 69. & 70

Ios. cap. 12. v. 7. 297

1 SAM.

Cap. 10. v. 27. Pag. 304
cap. 11. v. 1. ibid.
cap. 20. v. 31. 90

2 SAM.

Cap. 5. v. 8. Pag. 170
cap. 8. v. 3. & 4. conciliatur cum 1 Chron. 18. v. 4. 168. & 169

1 CHRON.

Cap. 5. v. 11. 16. 298
cap. 9. v. 3. 186
cap. 18. v. 3. 169
cap. 24. v. 7. 267
cap. 27. v. 29. 297

2 CHRON.

Cap. 11. v. 16. Pag. 179
cap. 34. v. 6. 9. & 33. ibid.

EZR. cap 1. v. 2. Pag.179

NEH. cap. 8. v. 1. 178

IOB.

Cap. 31. v. 22. Pag.89

cap. 36. v. 33. 74

PSAL.

32. verſ. 6. Pag.189

68. v. 21. 157

102. v. 21. 90

ESA.

Cap. 14. v. 17. Pag.291

cap. 33. v. 9. 298

cap. 34. v. 14. 74

cap. 35. v. 2. 297. & 298

cap. 42. v. 20. 75. & 128

cap. 50. v. 6. Chriſto applicatur. 218

cap. 58. v. 2. 139

cap. 65. v. 10. 298

IEREM.

Cap. 37. v. 13. 14. Pag. 89

cap. 50. v. 4. 179

cap. 50. v. 15. 247

HOS.

Cap. 1. v. 6. vindicatur. Pag.180

cap. 5. v. 15. 139

OBAD. verſ. 6. Pag.5

HAB. cap. 3. v. 6. explicatur & vindicatur. Pag.68

HAG. cap. 2. v. 13. Pag.4

ZACH. cap. 8. v. 13. 179

MAL. cap. 3. v. 5. 247

MATTH.

Cap. 5. verſ. 20. 263

cap. 5. v. 24. 25. 222

cap. 5. v. 26. 215

cap. 5. v. 26. Græc. & Syr. conciliantur è Talmude. 216

cap. 5. v. 43. ex Talm. illuſtratur. 303

cap. 8. v. 30. enarratur prolixius. 178. & ſeq.

cap. 10. v. 5. 178

cap. 10. v. 29. 216

cap. 15. v. 2. 3. 303

cap. 15. v. 5. 258

cap. 18. v. 7. 94

cap. 18. v. 17. 272

cap. 22. v. 21. ibid.

cap. 23. v. 24. 305

cap. 26. v. 67. 214. & 218

MARC.

Cap. 9. v. 3. γναφεὺς. Pag.301

cap. 12. v. 42. 216

cap. 14. v. 65. 214. & 218

LVC.

Cap. 3. v. 13. Pag.272

cap. 3. v. 14. 248. & ſeq.

cap. 9. v. 6. 178

cap. 10. v. 33. 73. & 74

cap. 12. v. 6. 216

cap. 17. v. 3. 4. 223

cap. 17. v. 4. 222

cap. 20. v. 36. 89

cap. 22. v. 63. 218. & 220

ACT.

Cap. 3. v. 25. Pag.13. & 89

cap. 9. v. 35. 297

cap. 10. v. 5. 6. ibid.

ROM. cap. 1. ſub fin. Pag.224

GAL. cap. 2. v. 9. Pag.247

I N D E X

Rerum omnium, & quarundam vocum hoc primo Codice contentarum.

A.

Abortionis cauſa plectitur. 202
Abortivus. 88
Abſcondi juſſa quare emere non liceat. 299
Acquirendi modus. 161
Acquiritur res attractione. 161. & 162. *elevatione.* ibid. *traditione.* 161
Ædibus contenta in incendio. 131
Ærei aſſes. 287
Æreolus. 246
Æſtimandi modus enarratur. 125
Æſtimatio damni, duplex. 123
Affirmanti incumbit probatio. 57. & 101
Ager cori. 132
Alapa Chriſto impacta. 218
Alapam impingens. 211. & *ſeq.*
Ambulando quæ noceant. 7
Amphoram frangens: eâque læſus. 37
Ancilla & peregrina, qui in damno compenſando negligantur. 110
Animalia minuta, ubi. 165
Annuli ad mactandum. 147
Apium feræ natura. 276
Aquam effundens. 40
Architectus, inter deſtruendum aliquid vitians, tenetur. 231
Architectus lapides ictu ſuo fractos rependit. 233
Ardoris vehementia conſideranda in incendio. 132
Argento æquivalens. 15
Argumenti à comparatis formula. 119
Argumentum à majori, qui procedat. 32
Ariſtobuli & Hyrcani diſſidium. 176
Ἀσσάριον. 216, 217. & 246
Aſſervare beſtiam, quid. 96
Aſſervata beſtia pauperies an & qui compenſanda. 97. & 98
Atrium tabernaculi. 132
Attractio. 162
Aurei 2 Chron. 9. 16. 286
Aures vellens. 211

B.

Baſan. 298
Batus. 132
Beſtia hominem lædens. 50
Bos alienus bovem alienum in tua area feriens. 106, 107
Bos alium quam intenderat occidens. 86
Bos cornu feriens plures, alium poſt alium. 60
Bos cornupeta an occidendus. 98
Bos curatoris, quis. 91
Bos dedecorans hominem. 54
Bos & depaſcens qui differant. 7
Bos homicida. 79. & 85
Bos homicida aliis immiſſus. 89
Bos homicida an domino mortem creet. 81. & *ſeq.*
Bos homicida ſervi. 79. & 85
Bos idem convictus & innocens 19. & 21
Bos idolatra impunè cornu feritur. 66
Bos incendens metam ſabbatho. 54
Bos in fundo læſi & loco publico. 31
Bos in integrum reſtitutus. 75. & 77
Bos intendens bovem, ſi mulierem feriat. 109
Bos introductus in alterius aream, quum lædit, aut læditur à beſtia. 106
Bos lapidandus ſi conſecretur, mactetur. 93
Bos mulieris. 92
Bos orphanorum, quis. 91

Bos

Bos quid ſignificet. 4

Bos ſacer & peregrini mortui. 91. & 92

Bos ſacer qui in damno ſe habeat. 66

Bos tuctus. 78

Bos tuos agnatos in puteo occidens. 108

Bos vitians domini parentes. 54. *vitians ſervum.* ibid.

Boves duo perſecuti unum. 57

Boves ſe invicem vitiantes. 48

Bovi aquantur in cadendo alia pecora. 118. *in multis aliis.* ibid. *etiam fera & aves.* ibid.

Bovis ferientis momentum quum ignoratur. 100

Bovis lapidandi nulla vtilitas. 95

Bovis occidentis modi diverſi, ut & jura. 85

Bovis petulci conditio melior. 97

Bovis vox ad alia animalia extenditur. 89

Bubalus. 91. & 92

C.

Cadaver 50. *dragm. qui accipiatur.* 53

Cadaver ubi non pernoctet. 174

Cadentes qui teneantur damni dati. 43

Cadere propter primum. ibid.

Cades gentilium à Iudais nihili fit. 87. 88

Calcitrantis mulcta. 214

Camelus lino conflagrante ades incendens. 134

Canes qui, quibuſque catenis ligandi. 182

Canes ubi ſolvere liceat. 182

Canis conditio, eadem Nehardea. ibid.

Canis deſiliens ac frangens. 28

Canis qui admittatur. 165

Capillos evellens. 211

Canum prohibendorum rationes. 182

Capra ne quidem ad ſanitatem domi alenda. 166

Caput mulieris denudans. 211

Carmelus. 298

Carminator, quis. 301

Caſus pro *negligentia.* 111

Caſus unus ad alios applicatur. 150

Cautionem in ſe recipiens loci dominus, 106

Ceſſatio an compenſetur, &c. 203

Ceſſationem compenſari exigit jus Roman. 197

Ceſſationis aſtimatio quanam exigat. 196

Ceſſationis compenſatio extenditur. 194

Ceſſatio ob vulnus qui compenſanda. 186

Chalcus. 245. & 286

Chananaus quis. 206

Chanaan plurimos alienigenas habuit tempore Chriſti. 180

Civitas impulſa. 173

Coactor. 241

Coactus abſolvitur. 43

Colaphi Chriſto impacti. 214

Colaphum impingens. 211

Colligens alterius mel, evacuato vini vaſe, pretium quandoque vini reportat. 284

Colligens effuſum alterius mel in vas ſuum, quid reportet. 283

Colophonem addens tantum, tenetur damni. 12. *repugnant leges Romana.* ibid.

Columbarum captura. 165

Commodatarii à reliquis differentia. 96

Commodatum detentum. 252

Commodum perceptum, & damnum illatum, qui diſtinguenda. 26. & 27

Communio in participando damno. 17

Communis loci in compenſando damno conditio. 14

Compenſatio ex tempore dati damni pendet. 227

Compenſatio qui varietur, & ubi perfecta. 6

Compenſatio rapti poſtea grandeſcentis. 228

Concludere pecudem non ſufficit. 124

Concludere uti oportet, quid. 122

Concluſa ni ſit beſtia uti oportet, quid. 121

Concluſa pecus dejiciens parietem. 122

Conditio perſonarum quomodo ſpectanda in compenſando dolore. 192

Conducens rem tranſportandam, negligentiam tantum luit. 234

Conductor locatori praſtat de quo conuenit. 237

Conductor vitioſum opus praſtat. 234

Conſi-

Confitens ſponte culpam ; & coactus agnoſcere, omninò diſtinguendi. 138
Conſecrata pecude defuncti quid fiat. 263
Conſecratio bovis lapidandi. 93
Conſecratio rei furtivæ. 153. & 155
Conſecratio rei furtivæ impia. 143. & 144
Conſectarium ubi principii jura ſequatur. 25
Conſpuens. 211
Conſtituitur tantum quod obſervari poteſt. 167
Contaminandi modus. 171. & 172
Contenta in conflagrante meta, an compenſanda. 131
Contrarietas expoſitionis magiſtrorum. 239
Contrectando furtum Romanis fieri. 164
Contrectatio ubique Romanis furtum conſtituit ; non Ebræis. 160
Contumelia creſcit ex conditione facientis. 129
Convicta, quorum reſpectu, non cenſeatur pecus. 18. & 19
Convicti & innocentis diſcrimen. 24. & 25
Convictus. 19, 29. & 31
Convictus bos & non convictus, diverſorum animalium reſpectu. 63. *diverſorum item dierum.* ibid.
Convictuſne cadis bos ante λόγον. 81
Cornu ferire, pro diverſitate caſuum compenſationem inducit. 51
Cortina. 235
Corus. 132
Creditori licet, ex interdictis bonis, hæredis portionem repetere. 259
Crypta. 114
Culpa ſine compenſatione. 136
Curatio præſtanda. 185
Curationis impendia ex jure Romano. 197
Curſu alium lædens. 46
Curſu lædens pridie feſti. 47
Cuſtos quam latè pateat. 99
Cuſtos qui teneatur. 126
Cuſtos, ſimileſque, in locum dominorum ſuccedunt. 95
Cuthei. 275

D.

DÆmoniaci Matth. 8. 28. 181
Damni per ea quæ licent dati, authores tenentur. 42
Damni pretium è præſtantiſſimo ſolvendum. 3
Damni valor ſæpe ad pecuniam revocandus. 15
Damnorum diviſio Miſnica illuſtrata ex jure Romano. 7
Damnorum fontes. 3
Damno ſtudioſè obviam ibant antiqui. 40
Damnum in area alterius datum, quî compenſandum. 13
Damnum in facultatibus præcipienti, parere licet. 221
Damnum totum quando reſtituendum. 124
Dare, in S. Literis. 247
Debitum faſſus ſolvere debet, ex jure Rom. 293
Debitum ſe ignorare, juramento aſſerere debet abſolvendus. ibid.
Decimas ſecundas cum pecunia permutabant. 271
Dedecoris crimen ſine intentione non invenitur. 55
Denarius. 286
Denarius aureus. 62
Denarius templi poſterioris. 287
Dens convictus, ubi & quando. 26
Dens in loco publico. 32, 33. & 34
Dens in quibus convictus. 18
Depaſcens quò ſe extendat. 5
Depilatus quomodo Chriſtus. 218. & 219
Depoſitarii mulcta. 251
Depoſiti & rapti ratio eadem. ibid.
Depoſitum ſi integrum adhuc ſit, an duplum exigatur. 254
Depoſitum ſimiliaque ubi reddenda, ex jure Rom. 292
Derelicta deſinunt noſtra eſſe. 270
Derelictio evictionem aufert. 276
Derelictum, vel quod derelictum cenſet, auferens; furti non tenetur Leg. Rom. 305

Deſperatio dominium mutat. 270. & 274
Deſperatio recuperandi in domino, an acquirat furi. 140
Detrimento alterius ne fias locupletior. 277
Διαπραγμάτιον. 272
Dies tres, & diebus tribus. 30. & 31
Dignitas patientis expenditur. 211
Diſcerptum. 145
Diſſonantia docent Ebræi. 242
Dolore illato actio in reum datur, ex iure Rom. 194
Dolor qui compenſandus. 185
Dominii tranſlatio rem alienat. 275
Dominium Iſraëlitarum quouſque extendebatur. 169
Dominium mutat bovis conditionem. 77
Dormiens quando inſons. 186
Dotis ab uxore illata hæres maritus. 209
Dotis evictio uxori competit. ibid.
Drachma Attica. 286
Drachma eſt denarius. 245
Dubii caſus. 64
Dubium admittere certã diviſionem. 100
Dupli & quadrupli reſtitutio in quibus obſervetur. 136
Duplum & quadruplum in eadem re qui exigatur. 137

E.

Edere quod non licet, nec inde emolumentum. 177
Educere pecudes, quid. 121
Effracto pariete ſi damnũ inferat pecus. 122
Effuſa uno impetu, eſſe occupantis. 284
Elevatio. 162
Elevatione ubique res ad alium transfertur. ibid.
Ellipſis uſitata. 170
Ementem à noto fure, rem gratis reſtituere. alii, pretium reſtituendum. 278
Emere à mulieribus lintea & pannos, cur liceat. 297
Emere à paſtore hœdum, lac, lanam, cur non liceat. 296
Emere à paſtore, quod dominus perſpectum habere poteſt, licitum. 296
Emere à quibus liceat. 295
Emolumentum ſæpe in damno compenſando ſpectatur. 123
Emptor quando rei furtivæ pretium recipiat. 277
Emptor quando rem futuram retineat. ibid.
Encaniorum lucernæ privilegium. 134
Epha. 132
Eripiens aſinum proximi, neglecto ſuo. 183
Eripiens præſtantiorem beſtiam, neglecta propria, propria pretium recipit. 284
Ἥρως unde. 16
Error quis non excuſet. 36
Evictio. 269
Evictio rei erat in fundo vendito. 271
Evictionem rei in furto concedi: alii, proprietario pretium reſtituendum. 278
Evictio pecudum ſanctarum. 156
Examen apum, quandoque occupantis. 274
Examen qui occupantis fiat. 276
Excuſſi fœtus nomine agendum contra dominum pecoris. 203
Exhæredationem liberorũ coërcet jus Rom. & Socr. in Xenoph. 260
Exhæredatum reſtituit D. Auguſtus. ibid.
Exhæredatus qui bona aliis reſtituere dicatur. 259
Exhæredatus unde vivat. ibid.
Exigenti incumbit probatio. 57
Expiationis die mactans rem furtivam. 143
Expiationis die operans plagis cædendus. 205
Expiationis dies. 143
Exuperantia, *in Miſna.* 236

F.

Faber quas minutias reddere debeat. 300
Faber quod conficiendum accepit, præſtare debet. 232

Fabri à ſe corrupta compenſant. 231
Fabri ſunt ſcidia minora. 302
Facilitas in remittendo peccato. 223
Faſſus injuriam, vel cujus nomine mulctam debet, liber eſt. 153
Faſſus ſe habuiſſe, ſed dubitans an reſtituerit, jure publico nihil debet, ſecundum Iud. 293
Faſſus ſe rem alienam habuiſſe. ibid.
Fatui & pupilli curatores. 75
Femoralia an omnium. 197
Figulum poſt datam ingrediendi veniam, abſolvi; qui cohæreat reliquis: ex Gemara. 103
Figulus impingens. 43
Filii mortis. 2
Filiis ſuis an reſtituat raptor ab eorum avo raptum. 256
Filiorum impietas in parentes. 258
Filius rei alicujus. 89
Filius domus. 90
Filius reſurrectionis. ibid.
Fimeti materia. 42
Flammam tradens innocenti. 128
Flocculi fullonis & carminatoris. 300
Fœtum gravidæ quomodo æſtiment. 109
Fœtus ad latus vaccæ cornu petitæ. 99. *ad latus cornu petentis.* ibid.
Fœtus excuſſus compenſandus. 199
Fœtus *quis intelligatur.* 100
Fontes damnorum quam compenſationem exigant. 6
Fontes damnorum quam latè pateant. 4
Fontes damnorum quare plures. 6. *eorum jura diverſa.* ibid.
Fontis jura obſervari in derivatis, & quæ excipiantur. 33
Fontium damni diſcrepantia & convenientia. 3
Fornaces. 174
Fortuitus caſus excuſat. 45
Fractura ex fractura. 23
Fragmina ſi quis ſervare velit. 39
Fructus ſi comedat pecus, iiſque lædatur. 102
Fructuum proprietarius de damno quomodo teneatur. 104
Fulloni quando & quare plura concedantur. 302
Fullo quas minutias retineat. 300
Fullo, quis. 301. *ejus opera.* ibid.
Fundi calamitas hoſtilis eſt proprietarii, non raptoris. 290. *niſi raptor cauſam præbeat.* ibid.
Fundus in dominio proprietarii permanet, ſecundum Iud. & Rom. 290
Furans à fure. 136
Furans à fure, quare minus obligetur. 140
Furati à patre diſtinctio. 143
Furatus à patre. 141
Furatus à patre, poſt ejus mortem mactans. 153. & 154
Furatus ſi ſanctificaverit. 141
Fur de pecudis vitio tenetur. 295
Fur duplum reddens, teſtes triplum. 151
Fures privatorum ſacrorum. 156
Furi ſurreptum mactans, &c. 136
Furis ſponte fatentis mulcta. 253
Fur quis. 160. & 162
Fur rem furtivam quando tantum rependat. 154
Fur ſecundus priori ſatisfacit. 141
Furti conditiones. 160
Furti convicti mulcta. 253
Furti & rapinæ differentia. 225
Furti pœna apud Iudæos & Rom. 147
Furti pœna imminutio. 144
Furti teſtes diverſi. 141
Furtiva mactatio ad medicinam. ibid.
Furtiva pecus ſi vitioſe mactetur. 156
Furtiva res alii tradita. 160
Furtiva venditio, in ſabbatho. 141. *ad idololatriam.* ibid. *die expiationis.* ibid.
Furtivum pecus diſcerptum. ibid.
Furtum, mactatio, venditio, ſuis locis circumſcribuntur. 157
Furtum manifeſtum & nec manifeſtum. 139
Furtum qui æſtiment Iudæi. 160
Furtum rei conſecratæ levius puniunt Iudæi. 144

Furtum ſecus interpretantur Romani, quam Ebrai. 160
Fur ultrò reſtituens, ſortem cum quinta debet. 254
Futuri *vis.* 268

G.

G*Adara.* 181
Gadareni cujates. ibid.
Galilaa aliaque loca ab Ebrais inhabitata poſt exilium Babylon. 178
Gallinacei damnum inferentes. 24
Gallinacei quare arceantur. 172. & 175
Gallinacei unde excludantur. 165
Gallinaceos & ova cur à quibuſvis emere liceat. 299
Gallinarum natura fera non eſt. 276
Gaulanitis. 181
Generis convenientia. qualis. 240
Gentiles ut beſtia mactanda cenſentur Iudais. 71
Gentilibus illatum damnum. 13
Gentilium bona occupantis fieri. 67. & ſeq.
Genu trudens. 214
Gradibus ad altare cur non aſcendendum. 197
Gracorum ſcientiam diſcere prohibiti. 176

H.

H*Æres de peccato pradeceſſoris convenitur.* 251
Hamath. 168
Hermon mons. 298
Heſychius correctus. 217
Hœdus deſiliens & frangens. 28
Hœdus ſi comburatur. 131
Homicidam ex errore, quandoque occidendum ajunt Iudai. 205
Homicidii pœna an redimi poſſit. 190. 191
Homicidii pœna capitalis. 201. & 202
Homines ſeſe mutuò vitiantes. 48
Homo eſt conteſtatus ſive convictus. 18
Homo & beſtia ſeſe mutuò vitiantes. 48
Homo plus debet ratione damni à ſe dati, quam à pecore. 199
Homo proximum intendens, ſi mulierem percutiat. 109
Homo ſemper convictus. 36
Horti ubi non plantentur. 174

I.

I*Dololatra Ebrais.* 66. & 87
Idololatria pœna. 142
Idolo mactata pecus. 154
Ieroſolyma privilegia decem. 172
Ieſus quando & quare Ieroſolymam allatus. 163
Ignis ubi tutò accendatur. 132
Ignominia affectus cœcus, &c. 186
Ignominia genera omnia Chriſto evenere. 220
Ignominia fortuita. 186
Ignominia in inaqualibus inaqualiter vindicanda. 220. & 221
Ignominia lege R. vetatur. 199
Ignominiam luendam pro perſonarum diverſa conditione, ratione probatur. 197
Ignominia propria non vindicatur. 212
Ignominia quî compenſanda. 186
Ignominia ſemper intentionem requirit. 198
Ignominia ſervorum. 104
Ignorans an rem alienam penes ſe habuerit. 293
Immutatio rei quando mutet dominium. 233. & 237
Impellere *quò referendum.* 33
Impietas Iudaorum in liberos. 258
Importans in alienum locum ac ladens, meritò condemnatur: è leg. Rom. 105
Incendiarii pœna. 130
Incendiarium excuſat vis venti. 133
Incendii author operâ aliorum. 127
Incendii cauſa poſtrema reatū inducit. 129
Incendii limites. 130
Incendii terminus. in Miſna. ibid.
Incendium. 5

Incendium ad ſimilia extenſum. 129
Incendium compenſandum. 127
Incendium è tribus cauſis oritur. 135
Incendium fortuitum. 135. *reatum an inducat.* ibid.
Incendium hominem vitians. 129
Incendium inſolenter ſerpens. 127
Incendium quò extendatur. 5
Incendium tranſire, *quid.* 131
Incongrui teſtis conditio ad alios teſtes extenditur. 142
Incumbere. 33
Ineptiæ Iudaicæ. 166
Infamiam mulctant Rom. leg. 220
Infectoris conditio quando inferior. 236.237
Infector lanam corruptam rependit. 234
Infector qui alio colore infecit, quam oportebat. ibid.
Injuriam non excuſat intentio lædendi alium. 192
Injuſtitia Iudæorum. 261.& 262.
Innocens animal. 29.& 31
Innocens bos, quis. 63.& 65
Innocentis à convicto diſcrimen. 18
Inundatio cur periculo proprietarii fiat. 290
Inſtitor. 239
Inſtrumenta beſtiæ in puteum cadentis. 116
Ioppe. 297
Iſraëlitæ inter Gentiles habitabant. 181
Iſraëlitæ reduces duorum generum. 178
Iſraëlitæ ſub Aſſyriaca captivitate, etiam in Chanaan. 179
Iſraëlitæ ultra Geneſareth non tam ſuperſtitioſi. 180
Iſraëlitas tantum docebat &c. Chriſtus hic degens. 178.& ſeq.
Iſſarus. 245
Iſtira non eſt ἀσσάριον. 216
Ita *pro* non. 224
Iteratæ vocis efficacia. 119
Itineris ſeries in deſerto. 69
Iubens damnum eſt רשע. 224
Iubentis peccatum gravius quam facientis. ibid.
Iudæi Scripturæ contradicunt. 92.& 115
Iudæorum tricæ. 158
Iudæus Scripturæ contradicit. 83
Iudicant Iudæi gentiles ex commodo ſuo. 71
Iudas ubi ſequendus. 31
Iudicio tantũ cœleſti qui teneantur. 127.128
Iuſſus peccare, tamen tenetur. 221

K.

Kimchius reſtitutus. 287

Q.

L*Ædens corpus alterius ad quinque obligatur.* 185
Læſio fortuita. 200
Læſos in compenſando pro ſervis cenſent Iudæi. 190
Lapidandæ beſtiæ caro illicita. 94
Lapides ſi adurantur. 129
Latrones damno occaſionem præbentes. 122
Latrones non educentes beſtiam. ibid.
Latronum diſtinctio in rapto. 275.
Leges, quibus ſolutæ mulieres. 17
Leo, lupus, conteſtati. 18
Lepra ubi non ſit. 273
Lex primum Iſmaëlitis & Edomæis oblata. 67
Liber in facto ſuo, qui ob factum bovis teneatur, & contra. 54
Ligna findens. 47
Lignum, & lana qui compenſetur. 225
Linum ad lucernam accenſum. 45
Locatori ab operario omnia reſtituenda: ex jure etiam Rom. 304
Locorum in damnis diſtinctio. 33
Locorum in damno diſcrimen aliud. 37
Loquentes perſonæ ſæpe reticentur. 250. & *quando.* ibid.
Lucerna ubi tutò collocetur. 135
Λύτρον Ex. 21. 30. 32. *è Romanis leg. illuſtratur.* 86
Λύτρον quando ſolvatur. 92
Lydda. 297

M.

Mactatio incongrua. 158
Mactatio legitima. 156
Mactatio loco alieno. 141
Mactatio ubi commoda. 147
Magiſtrorum iniquum judicium. 231
Magnus an parvus bos leſerit, magni refert. 58
Maimonidæ contrarias tribui ſentẽtias. 278
Maimonidæ ſphalma. 245
Maimonides correctus. 264
Mandatum de pede proximi frangendo, quî accipiatur. 224
Manſuetus bos, quis. 61
Manum attollere contra alterum non licet. 221
Manumiſſa ancilla. 111
Manus amputanda redimitur. 199
Maturæ fruges qui æſtimentur. 125
Meïr ubi ſequendus. 31
Mercedem detinens. 252
Metâ datum damnum. 126
Meta frumenti alia continens tempore incendii. 133
Metam colligendi ritus. 126
Metam colligens in agro alterius. 125
Mina. 62
Minam pendere libram Colonienſem. 286
Mina poſt captiv. Babyl. uſitata. 287
Mina Tyria & provincialis. 285
Minora animalia. 64
Minutias quod concernit, conſuetudinem ſpectandam. 304
Minutum. 238.245.& 246
Miſnæ conciliatio. 184.275.& 299
Miſnæ cum leg. Rom. convenientia & diſcrimen. 91
Miſnæ & Euangel. convenientia. 222.223
Miſnæ lectio diverſa. 96.204.208.246. & 289
Miſna rejecta à Magiſtris. 270
Mnã diverſi valoris. 286
Mobilia argentum cenſentur. 15
Mobilia etiam creditori oppignerantur. 270
Moneta argentea legis. 215.
Mordere *quò pertineat.* 33
Morte afficiendus ab alia pœna abſolvitur. 55
Morticina. 146
Mulcta an unius teſtis incongrui. 152
Mulctam ſolvens non vapulat. 205
Mulier cum fœtu, pluris ducitur. 111
Mulieres damni tenentur. 17
Mulierne poſt partum carior. 111
Mulio &c. de damno beſtiæ tenentur. 92
Multitudinem ſequi. 38
Mutui & commodati interverſi, eadem mulcta. 251

N.

Nehardea. 183
Negatio & affirmatio, ubi ex jure Roman. præferenda. 294
Negatio univerſali particula præpoſita. 282
Negotia alterius gerẽti, quatenus damnum reſtituendum, leg. Rom. 288
Nepos an ſemper hæres. 259
Noachi poſteris datum præceptum ſeptimum, &c. 67
Nobilitas Abrahamidarum. 212
Nocua ad petulcum bovem referuntur; innocua ad manſuetum. 19
Nomina hominum pro aliis ſimilibus accepta. 267
Non *pro* ita. 224
Nudus quis. 197
Numerus iteratæ vocis, quid valeat Iud. 93
Numiſmatis Hieroſolymitani inſcriptio. 230
Nummi exanctoratio duplex. 229
Nummi unde æſtimandi. 217

O.

Obolus. 245.246.& 286
Obſcuritatis Gemaræ cauſa. 251
Occaſio damni ſi præbeatur. 123
Occaſio lædendi interdicta. 118
Occidere eſt & mortis cauſam præbere. 86

Occultata ubi lædant, cũ reum faciunt. 40
Occupantis quæ ſiant. 42
Oculus in ſomno excæcatus. 36
Oculus pro oculo, &c. an propriè accipiantur. 187. & ſeq.
Odium Iudæorum inter ſe. 304
Ollas ſi frangat pecus, iiſque lædatur. 102
Omitti multa ſolent in Miſnis. 20
Optimum agri & vineæ, quomodo rependatur. 8. & 9
Ovis rapta ſi fiat lanigera. 227

P.

Paciſci quis cenſeatur. 284
Pallium detrahens. 211
Palmyrena. 169
Paran mons. is duplex. 68. & 69
Pararius. 239
Pardalis & panthera differunt. 22
Pardus, pardalis, convicti. 18
Parens duobus modis filio bona denegat. 259
Parentes minus honorandi quam præceptores. 258
Paries in hominem ruens. 86
Parvarum pecudum paſtionem etiam in Babylonia interdictam. 171
Paſcere, mulierum fuiſſe. 297
Paſtori tradita pecus. 123
Paſtor quis de damno teneatur. 124
Paterfamilias, quis in hoc jure. 301
Patrem lædens, qui inſons. 55
Patrem percutiens. 204
Patris vita, minoris quam præceptoris. 258
Pauperies magis vindicanda, quam Iudæi ſanciunt. 203
Peccans reatu implicitus, quando ſolvat. 208
Peccata gravia expiabantur ſacrificiis. 239
Pecora minuta cur in Syria permittantur. 170
Pecora minuta habere, quando & quare permittatur. 167
Pecora minuta in quibus ſylvis admittantur. 166
Pecorum præfectus regius. 297
Pecudem à ſe reſtitutam cur compenſet fur. 294
Pecudem reſtitutam ſi cognoverit dominus, fur de eo quod ſequitur non tenetur. 295
Pecudes qui compenſentur. 225
Pecudis conſecratæ & venditæ pretio quid fiat. 263. & 264
Pecunia immobilibus prælata, idque poſtea immutatum. 15
Pecus à fure reſtituta, poſteaque ablata, vel mortua. 294
Pecus fatuo commendata. 123
Pecus in horto, qui deprehendatur. 124
Pecus rapta ſi fœta reddatur. 237
Pejerans, raptum ipſi proprietario reſtituere debet; vel recuperatori. 238. *hæredibus.* ibid.
Percutientis patrem pœna, ſtrangulatio. 210
Perditi reſtitutio. 252
Peregrina. 111
Peregrini gentilis defuncti bona fieri occupantis. 262
Peregrini mortui bona, occupantis. 92
Peregrini poſteri, quando non ſint hæredes. 111. & 112
Peregrini quando hæredes habeant. 261
Peregrino ſurripiens quid, cui poſt mortem reddat. 260
Peregrinus, quis. 72. & 93
Perjurii pœna. 252. & 253
Pes in loco publico. 32. 33. & 34
Pes in quibus convictus. 18
Pes qui convictus. 23
Phraſes Ebr. & Rom. congruentes. 120
Placentâ accenſa meta. 28
Plaga ſi ſubinde recrudeſcat. 186
Plantas ſuas præcidens liber eſt. 212
Pœna minor in majori continetur. 142. 143
Porci interdicendi ratio & origo. 176
Porci ne quidem permiſſi, ad ungendum pelles. 177
Porci non educandi. 165
Porci quare inter Gadarenos & Gergeſ. 180
Præſtare culpam. 96

Pretium ſervi. 85
Pretium unde ſumendum, ſi feriens vacca fœtum habuerit. 101
Primogeniti Deo ſiſtendi. 163
Primogeniti redemptio, quando. ibid.
Privatus etiam locus, quem privatus publici juris fecit. 114
Privilegia non eſſe extendenda. 121
Probatione deficiente, non judicandum. 101
Profana in loco ſancto mactata ſunt illicita. 146
Profeſſionem rei, voces quandoque ſignificare. 139
Projectura taberna. 26
Prona in puteum cadens pecus. 116
Propitiandus ſit clemens. 221
Providus. 128
Publicani cujates. 271
Publicanorum arca pecunia reprobatur. 269. *non ipſorum.* ibid.
Publicanorum diſtinctio. 271
Publicanorum numi, quos in ædibus habent, liciti. 273. *vel alibi extra arcam ſuam publicam.* ibid.
Pulſare & verberare differunt. 194
Pupillorum ſatisfactio è quibus bonis. 76
Pupillus quando fiat proprietarius. 77
Puſtula &c. quomodo non ex plaga. 195
Puſtula vulneris. 186
Putei loca diverſa. 112
Putei os conſiderari. 113
Putei profunditas. 113. & 115
Puteo datum damnum. 113
Puteo incidens bos ſurdus, &c. 116. *filius tuus, &c.* ibid.
Puteo ſimilia reſpondent in profunditate. 115
Puteo utentis obligatio. 116
Puteum aperire ubi liceat. 114
Puteum comprehendere ſimilia. 113
Puteus minoris profunditatis qui reatum inducat. 115
Puteus quid complectatur. 5
Putreſcere. 230

Q.

Quadrans eſt multiplex. 218
Quadrupes ne pauperiem faceret, ſolliciſè caverunt veteres. 166
Quadruplum exigendi ratio duplex. 137
Quaſtoris ærarii pecunia. 269
Quinta de quinta quouſque ſolvenda. 244
Quinta ſolvendæ exemplum. 245
Quinta Lev. 6. 5. *quænam.* ibid.
Quis quem bovem læſerit, meritò altercantur. 59

R.

Rabbini in Miſna exponenda errant. 117
Ramum alterius non eſſe præcidendum. 277
Rapiendi tempus compenſationem definit. 225
Rapiens à patre. 225
Rapinæ pœna. 226. & 250
Rapinam faſſi pœna. 244
Ῥαπίζω quid. 218
Rapta hæredibus reſtituenda. 256
Rapti & quinta ejus conditio diverſa. 269
Rapti immutati compenſatio. 229
Rapti pœnam æquandam pœnæ furti. 243
Rapti poſtea depravati compenſatio. 228
Rapti pretium rependitur, quanti tempore illo erat. 226
Rapti utilitas ſpectatur. 231
Rapto ad tertium tranſlato, illi ſaltem pretium reſtituendum. 274
Raptor egenus, qui ad reſtituendum mutuetur. 255
Raptorem erepti agri damnum culpa ſua datum reparare, ſecundum jus Rom 291
Raptoris filii ſemper rependere tenentur; adverſante Miſna. 270
Raptor proprietarium quando ſequi debeat. 242
Raptorum filii comeſta non rependunt. 270
Raptorum filii non rependunt. 269. *quandoque tamen.* ibid.

Raptor

Raptor victimas duas quando debeat. 268
Raptorum liberi conveniri poſſunt. 273
Raptum duplo ſaltem compenſandũ, etiamſi rem ſuam eſſe putaverit. 241
Raptum magis quam furtum leg. Roman. vindicatur 227
Raptum pro rapto datum, fit tuum. 273
Raptum qua lege reſtituendũ fratribus. 256
Raptum quando raptor referre ad proprietarium non teneretur. 241
Raptum raptoru filiis injuſtè cedit. 261
Raptum redditur recuperatori privato. 239
Raptum ſæpe raptoris fieri, injuſtè pronunciant Iudæi. 262
Raptum ſi deterius factum ſit. 282
Reatum & pecuniam raptam diverſis claſſibus tradere licet. 267
Reatus. 261
Reatus ante allatam rapinam non admittitur. 265
Reatus ante quintam datã admittitur. ibid.
Reatus & pecunia ſi diverſis ſacerdotibus data ſint. ibid.
Recalcitrare. 33
Recrudeſcens plaga reum an ulterius obliget. 195
Recuperator. 241
Recuperatori ſenatus, raptum quando reddi poſſit. ibid.
Redemptio pœna corporalis. 201
Redemptio qua re peragatur. 164
Redemptio vitæ. 190. & 192
Re furtiva pignori datâ, injuſtè pretium exigitur. 280. & 281
Rei furtivæ perſecutionem habet dominus leg. Rom. 280
Rei furtivæ pretium à venditore exigi, ſecundum jus civile Rom. 279
Rei furtivæ retentio & reſtitutio ex leg. Rom. ibid.
Rem alienam quo caſu in deſertum deferre liceat: ex Gem. 292
Rem alterius obtinens, ubi reſtituere debeat. 291
Rem furtivam poſt deſperationem non reſtituendam. 278
Rem furtivam recipiendi conditiones. 277
Rem furtivam recipiens an pretium rependat, ex leg. civ. Rom. 280
Rem furtivam ſuſcipiens. 300
Remiſſionem præcedit petitio ejus. 221
Rem quam furtivam cenſes emere vetitum, ex jure etiam Rom ubi & pretio excidis. 299. & 300
Rependere ex העליה *utilius damnum paſſo, quam ex* הגוף. 22
Rependit dimidium innocens; totum convictus. 18
Repetens ſua, aliumque lædens. 274
Repetens ſua de damno illato tenetur. 277
Res conſecrata, quorum fiat. 144
Reſiduum damni. 49
Res ſanctiſſimæ. 174
Reſtitutionem ab exitu dependere, Maimonides contra jus civile Rom. 288
Reſtitutio ſolius ſummæ cum quinta, quorum ſit. 238
Reſtrictio inſulſa legis. 117
Reſurrectio. 90
Retis tendendi conditiones. 183
Reus pro uno tantum teſte habetur. 153
Romani juſtiores Iudæis. 203
Romani in Iudæos æquiores, quam hi in illos. 74

S.

Sabbatho corrumpens quid, à morte abſolvitur. 210
Sabbatho mactata pecus furtiva. 152
Sabbatho operans lapidandus. 142
Sabbathum qui diſcernat bos. 64
Sacerdotii Chriſti partes. 222
Sacerdotis manet data pecunia, etiamſi non offerat pecudem. 264
Sacrificia non imperata. ibid.
Sal. Iarchi error in Gem. expl. 292
Sancta levia. 174. *ubi comedebantur.* 174
Sancta pro quibus alia ſubſtituenda. 153. 156
Sancta quædam leviſſima in terra Iſraëlitica paſſim edebantur. 175

Saron

Saron an inter mare Tiberiadis & Tabor montem. 298
Saronis transjordanæ ſitus. ibid.
Saron quot locorum nomen. 297
Saron regio paſcua. ibid.
Saron urbs. ibid.
Sartor quas minutias reddere debeat. 300
Scandali authorem abominandum eſſe. 94
Scriptura contradicūt Iudæi. 204. 245. 250
Scripturam jam extendunt, jam coarctant Iudæi. 157
Scripturam malè accipiunt Iudæi. 159
Scriptura S. quibus ſcripta. 169
Scrobs. 114
Scrupi inceſſu dujecti. 23 & 24
Sea. 132
Seceſpita. 98
Seïr. 68. & 69
Semiobolus. 246
Sententia quandoque remotiora, non proxima reſpicit. 108
Sepeliunt die mortis. 174
Sepes decidens. 40. & 41
Sepes licita. 41
Sepulchra Hieroſolym. 174
Serpens, urſus, convicti. 18
Servi cum fundo comparati. 228
Servi cum mobilibus collati. 229
Servi excluſi plerunque à teſtimonio perhibendo. 16
Servi quando cum mobilibus, quando cum immobilibus conferendi. 229
Servo conflagrante, quomodo incendiarius abſolvatur. 133
Servum alterius Ebraum vitiantis mulcta. 206
Servus conflagrans. 131
Si. 83
Sicli, qui Ezech. 45. 12. 287
Siclus. 84. & 286
Siclus Iudaïcus duplo major Galilæo. 215
Siclus permutari ſolitus. 271
Siclus provincialis cujus valoris. 215
Siclus Tyrius cujus valoris. ibid.
Similia *in jure dicundo attendenda eſſe: ex jure Rom.* 121
Soli expoſita pecus. 113
Sophene. 168
Spinam occultans. 40
Stabilire damnum, quid. 11
Stator Curiæ. 240
Stercoris effuſio. 42
Sterquilinia nulla Hieroſolymis. 172. & 173
Strictura à fabro diſſiliens. 134
Συγγραφάιται. 249
Συγγραφαιῖον. 248
Συγγραφάιτζια. ibid.
Sudario acquirere. 38
Sues ad reliquas beſtias interdictas extenſa. 181
Sui hæredes. 260
Sumptus rei malè tinctæ quomodo reſtituātur. 234
Supereſſe *ex bove lædente.* 61
Superſtitio & oſcitantia Iudæorum. 305
Superſtitio Iudæorum. 255
Superſtitioſi Iudæi. 205
Supina in puteum cadens pecus. 116
Supinus. ibid.
Supplicium beſtiarum è Solonis legibus. 85
Supplicium capitale qui mulctam abſorbeat. 154
Surdi & ſimilium bos. 75
Synecdoche Miſnica. 270
Syntaxis Ebræorum confirmatur. 242
Syria quare & pro aliis regionibus ponatur. 168. & 170
Syria Tſobæa. 168. & 169

T.

Talio ex l. 12. Tabul. & Cod. 198
Talione vigente, pecunia mulcta etiam admittebatur. ibid.
Talionis æquitas ex Gell. ibid.
Talionis incommoda. 201
Talionis lex defenditur. 187
Talionis pœnam jus præt. revocavit. 193
Talmudiſtæ miſeri grammatici. 289
Taxatio argenti. 15
Tegere puteum quis debeat. 115

Tegere puteum ritè. ibid.
Terramotus maximus. 176
Teruncius. 246
Teſtes incongrui. 148. & 149.
Teſtes poſteriores quando in triplum condemnentur. 150
Teſtes, quales. 16
Teſtes qui pœnam ſimul ſuſtinent. 150
Teſtes rependunt. 148. & 150
Teſtimonium in pecuniariis. 16
Teſtimonium mulieris & pupilli. 274. 276
Teſtimonium quando irritum. 148
Teſtis ſi ſolus fur. 152
Teſtis unus, & falſum teſtimonium ex Iure Rom. 152
Teſtis unus ſi falſi arguatur. 151
Teſtium conditio ex jure Romano. 16
Theatralis bos. 75
Theatrum & ſimilia. 78
Tignum geſtatam amphoram frangens. 45
Tinctura rem non alienat. 237
Transferenda rei modus. 161
Treſſis. 246

V.

Vacca abortum ex læſione faciens. 100
Vacca (quæ fœtum edidit) ferientis momentum quum ignoratur. 101
Vapulans à mulcta pecun. immunis, cum exceptione. 205
Vapulans non rependit damnum. 143
Venam patri ſecare filio interdicunt. 205
Venditio rei furt. quando non mulctetur. 156
Veneno lædens quo judicio teneatur. 104. 105
Veniam impetrare, quanti ſit. 103
Veniam peccati expetendam, unde conſtet. 222
Ventus ignem ſuſcitans. 127
Verba ſæpe ad perſonas diverſas referenda. 164
Verberantem parentes à morte etiam abſolvunt Iudæi. 204
Veſtes orientalium. 197
Veſtes ſubducere. 197. & 198
Veſtis aliquoties Chriſto detracta. 220
Via publica. 132
Via publica latitudo. 130
Victima paſcitur donec vitium contrahat. 261. & 263
Videre. 128
υἱοὶ ἀναστάσεως. 89. & 90
υἱοὶ τ͂ αἰῶνος. *Luc.* 16. 8. 90
Vinxerit quis beſtiam, quid tũ obtineat. 96
Vir cum fratre, quid. 207
Vitians alterum die expiationis. 204. 205
Vitians alterum, quando vitii nomine non teneatur. 190
Vitians Cananæum ſervum, quare abſolvatur. 211
Vitians proximum in ſabbatho. 210. & 211
Vitians ſeipſum liber eſt. 212
Vitians ſervum. 204
Vitians ſervum Cananæum. 210
Vitium beſtiæ, ante latam ſententiam non pariter abeſſe. 231
Vitium corpori inferentes, qui teneantur; qui ſecus. 207
Vitium corporis inferens ſervo. e. 21. Ex. 206
Vitium corporis qui compenſandum. 185
Vitium ſibi inferri ſi quis præcipiat, tamen illicitum. 221
Vitro nocens. 40
Vitula decollanda. 172
Vituli unde emantur. 297
Volenti fieri injuriam. 223
Votivum & voluntarium ſacrificium. 263
Vovens bona ſua non profutura filio. 257
Vox rei ſignificata debitum notans. 282
Vtilitas in furto ſpectatur. 145
Vxor à marito læſa. 45
Vxor mariti hæres non eſt. 112

INDEX

INDEX

Vocum & regularum Ebraicarum, quæ hoc codice explicantur.

א		בהמה	120
אבות	Pag. 4	בחוקתו	77
אבות נזיקים	6	בן קיימא	88.89.&90
אבוס	43	בני ברית	13.&16
אגנדר	56	בי דרי	126
אוכיף	5	בני חורים	16
אחריות	269	בין השמשות	47
אחריות הפסדה	290	בית סתאים	132
איידי	110	בן מות	90
איכא דאמרי	108	בסתמא	103
איסר	217.238	בעיסה	4
איסתירה	216	ברדלס	21.&22
אם	83	ברזל	124
אמן, quî jurantis ſit.	255	בריאה	122
אנשי משמר	265	ברי ושמא ברי עדיף	293
אסור הנאה	147	**ג**	
אסר	217	גבאי	272
אפא	21	גונח	166
אפוטרופוס	75.&76	גופייהו	183
אפרותא	105	גוזמראות	173
אצבע	22	גולה	225
אריתא דדלאי	130	גמירי	28
אשם	226	גניבה	225
אשמה	238	גן	134
אתאן	103	גר quis.	72
ב		גרירינן	171
באומדנה	275	גר צדק	72
באפה	123	גר תושב	ibid.
בהוים	118.&120		

ד

דיו לבא מן הדין להיות כנדון 32.34
דינא דמלכותא דינא 272
דיר 121.& 122
דליל 24
דרמא 216

ה

ה ante locorum nomina. 248
הבער 5
הוחזק 77
הוחלק. 37
הוקין 228
הספל 208
היס 282
הכשרתי 11
הלואה 251
הסכים 94
הסתאב 263
הפקיר 13.114
הפריך קו״ח 35
הנד השוה 7
הרי ibid.
התחנך 86

ו

ו *pro* aut. 142
ו *pro* ſi 138

ז

זבורית 10
זכל 42
זוז 60.62.& 245
זממים 148

ח

חבית 37.38.& 39
חוקה 78
חייב 58.& 106
חסורי מיחסרי 20
חסור מחסרא 46
חרינין 114
חרסית 39

ט

טלית 300
טפי פורתא 12
טריפה 145

י

יאוש 140.& 274
ידו על התחתונה 236
יורה 235
יפו 297
ישוב 183.& 291
יתר Hab. 3. 6. 68

כ

כאור 235
כעור ibid.
כבשן 174
כר 37.38.& 39
כדרכה 25
כויה 193
כיחו 5
כלאים 120
כלבוס 235.& 236
כסף 15
כפרא דודי 235.& 236

ל

לאחר ידו 211
לאחריו 116
לא כל 282

לא

לא כא הומנו 281.& 282
לא ראי זה כראי זה 7
לאתויי 129
לחורם 30
לייעודי גברא ibid.
לייעודי תורה ibid.
למא נפקא מינה 182
לקח 281

מ

מכעט 5
מגדל 233
מהדם 25
מודה בקנס פטור 153
מוחזק 38
מוכחש 148.&149
מוכין 300
מועדים 18.19.&21
מותר 49
מויר 36
מיוחדים 13
מקלין 56
מלוג 208.&209
מנה quanti valoris, ex Ebr. Græc. Latin. 285
מני 103.& 107
מסיחים 276
מסיקין 289
מסמם 246
מפה ibid.
מעילה 13
מעצר 300
מעקר 159
מערה 114
מקדח 303
מרזיף 5
משאוי 167
משונה 47.107
מתמול 30
מתתאי 114

נ

נבילה 146
נדבה 155.& 263
נדר 263
נהי 13
נוחר tripliciter expoſitum. 159
נוויתא 56
נומוק 31
ניצו 5
ניר 129
נישבין 165
נסדק dupliciter accipitur. 229 & 284
נסורת 303
נעיצין 114
נפלין 88.& 89
נפסל 229.& 230
נפרחא 21
נשבע 238
נתייאש 140
נתר 68
נתרסק 146

ס

סורק 300
סמר 211
סימפא 161
סכסיך 129

סלע	215
סנוקרת	213.& 214
סנוקרת quî vindicetur.	214
ספר	183
סרחה	174
ע	
עדית	10
עולה	87
עומד	177
עורה	147
עיוני	117
עסק	247.248.& 249
פ	
פונדיון	246
פטור	55.107.& 117
פקח	75.& 76
ܦܰܩܳܚܳܐ	76
ܦܩܚ ܗܘܐ ܠܗ	ibid.
פרדלם	21.& 22
פרוסה	238.245.& 246
פרוזות	105
פרס	271
פריקה	118
ܦܬܚ Marc. 7.34.	75
פתק	56
צ	
צבוע	21.& 22
צרם	211.& 129
ק	
קדר	102
קדרין	43
קדשי קדשים	147
קוביה	78
קונסרק	246
ܩܘܡܛܐ	89
קים ליה כדרבה מיניה	134
קים ליה וכו׳ aliter explicatũ.	142
קין המזבח	264
קל וחומר	35
קנה	161
קנין סודר	38
קנס	257
קנסות	ibid.
קנסיה	ibid.
קנם	237
קנסינהו	42
ר	
רביתה	4
רגיל	94
רגיל להיות	120
רוח מצויה	5
רֵיַשׁ quis, prolixè	72.& ſeq.
רק	189
רשות	14
רשות הרבים	113.& 114
ש	
שבת	236
שדה	231
שוה כסף	15
שומא	ibid.
שור המועד	20
שור פקח	55
שור שור מסבת	119
שיח	114
שיש בו אחריות	270

שכיב

שכיב 105
שלדא 43
שלות 239
שליח צבור 240
שליח בית דין ibid.
שליף 5
שלם 9
שלשה חוטין in textura, quænam fuerint. 302
שלשום 30
שם 15
[illegible] 215
שמעתא דתניא 104
שמעתין 113
שנוי רשות 274
شقي 289
שקל 215

ת

תבל 291
תו 46
תולדות eorumque jura. 4
תוקע 211
תוקע לחבירו, varie exponitur. 213
תיפוק 183
תמול 30
תמים 18.19.& 21
תקן 232
תקנת השוק 278.& 281
תרגם 182
תרומה 230
תשומת יד 246.& 247

F I N I S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google